

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ

**ПАМ'ЯТКИ
УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ
XV ст.**

СЕРІЯ ЮРИДИЧНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»
КИЇВ — 1965

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНИ

Українські Грамоти XV ст.

*Підготовка тексту,
вступна стаття і коментарі*
В. М. РУСАНІВСЬКОГО

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»
КИЇВ — 1965

У цьому випуску зібрані українські грамоти XV ст., які раніше або зовсім не публікувалися, або були опубліковані у виданнях, що не призначалися для мовознавчих досліджень. Грамоти згруповані за їх територіальним походженням: окремо подані грамоти центральної України, Західного Полісся, Галичини, українські грамоти з території Молдавії, закарпатська грамота. Кожна грамота супроводжується палеографічним коментарієм. У передмові подається загальна мовна характеристика кожної групи пам'яток, розглядаються найхарактерніші риси їх письма.

До випуску додані покажчики власних імен, географічних назв і словник малозрозумілих слів.

Відповідальний редактор
М. М. Пещак

ХАРКІВСЬКА КНИЖКОВА ФАБРИКА ім. ФРУНЗЕ

**«ІЗБОРНИК» <http://litopys.kiev.ua/>
24.IV.2008**

ПЕРЕДМОВА

Від XV століття збереглося не так багато писемних пам'яток української мови. Навіть найпопулярніший і найбільш широко на той час представлений вид літератури, що писалася старою українською мовою, — грамоти урядових і приватних осіб — поки що не повністю зібраний і лише частково опублікований¹.

Більшість наявних публікацій, особливо матеріали, які видавалися археографічними комісіями, не призначалась для мовознавчих досліджень, а тому орфографія багатьох опублікованих текстів не відповідає орфографії оригіналів. Зокрема, нерідко трапляються випадки неправильного словоподілу, ігнорування особливостей старої української пунктуації, пере-

¹ Широко відомі і глибоко опрацьовані грамоти старої української мови XIV—XV ст., опубліковані В. Розовим (В. Р о з о в, Українські грамоти XIV—XV вв., К., 1928). Досить часто використовуються для наукових досліджень такі роботи: «Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией, за 1340—1699 гг.» (т. I—V, СПб., 1846—1853, далі — Ак. ЗР), «Памятники, изданные Киевской комиссией для разбора древних актов» (т. I, К., 1898), «Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов» (ч. I—VIII, К., 1859—1914), «Акты, относящиеся к истории Южной и Зап. России, собранные и изданные Археографической комиссией» (т. I—XV, К., 1863—1892), Я. Головацкий, Памятники дипломатического и судебно-делового языка русского (Львів, 1867), В. Ульяновский, Материалы для взаимных отношений России, Польши, Молдавии, Валахии и Турции в XIV—XVI вв. (М., 1887), «Палеографический изборник. Материалы по истории южно-русского письма в XV—XVIII вв., изданные Киевской комиссией для разбора древних актов» (вып. 1, К., 1899), А. Крымский, Украинская грамматика (т. I, вып. 2, М., 1908), Е. Калужняцкий и А. Соболевский, Альбом с кирилловских рукописей румынского происхождения (додаток до 4-го вип. «Энциклопедии славянской филологии», Пг., 1916), А. Крымский, О. Шахматов, Нариси з історії української літературної мови і хрестоматія (К., 1922), «Русская историческая библиотека» (т. 1—39, М., 1872—1927) та ін.

Рідше використовуються або й зовсім не беруться до уваги рідкісні вітчизняні і деякі зарубіжні видання, як наприклад: «Akta grodzkie i ziemskie» (т. 1—25, Львів, 1868—1935), «Archiwum xx Sanguszków w Sławucie», т. I—VII (Львів, 1867—1910), В. Антонович, В. Козловский, Грамоты великих князей литовских с 1430 по 1569 гг. (К., 1868), «Documentele privitoare la Istoria Românilor, coilese de Eudoxiu de Hurmuzaki», т. I—II (Бухарест, 1890—1891), «Documentele Moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare, publicate de Mihai Costăchescu», т. I, Яссн, 1931, т. II, Яссн, 1932, «Źródła dziejowe, t. X. Sprawy wołoskie za Jagiellonów. Akta i listy», вид. О. Яблоновського (Варшава, 1878), W. K u g a s z k i e w i c z, Gramoty halicko-wołyńskie XIV—XV wieku. Studium językowe (Краків, 1934), «Documentele lui Ștefan cel mare, publicate de Ioan Bogdan», т. I, II (Бухарест, 1913) та деякі інші.

кручення і пропуски в тексті. Це, безперечно, знижує цінність виданих пам'яток як джерел досліджень у галузі історичної граматики української мови.

Так, грамоти, видані В. Уляницьким, часто подаються у скороченому вигляді, інколи текст оригіналу замінюється стилізованим під стару мову переказом; в інших виданнях наявна заміна одних літер іншими, трапляється довільне написання скорочених слів, неправильний словоподіл і т. ін. Порівняймо, наприклад, характер публікації грамот в одному з найпопулярніших і часто використовуваних у мовознавчих дослідженнях зібрань актових документів — в «Актах, относящихся к истории Западной России...»:

Публікація:

Мы князь Юрьи Довкговдъ слюбуетъ и слюбилъ есмо аже того богъ не даи што бы ся стало надъ моимъ господаремъ княземъ великимъ Витовгомъ

(Ак. ЗР, т. 1, 20, стор. 30).

Оригінал:

Мы кнѣзь юрьѣ докговдѣ слюбуетъ. ѣ слюби(л) есмо. ѣже то(г) бѣгъ не дай. што бы сѧ стало надъ моимъ гдѣремъ кнѣзе(м) велики(м). витовто(м)...

(Друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної публічної бібліотеки ім. Салтикова-Шchedріна — Западнорусские акты, № 4)

Отже, навіть та невелика кількість українських грамот XV ст., яка уже опублікована, не завжди дає правдиве і повне уявлення про особливості давньої мови та письма і нерідко дезорієнтує дослідника. Таким чином, поряд з публікацією не виданих досі актових документів, є потреба перевидати ряд грамот, що публікувалися раніше не для мовознавчих досліджень. У цьому випуску зібрані грамоти, які ще не публікувалися або які входять до менш відомих видань. Кожен документ друкується або за оригіналом, або за надійною копією пізнішого часу. Ці останні в основному вірно відображають лексику і граматичні особливості доби оригіналу, проте характерні фонетичні ознаки і своєрідність письма у них, як правило, втрачені. У копіях можна виявити сліди мовних нашарувань пізніших епох, що дає підстави розглядати їх поряд з оригіналами того періоду, в який ці копії були виготовлені.

Грамоти публікуються згідно з вимогами, висунутими в «Правилах видання пам'яток української мови XIV—XVIII ст.» (К., 1961), зокрема:

1) текст набирається сучасним українським шрифтом, до якого додаються літери га, ю, є, ѡ, ѣ, џ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ і сполучення літер оу;

2) текст розбивається на слова відповідно до вимог сучасної орфографії;

3) великі літери зберігаються лише там, де вони наявні в тексті оригіналу;

4) літери, винесені над рядок, беруться в круглі дужки;

5) наявні в тексті скорочені слова подаються в написанні оригіналу²;

6) зберігається інтерпункція оригіналу.

Вміщені у цьому випуску грамоти за їх територіальним походженням і належністю до певної школи письма поділяються на групи. У межах окремих груп грамоти розміщені в хронологічній послідовності.

Таке розміщення грамот, з одного боку, дає ясніше уявлення про розвиток і поширення в тогочасній українській мові певних лексичних, фонетичних і граматичних явищ, з другого, — полегшує дослідження особливостей місцевих різновидів ділового жанру староукраїнської літературної мови XV ст., дає змогу простежити їх поступовий розвиток, взаємовпливи різних шкіл письма і т. ін.

Відсутність діахронічних досліджень у галузі розвитку окремих жанрів старої української літературної мови, недостатня розробленість питання про роль розмовно-діалектної мови в їх формуванні спричиняє суб'єктивізм у виробленні періодизації української літературної мови, зокрема старшого періоду³. Публікація нових пам'яток, різних за територіальним походженням і жанровим спрямуванням, дасть змогу перевірити деякі сумнівні положення в існуючій підручній літературі з історії української літературної мови. По-перше, нерідко сплутуються поняття розмовної мови і поняття літературної мови; по-друге, стан літературної мови часто визначається лише за одним яким-небудь жанром (зокрема, риси літературної мови XIV—XV ст. визначаються лише за окремими специфічними жанрами ділового письма)⁴, по-третє, характеристика певного жанру дається не на основі аналізу всіх його специфічних рис, а лише з погляду відображення в ньому рис живої розмовної мови⁵. Детальність і правильність періодизації історії української літературної мови можлива лише як результат кропіткого і всебічного дослідження всіх її функціональних стилів і жанрів, усіх шкіл, напрямів, писемних традицій.

Вивчення мовних особливостей пам'яток можна проводити успішно,

² Значення скорочених слів, як правило, прозорі і не потребують додаткових пояснень. — *Прим. упорядника.*

³ Див. П. П. Плющ, Про справжню, а не уявну періодизацію історії української літературної мови, «Вісник Київського університету», 3. Серія філології та журналістики, вип. 2, 1961, стор. 47—55.

⁴ Див. «Курс історії української літературної мови», т. I, К., 1958, стор. 48—57.

⁵ Здебільшого риси живої розмовної мови того періоду визначаються в проекції на сучасну українську літературну мову, що є, звичайно, абсолютно неправомірним. Так, у «Курсі історії української літературної мови» (т. I, стор. 49) однією з характерних ознак української ділової мови XIV—XV ст. вважається вживання *я* на місці етимологічного *а*. Тимчасом в українських актових документах північного походження XV—XVIII ст. на місці етимологічного *а* у ненаголошеному складі послідовно виступає *е*, що є виразною рисою північноукраїнських говорів і в наш час.

знаючи їх походження, особливості письма і под. Тому кожна грамота, що входить до цього випуску, має коментарій палеографічного (при потребі і текстологічного) характеру. У коментарії вказується, за яким джерелом публікується грамота, зазначаються видання, у яких вона публікувалася раніше; якщо те чи інше видання не задовольняє лінгвістичних вимог, на це обов'язково звертається увага дослідника. При публікації оригіналу вказано на такі його особливості: якість матеріалу, на якому він написаний, ступінь його збереження, тип та індивідуальні ознаки письма, зокрема, специфіка вживання тих чи інших букв, пунктуаційних знаків і под.

Для кращого орієнтування в матеріалі до випуску додані покажчики особових імен, географічних назв і словник малозрозумілих слів⁶. *

У покажчику особових імен зафіксовані згадані в грамотах імена, імена по батькові, прізвища і прізвиська осіб; якщо в тексті подані відомості про суспільне становище, державну посаду, професію або рід занять певної особи, вони також відзначені у покажчику. Трапляються випадки, коли контекст не дає ясного уявлення про характер слова: воно може сприйматися і як назва професії чи роду занять, вжита в індивідуалізуючому значенні, і як особова назва. Індивідуалізуючі назви осіб за професією чи якоюсь іншою ознакою вводяться в реєстр особових назв, оскільки вони є основою виникнення прізвищ.

У покажчику географічних назв уміщені назви держав, одиниць адміністративно-територіального поділу, населених пунктів, лісів, річок, озер, урочищ, шляхів, маєтків і под. По можливості при тій чи іншій географічній назві подається її теперішня офіційна назва.

До словника малозрозумілих слів уносяться переважно слова із спеціальних сфер ужитку: спеціалізована виробничо-професійна лексика, назви окремих забутих реалій, юридичні терміни і под.

У додатках подані дві грамоти: грамота воєводи Влада, що різниться від молдавських грамот мовою і манерою письма, та грамота-послання царя Муртази великому князю Казимирові, написана ламаною українською актовою мовою.

* * *

У XV ст. українські землі перебували під владою іноземних завойовників. Більша частина території України, а саме: Київщина з Переяславщиною, Чернігівщина, Волинь і північно-східне Поділля — входили до складу великого князівства Литовського, Галичина і південно-західне Поділля були захоплені Польщею, частина подільських і галицьких земель (Буковина) відійшла до Молдавського феодального князівства, Закарпаття було під владою угорських королів.

⁶ Уся вживана в пам'ятках XV ст. лексика буде зафіксована у Словнику староукраїнської мови XIV—XV ст., який готується в Інституті суспільних наук ЛДУ.

Політична, економічна і культурна роз'єднаність українських земель викликала розвиток місцевих рис у писемній мові, перешкоджала мовній консолідації, що, звичайно, не могло не позначитися і на мові ділових документів тих часів.

Основою старої української ділової мови була мова ділових документів Київської Русі. Староруська мова активно вбирала в себе елементи української розмовної мови, очищалася від застарілих, незрозумілих українському населенню граматичних форм і збагачувалась виробничою, побутовою і суспільно-економічною українською лексикою.

Безпосередні традиції староруської ділової мови, трансформованої на українському та білоруському ґрунті, продовжувались і розвивалися у мові ділових документів великого князівства Литовського, де ця мова в силу ряду історичних умов⁷ стала офіційною в урядових канцеляріях. Навіть у XVI ст., коли з підкоренням Литовського князівства Польщею українська і білоруська мови стали зазнавати впливу польської мови, Литовський статут 1588 р. вимагав: «Писар зѣмский маєть по руску литерамы и словы рускими вси листы, выписы и позвы писати, а не иным ѣзиком и словы». «Руська мова», як тоді називали офіційну мову Литовського князівства, була по суті спільною діловою мовою українців і білорусів і є в цілому фактом історії літературних мов обох народів⁸. В окремих документах, незважаючи на певну умовність ділової мови і стійку правописну традицію, що базувалася на староруському письмі, є виразні українські або білоруські фонетичні, лексичні і граматичні риси. При публікації документів для досліджень у галузі історії української мови що обставину треба брати до уваги. У цьому випуску представлені лише ті грамоти, у яких немає виразних білоруських рис.

У Київському і Волинському князівствах (пізніше намісництвах) існували місцеві канцелярії, в яких, цілком імовірно, розвивалися успадковані від попередніх століть школи ділового письменства. Тому в цьому випуску пам'ятки з території центральної України (Київщина і Житомирщина) подані окремо від волинських пам'яток; точніше пам'яток Західного Полісся, головні урядово-адміністративні центри якого в той же час були на території Білорусії і Литви (Городно, Вільно, Троки).

Ділова мова Литовського князівства впливала на дальший розвиток ділового стилю в інших українських землях, де він сформувався також на староруській основі.

⁷ Див. «Очерки истории СССР. Период феодализма IX—XV вв.», т. II, Изд-во АН СССР, М., 1953, стор. 513 і 573—574.

⁸ Див. про це також П. П. Плющ, Начальный этап формирования русского национального языка, «Научные записки Ленинградского ордена Ленина государственного университета», 1961, стор. 220; Л. Л. Гумецька, Уваги до українсько-білоруських мовних зв'язків періоду XIV—XVII ст., зб. «Дослідження з української та російської мов», «Наукова думка», К., 1964, стор. 252—258.

Розвиток писемної мови в Галицькій Русі і Західному Поділлі (від Червонограда до Бара і Хмільника) гальмувався асиміляторською політикою шляхетської Польщі. Українська ділова мова в цих землях продовжувала функціонувати переважно при укладанні приватних торговельних угод, заповітів і под.

Молдавські землі довгий час входили до складу Галицького князівства. Тому, коли наприкінці XIV ст. в басейні рік Прута, Дністра і Дунаю виникла самостійна Молдавська держава⁹, вона успадкувала від попередніх століть руське письмо і руську офіційно-ділову мову. Історики відзначають, що «слов'яно-молдавська писемність, яка склалася в Молдавії на кінець XIV ст., являє собою культурну спадщину писемності Київської і Галицької Русі»¹⁰. Руська мова як офіційно-ділова мова Молдавії була значною мірою трансформована під впливом українських говірок і увібрала в себе значну кількість молдавських, угорських і південнослов'янських лексичних елементів. Оскільки ділова мова Молдавії і ділова мова Литовської держави базувалися на староруській основі, між ними є велика подібність. Однак між ними є і значна різниця, бо розвивалися вони під впливом різних діалектних масивів.

У Закарпатській Русі в XV ст. управління здійснювали призначувані угорськими королями окремі воєводи (ducum Ruthenorum)¹¹. Офіційною діловою мовою продовжувала лишатися руська мова, збагачена місцевими говірками.

Отже, для повного наукового уявлення про розвиток української літературної мови в XV ст. необхідно дослідити всі структурні елементи кожного її територіального різновиду. З цією метою у даному випуску грамоти поділяються на п'ять груп:

- 1) грамоти центральної України,
- 2) грамоти Західного Полісся,
- 3) грамоти Галичини,
- 4) грамоти Молдавії,
- 5) закарпатська грамота.

ГРАМОТИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

До цього випуску потрапила невелика група грамот, написаних у Києві і Житомирі, що дійшли до нашого часу в пізніх копіях. Тому тут можна дати лише загальну характеристику правописних, фонетичних і грама-

⁹ Молдавські воєводи номінально вважалися васалами то польського, то угорського короля.— *Прим. упорядника.*

¹⁰ «История Молдавии», т. I, Кишинів, 1951, стор. 96.

¹¹ Див. Н. Б а х т и н, Угорская Русь, Пг., 1915, стор. 6.

тичних особливостей цих документів. Грамоти № 1 і 2 до аналізу не залучаються.

Цікаво, що в жодній з цих грамот немає єдиної розгорнутої формули початку (зачину). Документи починаються короткою формулою, характерною для всіх східнослов'янських ділових документів: «Мы кнѣзь семенъ алеѣандровичъ дали єми слуги нѣше(му)...», або одним з варіантів поширеної по всіх канцеляріях України формули початку: «Се ѿ жикмонть индрихови(ч) староста житомѣрскїи и(с) своєю женою с Анною ѿвно чынымы симъ нѣшимъ листо(м). оусим людє(м) нинє(ш)нимъ и пото(м) будущи(м)», або звертанням до особи, якій написано лист: «Господину и отцу нашему филарету Архимандриту Печерскому». Заповіт 1401/1411 р., як і заповіти пізніших років з різних частин України і Білорусії, починається філософським міркуванням з приводу нетривкості людської пам'яті: «Кгды лю(т)скаѧ памѧ(т) частокро(т) звыкла наилатвей обнищєвати потребно єсть рєчь дабы литеря(д)ны(м) свидѣтельство(м) утвє(р)жденна была». Такі початки зустрічаються і в польських грамотах, написаних латинською мовою. Порівн., напр.: «Ad perpetuam rei memoriam. Cum inter humane conditionis comoda nihil dignius memoria habeatur, dignum est, um contractus et gesta hominum laudabilia, fidedegnorum testium petrocinio et literarum ministerio perhenentur»¹². Варіанти цієї формули початку відомі і в українських документах пізнішого часу. Порівн. уривок з грамоти Казимира IV, короля польського, 1463 року: «Новы(м) приходячи причина(м). новы(м) слоушно є(с). оуспомо(ч)и. лѣка(р)ствы. для то(г). на вѣкоистую тое. речи памєткою»¹³ і уривок з тестаменту Івановича Щенієвського 1650 року: «...кожѣдаѧ рєчь, котораѧ пи(с)мо(м) не є(ст) варована, в за- помета(н)є лю(д)ское приходитъ...»¹⁴

З орфографічних особливостей, які, проте, можна вважати достовірними лише настільки, наскільки їх зберегли пізні копії, слід відзначити такі:

1. У всіх грамотах поширене вживання **ѣ** і **ѥ**; **ѣ** виступає переважно у кінці слова після твердих приголосних: *листѣ, владѣніємѣ, пожаловалѣ, годѣ* і под., після шиплячих може вживатися **ѥ** (*ночѥ, Чижевѣчѣ*) і **ѣ** (*нашѣ, алеѣандровѣчѣ*); після м'яких приголосних у кінці слова виступає, як правило, **ѥ**: *кнѣзь, милость*.

2. Досить поширена літера **ѣ**, яка переважно виступає на місці етимологічного **ѣ**: *слугѣ, всѣми, лѣ(т), дѣтемѣ, вѣчно, мѣти, звѣсили*.

¹² Див. «Archiwum xx Sanguszków», т. II, стор. 88.

¹³ Грамота, писана на пергаменті, без підпису і печатей, зберігається у Відділі рукописів Бібліотеки АН СРСР.

¹⁴ Тестамент вписаний до Актової книги Житомирського міського уряду 1649—1650 рр. Зберігається у Центральному державному архіві УРСР (№ 13).

3. Юс великий (ж) і юс малий (л) у грамотах цієї групи не зустрічаються.

4. У слові *але́ксандер* і похідних від нього вживається буква *ѣ*.

Найбільш виразними фонетичними особливостями грамот з території центральної України є випадки асиміляції дзвінких приголосних у кінці і в середині слів (*вѣшно*), перехід *ѣ* в *і*(и) (*оусим*), змішування *и* та *ы* (*милостыню, чынимы, синомъ*), поплутання *е* та *и* (*лаврентеи*), наявність у окремих випадках приставного і вставного *в* (*Родивона, вотнял*), паралельне вживання *в* і *у* (*всѣм — оусим, у год — вѣ год*), послідовне написання *о, є* в новозакритих складах та *є* після шиплячих.

Найбільш достовірними рисами грамот центральної України, відбитими в пізніх списках, є, безперечно, морфологічні особливості. Серед них слід звернути увагу в першу чергу на такі:

1. Іменники чолов. роду на приголосний приймають у родовому відмінку одн. переважно закінчення *-а*: *сенка, Бобрика, ездока*; у односкладових і префіксальних іменниках виступає закінчення *-у*: *меду*.

2. У давальному відмінку одн. іменники чоловічого роду на приголосний послідовно приймають закінчення *-у (-ю)*: *кнѣзю юрю Борисовичю, Филарету, архимандриту, господину, отцу*.

3. Усі слова, які мають прикметникову форму, виступають частіше з повними закінченнями: *третья, Чижевая, церковную, добрые*.

4. Дієслова у формі 1-ї особи множини теперішнього часу мають переважно закінчення *-мъ(-м)*: *имаемъ, вручаем, отдаем*; або *-мы*: *чынимы*. Допоміжне дієслово *бути*, вживане як перфект, приймає у 1-й особі множини закінчення *-мо*, рідше *-мы*: *есмо пожаловали, есмо дали, есмо звѣсили; есмы дали*.

5. Для вираження майбутньої дії вживається сполучення, до складу якого входить інфінітив основного дієслова і допоміжне дієслово *имѣти* у формі теперішнього часу: *имаемъ давати*.

6. У грамотах уживається вказівний займенник *сей*.

7. Староруським займенникам *кѣто* і *чѣто* відповідають займенники *хто, што*.

Серед інших характерних ознак грамот з території центральної України слід відзначити досить часте вживання церковнослов'янських слів і форм: *изгубити, будущим, всхотимъ* та ін.

Прізвища, вживані в цій групі грамот, часто не мають у своєму складі спеціальних ономастичних суфіксів: *Червякѣ, Козеня, Берестяник*. Досить значною є також група імен з ономастичним суфіксом *-ич*: *Чижевичѣ, Полозовичѣ, Кобузовичѣ*.

ГРАМОТИ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

Ця група охоплює досить значну кількість документів, виданих урядовими і приватними особами. Частина грамот друкується за оригіналами, переважна більшість — за копіями.

Стиль викладу, а часто і лексичні особливості грамоти пов'язані з суспільним становищем особи, від імені якої писався документ. Характерно також, що грамоти першої половини XV століття написані півуставним письмом, а грамоти кінця століття (маються на увазі документи з канцелярії вел. князя Олександра) написані півуставом з деякими елементами скоропису (окремі букви зливаються: **тр**, **ск**, **ич**, **ил** та **ін.**, квадратне накреслення літер не витримується, окремі літери мають заокруглення, що виходять далеко за межі рядка, і т. ін.).

У західнополіських грамотах простежується тенденція до стандартизації викладу, особливо початків. Найбільш ранні грамоти цієї групи не мають розгорнутих стандартних зачинів і починаються характерною для всіх східнослов'янських юридичних документів цього типу формулою: «**мы кнзъ юрьй михайлови(ч)...**», «**мы кнзъ юрьй довкговдъ...**» Приватні грамоти пізнішого часу також, як правило, не мають стандартних початків: «**а панъ ѡлехно юрьевичъ жюсичъ продалъ есмь...**», «**а па(н) добрыша мжюрови(ч) мѣсти(ч) ѡстрозкїи коупи(л) есми...**» Грамоти вел. князя Вітовта характеризуються одним із варіантів поширеного в той час на Україні стандартного зачину: «**Мл̑(с)тью бж̑ью мы кнзъ велики(и) витовтъ чинимъ знаменито и даемъ ведадати(!) симъ нашимъ листомъ каждому доброму нинешнимъ и пото(м)ъ будучи(м), хто нанъ оузритъ или чтучи его вс(л)ышитъ кому коли будетъ его потребно**»; проте цього поширеного стандартного початку може і не бути: «**Мы великии кнзъ витовтъ дали есмо сюю нашу грамоту...**» Стандартний початок є у грамотах вел. кн. Швидригайла Ольгердовича: «**Мл̑(с)тью бж̑ею мы великии кнзъ швитрикаила ѡлкердови(ч) чини(м) знаменито симъ нашы(м) листом(м) и даемъ вѣдати. каждому доброму хто нанъ оузритъ или оуслышитъ. его чтучи**». Подібні стандартні зачини подекуди зустрічаються і в приватних грамотах, порівн.: «**а хве(д)ка пашкова до(ч)ка дохновича сознаваю си(м) мои(м) листом(м) хто на не(г) посмотри(т) алибо чтучи є(г) услыши(т)**». Грамоти польського короля Казимира написані у формі листів і починаються традиційним називанням скороченого королівського титулу, після чого йде звернення до особи: «**Казими(р) божью мл̑стью. наместнику вруцькому пану го(р)ностаю романовичу...**» Кожна грамота великого кн. Олександра починається стандартною формулою, що становить титул великого князя: «**са(м) алекса(н)дръ бѡ(ж)ю мл̑(с)тью велики(и) кнзъ ли(т)[о]вски(и) руски(и) жомои(т)ски(и) и ины(х)**», після цієї формули можливі ще й стандартні зачини того типу, який наводився вище: «**чини(м) знамѣнито си(м) наши(м) листом(м)**

хто на него посмотреть або чтучи его услышать кому будеть потре(б) того вѣдати».

З орфографічних особливостей волинських грамот треба відзначити такі:

1. Букви **ъ** і **ь** чітко розрізняються і вживаються паралельно; **ъ**, як правило, пишеться після приголосного у кінці слова: *своимъ, андрѣемъ, бгъ, у троцѣх, четвергъ, подъ*; нерідко у таких випадках вживається також **ь**: *пань, полемь, дѣтемь*.

Буква **ь** найчастіше вживається у закінченні дієслів 3-ї особи однини: *оузрить, будесть, можесть, везесть, дєржить*; **ь** пишеться також у кінці слів після приголосних, що можуть бути м'якими (*кнзѣ, дворѣцѣ*) і після шиплячих (*нижѣ, верботицѣ, вачковичѣ*).

2. Буква **ѣ** уживається на місці староруського **ѣ**: *привѣсили, лѣт, вѣрную, сѣножатми, вѣка*; зрідка **ѣ** уживається замість літер **е** (*андрѣем, гдѣ*) та **ы** (один випадок — *искати... корунѣ полскои*).

3. Юс великий (ж) у грамотах цієї групи, як і попередньої, не зустрічається; юс малий (ѣ) виступає здебільшого на місці етимологічного а: *пѣчат*, *пѣти*, *свѣтъки*, *тисѣч*, *шестѣсѣть*, *оуѣти*, *имѣ*; ѣ вживається також для передачі пом'якшення попередніх приголосних та після голосних: *гсѣрѣ*, *ильѣ*, *длѣ*, *стоѣла*, *ѣ*, *дѣди*; особливо показовим є вживання ѣ у словах іншомовного походження: *ѣрмарка*, *милѣ*.

4. Буква *ї*, поряд з *і*, зустрічається тільки в закінченнях прикметників чоловічого роду, що стоять у називному відмінку однини: *острозкіи* (і *острозкіи*), *гускіи*.

5. Буква **ѡ** здебільшого виступає на початку слова: *ѡтьчину, ѡставляючи, ѡто, ѡбвернути, ѡни*; зрідка **ѡ** можна зустріти в середині слова після приголосних: *дѡброю*.

6. Після шиплячих приголосних досить часто пишуться йотовані: *жюсичь, дробышю, мжюровичю*.

7. Зустрічається буквособолучення кг, що вживається для позначення звука *g* в іншомовних словах: *довкгговдъ*.

Фонетичними особливостями західнополіські пам'ятки близькі до центральноукраїнських, зокрема в них відображено: асиміляцію приголосних за глухістю в кінці складу (*свѣтки, счеткомъ*) і регресивну асиміляцію за місцем творення (*роширити, музкого*); перехід *ѣ* в *і* (*свидоцство*), хоч здебільшого етимологічне *ѣ* передається буквою *є* (*чоловекъ, ведаєтъ, злодеискую*), а етимологічне *є* може замінятися *ѣ* (*пѣчать*); змішування *и* та *ы* (*чыним, нашым, оуслышытъ, чтучы, початы, выдержавшы, причинити, держыт*); зрідка поплутання *є* та *и* (*порадившесѧ, дмитрею, володимерского*); вживання *в* замість *у* на початку слова (*вжо, вгорскихъ, вставично, вказали, вслышитъ*) і досить послідовне чергування прийменників *у* та *в* (*у дворцы в королевом*). Крім того, зустрічаються пооди-

нокі випадки переходу напруженого *і* на початку слова після прийменника в *ы* (*с ынишымы*), перехід етимологічного *а* в *о* (*одам*), перехід *є* в *ю* в новозакритому складі (*линовъскии*), вживання *є* на місці етимологічного *ѧ* в ненаголошених складах (*увезатисѧ, свѧтого*), протетичне *в* на початку слова перед голосним—*воны* (останнє явище не цілком достовірне, оскільки воно зустрілося в пізній копії). На відміну від пам'яток центральної України, в західнополіських грамотах, за невеликими винятками, *є* послідовно чергується з *о* в позиції після шиплячих приголосних перед наступним складом з голосним заднього ряду (*ничого, ещо, жонъки, нашо, вжо, нашому, чоловікъ, чолобитя, шол, грошовою*).

З морфологічних особливостей західнополіських грамот слід відзначити такі найбільш характерні:

1. Іменники чоловічого роду на приголосний приймають у родовому відмінку одн., як правило, закінчення *-а*: *володислава, млына, брата, чигира*; проте значна група іменників з однокладовою основою, а також префіксальні іменники одержують у цьому відмінку закінчення *-у*: *ставу, торгу, воску, полу, утыску*.

2. У давальному відмінку одн. іменники чоловічого роду на приголосний приймають закінчення *-у(-ю)*: *пану, вѧчковичу, бедриху, дробышу, мжюровичю, манастирю, дмитру, петру, яновичу, сеньку, кнѧзю, горностаю*.

3. У давальному відм. множини іменники чоловічого і середнього роду зберігають переважно традиційне закінчення *-омъ (-ѧмъ)*: *селомъ, сыномъ, мѧщаном, людемъ*.

4. У орудному відм. множини іменники чоловічого роду зберігають переважно традиційне закінчення *-ы (-и)*: *со кѧзи и паны, с доходы, с мыты, с лѧсы*; інколи при цьому форма орудного множ. плутається з формою називного множини: *шѧстьдѧсятъ копъ подольскими полугрошники*.

5. На флексіях орудного множини іменників жіночого роду позначається вплив флексій орудного множини іменників чоловічого і середнього роду: *сѧножатими*.

6. У західнополіських грамотах уживаються переважно повні форми прикметників; займенники у формі чоловічого і середнього роду інколи виступають у короткій або стягненій формі: *кажѧды, наша*.

7. Дієслова у формі 1-ї особи множини теперішнього часу мають закінчення *-мъ (-м)* (*даѧмъ, слюбуѧмъ, вернем, иѧѧм, приказуѧм*), рідше *-мы* (*нѧ имамы*). Допоміжне дієслово *быти* у складі перфекта приймає у 1-й ос. множини закінчення *-мо*: *слюбили есмо, дали есмо, отпустили есмо, записали есмо*.

8. Допоміжне дієслово *быти* у складі перфекта має у 1-й ос. однини закінчення *-мъ* або *-ми*: *продалѧ есмъ, есми продалѧ*.

9. Для вираження майбутньої дії вживається сполучення, до складу якого входить інфінітив основного дієслова і допоміжне дієслово *имѧти*

(мѣти) у формі теперішнього часу: *имаю заступати, мають увезатисє, не имаю волочити*. Як форма майбутнього часу зустрічається сполучення допоміжного дієслова *быти* у формі теперішнього часу з дієприкметником на -лѣ: *будут давали*.

10. У грамотах вживається вказівний займенник *сеи*; займенник *сєсь* не зафіксований. Особовий займенник *он* у знахідному відмінку після прийменника *на* часто виступає у скороченій формі *нь*: *хто нань посмотришь*.

11. Займенники *кѣто* і *чѣто* виступають у формі *хто, што*.

Церковнослов'янські слова і форми у пам'ятках цього типу майже не зустрічаються (відзначені вище архаїзми у вживанні морфологічних форм можуть бути пояснені традиціями староруського ділового письменства). Польські слова, переважно службові, трапляються досить рідко (*совито, водлуг, подлуг, иж*).

Поряд з східнослов'янськими і русько-християнськими іменами, в західнополіських грамотах зустрічаються імена литовських князів і панів, а також імена людей інших національностей, що жили в той час на Україні і в Білорусії: *бєдрихъ, витовтъ, єсь* та ін. Багато слов'янських особових імен утворено переважно за допомогою суфіксів -ичь і -скии: *жюсичь, мжюровичь, вѣчковичь, верботичь, нацковичь; ловуньскыи, глугкыи, краєвскыи, борисковѣскыи*. Деякі прізвища зберігають стародавні слов'янські суфікси -ѣт- і -ют-: *путѣта, сєпюта*.

Імена вживаються досить часто у зменшеній формі: *зѣнко, мишко, томко, стецко, грицко*; але: *патрикѣи, микита, богданъ, василь* (і *василєи*); ніколи не виступають у зменшеній формі імена князів: *иван, михаило*.

ГРАМОТИ ГАЛИЧНИНИ

Серед галицьких грамот, що увійшли до цього випуску, є оригінали і пізніші копії. При визначенні специфічних рис галицьких грамот головна увага звертається на оригінали.

Перш за все треба відзначити, що початки (зачини) грамот цієї групи досить стандартизовані, але не перетворилися в трафарет: «а се **ѣ** па(н). васко. мошонѣчы. свѣдчю то. своѣмъ. листомъ. каждому. доброму. кто на сєси листъ. позри(т). или кому. бу(д). сєго листу. потрібно»; «Чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ хто на него посмотришь или **чтучи єго** услышитъ кому жъ будетъ єго потребизна»; «Вызнаває(м) то си(м) **наши(м)** листѡ(м) каждому доброму кому буде(т) того потреба **ѣнѣ** и пото(м) будучи(м)» і под.

Усі представлені грамоти написані півуставним письмом і мають такі найвиразніші орфографічні особливості:

1. Букви **ѣ** і **ѣ** чітко розрізняються як графічно, так і місцем ужи-

вання. Буква **ъ** пишеться переважно в кінці слова після приголосних (крім винесених над рядок): *своѣмъ, листомъ, листъ, оузалъ, тѣхъ, всѣмъ, Ревутъ*; зустрічаються випадки уживання **ъ** на місці **о**: *лѣвскиѣ*. Букву **ь** найчастіше можна зустріти в середині слова після приголосних, що можуть бути м'якими (*оу Циньдла*), а також у кінці слів після шиплячих (*Судѣчь, Верѣшняковичь*). Крім того, **ь** може виступати на місці **и** і навпаки (*мошонѣчьчи, на сеси листъ*).

2. Буква **ѣ** виступає на місці етимологічного **ѣ**: *свѣдѣю, пѣнѣзѣ, свѣдѣци, Глѣбѣ, лѣт*; вона виступає також замість інших літер: а) на місці **й** в середині і в кінці слова: *приѣдетъ* (в знач. «прийде»), *миколаѣ, лѣвскиѣ* (наз. однини), *третиѣ* (наз. однини); б) на місці **є**: *андрѣи*; в) на місці **и**: *старостѣнѣ* (суф. -ин) та ін.

3. Юс великий (**ѡ**) у грамотах цієї групи не зустрічається; юс малий (**ѧ**) зберігається на місці етимологічного **ѧ** (*имаѧ, оузалъ, пѣнѣзѣ*), а також виступає після м'яких приголосних і після голосних (*оу Рудѧнцѣ, Верѣшняковичь, отцѧ, оу Циньдла, Татарскаѧ*).

4. Буква **ї** вжита лише один раз у церковнослов'янському слові *сїа*; дві крапки зрідка ставляться над буквою **и**, коли вона стоїть на початку слова: *ївашка, ївашкова*; але: *имаю, ивашкови*.

5. Буква **ѡ** найчастіше вживається на початку слова (*ѡже, ѡт*), однак її можна зустріти і після приголосних, зокрема в закінченнях (*ѡгородѡм, Кондратѡм*).

6. Буквосполучення **оу** виступає переважно на початку слова (*оузалъ, оувазаньє*), але воно можливе і в середині слова (*прислоушаѣтъ*), хоч у таких випадках частіше вживається **у** (*купъ, свѣдѣю, гулевича, другу*).

З найвиразніших фонетичних особливостей слід відзначити: взаємозаміну **ѣ** та **и**, що свідчить про відображення фонетичного процесу переходу етимологічного **ѣ** в **і** (*оу волховци і оу рудѧнцѣ, судѣчь* — суф. -ичь), перехід **е, о** в новозакритих складах у звуки **і** та **у** (**ю**) (*потрибно, ста купъ, по нѡмъ*), змішування **и** та **ы** (*не дали*), послідовне чергування **в і у** (*оузалъ і взалъ, оу рудѧнцѣ*), чергування **е з о** після шиплячих (*ничого*), приставне **и** перед плавними на початку слова (*илѣвски і лѣвскиѣ*), відсутність поплутання **е** та **и**.

Найбільш характерними морфологічними рисами галицьких грамот є такі:

1. Іменники чолов. роду на приголосний приймають у родовому відмінку однини переважно закінчення **-а**: *оу ивашка, оу Гулевича, поста*; іменники з однокладовою основою зрідка приймають у цьому відмінку закінчення **-у**: *листу* (в одиничному знач.).

2. У давальному відмінку одн. іменники чоловічого роду на приголосний мають паралельні закінчення **-ови** та **-у**: *ивашкови і оলেখну*, слово *пан* у цьому відмінку, вживаючись у сполученні з іншими іменниками, висту-

пає переважно у формі називного відмінка: *па(н) ивашкови, панъ холмскому*.

3. У місцевому відмінку одн. іменники чоловічого роду на приголосний мають паралельні закінчення *-у* та *-ѣ* (*-и, -є*): *оу дому, у волховци, во лвовє, во лѣвѣ*.

4. Прикметники виступають у повній і в стягненій формах: *добрии, илѣѣвски*.

5. Дієслова у формі 1-ї особи множини теперішнього часу мають закінчення *-мъ*: *чинимъ*. Допоміжне дієслово *быти* у складі перфекта приймає у 1-й особі множини закінчення *-мо*: *имели есмо, дали есмо*.

6. Допоміжне дієслово *быти* у складі перфекта має у 1-й особі однини закінчення *-мъ* або *-ми*: *оузалъ есмъ, привѣсилъ еми*.

7. Для вираження майбутньої дії вживаються сполучення, до складу яких входить інфінітив основного дієслова і допоміжне дієслово *имѣти* у формі теперішнього часу: *имаю дати, имаєть платити*.

8. У грамотах вживається вказівний займенник *сеси* (називн. відм. однини).

9. Займенники *кѣто* і *чѣто* виступають у формі *кто, што*.

Церковнослов'янські слова і форми зустрічаються досить рідко. Цікаво, що в галицьких грамотах цього періоду майже немає полонізмів і слів латинського походження (останні проникали пізніше в стару українську літературну мову через посередництво польської).

Особові імена, зафіксовані в цій групі грамот, як правило, утворені за допомогою суфіксів *-скии* і *-ичъ* (*-ичъ*): *котлинскиѣ, мильчиньскиѣ; гулевич, верѣшняковичъ, любичъ, епифановичъ, петрашковичъ, микуличъ, мжачичъ*.

Імена здебільшого мають зменшувальний суфікс: *ванко, васко, ивашко, яцко, стецко*; але: *андрѣи, глѣбъ*.

ГРАМОТИ МОЛДАВІЇ

У цьому випуску зібрані грамоти молдавських воевод. Майже всі вони публікуються за оригіналами, лише невелика частина — за копіями XVI—XVII ст., які зберігають характерні особливості графіки й орфографії оригіналів.

У молдавських грамотах поєднується спільна для всіх українських грамот цього періоду давньоруська традиція з нахилом до відображення особливостей живої розмовної мови місцевого українського населення. Сильніше, ніж в інших грамотах, писаних старою українською мовою, виявлена тут церковнослов'янська традиція.

В галузі графіки й орфографії молдавські писарі йдуть в основному тим же шляхом, що й писарі центрально- і західноукраїнських канцелярій.

Як відзначив Є. Калужняцький, «найдавніші молдавські грамоти йдуть за каліграфічною практикою, що панувала в західноруських канцеляріях другої половини XIV-го віку»¹⁵.

Зокрема, зберігається традиційна формула початку, характерна для більшості українських грамот: «Мл(с)тію бжїєю, мы. алеѣандръ воевода. господарь земли мо(л)давской. чини(м) знаменито. ис си(м) листомъ нашимъ. оусѣ(м) кто на(н) оузри(т). или его оуслыши(т) чтучи»; досить часто ця традиційна формула початку розширюється у першій своїй частині: «Въ имѣѡца и сна и стго дхѡ. тр(о)ица стаа и единосжснаа и нераздѣлимаа. се назъ ра(б) вл(д)кы моего. исѡ хѡ. іѡ стефа(н) воевода бжїєю мл(с)тію гп(д)ръ земли. мо(л)давской. знаменито чини(м) и(с) си(м) листо(м) наши(м) въсѣ(м) кто на(н) възри(т) или его чтучи оуслыши(т)». У багатьох молдавських грамотах наявне закінчення-закляття, що стало своєрідним штампом: «А кто бы хотѣлъ тоє порушити, или радити на порушеніє: таковы да є(ст) проклѡ(т) ѡ(т) га ба. и ѡ(т) прчсты(х) и врховны(х) ап(ст)лъ. и ѡ(т) тїи сты(х) и бгоносны(х) ѡцъ, иже въ никей. и да є(ст) подобенъ юдѣ: и проклѡтому арїю. и оучастіє да имать съ ѡними иже възпиша на вл(д)кѡ хѡ. кровь его на ны(х), и на чадѣхъ ихъ».

Характерною особливістю орфографії молдавських грамот є те, що їх письмо зберігає всі кириличні знаки.

1. Знаки ѣ і ѡ графічно чітко між собою розрізняються, але вживаються непослідовно. Зокрема, в кінці слів ѣ і ѡ можуть виступати паралельно навіть у межах однієї грамоти: *господарѣ* і *господарѡ*, *листомѣ* і *листомѡ*, *оурикѣ* і *оурикѡ*, *нашимѣ* і *нашимѡ*. В середині слова ѣ майже завжди вживається на місці етимологічного ѣ: *възлюбленнаго*, *въсеѣ*, *въсѣмѣ*.

2. Буква ѣ виступає: 1) на місці етимологічного ѣ (*велѣли*, *вѣра*, *дѣтеи*, *оукрѣпиль*, *вѣка*, *на молдавѣ*);

2) на місці етимологічного є (*стѣпка*, *вѣлѣли*, *длѣгополѣ*);

3) на місці етимологічного ѡ (*болѣр*, *на имѣ*, *проклѣтому*, *оузѣти*).

3. Букви ж і ѡ вживаються часто, але непослідовно. Юс великий (ж) найчастіше можна зустріти в написанні закінчень орудного відм. однини іменників жіночого роду і займенників у формі жіночого роду: *вѣроѣ*, *мариноѣ*, *помощіѣ*, *нашеѣ*, *въсеѣ*; інколи він виступає також на місці етимологічного ж (*бжджїих*, *сжда*, *можтѣ*), хоча частіше в цих випадках вживається у. Юс малий (ѡ) виступає: 1) на місці етимологічного ѡ: *почѡхомѣ*, *учѡстїє*, *проклѡ(т)*, *сѡ*; 2) на місці етимологічного и: *исѡ самѣ*; 3) на місці етимологічного ѣ: *всѡхѣ*; 4) замість ѡ: *монастирѡ*, *боѡринѣ* *бырличѡ*.

¹⁵ Є. Калужняцький, Кирилловское письмо у румын, «Энциклопедия славянской филологии», вып. 4, 2, Пг., 1915, стор. 7—8.

4. Букви і та ї вживаються паралельно перед голосними: *блговѣщенію, ѡбрѣиїє, данїа, бжїа, здравіє*.

5. Буква ѡ вживається переважно на початку слів: *ѡже, ѡсобною, ѡживали*; проте її можна зустріти і в середині слова після голосних і приголосних: *скарцѡтѣму, доходѡмъ, дѣлѡм, потокѡмъ*.

6. У слові *алѣѣандръ* і похідних від нього вживається буква ѣ; у церковнослов'янських словах вживається в: *квр, ївс*.

Найбільш характерні фонетичні особливості молдавських грамот такі: тенденція до передачі етимологічного ѣ буквою и (*оусимъ, дилъ, на Днистрѣ, мисто, да ѡсадит соби, пасика*), змішування и та ы (*млѣстью, на ных, чинимъ, монастири, Стефана воєводи, ѣспдрем бити*), невиразний голосний у сполученні з плавним, про що свідчить послідовне вживання після плавного зредукованого ѣ (*крѣницюу, влѣна, дрѣжати, по чрѣпалѣ, плѣнити, тврѣдо, крѣвь, врѣховних*), поплутання звуків о і у (*оу сучавѣ і оу Сочавѣ, вѣрною і вѣрною* — знак. одн.). Крім того, зрідка можна зустріти випадки переходу е в і в новозакритому складі (*по нашимъ*), друге повноголосся (*перѣже*), поплутання є з и (*деяк*), чергування є з о після шиплячих (*чорного*) та чергування у з в (*впадаєт оу...*).

Найбільш виразними морфологічними рисами молдавських грамот є такі:

1. Іменники чолов. роду на приголосний приймають у родовому відмінку одн. послідовно закінчення -а (-ѧ): *хотарѧ, из вѣка, алѣѣандра, сна, илїаша, стѣца, петра, сжда, рода*.

2. У давальному відмінку одн. іменники чоловічого роду на приголосний приймають паралельні закінчення -у і -ови (-єви): *монастиру, монастиреви, нѣгоєви логовету*.

3. Усі слова, які мають прикметникову форму, виступають з повними закінченнями (*вѣрныи, истинныи*); зрідка зустрічаються короткі форми у прямих відмінках (*истинны, таковы, едино*) і нестягнені форми у непрямих (*добріимъ, почившіихъ*).

Прикметники у формі чолов. роду однини мають у родов. відмінку закінчення -аго: *вѣзлюбленнаго, страшнаго*.

4. Дієслова у формі 1-ї особи множини теперішнього часу мають переважно закінчення -мо: *поновимо, оукрѣпимо, чинимо*. Допоміжне дієслово *бити* у складі перфекта приймає у 1-й ос. множини закінчення -мы (-ми): *жаловали єсмы, вѣлѣли єсмы, дали єсмы, потвер(ж)дили єсми*.

5. Займенник *кто* виступає тільки у формі *кто*, займенник *что* — у формах *что, што, що*.

Як уже відзначено вище, грамоти з території Молдавії у більшій мірі, ніж інші грамоти, написані старою українською мовою, відображають вплив церковнослов'янської мови. Зокрема, церковнослов'янізми досить

поширені у галузі лексики і словотвору (*имѣніє, произволеніє, спснїє, обѣщаніє; даніє, порушеніє*); багато церковнослов'янізмів зустрічається серед службових слів (*догдє, иже* — в усіх родах і числах, *понеже* та ін.). З церковнослов'янських форм найчастіше вживані аорист (*блгопроизволихомъ, избрахомъ, рѣхомъ, писахомъ, приложихомъ*), дієприкметники (*бжджїих, видѣше*); другим південнослов'янським впливом слід пояснювати і наявність у мові молдавських грамот таких прикметникових форм, як *възлюбленнаго, добріімъ* та ін.

Природно, що в українських грамотах з території Молдавії помітний вплив молдавської мови. Він виявляється у вживанні окремих молдавських слів, побутових і термінологічних, напр. *хотаръ* (молд. *хотар*, рум. *hotar* — кордон, рубіж), *пъркалабъ* (молд. *пыркѣлаб*, рум. *părkălab* з нім. *Burggraf* через польське *burggrabia* — начальник кріпості), а також у вживанні молдавізованих угорських слів: *урикъ* (угор. *örök* — спадщина), *терх* (угор. *terh* — клунки, тягар) та ін. Можливо, впливом чужої мови слід пояснювати також наявність у мові грамот з території Молдавії зворотів типу *привѣсити печать наша великаа*. Імена і прізвища, які зустрічаються в грамотах з території Молдавії, відображають неоднomanітність етнічного складу населення. Серед них переважають, звичайно, молдавські (Жюрж, ʘанча, Станчул, Бѣриндеи, Негрин, Оунклата, Доманкуш); широко представлені також українські імена (Михаило, Іацко, Гринко, Иван, Стѣцко, Петро, Марина), інші слов'янські (Влад, Мудричка, Станиславъ, Драг), угорські (Шандр) та ін. Імена грецького походження подаються у книжній формі (Іліа, Михайль, Алезандръ, Петръ). Поширені прізвища і прізвиська, утворені за допомогою суфіксів *-ко, -скии (-скими), -ичъ (-ичь)*: *Иван Дѣтко, Михаило Дорогунскый, Владъ Серетскый, Купчикъ, Костиць*.

ЗАКАРПАТСЬКА ГРАМОТА

З території Закарпатської України від XV ст. відома одна грамота. На підставі мовних особливостей цього документа не можна, звичайно, робити широкі узагальнення. Але мовного матеріалу, наявного в грамоті, досить для того, щоб відзначити близькість її до молдавських грамот¹⁶. Зокрема, грамота має типовий для тогочасного стилю ділової української мови початок «се азъ...», у ній вжиті типові для молдавських

¹⁶ Можливо, цей факт пояснюється тим, що згадані в грамоті фундатори церкви Балиця воевода і Драг мешчер були синами молдавського воеводи Саса (Сасула) (див. про це: Н. С. Антошин, Закарпатская грамота 1404 г., «Научные записки Ужгородского гос. университета», т. XIII, 1955, стор. 11).

грамот терміни і усталені звороти: *урик* (спадщина, спадковий маєток), *да будуть* (манастиру), *да служе(т)* (манастиру), *писано под нашими печатами*; з характерних фонетичних особливостей слід відзначити вживання *ъ* після плавного (*длъгополскою*), поплутання звуків *о* і *у* (*на сопункы* і *на сопонки*), поплутання *е* і *и* (*да служе(т)*), чергування *у* з *в* (*падае(т) съпънца оу тису*), тобто ті риси, які характерні і для молдавських грамот; як і в ранніх молдавських грамотах, у закарпатській грамоті 1404 р. вживаються церковнослов'янські слова і форми (*азъ, съзидаше, единъ, дадоше*).

Про близькість розгляданої грамоти до традицій молдавського ділового письма свідчить також її орфографія (змішування *ъ* і *ь*, вживання *ѣ* на місці етимологічного *я*, використання літер *ї* і *ж*) і накреслення літер. Порівняймо, наприклад, як пишуться літери в цій грамоті і в молдавській грамоті воеводи Стефана 1488 р. В обох грамотах:

Б складається з мачти, яка має внизу невелику петлю, і верхньої горизонтальної лінії, удвічі довшої від основи петлі.

В складається з мачти і двох петель, причому нижня петля трохи більша від верхньої.

Г пишеться так, як і **Б**, тільки без нижньої петлі.

Д становить собою рівнобедрений трикутник, до якого знизу приєднуються дві довгі вертикальні лінії, що опускаються під рядок; віддаль між кінцями цих вертикальних ліній менша від основи трикутника.

К складається з двох нез'єднаних елементів: лівий елемент — пряма лінія, правий — кут, утворений двома короткими лініями і повернутий вершиною до центра прямої лінії; правда, у молдавській грамоті, на відміну від закарпатської, верхня частина правого елемента не має шипа.

Л становить собою кут, утворений двома похилими лініями.

М пишеться з гострими кутами.

Н утворюється двома паралельними мачтами, з'єднаними косою перекладиною, і т. д.

Відмінності є в написанні літер *а* (в молдавській грамоті коса похила лінія цієї літери довша, ніж у закарпатській, і часто внизу загинається ліворуч), *е* (у молдавській грамоті нижній кінець дужки не піднімається вгору, а язичок менше загинається вниз), *ж* (у молдавській грамоті мачта виходить за межі рядка), *з* (у молдавській грамоті верхній елемент пишеться як велика дуга, що виходить угорі за межі рядка, а нижній, як правило, взагалі відсутній), *ѣ* (у молдавській грамоті правий кінець верхньої горизонтальної лінії не загинається вгору); *ъ* (у молдавській грамоті лівий верхній елемент цієї літери приєднується до мачти не під кутом, а становить пряме продовження мачти, яка загинається вліво і вниз. Отже, у накресленні цих літер в обох грамотах немає нічого принципово відмінного, це тільки різні вияви однієї і тієї ж графічної традиції.

Закарпатська грамота, як і інші українські грамоти, відображає лексичні, морфологічні і фонетичні особливості тодішньої живої говіркової мови¹⁷.

* * *

Короткий порівняльний аналіз орфографії і мовних засобів українських грамот з різних земель переконує в тому, що при спільності традицій, при порівняно однаковому ступені відображення особливостей місцевих говірок, кожна група документів має певні відмінні риси, по-різному використовує джерела збагачення мови (відмінний словотвір, неоднаковий ступінь використання церковнослов'янської мови, лексичні запозичення з інших мов та ін.), фіксує різні говіркові фонетичні і морфологічні риси. Все це дає матеріал для аналізу процесів розвитку української літературної мови, а також для локалізації і хронологізації тих явищ, які потрапляли в літературну мову з діалектів.

¹⁷ Детальніше про це див. у згаданій праці М. Антошина.

**«ІЗБОРНИК» <http://litopys.kiev.ua/>
24.IV.2008**

ГРАМОТИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

№ 1*

*Олександр, князь і дідич київський, надає церкві св. Миколая
в Києві і отцям св. Домініка мито комірне, палац на Задньому
Сирці і урочище Хлапач*

1401/1411 року, Київ

Грамота публікується вперше за пізньою копією, вміщеною в «Книге крепостной большой» (зберігається в Державній публічній бібліотеці УРСР, Петр. 217 (р. 62).

«Книга крепостная большая» має розмір 31 см × 18 см і складається з двох частин, перша з яких містить 155 арк., друга — 392. Обидві частини переплетені разом і оправлені товстою картонною обкладинкою. Титульна частина обкладинки відірвана. Книга писана стилізованим півуставом, що подекуди переходить у скоропис. Почерки різні.

«Книга крепостная большая» виготовлена у XVIII або XIX ст. Про це свідчить той факт, що на першому аркуші першої частини книги вміщено указ Петра I від 13 грудня 1720 р. про відбудову за казенний кошт київської Лаври, що згоріла у 1718 р., і про видачу їй копій з кріпосних документів. На звороті стор. 152 книги II зберігся напис: «для графа Ник. Петровича Румянцева переписана 1825 года ноября 4-го дня. Максим Берлинский». Цей напис може свідчити як про дату написання книги, так і про дату зняття з неї копії. В книзі залишила автограф ще одна особа: протягом кожних восьми аркушів під текстом на лицевому боці маємо напис «с по(д) + ли(н) + ными + спра + ви(л) + Ива(н) + Авра + мо(в)». На першому аркуші книги наявний четвертий елемент напису — *спра*; це свідчить про те, що книга не має початку.

У книзі містяться копії надзвичайно цікавих з історичного і мовознавчого боку документів, зокрема грамоти Романа Галицького (1240 р.), патріарха Максима (1481 р.), Костянтина Острозького (1506 р.) та багато інших (детальніше про зміст книги див.: Н. Петров, Описание рукописей церковно-археологического музея при Киевской духовной академии, вып. 1, К., 1875).

* Зірочкою позначаються грамоти, достовірність датування яких викликає сумніви.—
Прим. упор.

Публікована грамота знаходиться на арк. 285—287 II частини книги. Дата грамоти вказана не точно. Писар, що вписував грамоту в книгу, відносить її до 1401 р., у тексті ж копії говориться, що грамота написана в 1411 році. Однак мовні особливості грамоти, зокрема наявність у її тексті полонізмів, доводять, що її можна віднести до пізніх фальсифікатів.

286 Во имя Г(с)дне аминь. Кгды лю(т)скаа пам(т) частокро(т) звыкла наилатвей обнищевати потребно естъ речъ, дабы литеря(д)ны(м) свидѣлство(м) утве(р)жденна была, мы прето алеѣа(н)де(р)з Божіей з ласки кнзь и дѣдичъ кіе(в)скій, и про(т)чее ознаймуемъ едностанѣ всимъ и ко(ж)дому зособно и(ж) нада(н) надае(м) на милостыню которое наеснѣишій Блаженной памяти владиме(р) кнзь кіевскій антеце(с)со(р) нашъ нада(л) цркви 286 зв. Светаго Николаа в кіевѣ и ѿ(т)цемъ чину Светаго доминикана || дорова(л)!!], (а) а напото(м) пресвѣтлы вытолтъ Божією милостію великіи кнзь литовски и про(т)чее счасливо памяти унive(р)салны(м) писмо(м) свои(м) утве(р)ди, Мы теде всѣ тое видечи уважаючи помененное наданѣ албы милостыни ѿ(т)ца нашего ю(ж) зешлаго приводячи себѣ на пам(т) утве(р)жденіе ннѣшни(м) наши(м) унive(р)саломъ по(д)тве(р)ждае(м), то естъ мыто поме(р)ное паше(н)ное, и дворе(ц) на Задно(м) Сы(р)цу стоащи и урочища на(з)ванное хлапа(ч), которые добра были ніакой невесты зовемой Бѣсова Баба, и зо все(м) право!! и владѣніемъ и зо всеми доходами акіе колвекъ у помененныхъ до(б)ра(х) были албо могли знайдоватися (никто себѣ)¹⁸ ничеого себѣ не заставуючи на вечность и уставичность ѿ(т)дае(м) лѣгуемъ и вѣчно вручае(м) пре(д)рече(н)ной цркви Светаго николаю и Собранному чину Свтаго доми(н)ника беспечно мѣти тримати, и Спокойно 287 || уживати оседати, и ведлугъ власно !! своего пожитку оборочати, а во Свидѣтелство того печа(т) ншу при люде(х) тамъ будучи(х) прикидалисмы. дѣло(с) и дала(с)а в кіевѣ року 1411 (г.)

№ 2*

Роман-Олізар Волчкович, намісник київський, заповідає своє рухоме і нерухоме добро в землях київських, волинських і на Поділлі своїй дружині, синові та іншим родичам

1450 року, Київ

Грамота публікується вперше за рукописною копією, що зберігається в Державній публічній бібліотеці УРСР у Києві (відділ II, № 22291).

Копія документа написана чорним чорнилом на двох великих аркушах паперу.

¹⁸ Дужки вжито в тексті копії.

Текст публікується без змін, за винятком окремих відступів у розподілі тексту на слова.

На останній (четвертій) сторінці копії олівцем зроблено помітку, що цей документ зберігався у архіві графа Олізара в Киселині. Під текстом польською мовою тим же чорнилом і тією ж рукою написано: «Zgodnie z oryginałem świadczę Benedykt Poczetowski (...). Zgodnie z oryginałem poswiadczam S (...) Radopus Wincusty Czopowski №6070». У даті, очевидно, допущена помилка. Згадувані в грамоті особи наводять на думку, що насправді вона написана сторіччям пізніше.

Ja Roman Olizar Wołczkiewicz Hospodar Ziemi Kiiwskich buduczy zdrowy na Tili moiem y umysli, a baczaczy szczo zdey każdomu czełowiku należyt dbaty tak na marność swita a treba uważaty na wieczność nieskonczennu, tak sobi wziawszy rozmysł najlpszy dla pamenty Dytiom moim i ich nastupnykam onych takowy czyniu poradok[!] ostatnij woli moiej a napered tyło moie hryszne aby leżało w wołczkowi, z poradkom horoszym, około duszy moiej hrysznej aby Pani Ewdotia Zahorowska Doczka Pana Bohdana Zahorowskoho a żona moja y z synom moim Wasyliom Olizarom Wołczkiewiczom dydyczom wsech seł i mistoczok po mni pozostaiuczych tak w zemli podolskoy nepodałeko reki Dnistra leżaczych iakoż i w Zemlach Kiiwskich nad rekoiu teteroju zdey y w zemli owruckoy y w zemli Bracławskoy y w Powiti Łuckom nad rekoiu styrom leżaczych, z każdahо seła i mistoczka po piat' kop hroszy zebrawszy, poradok horoszy zdiławszy, na pohoron tiła moho y pomoszcz duszy moiej hryszney na cerkwi rozdati wsi zabranyi hroszy a tiło moe szczo u truni leżało dubowoiy, a iż ia uczyniwszy podarok duszy moiej hrysznoy u(!) tiłu hrysznomu, zaczynaiu y koło seł moich i Mistoczok, takowy czynity poradok — Żona moja Pani Eudotyia Zahorowska doczka Pana Bohdana Zahorowskoho užey zostaietsia w latach, szestid[zaslistom]¹⁹ roku i lity od swoho narożdenija, po ktoroy ja miłosty i w swoiey starosti doswiadczywsia wełykoho priiatelstwa i lubosti ku mni i synowy naszemu Iwanu Olizaru Wołczkiewiczzu jedynakowy naszemu spłożennomu z toieiu z Paniu żenoіu moieiu Zahorowskoіu Ewdotyіu, zdey ia przykazuіu tomu ż Iwanu Olizaru Wołczkiewiczzu synowy moіomu aby żenu moіu i mater swoieju do żywota poki żywa bude chorosze i obradno zachowaw z welikoіu czasty przykładom y wełyczaniem na moiem miści iakoby mene samoho rudnoho otcia. Seła moi i misteczka w Zemlach Kijewskich, misto korostysów z misteczkami y z sełmy moimi prynałezuczymy do mist i seł y Wołczów (!) misto y z misteczkami i z sełmy w zemli owruckoy odkazuіu tomu ż synowi momu lubomu wasiłuiy [?] Olizaru²⁰ Wołczkiewiczzu na tey storoni reki Dnipra, a na tamtoy storoni Dnipra, mista Woronyży iz sełmi kotoryi spały na mene po Panach Puciatach i Panach Kniaziach Boiarach, na to sut papiry w skryni okowanej w skarbei zamurowanym we dwory moim w Kiiwi miści w Zemli podulskoy nepodałe-

¹⁹ Літери, взяті в дужки, виправлялися.

²⁰ У цьому слові кінцеве и виправлене з у.

ko Dnepra²¹ tamtyi seła kosarynci, kuzmeńce, wolodyowci szepni mali i wełykii peremuszańci otkazuiu po żytiom ženi moiej Pani Eudoty i a po iey żywoti tomu ż Wasilu Olizaru Wołczkiewicz synowi moiemu, w bractławskoy zemli nedałeko reki Boha misteczka dwi uroczyszcz a seła uroczyszcz misteczko Surżyna i ostapowci a Seła desiat uroczyszcz, i na tiy uroczyszcz papiry w toy że skryni we dwori w kiiewi za kluczm Pana Sulimy pokrewnaho moieho y tyi misteczka i seła, uroczyszcz Synowi moiemu Wasilu otkazuiu w powiti Łuckom na horyni rekoju—miwszy ja rozdił z bratom moim rudnym Panom olizarom Wołczkiewiczom kotory otcu [?] na misteczku szyłowiczach w kniaźestwi Litowskom ktoromu sia dostały dwi [!] seła w Powity Łuckom z podiłku naszoho, odne seło Knehyn nad Styrom pod Łuckom, a druge seło Sernyki nad stawom o hranyciu z panom Babyńskim pokrewnom naszym, toy Pan brat moy pyszet sie i prozywaiet času tepereszhoho Szyłowiczom od Seła Szyłowicy a zdey i toj Pan brat moy rodny Pan Olizar Szyłowicz dity ne maie w litach swoich bezhennych i daw mini starszomu bratu zaruku szczom joho z newuli razy dwa wykupowawcu²² iż i tyi dwi seła Serniki u [!] Knehyn iako bezditny i neženaty maiet ustupyty wicznosti Synowi moiemu Wasylu Olizaru Wołczkiewicz to ż y mni z prawa pryrozhennaho nałeżył a ia i tey dwi [!] seła serniki y knehin Wasilu Olizaru Wołczkiewicz Synowi momu lubomu otkazuiu wicznosti, a moy syn Wasyl pamiaty [!] maiet y daty powinny iest na manastyr Łucki w missi [?] do swiatoy pokrowy daty za duszu brata moieho Pana Olizara Szyłowicza osiumdesiat kup hroszy na służby Boży — a Sam powynen Joho słuchaty dokol zywe Pan Brat moy Pan Olizar [!] Szyłowicz iak mene samoho y daty powynen syn moy Wasili choroszuiu iemu czašt sprateh moy serebra zołota [...], szabli oruże zbrojnoie na ciłu Korohow kozackoju dwisty koney mołodczahńskich toy porodoh[?] uwes iest u Skarbci Wełykim za kluczm moioho ż wirnoho Pana Samuiła Sułymy, Obory bydła, korowy, owci, korow po wsich sełach doynych szesćsot i dwadciat, a owce czetyry tysiaczy, tyi odkazuiu ženi moiej Pani Eudoty, a že ż perepomenuwem [?] y o sznurach perłowych uryahńskich kotorych wełykich jest kwart Kiiowskich osium hołych ne na sznurkach a małych kwart czotyrynadciat tii daruiu Pani xiežny Ružynskoy, odkazuiu iakož moiej pokrowney po lubosty moiej, kotorey perły uryahńskie zaraz z ruk moich oddam szczo mene dohladała w chorobi moiej a iż ja uczynyw taki podarok pokorne proszu komu chby wynowat z czeladi zostaw zapłatyty syn moy Wasil Pannu Chorochoiu domu dobroho Tyszkiewiczownu z lotuyska²³ Pana Tyszkiewicza pobratyma moho luboho, toż i ja za priatelskuiu ruku oddaiu i odkazuiu moiej esły Buch daść doždaty moiej dwi sztuki srebra wahy kiiowskuj funtów dwisty — sztuki dwi Rubinowyi Kosztuiacyi mene piatsot kup hroszy dobrych monity kiiowskuj, koni osmero srokatych hnida-

²¹ Слово Дперга перекреслено олівцем; над ним іншою рукою написано Dniſtra.

²² Остання літера у цьому слові написана нерозбірливо.

²³ Виправлено олівцем: «z lohoyska».

wych, wóz nazwane Rołcze, złote gławom [?] okryiete [?] na koniec moho poradku uwes myr w zemli Kiiowskiey, perezaszaiu i ženu moieiu i syna Wasila błohosławlu, aby hospod Boh daw Jemu błohosłowninstwo z swey nebesnoy y z tłustosci Zemli swojej Hospodney — za priјatelstwo uprosi[...] ²⁴ do podpisu moho ostatniaho poradku P. kniazia Jehorhya Rużynskoho Pana Tyszkiewicza Hospodarczuka Zeml Kiiowskich, P. Puciatu pokrownoho moho P. andryia Hohola P. Jehorhya Nemerycza pokrewnoho moho i P. Czaplica[?] Dymitrya — Pisan w Kiiewu lita Bożaho narodzenia 1450. dnia marcia 18. Roman Olizar Wołczkiewicz Hospodar Zeml Kiiowskich.

№ 3

*Князь Семен Олександрович дарує слугі своєму князю Юрію
Борисовичу селище Сераків*

1465 року, Київ

Грамота публікується вперше за пізньою копією, вміщеною в «Книге крепостной большой», кн. II, арк. 17, що зберігається в Державній публічній бібліотеці УРСР, Петр. 217 (р. 62) (опис цієї книги див. у коментарі до грамоти № 1, на стор. 25).

- 17 Мы кнѣзь семенъ алеѣандровичъ дали єсми слуги нѣше(му) кнѣзю юрью борисовичю селище на имя серако(в) со всеѣмъ с тымъ и по тому какъ и перви та(к) к тому селищу прислухало. а на то єсмы єму дали сєй нашъ листь из нашею печатю. данъ в киево [!] марта в лѣто 6973. индикта 13.

№ 4

*Жигмонт Індріхович, староста житомирський, із своєю дру-
жиною Анною дарують слугі Сенькові село Гридков
з усіма доходами*

15 травня 1468 року

Грамота друкується вперше за рукописною копією, вписаною в книгу, що містить документи київського Пустинно-Миколаївського монастиря. Рукопис книги відноситься до XVIII ст., письмо переважно півуставне, на останніх сторінках переходить у скоропис; почерки різні. Всього в книзі 111 пронумерованих аркушів і один (останній) не пронумерований (наявні в книзі чисті аркуші не нумеруються). Опис уміщених тут основних

²⁴ Кінець слова написано нерозбірливо.

документів див. у книзі: Н. П е т р о в, Описание рукописей церковно-археологического музея при Киевской духовной академии, вып. 1, К., 1875, стор. 201—206.

Книга зберігається у Державній публічній бібліотеці УРСР, ДА Петр. 219 (р. 63).

Крім того, у Державній публічній бібліотеці УРСР (відділ II, № 22541) зберігається копія з цієї ж грамоти, зроблена у ХІХ ст., в якій точно передано зміст пам'ятки, але не приділено належної уваги збереженню її мовних особливостей. Переписувач відзначає у примітці до тексту, що копія зроблена з книги документів Пустинно-Миколаївського монастиря, тобто з копії, за якою публікується даний текст.

77 Сѣ на жикмонть индрихови(ч) староста житомѣрскїи, и(с) своєю же-
ною с Анною гавно чынымы симъ нѣшимъ листо(м). оусим людѣ(м) нинѣ(ш)
нимъ и пото(м) будуще(м). Пожаловали є(с)мо слугу своѣ(г) на имѣ.сѣнка.
и дали єсмо сѣло єму на имѣ гридко(в) у поли. со всѣми доходы и при-
ходы, со всѣмъ с тымъ што к то(м)[у] сѣлу служить. ꙗко самъ єсми дер-
жалъ. а є(му) намъ служити ꙗкъ то служѣ нѣшо(м)[у]. а дали єсмо є(м)[у]
вѣчно тоє сѣло. а на то дали єсмо сѣ(и) нашъ листь на паргоамѣнѣ. и пе-
чать єсмо свою звѣсили, к сѣ(му) нѣшому листу. Пса(н) м(с)ца маѣ 8ї днѣ.
оу лѣ(т) \neq s. ц. о. s. ин(д)кта а.

№ 5

Пані Анастасія Чижевая обіцяє Печерському монастиреві за користування його землею над річкою Бобриком у землі Васильківській давати йому данину медову

8 червня 1499 року

Публікується вперше за рукописною копією XIX ст., що зберігається у Державній публічній бібліотеці УРСР (II відділ, № 1519). Підшита в книзі рукописних копій під номерами 1431—1550. У кінці зшитку, в якому тексти грамот писані одним почерком (340—355-й аркуші книги), є напис олівцем: «Изъ Архива министерства юстиции выписаль Масловъ». Почерк напису олівцем дещо небалий, але дуже нагадує почерк, яким зроблені копії.

Текст певною мірою модернізований: розшифровані скорочення, досить послідовно вживаються великі літери на початку слів, що означають власні назви. Розділові знаки, як правило, не ставляться. Поодинокі розділові знаки, що зустрічаються у тексті, можуть належати переписувачеві, який поставив їх механічно. Викликає сумнів дата, оскільки 4 іди́кт не випадає на 1499 рік.

Господину и отцу нашему филарету Архимандриту Печерскому я пани Настасья пана Родивона Чижевая ись своимъ синомъ. паномъ Семеномъ Чижевичемъ били есмо челомъ его милости штобы его милость пожаловалъ далъ намъ землю церковную на сей сторонѣ Бобрика а у той земли наши двѣ доли а церковная третья доля и его Милость пожало-

валъ далъ намъ тую третину земли церковную[!] вѣчно [!] и непорухомо и напередъ будущими Архимандриты нерухомо и дѣтемъ нашимъ и правнучатомъ нашимъ а мы имаемъ съ тою земли давати ко Пречистой Богородици Печерского монастыря у год же²⁵ въ годъ изъ своего подклѣта пять ведеръ меду Кіевское мѣры а служѣ его милости за даннику [!]²⁶ его ночь пити²⁷ а того для его милости намъ далъ тую землю вѣчно и непорухомо и дѣтемъ нашимъ и правнучатомъ нашимъ, что вотнялъ былъ тую землю от церкви Божіи Панъ Семень Полозовичъ из своею маткою и з своею братією, ино о тои землѣ былъ розездъ съ Полозовичи и Панъ Семень Чижевичъ тую третину церковные земли очистилъ и на то присягнулъ, што въ то церковное земли третина, а не Полозовичъ и Панъ Семень Чижевичъ ездока Великого князя и всѣхъ Пановъ Кіевскихъ честовалъ и поднималъ и даровалъ всимъ своимъ хто при томъ был ино[?] тую третину церковную нашему бортнику ходити а знамени церковного не изгубити а коли мы не всхотимъ тыхъ пяти ведеръ Кіевской мѣры въ годъ же въ годъ церкви Божіей полнити и архимандриту волно тую церковную землю отъ насъ отняти и иному кому дати хто будетъ на церковь Божію данъ полнити а при томъ были люди добрые Полатникъ Печерскій Васьянъ Кувязъ, а игумень Михайловскій духовникъ нашъ Илья, а уставникъ Лаврентей. а крилошанинъ Лаврентей Берестяникъ, а отъ застолниковъ Васьянъ Червякъ а Галасіи а моршалоко[!] Печерскій Федко а тіунъ Печерской [!] Иванъ Кобузовичъ А козеня а писалъ дьякъ Митя Москвитинъ въ лѣто 7007²⁸ индикта 4. мѣсяця Іюня 8. на память святаго мученика Феодора Стратилата а для лѣпшіе справедливости[!] и печать есмо нашу приложили къ сему нашему листу.

²⁵ У копії це сполучення подано без розбивки на слова; воно надписане над перекресленим варіантом *угодье*.

²⁶ У копії це слово виправлене, причому попередній варіант старанно стертий.

²⁷ Слова *ночь пити* написані над рядком; у рядку перекреслено слова *мил: пожаловалъ а*, написані дрібними буквами.

²⁸ Дата написана над рядком; вона виправлена тією ж рукою з 7700.

ГРАМОТИ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

№ 6

Князь Юрій Михайлович і його брат Андрій присягають польському королеві Владиславу визнати його своїм господарем і бути під його державою після смерті великого князя Вітовта

24 лютого 1401 року, Троки

Грамота опублікована в Ак. ЗР (т. I, № 19, стор. 29) під назвою «Присяжная грамота подольских князей». Публікація не задовольняє вимог лінгвістичних досліджень.

Даний текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної публічної бібліотеки ім. Салтикова-Щедріна («Западнорусские акты», № 4).

Написана на тонкому пергаментному аркуші розміром 20 см. × 21,8 см. Нижній край грамоти шириною 4,5 см. загнутий і скріплений з грамотою синім шовковим шнурком, на якому трималася висяча печать. Текст починається за 4,5 см. від верхнього краю аркуша і доходить до кінця загнутого нижнього краю аркуша. По тексту проходять три лінії зламу (одна горизонтальна і дві вертикальні), проте він ніде не пошкоджений.

Грамота написана півуставним письмом, великими буквами. Усі букви приблизно однакового розміру, у літерах *p*, у вертикальна лінія ведеться вниз під рядок, у літері *ъ* — вгору над рядок, у літері *ѣ* — вгору над рядок і вліво. Літера *a* пишеться як вертикальна пряма, кінці якої виходять вгору і вниз за межі рядка; зліва, приблизно по середині, до прямої додається довгаста дужка.

Усі букви мають по одному написанню.

Знаки *ь* і *ѣ* чітко розрізняються і вживаються відповідно до етимології слова.

Виносними є тільки букви, що означають приголосні звуки: *г, л, м, н, т, ч*; кожна виносна літера пишеться угорі, зліва від тієї літери, після якої вона йде у слові.

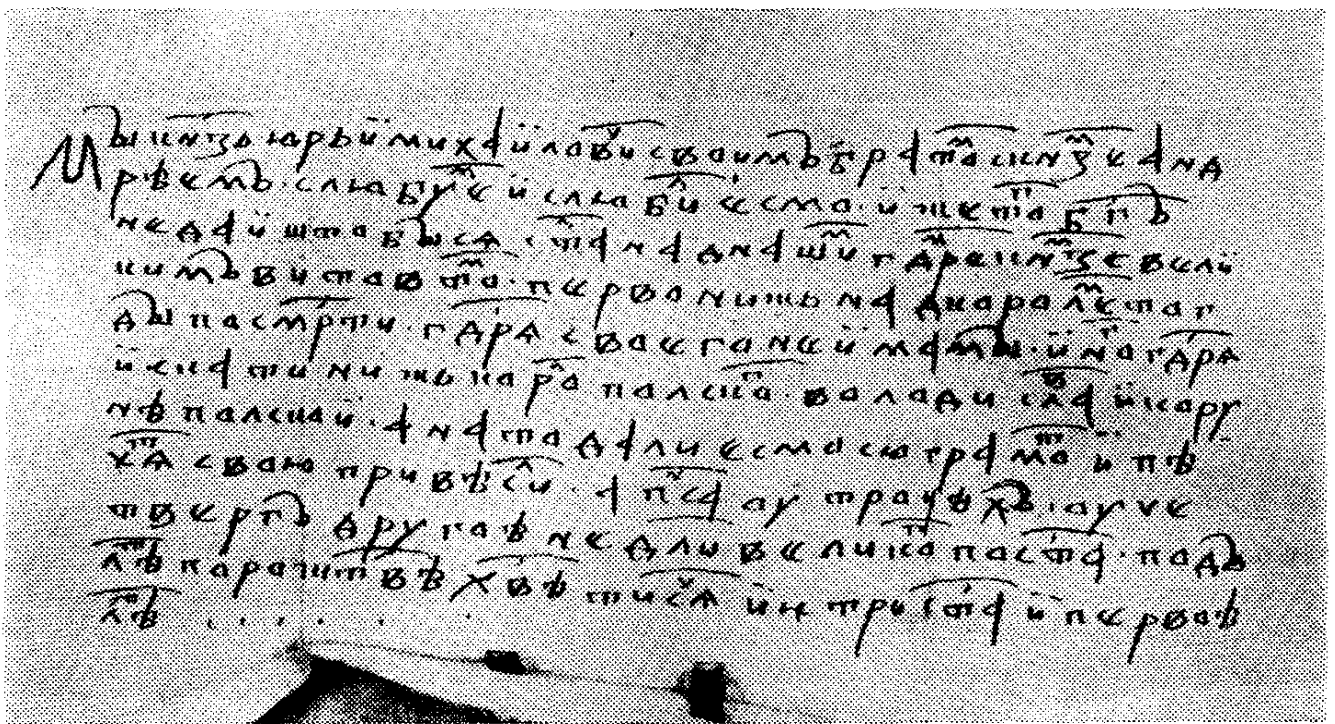
У грамоті вживається крапка, що відділяє окремі частини речення.

Після всього тексту поставлено п'ять крапок підряд.

На звороті є штамп бібліотеки, інвентарний номер (№ 39), перекреслений номер (№ 43) і напис чорним чорнилом латинською мовою: «*L[itte]rae ducis Georgii Michalowitz cum Andrea fr[at]re suo promittentes, quod post mortem withholdi non debu[er]int alium dom[inum] prae[set] d[ominum] regem Polon[iae] Wlad[islaus] habere et coronam Polonie*».

Під написом поставлено дату «*a^o 1401*»²⁹.

²⁹ Короткий палеографічний опис грамоти див. також в Ак. ЗР, т. I, № 19, стор. 29.

Мы кнѣзь юрьи михайлови(ч) своимъ брато(м) с кнѣзе(м) анд[1]рѣемъ. слюбуе(м) и слюби(л) есмо. иже то(г) бгъ [2] не даи што бы сѧ ста(л) над на-ши(м) гдѣре(м) кнѣзе(м) вели[3]кимъ витовто(м). перво нижъ над короле(м) тог[4]ды по смрти. г(с)дра своего не имамы. ино(г) г(с)дра [5] искати нижъ коро(л) полско(г) володисла(в)а и кору[6]нѣ полскои. а на то дали есмо сю грамо(т) и пѣ[7]ча(т) свою привѣси(л). а пса(н) у троцѣхъ. оу че[8]твергъ другоѣ нѣдли велико(г) поста. подъ [9] лѣ(т) по рож(с)твѣ хвѣ тисѧ(ч) и чтриста и первоѣ [10] лѣ(т) ...(11)

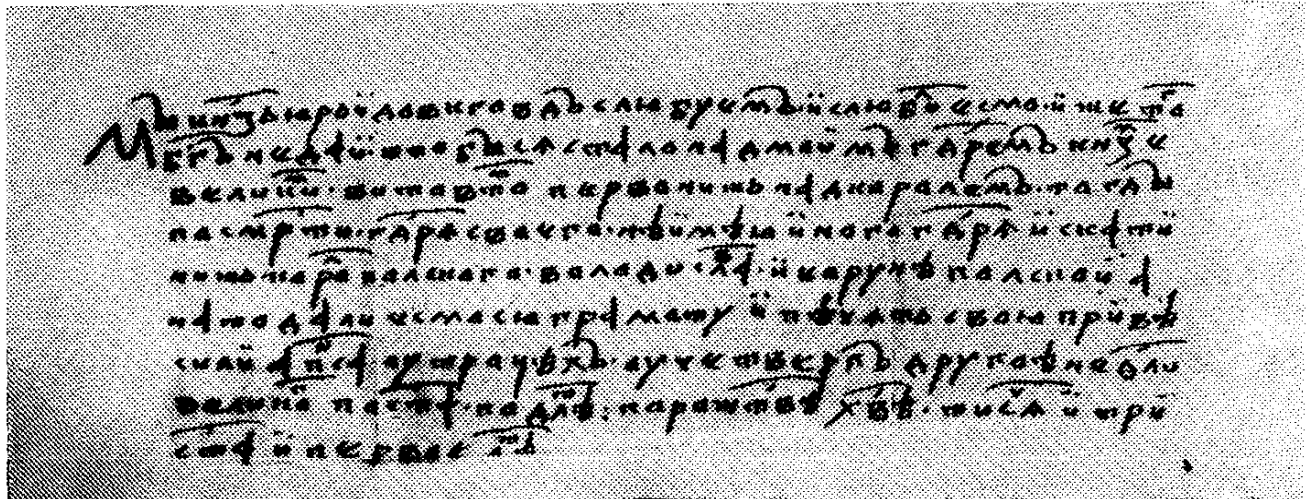
№ 7

Князь Юрій Довговд присягає польському королеві Владиславу визнати його своїм господарем і бути під його державою після смерті великого князя Вітовта

24 лютого 1401 року, Троки

Грамота опублікована в Ак. ЗР (т. I, № 20, стор. 30). Публікація не задовольняє вимог лінгвістичних досліджень.

Даний текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної публічної бібліотеки ім. Салтикова-Щедріна (Западнорусские акты, № 5). Написана

грамота на тонкому пергаментному аркуші розміром 19 см× 24,3 см³⁰. Нижній край грамоти шириною 5 см загнутий і скріплений з грамотою синім шовковим шнурком, на якому тримається частина воскового муляжу печаті. Сама печать вийнята. Текст починається за 3 см від верхнього краю аркуша і доходить до кінця загнутого нижнього краю. По тексту проходять три лінії зламу (одна горизонтальна і дві вертикальні), проте пошкоджень у тексті немає.

Грамота написана півуставним письмом великими літерами. Почерк той же, що і в попередній грамоті. Текст написаний чорним чорнилом, що стало темно-бурим.

На звороті вказана дата (1301), а також є два написи латинською мовою; один з них написаний дрібним сучасним почерком чорним чорнилом, що трохи вилиняло і стало бурым, другий — теж чорним чорнилом, що зблідло і майже стерлося.

Перший напис: «[litte]ra Georgii Dowgowthi, qui promittit d[omi]no regi Poloniae Wlad[islao], post mortem Wytholdi ducis, coronal Polon[iae] assistere».

Другий напис, який прочитати повністю зараз важко³¹, дає справжню дату грамоти: «aº 1401».

Мы кнѣзь юрьи довкговдѣ слюбѹемъ. и слюби(л) есмо. иже то(г) [1] бѣгъ не даи. што бы сѧ стало над моимъ гдѣремъ кнѣ(м) [2] велики(м). витовто(м). перво ниѣ над королеми. тогды [3] по смѣрти. гдѣра своего. нѣ имѣю иного гдѣра искати [4] ниѣ. коро(л) полского. володисла(в)а и корунѣ полскои. а [5] на то дали есмо сѹ грамоту и пѣчатъ свою привѣ[6]-сили. а пса(н) оу троцѣхъ. оу четвергѣ другоѣ недѣли [7] велико(г)о поста. по(д) лѣ(т). по рож(с)твѣ хвѣ. тисѧ(ч) и три[8]ста³² и первое лѣ(т) [9].

³⁰ Короткий палеограф. опис див. також в Ак. ЗР, т. 1, № 20, стор. 30.

³¹ Другий напис наводиться в Ак. ЗР, т. 1, стор. 30.

³² Слово *триста* написано помилково зам. *чотириста*. Написання цієї (як і попередньої) грамоти було викликане укладенням Віленської угоди 1401 р. між польським королем і великим князем литовським, згідно з якою вся влада в Литві передавалася великому князю Вітовтові, але за королем зберігалася право після смерті Вітовта знову взяти до рук реальну владу в Литві.

*Князь Вітовт дарує своєму слугі Іллі В'яковичу кілька сіл
у Володимирському і Луцькому повітах*

20 травня 1407 року, Вільно

Грамота публікується за текстом, уміщеним у додатках до праці В. Курашкевича «Gramoty halicko-wołyńskie XIV—XV w.» (Краків, 1934, стор. 132—133). За свідченням Курашкевича, оригінал грамоти написаний на пергаментному аркуші розміром 19 см × 33 см і являє собою або пізніший список, або підробку. На думку проф. В. Семковича, цей документ підроблений у кінці XV або на початку XVI ст.

Грамота написана виразним півуставом. Оригінал зберігався у «Zbiorach biblioteczno-muzealnych» гр. Тарновських.

Мл(с)тью бжью мы кнзь велики вито[1]вть [2] чинимъ знаменито и даемъ ведадати [!] симъ нашимъ листомъ каждому доброму нынешнимъ и пото(м) будучи(м) хто нань оузритъ или чтучи его вс(л)ы[3]шитъ кому коли будетъ его потребно видевь есмо знаменитую службу на(м) вѣрную николи не ѡмешканую нашего вѣрного пана ильи вачковича [4] и мы порадили с нашею вѣрною радою со кнзи и паны даемъ и дали есмо пре(д)речону [!] пану ильи вѣчковичу за его вѣрную службу село влодимерьско(м) [!] повѣ[5]те порыцко и другое порыцко гриковичи трубки в луцкомъ повѣте вороничинъ трыста(н) стыдѣнь дали есмо таа села со всеми доходы и при[6]ходы з данми з мыты ничого на себе не выменяа с пашнами и сеножатми с лесы и луги з дубровами и з бортными землями и с ловы и с ло[7]вищи и з бобровыми гоны и с озеры з реками с крыницами с потоки и ставы и со всеми пожитки и податки што к ты(м) селомъ слушало и та[8]гло и такожь што можетъ собѣ примыслити роширити на ново(м) корени посадити а дали есмо таа села пану ильи вачкови(ч) [!] вѣчно и непорушно е[9]моу и его женѣ и его дѣтемъ и его ближни(м) счеткомъ волно во всѣхъ имѣнье(х) комоу ѡ(т)-дати и продати заменити и по души дати панъ [10] ильа и его ближнии по немъ боудучии а ещо з наше ласки для его вѣрное службы ѡ(т)пустили есмо воловшиноу и намъ вѣчно пану [11] ильи и его ближнимъ а в тыхъ имѣньехъ слѣду не гонити кому шкода за своимъ поиди а пана ильины(м) людемъ слѣду не брати а ро[12]споустокъ влдеце не давати а хто соль ве-зеть ѡ(т) воза грошъ мыта а коли ѡминеть гроша давъ еда чересъ его зем-лю двадцать гроше(и) [13] промыты ѡ(т) воза а при томъ были свѣтки рада наша воевода виеленьский [!] панъ дедикголдъ па(н) ѡстикъ па(н) бутри(м) па(н) кезкаиль [14] псанъ оу вилни в лѣта ≠ счеі маа к а для твердости выше писаны(х) речеи к сему листу приложили печать нашу [15].

№ 9

*Вітовт, великий князь литовський, дає грамоту у тому,
що, в разі вимоги з його боку повернути селища Сволочигачі
і Верх Болванця у Смотрицькій волості, панові Бедриху, який
тримає ці селища, буде виплачена компенсація в сумі 60 кіп
подільських полугрошників*

1 лютого 1429 року, Турійськ-Володимирський

Грамота опублікована в Ак. ЗР (т. I, № 22, стор. 32). В цій публікації текст дещо модернізований, зокрема, введена велика літера у власних назвах, послідовно розставлені пунктуаційні знаки, деякі літери (е, ѿ, ѿ, ѿ) замінені іншими (е, о, я, ф) та ін.

Даний текст публікується за виданням В. Розова «Українські грамоти», т. I, К., 1928, стор. 112.

За свідченням Д. Зубрицького, оригінал грамоти зберігався у фамільному архіві графа Тарновського в Дзикові (Галичина).

Короткий палеографічний опис пам'ятки див. у праці В. Розова.

Мы великий кнѣзь витовтъ. дали єсмо сюю нашу грамоту [1] бедриху. што держить ѿ(т) насъ двѣ селищи. ѿдно своло[2]чигачи. а другое верхъ болванца оу смотрицкой волости. [3] на тьи двѣ селищи. записали єсмо єму. Сею нашею гра[4]мотою шестьдесятъ копѣ. подольскими полугрошники. [5] коли жь быхомъ хотѣли тьи двѣ Селищи любо сами оуза[6]ти оу него Или кому приволили быхомъ выкупити. и тогды имѣемъ [7] дати єму за тьи двѣ селищи шестьдесятъ копѣ ту[8]ю. подольскими полугрошники. по тои личбѣ какъ у подо[9]льи идеть а писана у турейску в володимерьскомъ[10] ѿєвраля оу а днь индикта оу 3̄. [11]

№ 10

*Князь Швидригайло дарує своєму слугі Радеві і дітям його село
Козлов і луки нижче Білих Берегів*

14 березня 1445 року, Вільховець

Грамота публікується за друкованим текстом і фотокопією з оригіналу, вміщеними у додатку до праці В. Курашкевича «Gramoty halicko-wołyńskie XIV—XV w.» (Краків, 1934, стор. 133—135). За свідченням Курашкевича, оригінал грамоти написаний на пергаментному аркуші розміром 27 см × 14 см і зберігався у «Zbiórach biblioteczno-tużealnych» гр. Тарновських. Грамота була складена, і на середній лінії зламу утво-

рилися дірки, внаслідок чого в 5-му і 6-му рядках бракує по одному слову. Написана грамота виразним півуставом (детальніше див. про це у названій праці Курашкевича).

Розходжень між даним текстом і публікацією Курашкевича майже немає. Окремі уточнення внесено на основі порівняння публікації Курашкевича з фотокопією, зокрема, на відміну від публікації Курашкевича, в даному тексті частка сѣ в слові *оуступатисѣ* написана разом з інфінітивом (5-й рядок); після слова *оуступатисѣ* (5-й рядок) поставлена крапка; сполучник *и ѿ* іменник *свѣдци* написані окремо, як два слова.

Во имѣ ѡ(т)ца и сѣна и свѣ(г)о дѣха. мы кнѣ(з)ѣ швигригаило г(с)дрѣ.
подолской зѣм(л)и. знаменито [1] чинимъ симъ. нашимъ. л(с)тмъ. каждому
доброму. кто коли на сѣи лѣстѣ. оузри[2]тъ или пакъ оусл(ш)ѣтъ. чтучи.
аже дали есмо служѣ нашѣму. радеви и дѣтемъ его [3] на имѣ тоѣ сѣло коз-
ловъ а луку ниже бѣлыхъ берѣговъ. ему и дѣтемъ его на вѣ[4]ки а не на-
добѣ оу его люди никому оуступатисѣ. а ему своѣ люди судити и вину
и [5] перѣсудѣ ис нихъ имати а та(та)рская [...] ему и своихъ людий да-
вати ꙗко иний зѣ[6]мляне и своихъ людий дають ан[...]родѣ ему своими
людми робити ꙗко иний[7]и зѣмляне своими людми робѣтъ [...] и с того
радеви и своими дѣтми намъ служи[8]ти вѣрне. а при томъ были и свѣдци
п(н)ѣ петрашѣ бакотский п(н)ѣ васко воє[9]вода смотрицкий п(н)ѣ ходко
шелвовичѣ иныхъ много добрыхъ людий [10] при томъ было а к сѣму лѣсту
на крѣпость привѣсили есмо н(ш)ю печать по[11]дѣ л(т)ы рѣства х(с)ва
тисѣча лѣ(т) и дѣста лѣ(т) и полѣдѣвѣаноста. а п(с)ѣ лѣстѣ оу во[12]лховци
пѣтоѣ н(д)лѣ поста кнѣ(ж)ни писарѣ хомѣкѣ писалѣ [13]

№ 11

*Швидригаило Ольгердович, великий князь литовський, повертає
своєму слугі Сенькові Хом'яку спадковий маєток Смородов, двори-
ще Барановичі, вислужене його батьком, і дворище Печенчино,
куплене його батьком*

Листопад 1452 року, Луцьк

Фотокопія цієї грамоти опублікована в 1950 р. В. І. Борковським (див. його статтю: «Везличные предложения в древнерусских грамотах XIV—XV вв. южного происхождения», «Известия АН СССР, Отделение лит. и яз.», 1950, т. IX, вып. 5, стор. 362—375). За індиктом рік написання 1452. У буквеино-словесній даті на тому місці, де мають стояти десятки, проставлено ф (500), а далі помилково вжито е (5).

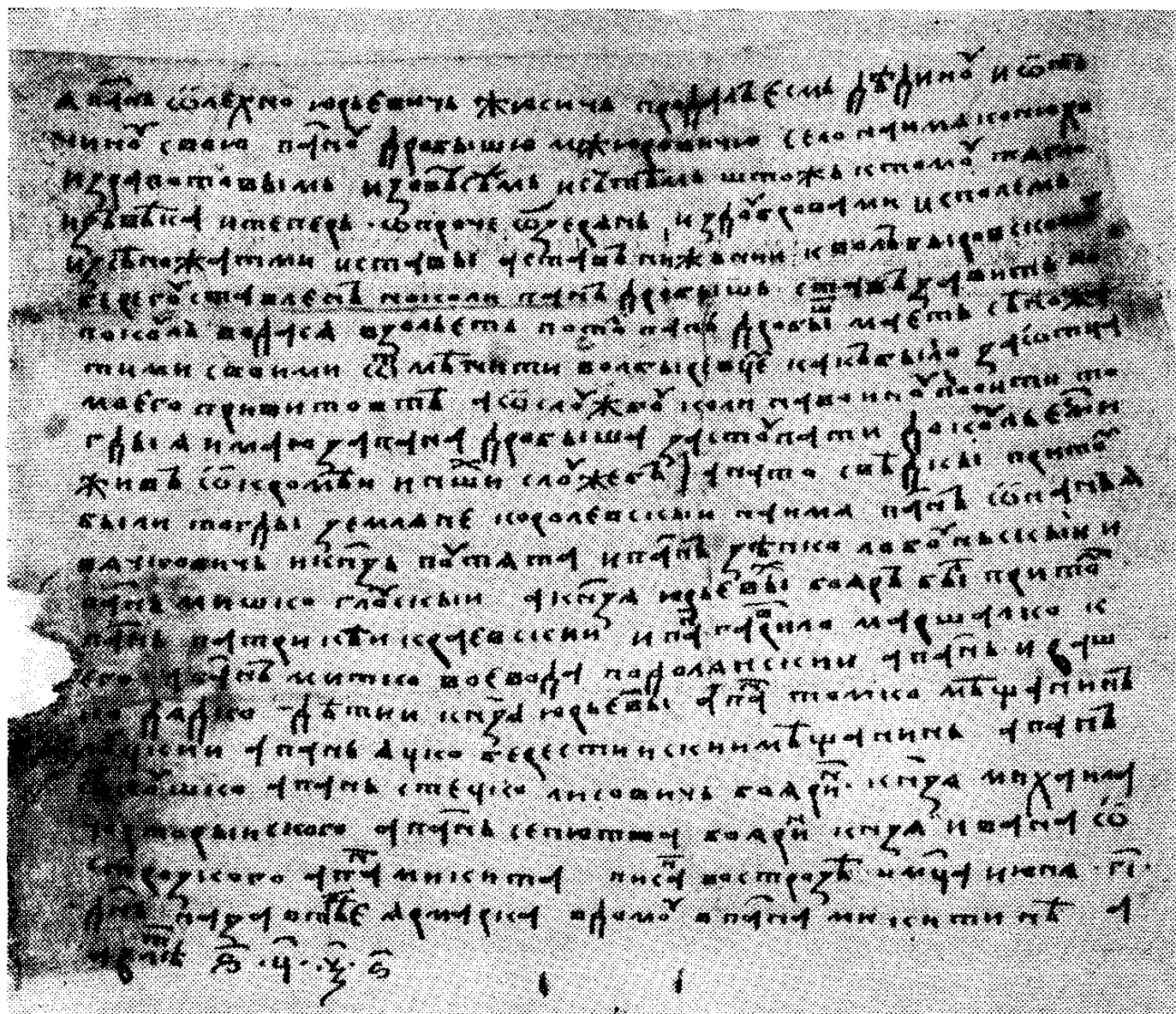
Мл(с)тью бжъею мы великии кнзъ швитрикаила олкердови(ч) чыни(м) знаменито симъ нашы(м) листо(м) [1] и даемъ вѣдати. каждомуу доброму хто нань оузритъ или. оуслышеть. его чтучы. кому[2]жь боудеть того по-
 требно. листа чести порадившесѧ есмо с нашими кнзми. и паны на[3]шею
 вѣрною радою верноули есмо слоузѣ нашему хомѣкови. молодому на
 имѧ сенкови его [4] ѡчыноу смордовъ а на той. сторонѣ. ставоу в смордвѣ
 дворище бар[тен]ичи[?] выслоугоу[5] ѡца его што же ѡць. его. выслужылъ
 на велико(м) кнзи витовтѣ. и то есмо емоу дали [6] а подлѣ то(г)[о] дво-
 рища. двѣ. дворищы штожь ѡць его. коупилъ оу старищичевъ на и[7]мѧ.
 печенчыно. дворище. а другое гдѣ жь. былъ старищынъ дворець такѣжь
 [!] есмо емоу [8] дали со всѣмъ. с тымъ. што жь здавна. к томоу прислоу-
 шаеть. с полми сѣножатми. з лѣсы [9] з доубровами и с ыншыми. доходы.
 а то есмо ему дали вѣчно непороушно а при томъ(10) были свѣдки рада
 наша кнзъ михайло. васильеви(ч) кнзнь [!] михайло костантиновичъ [11]
 па(н). немирѧ. староста лоуцкии па(и) васильи ѡндрѣеви[ч] полоцкии а про
 лѣпшее свѣдо[12]вство и твердость казали есмо. печать нашу привѣсити.
 к семоу. нашему ли[13]стоу да(н) в лоуцку м(с)ца новбра [...] днь
 в лѣ(т)[о] ≠ s девѧтесотное N. фѣ инд(к) еі. [14]

№ 12

*Пан Олехно Юрійович Жюсич продав панові Дробишеві Мжюро-
 вичу село Конюхи з Рапотовим і з усім, що до нього належить,
 крім Озерян*

13 червня 1458 року, Острог

Грамота опублікована в «Archiwum xx Sanguszków w Sławucie» (т. I, Львів, 1887, № 52, стор. 50) із значними помилками. Даний текст друкується за оригіналом, який зберігається в Леїнградському відділенні Інституту історії АН СРСР (Колекція Лихачова, 32/3). Грамота написана на тонкому нерівному пергаментному аркуші розміром 24,5 см × 26 см. Аркуш був складений, і на ньому утворилися три горизонтальні і одна вертикальна лінії зламу. Розривів немає, тільки з лівого боку на рівні другої згори горизонтальної лінії зламу відірвано частину аркуша. Грамота має кілька невеликих коричневих плям, але в цілому текст зберігся добре. У лівому верхньому і в правому нижньому кутках — сліди червоного олівця. У лівому кутку, під нижньою горизонтальною лінією зламу, чор-

ним олівцем указана дата «1458 г.». Під текстом зроблено шість прорізів для печатей; печаті не збереглися.

На звороті — штамп Ягеллонської бібліотеки і кілька написів по-польськомu, зроблених чорним чорнилом у різний час. У двох написах неправильно вказана дата грамоти (1466 і 1459 pp.).

Грамота написана середнім півуставом, близьким до уставного письма. Чорне чорнило зблідло і вилиняло, набувши темно-бурого відтінку. Текст ніде не попований, займає майже весь аркуш.

А панъ оলেখно юрьевичъ жысичъ продалъ есмь дедино(у) и оть[1]-чино(у) свою пано(у) дробышю мжюровичю село на има конюхи [2] из рапотовымъ и зо вьсьмъ ись тѣмъ штожь к томо(у) тагло [3] изъ вѣка и теперь. опроче озерањь из до(у)бровами и с полемъ [4] и з сѣножатми и

ставы а ставъ нижънии к вольбыровскомо(у) [5] берего(у) ставленъ но коли панъ дробышь ставъ завитьно³³ [6] поко(у)ль вода сѧ възольеть пото(л) панъ дробы(ш) маеть сѣножа[7]тими своими ѡ(т)мѣнити волбыревце(м) какъ было за ѡтца [8] моего при витовтѣ а ѡ сло(у)жбо(у) коли на воино(у) поити то[9]гды ѧ имаю за пана дробыша засто(у)пати докуль є(с)ми [10] живъ ѡкромѣи инши(х) сло(у)жебъ а на то свѣдкы при то(м) [11] были тогды землане королевский на имѧ панъ ѡнанъѧ [12] вѧчковичъ и кнзъ по(у)тѧта и панъ зѣнко лово(у)ньский и [13] панъ мишко гло(у)ский а кнзѧ юрьевы(х) боѧръ бы(л) при то(м) [14] панъ патрикѣи краевский и па(н) га(в)рило маршалко к [15] его а панъ митко воевода подоланский а панъ иваш[16]ко дадко дѣтии кнзѧ юрьевы(х) а па(н) томко мѣщанинъ [17] ло(у)цкий а панъ ѧцко берестийский мѣщанинъ а панъ [18] ѡко(у)шко а панъ стецко лисовичъ боѧри(н). кнзѧ михайла [19] чорторыиского а панъ се-пюта³⁴ боѧри(н) кнзѧ ивана ѡ[20]строзкого а па(н) микита писа(н) в острожѣ и мѣца июнѧ. ГІ. [21] днь назавт(р)ѣе ѧрмарка в домо(у) в пана микитинѣ а [22] в лѣ(т) ѣ. ц. ѣ. ѣ. [23].

№ 13

Пан Добриша Мжурович продав господареві своєму князю Іванові Васильовичу Острозькому маєтки Конюхи, Озеряни і Рапотів, які він купив раніше у пана Олехна Чуска

*1464 рік (за «Archiwum xx Sanguszków»
20 вересня 1463 р.), Острог*

Грамота опублікована в «Archiwum xx Sanguszków w Sławucie» (т. I, Львів, 1887, № 59, стор. 56). Даний текст друкується за рукописною копією XIX ст., зробленою Д. І. Зубрицьким. Копія зберігається у Ленінградському відділенні Інституту історії АН СРСР (Колекція Зубрицького, ф. 57, од. збер. I, № 17). Д. І. Зубрицький відзначає, що оригінал, написаний на пергаменті уставним письмом, зберігався у бібліотеці Інституту графа Осолінського, пізніше — у фондах львівської Бібліотеки АН УРСР, організованої на базі цього інституту. У 1947 р. грамота разом з іншими документами передана у Польську Народну Республіку.

Розділові знаки розставлені так, як вони значаться в копії, зробленій Д. І. Зубрицьким.

³³ Тут у тексті, очевидно, помилка; можливо, треба читати як «зорвет ино».

³⁴ Перед а була ще одна буква, яку писар замазав чорнилом.

▲³⁵ па(н) добрыша³⁶ мжюрови(ч) мѣсти(ч) ѡстр(о)зкіи коупи(л) єсми оу пана ѡлехна чускѡ³⁷, имєньє³⁸ єго правую ѡтчину, [и дѣдиноу]³⁹ на имѡ конюхи а ѡзерѡны, а рапотовѡ [у]³⁹ вотчину и в дѣдиноу, а ѡ(н) ми тоє имѣньє прода(л), вѣчно и ненароушно⁴⁰, и записалѡ ми воле(н) єсми продати и ѡ(т)дати и дѣши⁴¹ дати, и ▲³⁵ єсми тоє [свое]³⁹ имѣньє на имѡ конюхи а ѡзерѡны а рапотовѡ прода(л) ѡсподарю своему кнзю иваноу василєви(ч)⁴². ѡстрозко(м). за р. ко(п), со всѣмъ с ты(м) што к тому прислушає(т)⁴³, с чи(м) єсми оу него коупи(л) вѣчно по тому ка(к) са(м) єсми оу него коупи(л)⁴⁴, а при то(м) бы(л) велико(г)[о] корола землѡни(н)⁴⁵ па(н) мишко глускїи. а па(н) пашко миткови(ч) воевода ѡстрозкїи, а па(н) игна(т) промчѣикови(ч), а па(н) катуна маршалко кнзѡ ивановѡ ѡстрозко(г)[о], а па(н) пѣтра(ш) верботи(ч), а писа(н). (у)^{в39} ѡстр(з) оу четвергѡ на стго ѡста(Ѳ)ѡ, днѡ мѡа сѣнта(б). к. в лѣ(т) ≠ сѡѡ. инди(к) ВІ.

№ 14

Опис міста Кременця

1480/1484 рік

Цей документ опублікований в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 4, стор. 371—372). Текст, що надрукований нижче, видається за копією XVII ст. із збереженням усіх мовних рис і основних особливостей тодішнього письма. Оригінал документа не знайдений.

Копія грамоти вписана до Литовської метрики (книга IV), що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 4, арк. 122 зв.— 123).

³⁵ В «Archiwum xx Sanguszków» — а.

³⁶ В «Archiwum xx Sanguszków» — Дробышь.

³⁷ В «Archiwum xx Sanguszków» — чускы.

³⁸ В «Archiwum xx Sanguszków» — имѣньє.

³⁹ Так в «Archiwum xx Sanguszków».

⁴⁰ В «Archiwum xx Sanguszków» — непорушно.

⁴¹ Слово нерозбірливо написано, невідомо, чи воно означає «души» чи «дѣти»; на думку Д. І. Зубрицького, тут пропущений прийменник *по*, тобто має бути *и по души дати*. В «Archiwum xx Sanguszków» и по д(у)ши.

⁴² В «Archiwum xx Sanguszków» — Васильевич[у].

⁴³ В «Archiwum xx Sanguszków» — прислушает.

⁴⁴ В «Archiwum xx Sanguszków» — купилъ.

⁴⁵ В «Archiwum xx Sanguszków» — земланин.

Кожен документ, який видавався будь-кому у Литовському князівстві (як і в Польщі) приблизно з XV ст., заносився до спеціальних актових книг, що звалися Литовською метрикою. З 1594 року велася переписка книг Литовської метрики, так що копії документів з цих книг, які публікуються в даній збірці, були написані на століття або й на два пізніше від оригіналів (детальніше про історію литовської метрики див.: С. Л. Пташ и ц к и й, Описание книг и актов Литовской метрики, СПб., 1887).

Четверта книга Литовської метрики охоплює актові документи, записані на території Литви, Білорусії і України в 1441—1480 рр. Це збірка документів, що являє собою книгу розміром 31,5 см × 19,5 см в шкіряній обкладинці. З внутрішнього боку першої дошки обкладинки наклеєно папірець з видруктованим написом латинською мовою, в якому вказано осіб, що мали стосунок до ведення книги, зокрема нотаріуса Адама Нарушевича.

Книга починається описом змісту («Regestr spraw ważniejszych»), складеним при Нарушевичі (6 арк.); далі перед текстом ідуть 11 арк. чистих або з окремими пізнішими помітками польською мовою типу «szukano niemasz»; на одному з цих аркушів (п'ятому) вміщено також загальний заголовок книги: «Книги короля его милости Казимера»; сам текст займає 169 пронумерованих аркушів; останній аркуш книги має на собі штампи комісій, які перевіряли книгу в різні роки. (Див. також палеографічний опис книги: «Русская историческая библиотека», т. 27).

Записи в книзі ведуться старим українським скорописом, характерними рисами якого є часте винесення приголосних в кінці слова або складу над рядок, вживання літери *є* після голосних і приголосних, з'єднання кількох слів у одне, довільне вживання великих літер і под.

Инвѣ(н)та(р) пода(н)ѧ Креме(н)ца

122 зв.

123

Што на кременьѣцы подано три фѣклери а чотыри про(х)ницы пушѣкъ малы(х) ѣ. а пищаль ѡдна. А велики(х) пушѣ(к) на городе д а чѣлѣди дво(р)ное Што в городе г паробѣки а чотыри жонѣки а двѣ дѣвѣце а у дво(р)цы в королево(м) мила ѡтъ города тамъ в томъ дво(р)цы жонѣка з де(т)ми сама четвѣрѣта, а клѣчъ троѣ, а воли три. а жита полѣчетвѣ(р)ты стирѣты а у стирѣте по двѣсте копѣ ржи || ржи А на поли жита посеѣного досы(т) а в городе пушѣчѣного пороху полѣбочѣки а шиповѣ го(д)ныхъ бочѣка А тамъ ѣ(з)ди(л) єсми до кузмина ставовѣ гладѣти ино въ ку(з)минѣ ставѣ со млыномъ аѣ спущать єго нѣ(ль)за а на горинѣ Ставѣ што небожѣчикъ сѣмѣнѣ заставилъ а ступа а с того млына идѣтъ на городѣ мерѣки, тымъ Млыномъ може(т) сѣ городѣ живити хлѣбомъ, а на спустѣ добри(и) ставѣ, а трѣти(и) Ставѣ ѡ(т) города мила и млынѣ на томъ ставу а с того Млына тѣжѣ на городѣ жито вѣзуть, А дани по(л)трѣти ко:лоды⁴⁶ у стожѣку а мыта при(и)де(т) копѣ з два(д)цѣтъ На годѣ а у волости чоловѣковѣ по(л)четвѣ(р)та ста а на мѣстѣ дворовѣ тридѣцѣтъ:

⁴⁶ Двокрапка означає знак переносу слова.

*Казимир, король польський, пише Петру Яновичу, старості
луцькому і маршалку волинському, про те, що він віддав у оренду
Шахнові Пегоховичу і Сенькові Момотливому луцьке мито на
три роки*

30 травня 1487 року, Краків

Грамота опублікована в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 4, стор. 243—244). Даний текст публікується за копією, вписаною до Литовської метрики, кн. 4, що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 4, арк. 49—49 зв.). Коротку характеристику Литовської метрики і палеографічний опис кн. 4 див. на стор. 41—42.

9 Арє(н)да мыта лу(ц)кого жидо(м) на три годи, Казимєрь божью мл(с)-
тью: г(с)у.

9 зв. Старостє луцькому ма(р)шалку волинської землі пану петру яно-
вичу, продали єсмо мито луцькое жидови ша(х)ну пегоховичу а сеньку
момо(т)ливому на три годы на го(д) по по(л)тори тисачи копъ и по по(л)-
третадцати копъ широки(х) гроше(и) а маю(т) они в тоє мыто увезатисє
на си(и) сватки што при(и)дутъ, а де(р)жати имъ тоє мыто ѿ(т) сихъ сва-
токъ што при(и)дутъ на три годы до того жъ року до сватокъ, А мыто имъ
брати по давному, А мають намъ тоє мыто платити все широкими грошми,
на пє(р)вы(и) го(д) по(л)тори тисачи копъ, и по(л)третадца(т) копъ а
на други(и) го(д) тако(ж) а на трети(и) годъ только жъ а напередъ намъ
маю(т) дати || на годъ тисачу золотыхъ вго(р)скихъ А сего году пє(р)вого
маю(т) намъ да(ти) на (с)ветого михаила день пѧ(т)сотъ золотыхъ што
при(и)дєть А по велице дни в сєреду только жъ пѧтьсотъ золотыхъ. а на
други(и) го(д) такожъ мають намъ дати на тии жъ роки в тую жъ личьбу,
А та:кожъ намъ маю(т) дати чоломъбитѧ на годъ по пѧти куфтєрє(и)
коро(т)кихъ А по пѧти конє(и), А по камѣце штобы стоѧла за двадцѧть
копъ г(р)ше(и), А кому дамо в нихъ гроши зєманомъ и двораномъ наши(м)
з мыта нашего и тии бы ждали року а хто бы ихъ хотєлъ габати до року,
ты бы ихъ ѿ(т) тыхъ боронилъ, нижли кому в ни(х) дамо на и:страву тымъ
они маю(т) выдати нє жѣдучи року а такожъ што:бы єси ихъ кривдъ боро-
нилъ, и мыту бы єси нашому во всемъ бы(л) помочєнь и гдє надобє будєть
имъ помочъ и ты имъ помочъ дава(л) в нашомъ мытє ажъбы мыто нашо нє по-
нижалосѧ, А тежъ штобы єси и самъ в мыто нашо и вѣ промыту нє всту-
палъсѧ. нєха(и) заведѧю(т) мыто нашо и промыту мытники наши, а тежъ
какъ де(р):жали они ѿ(т) насъ пє(р)во сего мыто луцькое и личьбу намъ

дали с тре(х) годовъ, и мы имъ двѣма ѡстали винъны ша(х)ну сто копъ гроше(и) и три(д)ца(т) копъ и шѣсть копъ А [с]ѣньку момо(т)ливому дѣвеносто копъ бѣ(з) копы, и какъ ѡни тьи три годы выдѣ(р)жать и будутъ намъ личъбу давать, и мы маѣмъ имъ тьи пѣнази на личъбѣ положи(ти), писанъ в краковѣ маѡ ѿ дѣнь инъдиктъ ѿ. А на трети(и) го(д) тако(ж) маю(т) на(м) да(ти) на тьи жъ роки.

№ 16

*Перелік подарунків, посланих з Кракова
великому князеві Тверському*

10 вересня 1488 року

Грамота опублікована в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 4, стор. 508).

Даний текст публікується за копією, вписаною до Литовської метрики, кн. 4, що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 4, арк. 184).

Коротку характеристику Литовської метрики і палеографічний опис кн. 4 див. на стор. 41—42.

Упоми(н)ки посланые Кнзю Тве(р)ско(му).

Сѣнѣтабрь ѿ инъдикъ [!] ѿ:

З нового мѣста послано князю великому тѣ(р)скому шуба собольѡ волоचनाѡ аксамитомъ або Адамашъкою, а другаѡ шуба к(н)зѡ а ѡ по-
ставки сукна Маха(л)ского, и ѿ поставки новогонъски(х) съ ска(р):бу а ѡ в
колодѣ мѣду прѣсного с ключа луцъкого а ѡ бочокъ ѡвѣса на кони тамъ
жо а ѿ сти(р)тъ сѣна зъ дворовъ володими(р)ски(х) а ѿ копъ г(р)ше(и)
изъ ска(ръ)бу: Князю великому тѣ(р)скому дано въ краковѣ маѡ ѿ дѣнь
инъди(кт) ѿ. ѡ поставки сукна маха(л)ско(г)[о] а ѿ поставки сукна нового-
(н)ско(г)[о] а ѿ ко(п) г(р)ше(и) и(з) ска(р)бу.

*Казимир, король польський, пише Горностаєві Романовичу, на-
місникові овруцькому, про те, що він віддав у оренду овруцьким
міщанам Іванові, Гаврилу, Петруші, Ходорові, Кваші, Іваше-
вичу і Радивонові овруцькі корчми на шість років*

22 лютого 1489 року, Краків

Грамота опублікована в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 4, стор. 216—218). Даний текст публікується за копією, вписаною до Литовської метрики, кн. 4, що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 4, арк. 35 зв.—36). Коротку характеристику Литовської метрики і палеографічний опис кн. 4 див. на стор. 41—42.

в. Арє(н)да ко(р)чомъ вручески(х) мещано(м) вруцкимъ на ше(ст) годовъ, ||
Казими(р) божью ^млстью

Наместьнику вруцькому пану го(р)ностаю романовичу, што пє(р)во сего продали были есмо ко(р)чмы вруцькиє мещаномъ вруцьки(м) семи човекомъ на (и)ма ивану а гаврилу а петруши а ходору а кваши а ивашевичу а радивону на три годы за сто копъ и за десеть копъ широкихъ⁴⁷ гроше(и), на годъ по три(д)цати копъ, и по шести копъ и по сороку гроше(и) а рокъ было имъ какъ тые ко(р)чмы варити початы на масные запусы великого посту и вжо они два годы ко(р)чмы вари(ли) а третьего году еще не варили, и тыми разы тые мещане вруцькиє шесть ихъ на (и)ма иванъ А гаврило а петруша а ходо(р) а кваша а ивашевичъ просили насъ абыхмо еще имъ тые ко(р)чмы на сколько годо(в) продали и мы имъ тые ко(р)чмы еще продали на шесть годовъ шпрочъ того году што еще маю(т) трети(и) годъ варити, А маю(т) они намъ в кажьды(и) годъ давати по тридцати копъ и по шести копъ и по (со)року гроше(и) а почати имъ тые ко(р)чмы варити на рокъ на масные запусы великого поста какъ трети(и) годъ вы(и)деть пє(р)вое их купли и варити имъ тые ко(р)чмы до того жъ году, какъ шесть годовъ вы(и)деть, а маю(т) они только жъ кор(чомъ). мети⁴⁸ сколько передъ тымъ бывало, а большъ имъ тамъ ко(р)чомъ не ме(ти) протожъ што бы еси ихъ ѿ(д) кривдъ боронилъ, и не далъ бы еси тамъ иньшо:му никому ко(р)чмы варити, писанъ в кракове февраль кѳ. день инъдиктъ 3̄:

⁴⁷ У слові *широкихъ* и після *к* виправлено з о.

⁴⁸ Слово *мети* написане над рядком.

Казимир, король польський, пише панові Івану Юріі, маршалкові і намісникові володимирському, що він віддав у оренду берестейським і грубешівським міщанам володимирське мито на чотири роки

12 травня 1489 року, Петрков

Грамота опублікована в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 4, стор. 224—225). Даний текст публікується за копією, вписаною до Литовської метрики, кн. 4, що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 4, арк. 38 зв.—39).

Коротку характеристику Литовської метрики і палеографічний опис кн. 4 див. на стор. 41—42.

38 зв. Арє(н)да мыта володимє(р)ско(г)[о]. жидове Берестє(и)ско(и) на чоты-
ри годы

Казими(р) божью млстью

Ма(р)шалъку нашому наместнику володимє(р)скому пану ивану ю(р)ши

39 Продали есмо мыто володими(р)ское и перемысльское и литовжъское, и тыє ||
и тыє мыта вси которые прислухаютъ къ володими(р)скому мыту жыду
берестє(и)скому есю а товаришу его Авраму А жыду грубешовско(му)
еську и его братьи на чотыры годы за пѣтьсотъ копъ гроше(и) и за ше(ст)-
дєсѣть копъ гроше(и) шыроки(х), на го(д) по сту копъ и по сороку копъ
шыроки(х) гроше(и) А мають в тоє мыто увезатисѣ за недєлю пере(д) свѣ-
тъки в недєлю а дє(р)жати имъ тоє мыто до того жъ року за недєлю пере(д)
свѣтъки какъ чоты(ры) годы вы(и)дутъ, а мають намъ въ кажъды(и) годъ да-
вати готови(з)ною выдє(р)жавшы по(л)года шєстьдєсѣть копъ шыроки(х)
гроше(и) а другую по(л) года выдє(р)жавшы такежъ намъ маю(т) дати ше(ст)-
дєсѣть копъ гроше(и), А два(д)цѣть копъ гроше(и) в кажъды(и) годъ має(т)
єсь собе брати за до(л)гъ што єсьмо єму винъни. А на други(и) и на тре-
ти(и) годъ такежъ на тыи жъ роки по тому жъ маю(т) намъ давати, А на
четверты(и) годъ такъжо по тому жъ маю(т) намъ давати, А всю тую чотыры
годы маєть в кожъды(и) годъ собе братъ по (д)ва(д)цѣти ко(п) гроше(и) за
долгъ што єсмо єму винъни, протожъ штобы еси самъ въ мыто нашо и въ
промыту не вѣступа(л)сѣ и никому не велє(л) вѣступатисѣ Абы мыту на-
шому ни в чомъ шкоды не было бо то єсть нашъ ска(р)бъ А которые бы
коли хотели въ мыто нашо и (в) промыту вѣступатисѣ и мыту нашому
шкодити ты бы и(х) ѡдъ ты(х) боронилъ, А тежъ которые бы хотели мыта
нашы володими(р)ские ѡбъєждчати инъшими дорогами А в томъ мыту
нашому шкоди(т) и ты бы самъ на ты(х) помочъ дава(л) и бы(л) бы еси мыту
нашому во всемъ помочонъ Абы сѣ мыто нашо не понижало а брати имъ

мыто по старому какъ здавна бывало за дѣди нашего за велико(г)[о]
кнѣзя вито(в)та и за жыкгимонѣта. писа(н) въ пѣт(р)кове маѣ вѣ днѣ
и(н)ди(к) 3̄:

№ 19

*Казимир, король польський, пише князеві Олександрю Юрійовичу,
наміснику гродненському, і панові Михайлу Мартиновичу, на-
місникові мерецькому, що він віддав у оренду на два роки мостове,
почіпне і помірне мерецьке гродненському міщанинові Енькові
Яцковичу і синам його*

26 травня 1489 року, Радомль

Грамота опублікована в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская ме-
трика, кн. 4, стор. 224—225). Даний текст публікується за копією, вписаною до Литов-
ської метрики, кн. 4, що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх
актів у Москві (ф. 389, № 4, арк. 38 зв.). Коротку характеристику Литовської метрики і
палеографічний опис кн. 4 див. на стор. 41—42.

38 Арє(н)да мостово(г)[о] городе(н)ско(г)[о] также почопного и поме(р)-
38 зв. ного мерецкого на два годы. ||

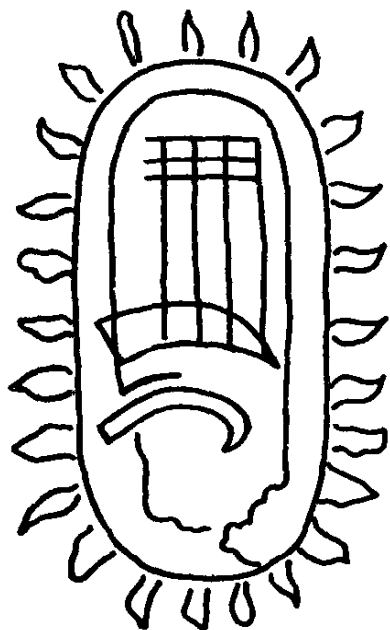
Казими(р) божью мл̄стью

По(д)чашому нашему наместнику городеньскому князю александру
ю(р)евичу и наместнику мере(ц)кому, пану михайлу ма(р)тиновичу про-
дали: есмо мостовое городеньское и почопное поме(р)ное мере(ц)кое жи-
дови горо:деньскому еньку ицковичу и сыномъ его ицѣхаку А мошею,
на два годы Мають намъ давати на кажъды годъ по сту и по сороку золо-
ты(х) вго(р)скихъ а маю(т) в тоє мостовое городеньское и в бочечно поме(р)-
ное мере(ц)кое увезатисѣ на светого іана день што приде(т), а де(р)жати
имъ тоє до того жъ року до того жъ року [!] до светого іана какъ два годы
вы(и)дутъ, А: мають намъ дати на божье нарощенье семъдесать золотыхъ,
а другую семъдесать золотыхъ мають намъ дати на светого іана день какъ
годъ вы(и)детъ, а на други(и) годъ на тьи жъ роки по тому ж: мають намъ
дати, протожъ штобы еси в мыто нашо и въ промыту ты кнѣже александро
не вѣступа(л)са и во всемъ бы еси мыту нашему былъ помочонъ и зака-
за(л) бы еси ажъбы перевозовъ не мели нигде е(з)дили бы на мостъ, писанъ
в радомъли маѣ к̄с̄ день индиктъ 3̄:

Михалко Хомич, берестейський землянин, дає запродажний лист Мелентієві Супруновичу на поле і половину діброви

2 травня 1490 року

Документ публікується вперше за рукописною копією з актикації в місті Берестейським (м. Брест), яка зберігається в ЦДІА УРСР в м. Львові (фонд 201, оп. 4, спр. 1, «Документи до процесів Володимирсько-Берестейських єпископів за церковні маєтності», арк. 13). Оригінал невідомий.

Копія написана на великому аркуші паперу розміром 35 см× 20,5 см. Папір має водяний знак (див. малюнок).

З лівого боку аркуша утворилося кілька великих і малих бурих плям; 14—21 рядки тексту підкреслені чорнилом, яке має зараз світло-бурий колір. У 3—4-му і в 6-му рядках підкреслені вирази: «obapoł dorohi Czernewskoy» і «Zemenina Jacka Hrynkowicza».

У лівому верхньому кутку аркуша наклеєна паперова смужка з друкованим номером (01810).

Текст написано польським письмом за нормами правопису XVII ст. Документ написаний чорним чорнилом, що не втратило свого природного кольору.

На звороті аркуша є напис: «Kopia z Met[r]yk z Listow w Gra... 1490. maja 2. indykty 8.

Michał Chomicz Melentejowi. Szosty List».

Ja Michałko Chomicz Zemenin Powetu Beresteyskoho zoznawaiu tym listom moim kożdomu dobromu komu bytoho Dila Potreba budet widaty szto ż prodaliesmo zemlu swoiu oyczyznui obapoł dorohi Czernewskoy polce y dubrowu neprokopanuii nedaleko Mista Beresteyskoho Kotoruii kupiw did nasz Stecko u Zemenina Jacka Hrynkowicza a Ja Mychno wse polce dubrowy połowicu sprzedał Melentyiowi Suprunowiczu za deset kop hroszy Szerokich wieczno y neporuszno y Chotyliesmo siuii sprzedażu obiawyty hospodynui Namesniku Beresteyskomu yno ioho u Beresty ne było poiechał do Hospodara ino tomu Dełu swidomy P. Lewko y P. Iwan Senkowiczy Zemiane y Peczaty przyłożyli k temu listu szto iesmy sprzedały Melentyiowi tuii zemlu Oyczyznu swoiu obieli wieczno y nawieki neporuszno a chto by chotił szto k той землі mowity to Ja Melentyia maiu zastupaty a Melentyi nemaiet na tym szkodowaty a iesli by Ja zastupaty nechotił to Ja Michałko maiu zapłatyty na Horod deset kop groszy a Melentyiowi takōż deset kop groszy a Barysznikom wedro Medu a Maiet m(e)lentyi na woynu iezdyty ztoy zemli sam z Oyczyzny moiey koli zakliczut a dla lipszoho swiadosma y peczat swoiu przyłożylismy do toho listu pisan u mene doma y sam Michałko sey List pisał Miśiaca Maia wtoroho Dnia Indykta Osmoho u toho Listu try Peczaty.

*Пані Хведка Пашкова, дочка Дохновича, відписує своєму чоловікові
Василеві Хребтовичу маєтність Яблонне і Полжі*

16 грудня 1490 року, Луцьк

Грамота публікується за текстом, вміщеним у додатку до праці В. Курашкевича «Gramoty halicko-wołyńskie XIV—XV w.» (Краків, 1934, стор. 134, 136). За свідченням В. Курашкевича, оригінал грамоти написаний на пергаментному аркуші розміром 27,5 см × 27,5 см і зберігався у «Zbiogach biblioteczno-muzealnych» гр. Тарновських. До грамоти були привішені на червоних шнурках три печаті з темного воску. Текст написаний півуставом (детальніше див. про це у названій праці В. Курашкевича).

іа хве(д)ка пашкова до(ч)ка дохновича. сознаваю си(м) мои(м) листо(м) хто на не(г) посмотри(т) али[1]бо чтучи е(г) услыши(т) даровала есми своєю до(б)рою волею мужа своє(г) пана васи(л)іа хре(б)[2]товича своїми име(н)и ѿ(т)чизными на имѣ ѿ(б)лон(ь)ны(м) а по(л)жами з боры з лѣсы [3] з болоты с по(л)ми исъ сѣножа(т)ми з реками з потоки и з багны и з дуброва[4]ми и з бобровыми гоны. и з да(н)ми з медовыми и з грошовыми и с куницами [5] и со (в)сѣми доходы и приходы и со вси(м) с ты(м) и по тому та(к) до(л)го и широко ка(к) есми [6] сама держала не ѿставляючи на себе нич[о](г)о ани дѣте(м) свои(м) ни бли(ж)ни(м) мои(м) з роду[7] мое(г)[о] дала есми мужу своєму пѣ(н)оу васи(л)ю хре(б)товичу тыи име(н)іа свои іабло(н)но [8] а по(л)жи вѣрху выписаныи вѣ(ч)но и непорушно а му(ж) мои па(н) василей тыи име(н)іа [9] іа(б)ло(н)но а по(л)жи воле(н) за живота моего и по животѣ мое(м) да(ти) и прода(ти) и на црко(в) запи[10]са(ти) и ку своєму лѣ(п)шому е(г) ѿберну(ти) гдѣ е(г) до(б)раіа воля будетъ а мнѣ хве(д)це па(ш)ко(в)ои [11] дохновича напроти(в)ку то(г) ничо(г) не мови(ти) ани дѣте(м) мои(м) и ни бли(ж)ни(м) мои(м) з роду [12] мое(г) а к ты(м) мои(м) име(н)іа(м) кѣ іабло(н)ну а к по(л)жа(м) даровала есми мужа своє(г) пана [13] васи(л)іа хре(б)товича по(д)ворье(м) свои(м) ѿ(т)чизны(м) што в око(л)не(м) городе в луцку вѣ(ч)но [14] и непорушно воле(н) па(н) василей му(ж) мои тоє по(д)ворье прода(ти) и ѿ(т)да(ти) гдѣ е(г) до(б)раіа воля [15] будѣ(т) и ку своєму лѣпшому е(г) ѿберну(ти) а про лѣпшую справе(д)ливость била есми чоло(м) [16] г(ди)ну моему пѣ(н)оу петру іановичу воеводе троцкому. а кнзю семену юрьвичу ста[17]ро(с)те луцкому абы и(х) мл(с)ть то вчинили дла моего чолоби(т)іа а печать свою [18] к сему моему листу велѣли привѣсити и и(х) мл(с)ть и пече(ти) свои велѣли к сему [19] моему листу привѣси(ти) А сама есми те(ж) пече(т) свою ѿ(т)чизную к сему моему листу [20] привѣсила пса(н) у луцку под лѣты бо(ж)е(г) нароже(н)іа а лѣ(т) и у и ѿ [21] десѣтое де(к) сі Инди(к) ѿ [22].

Олександр, великий князь литовський, відхиляє скаргу ковенського війта, бургомістрів і радців на троцьких міщан і дозволяє останнім до перегляду цього рішення, як і раніше, торгувати в м. Ковно на лікоть і на фунт, продавати й купувати сіль, віск та ін.

23 серпня 1493 року, Троки

Грамота публікується вперше. Оригінал грамоти зберігається у Державній публічній бібліотеці ім. Салтикова-Щедріна (Западнорусские акты, № 7-а). Документ написаний на паперовому аркуші розміром 28,8 см × 20 см. Аркуш має дві горизонтальні і три вертикальні лінії зламу. Вздовж горизонтальних ліній зламу аркуш порвався, вздовж вертикальних ліній зламу утворилися складки паперу, які закривають елементи окремих літер. У місцях перетину ліній зламу утворилися невеликі дірки. На рівні 6—12-го рядків згори правий край грамоти відірваний. Пошкоджено також правий край 2-го знизу рядка.

Нижче тексту притиснута кругла печать з червоного воску, прикрита паперовою кустодією розміром 6 × 6 см.

Оскільки папір, на якому написаний документ, потерся і порвався, він наклеєний на паперовий аркуш сіруватого кольору.

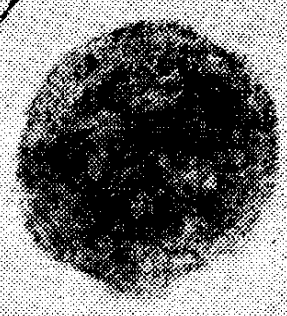
Грамота написана чорним чорнилом, яке вилиняло і стало світло-бурим. Письмо — ранній скоропис, близький накресленням букв до півустава.

Алекса(н)дръ бо(ж)ю мл(с)тью великй кнѣзь ли(т)[о][л]вскй рускй жомо(т)скй и ины(х) [2]

Воиту мѣста кове(н)ского и бурмистро(м) и радца(м) и мѣщано(м) што жаловали есте на(м) [3] на мѣща(н) троцки(х) и(ж) ѡни в ковне тргують в локо(т) и въ ѳу(н)т продаю(т) и со(л) и те(ж) [4] воскъ купую(т) а (з)дав-на де(и) ѡни та(м) у ва(с) вставично торгу не мѣвали и мо(л)ви(ли) [5] есте з мѣщаны троцкими ѡ то(м) пере(д) нами ѡчивисто и мѣли есте пере(д) [...] [6]ми права свои положи(ти) ажбы и(м) въстави(ч)но в ковнѣ торгу не мѣ(ти) [...] [7] свои(х) пере(д) нами не положили и мы дла того ѡ то(м) межи [...] [8] и тыми разы [...] мѣщане троцкие хр(с)тиан[...] [9] мои(м) дозволили в локо(т) и (в) ѳунть торгова(ти) и со(л) продава(ти) и [...] [10] встави(ч)но по да(в)ному и мы и(м) призволили оу ва(с) у ковнѣ в локо(т) и в ѳ[унт] [11] торгова(ти) и со(л) продава(ти) и купова(ти) и воскъ купи(ти) по давному въстави(ч)но ка(к) и пе[12]ре(д) ты(м) та(м) ѡни у ва(с) торгъ мѣва(ли). доты(х)мѣсть поки вы с ними пере(д) нами [13] ѡчивисто станете и права свои положите ка(к) дасть бо(г)⁴⁹ с тоє дороги сѧ [14] верне(м)

⁴⁹ Слово *бо(г)* написане над рядком.

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is written in a dark ink on a light-colored paper. The script is dense and flowing, with many ligatures and flourishes. The text is arranged in several lines, with some lines being more prominent than others. The overall appearance is that of a well-preserved but aged manuscript.

гдѣ тепе(р) еде(м). прото(ж) приказуе(м) ва(м) ажбы есте коне(ч)но
и(м) доты(х)мѣ[15]сть в ковнѣ не заборонали в локо(т) и в ѳу(н)ть торго-
ва(ти) и со(ли) продава(ти) и воску [16] купова(ти) ни(ж)ли естли бы то
ва(м) тѣ(ж)ко доты(х)мѣсть жда(ти) поки мы с тоє [17] дороги зъе(з)ди(м).
и вы бы сѣ с ними пере(д) на(с) зазвали и стали б[ы] есте пере(д) [18] на-
ми с ними ѿчивисто у во(л)ковыиску и мы ва(с) ѿто досмотрили конец [...]
[19] по(д)ле привиле(и) ваши(х) учини(м) пса(н) в троцо(х) ию(л) кѣ днь
инди(к) в[і] [20].

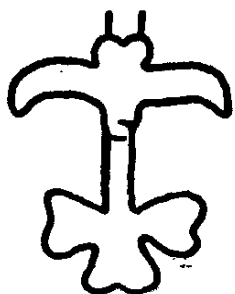
№ 23

*Лист великого князя литовського Олександра берестейському на-
місникові Сеньку Олізаровичу про введення дворянина Немири
Гримайловича у володіння двома фільварками, сіножаттю
і затоками*

25 травня 1495 року, Вільно

Документ публікується вперше за рукописною копією, яка зберігається в ЦДІА УРСР в м. Львові (фонд 201, оп. 4, спр. 1, «Документи до процесів Володимирсько-Берестейських єпископів за церковні маєтності», арк. 14). Оригінал невідомий.

Копія написана на невеликому паперовому аркуші розміром 16 см × 20 см. На папері видно частину водяного знака (див. малюнок).

Лівий край аркуша підклеєний тонким напівпрозорим папером. Аркуш був складений удвоє, і на ньому утворилася лінія зламу, вздовж якої папір став сірувато-бурым. Такий же колір має правий край аркуша. У 5-му рядку згори підкреслено слова: «...kowskoŋo u Iwapiŋowskoŋo u senezaty Szabychu y...»

Угорі, ближче до лівого краю аркуша, наклеєна паперова смужка з друкованим номером (01811). У верхньому правому кутку проставлене олівцем число 14 (номер аркуша).

Текст подано польським письмом за нормами правопису XVII ст. Документ написаний чорним чорнилом, що не втратило свого природного кольору.

На звороті аркуша проставлено інвентарний номер і зроблено кілька написів. В одному з них (польською мовою) подано дату документа (25 maj Indykta 13.) і з'ясовано його зміст.

Sam Alexander Bożuju milostiu Weliki kniaz Litowski Ruski Zmodzki
y innych

Namesniku Beresteyskomu Panu Senku Olizarowiczu Był nam Czołom
Dworanin nasz Nemira Hrymayłowicz y prosił u nas dwóch folwarkow Zydows-

kich Rankowskoho y Iwaninowskoho y Senozaty Chabychy y z Zatokami kotoryiz Folwarki y Senozaty tyi Zydwowe bez pozwolenia naszeho kupyli u Bojar powitu Beresteyskoho u Raska y u Iwaninu Steckowiczow y my iemu tyie Folwarki y Senozaty Chabychi y z Zatokami wtych Senozatech dali y so wsim z tym szto ktym folwarkom zdawna prysluszaiet y kak do Zamku tobie poddany byli y wiezały w tyi folwarki y w tyi Senozaty ieho iesmo kazali czasniku naszomu kluczniku [!] Beresteyskomu Lewku Bohowitynowiczu Pisan u Wilni Maju 25. Indykta 13.

Pry Panu Hryhoriu Stanislawowiczu Marsz: Dworu Namesniku Mereckim.

№ 24

Олександр, великий князь литовський, дарує татаринowi Богдану Собацці землю, яка належала татаринowi Чигиреві

18 грудня 1495 року, Вільно

Цей документ опублікований в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 5, № 99, стор. 616—617). Текст, що надрукований нижче, видається за копією XVII ст. із збереженням усіх мовних рис і основних особливостей тодішнього письма. Оригінал документа не знайдено.

Копія грамоти вписана до Литовської метрики (кн. 5), що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 5, арк. 58—58 зв.).

(Коротку характеристику Литовської метрики див. на стор. 41—42).

П'ята книга Литовської метрики охоплює актові документи, написані на території Литви, Білорусії і України в 1492—1505 рр. Це збірка документів, що являє собою книгу розміром 31 см × 20 см. З внутрішнього боку першої дошки обкладинки наклеєно папірець з надрукованим текстом латинською мовою. Такий же папірець наклеєний на всіх книгах Литовської метрики (див. опис кн. 4 на стор. 45).

Книга має три нумерації. Перша нумерація зроблена кириличними буквеними знаками в час написання книги. Друга зроблена арабськими цифрами (чорним чорнилом) у 1835 році, коли книга перевірялася спеціальною комісією, створеною міністерством юстиції. Всього пронумеровано 332 аркуші; перші 18 аркушів і останній не були пронумеровані; з пронумерованих бракує двох: 148 і 149. Вони вирвані після 1835 р., оскільки комісія міністерства юстиції при нумерації книги брала їх до уваги. Третя нумерація зроблена олівцем у 1955—1956 рр. (про це свідчить вклейка на звороті нижньої дошки обкладинки). Ця нумерація охоплює всі аркуші книги, які містять текст; перекреслені аркуші, на яких зовсім немає тексту (1, 3—6, 303—304, 351), до уваги не беруться. Не враховуються також згадані вже вирвані аркуші.

Текст книги починається з 4-го пронумерованого аркуша (мається на увазі остання нумерація) заголовком: *Xięga za rapowania Nayiasnieysze(go) Krola jego mości Alexandra za-*

wieraiąca w sobie przywilegia, dekreta, poselstwa y rozne transakcyє roku pańskiego 1500, miesiąca augusta Metryki Wielkey W^oX^a Litewskiego. Далі на 10 аркушах з обох боків викладається зміст книги («Regestr spraw roznych»). Власне текст починається на 16-му аркуші.

Книга написана пізнім українським скорописом (про найхарактерніші особливості цього письма див. на стор. 41—42).

58

Выро(к) Татарину Богдану Соба(ч)це на зе(м)лю чигире(в)щину
в но(в)горо(д)ско(м) повете

Са(м) алекса(н)дръ бо(ж)ю мл(с)ю велики(и) кнѧ(з) ли(т).

58 зв.

Смотрѣли єсмо того дѣла жаловали на(м) мѣщанѣ новгоро(д)скіє на (и)мѧ ма(ц) а иванъ носовичъ на татарина Богдана собачку што(ж) мы дали єму зе(м)лю тата(р)скую на (и)мѧ чигиревщину, а они повѣдили пере(д) нами. што(ж) тую зе(м)лю купили вечно в татарина в чигирѧ. и мы казали и(м) на то листы дозволеныи положить пере(д) нами ѿ(т)ца нашего короля єго млсти призволи(л) ли єго мл(с)ть тую зе(м)лю и(м) купити, и они на то листовъ ѿ(т)ца нашего пере(д) нами не вказали, и мы тую зе(м)лю чигиревщину Богдану єсмо || присудили за(н)же не могутъ татарове зе(м)ль свои(х) продава(ти) вѣчно бє(з) призволенъ ѿ(т)ца нашего, и нашего, [?] а и(м) в тую зе(м)лю вжо не надобє вступатисѧ, неха(и) собачка тую зе(м)лю де(р)жы(т) по(д)лу(г) данины нашє какъ єсмо єму дали, а ты(х) пнзе(и) свои(х) они не зама(и) смотрѧ(т) на томъ, ко(му) будутъ давали, Писанъ у ви(л)ни ию(л) иї де(н) и(н)ди(к) гї янушко писарь

№ 25

Олександр, великий князь литовський, надає Федькові Янушкевичу, писареві і намісникові жизморському, землю, став і млин на річці Мухавці у Берестейському повіті

4 жовтня 1495 року, Гродно

Даний документ публікується за трьома пізніми копіями, кожна з яких має певні орфографічні відмінності. Усі три копії зберігаються в ЦДІА УРСР в м. Львові (фонд 201, оп. 4, спр. 1, «Документи до процесів Володимирсько-Берестейських єпископів за церковні маєтності», арк. 15—18). Оригінал невідомий.

Копія I написана на паперовому аркуші розміром 35 см × 21,5 см, що не має водяного знака. Аркуш був складений і має одну вертикальну і три горизонтальні лінії зламів.

Вздовж горизонтальних ліній зламу аркуш порвався, на ньому утворилися дірки, які частково пошкодили текст. З лицьового боку аркуш підклеєний по 1-й і 2-й згори горизонтальних лініях зламу невеликими шматочками тонкої матерії, з-під якої виразно виступає текст. Невелика наклейка з товстого білого паперу є також посередині лівого краю аркуша. Із зворотного боку аркуш підклеєний смужками товстого білого паперу.

У верхньому лівому кутку аркуша наклеєна паперова смужка з друкованим номером (01813). У верхньому правому кутку проставлено олівцем число 16 (номер аркуша). Текст написано польським письмом за нормами правопису XVII ст.; букви вузькі, сильно нахилені вправо. Документ написаний чорним чорнилом, що стало темно-бурим. Внизу під текстом іншим чорнилом і почерком зроблена приписка: «Compte (очевидно, помилково зам. *comparate* — «порівняй») czy zgodzi się z metryką w ktorey ten akt iest pod № 1103».

Аналогічні написи з детальнішим викладом змісту документа є на звороті аркуша. Крім того, тут сказано, що «temu prawu lat sto dziewiędziesiąt dwie», тобто дана копія написана в 1677 році.

Копія II написана на паперовому аркуші розміром 35 см × 20 см. Він має водяний знак (див. малюнок).

Папір місцями став світло-бурим, трохи порвався вздовж ліній зламу. По першій і другій знизу горизонтальних лініях зламу аркуш підклеєний із зворотного боку паперовими смужками.

У тексті дуже багато підкреслених слів і виразів.

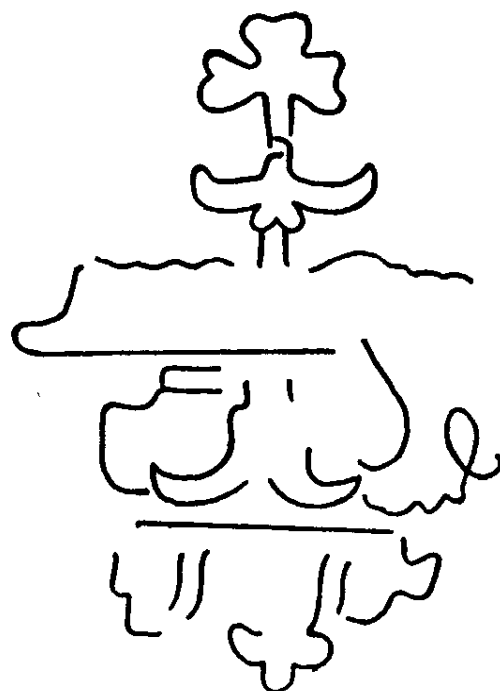
Угорі, ближче до лівого краю аркуша, наклеєна паперова смужка з друкованим номером (01812). У верхньому правому кутку написане олівцем число 15 (номер аркуша).

Текст **подано** польським письмом за нормами правопису XVII ст.; почерк прямий, округлий, дрібний. Документ написано чорним чорнилом, що стало світло-бурим.

Внизу під **текстом** іншим почерком зроблена пізніша приписка: «№ Nadanie [...] w maiu, Dekret ten w oktobrze [...] 1495».

Копія III є, **власне, оригіналом** підтвердження королем Станіславом-Августом від 25 травня 1774 р. **документа** на ім'я Федька Янушкевича, даного йому великим князем Олександром 4 жовтня **1495** року.

Цей документ міститься на двох аркушах паперу розміром 35 см × 20 см (на 1-му аркуші, на звороті 1-го аркуша і на 2-му аркуші). Документ Станіслава-Августа написаний польською мовою, а документ в. кн. Олександра, який тут повністю наведений, — українською мовою польською графікою. Документ завірений великою королівською печаткою з червоного воску під паперовою кустодією. Печать притиснута так, що закриває собою водяний знак на 2-му аркуші. Перший аркуш водяного знака не має.

На паперовому аркуші у лівому верхньому кутку наклеєна паперова смужка з друкованим номером (01814). У правому верхньому кутку 1-го аркуша написано олівцем число 17, у правому верхньому кутку 2-го аркуша — число 18 (номери аркушів). Текст написано чітким почерком за нормами польського правопису XVIII ст.

Внизу, під печаткою, дописано тим же почерком, що даний документ є копією підтвердження прав Федька Янушкевича на його маєтність у Берестейському повіті.

Напис такого ж змісту є і на звороті 2-го аркуша.

I

Aleksander Bozyiu Myłostyiu Węlyki Kniaz łytowski Ruski Zmuydski y Innych

Bił nam Czołom Pysar naß namystnyk Zyzmorski Fedko Januzkiewicz Czto perwo seho dały Jesmo Jemu staw y młyn na Rytcy [!] na muchawcy w Berestyiskom powity, Czto Zydowe berstyiskiie [!] Derżały danko a łazar a pysach Jenkowiczy a toy staw Ony były Zastawyły ko jeha z ludem u Berehu tryszynskom Kotoryi Jesmo Jemu Dały perwo toho [...] protyw toho stawu Zemły y synożaty tych ludyi Jeho Tryszyncow ony były забраły [...] on perd[!] namy s nymy oto mowył oczewysto y My kazały były tam wyichały namistnyku Berestyisko[...] Panu Kłymu Ołyzarowyczu a klucznyku Berestyiskomu, łewku Bohowytonowyczu, y toho meży nymy do smotryły y ony tam nepospily wyiechały atoho meży nymy ne smotryły y tak Jesmo Zydow z Zemli naszoy kazały Won Wyhnaty y my z łasky naßoy toy staw y młyn ytuu Zemlu y synożaty Jemu dały po ryczku tuu szto pod Rankowski Dworec biżył a potom toy Rankowski Dworec y Tych Jenkowiczow folwarok dankow a łazarow a pysachow dały Jesmo dworanynu Naßomu Nemyry Hrymayłowyczu y On był stych Jenkowiczow folwarku zatuu Ryczku pokul Jesmo Jemu były hranycu Wypysaly w naßom perwom łysty poczaw w Jeho zemlu y synożaty wstupatysia y o tom s nym mowył oczewysto Rekomo by on toho w nas zamało prochał abolszey toho wziął y na toie diło kazały były meży soboiu Izdnykow wzięty azby meży nymy na oby storony toho dosmotrono było y potom był nam Czołom pysar naß Chwedko Januńkowicz abychmo Jeho podłuh naßoy perszoy danyny pry wsim tom ostawyły na perwom naßom [...] y [...] wlypysały y my na Jeho czołombyienie to Uczyniły toy staw y młyn na muchawcu zemlu y synożaty tych Jenkowiczow po Ryczku tuu Czto pod Rankowski dworec biżył dałem y potwerżalem jemu sym naßym łystom wiczno y neporußno Jeho Zeni y Ich ditem y Ich zczadkom anemiry w Toież nenadobe Wstupatysia Bo to było wsey naßey woły a naßa danyna obyma im Fedku Januńkiewicz y Hemiry y na twerdost Toho y peczat naszu kazały Jesmo pryłozыты kseму naßomu łystu; Pysan w horodne lito hospodne 7003⁵⁰ misiaca⁵¹ ktowra Czetwertoho Dnia indykta 14 Roku 1495.

⁵⁰ Число написано під рядком.

⁵¹ Слово написано над рядком.

II

Alexander Bozyiu Miłostyu Weliki Kniaz Litowski Ruski Zomodzki y Innych.

Bił nam Czołom Pisar naß Namestnik Zyzmorski Fedko Januszewicz [!] szto Perwo seho dały Jesmo iemu staw y Młyn na Rytcy[!] na Muchawcy w Beresteyskom Powity szto zydwie Beresteyskye Danko a Łazar a pysach Jenkowiczy [derżały]⁵² a toj staw ony były Zastawyły ko Jehoz Ludem y Berehu Tryszynskom. kotory iesmo Jemu Dały perwo toho protyw toho stawu Zemły y Senozaty tych Ludy ieho Tryszyncow ony były zabrały. y on pered nami z nymy o to mowył Oczewysto y my kazały były tam wyiechaty Namistniku Beresteyskomu Panu kłymu Ołyzarowiczu a kluczniku Beresteyskomu Lewku Bohowitynowiczu y toho mezy nymy dosmotryty y ony tam Ne pospili wyiechaty a toho mezy nymy ne Smotryły y tak Jesmo Zydwow z Zemli Naszoy. kazały won Wyhnały y my z Łaski naszoy toj Staw y młyny y tuju zemlu y Senozaty Jemu dały po ryczku tuju szto pod Ranko(w)ski Dworec [belzyt a potom toj Rankowski Dworec y tych Jenkowiczow folwarok Dankow a Łazarow a Pysachow dały iesmo Dworanyu Naszomu Nemyru Hrymayłowiczu y on był z tych jenkowiczow Folwarku za tuiu Ryczku pokul iesmo Jemu były Hranicu wypysały w Naszom perwom Listy poczaw Jehu zemlu y Senozaty wstupatysia y otom z nym mowył Oczewisto rekomo by on toho w nas zamało prosił a bolszey toho wziął y na toje diło kazały były mezy soboju iezdnykow wziały, azby. mezy. nymy na Oby Storony toho dosmotrono było y potom był nam Czołom pysar Nasz Fedko Januszewicz abychmo Jehu podłuch naszoy perszoy Daniny pry wsim tom Ostawyty na perwom Naszom Miste Hranicu wypysały y my na ieho Czołom byienyie to uczyniły toj staw y młyny⁵³ na Muchawcy zemlu y Senozaty tych Jankowiczow po Ryczku tuyu szto pod Ranko(w)ski Dworec byłyt Daiem y potwerzaiem iemu sym naszym Lystom wiczno y neporuszno ieho zeni y ich ditem y ich szczadkom a Nemiry w Toiesz ne nadobne wstupaty sia boto było wszey naszej woły a Nasza Danyna obyma im fedku Januszewiczu y Nemiry: y na Twerdost toho y peczat naszu kazały iesmo pryłozyty ksemu Naszomu Lystu [...] Pisan w horodne lito hospodne 1495. Oktobra Czetwertoho Dnia Indykta 14.

III

Stanisław August z Bozey Łaski Krol Polski, Wielki Xiąze Litewski, Ruski, Pruski, Zmudzki, Mazowiecki, Kijowski, Wołyński, Podolski Podlaski Inflantski, Smolenski, Siewierski, y Czerniechowski

⁵² Слово у цій копії пропущене.

⁵³ У тексті було написано мłyn, а потім останиє у закреслено тим же чорнилом.

Oznaymuiemy tym Listem Extraktem Naszym komu o tym wiedz należy; iż w Księgach M(e)tryki Kancellaryi Naszey Wielkiej W^o X^a znayduje się Potwierzenie Fedku Januszkowiczu na Staw, Młyny, Zem y Senozati na Rece na Muchawcu Żydowskiej Jenkowiczów ku Jmieniu Jeho Tr szynu w Beresteyskom Powete za Naiyasnieyszego Predeksora Nasze Króla Jmci Polskiego, y Wielkiego Xiążęcia Litewskiego Alexandra, w Rol Secundum Graca Siedm Tysięcy, Czwartym, Miesiąca Oktobra Czwarte, dnia dane, y Supplikowano Nam iest przez panów Rad, y Urzędników pr Boku Naszym Rezydujących, abysmy to Potwierdzenie z tychże Ksiąg Metry Kancellaryi Naschey Wielkiej W^o X^a L^o per Extraktum Authentice wyd. Pozwolili Ktore Słowo do Słowa z Ruskiego zapisuiąc tak się w Sobie m.

Alexandr Bozoju Miłostiu Weliki Kniaz [...] ⁵⁴ Bił Nam Czołom Pis. Nasz Namestnik Zyzmorski Fedko Januszkowicz Szto perwo seho Dali Jesm Jemu Staw, y młyny na Rece Na muchawcy w Beresteyskom powete szl Żydowa beresteyskie derzali Danko Łazar a Pesach⁵⁵ Jenkowiczy, a tot Sta Oni byli Zastawili k jehoz Ludem y [?] berehu k Tryszyncom kotorye Jesm Jemu Dali perwo toho, a || a protiwn toho Stawu Zemli Senozati tych Lude Jeho Tryszyncow Oni byli Zabrali, y on pered Nami z Nimi o to mowił Oczewisto, y My kazali byli tam wyiechati Namestniku Beresteyskomu Pan Senku Olizarowiczu, a Kluczniku Beresteyskomu Lewku Bohowitinowiczu y toho mezy nimi dosmotreti, y Oni tam tam [!] (ne) pospeli iechati, a toh mezy nimi nesmotreli, y Koli Jesmo Kazali Żydow z Zemli Naszoie Woi wyhnati, y My z Łaski Naszoie tot Staw, y Młyny, ytuu Zemlu, y Senozat Jemu dali po Reczku tuiu Szto Pod Rankowski Dworec bezyt a potom to Rankowski Dworec, ytych Jenkowiczow Folwarok Dankow, a Łazarow, a Pesachow Dali jesmo Dworaninu Naszomu Nemiry Hrymałowiczu, y on by z tych Jenkowiczow Folwarku za tuiu Reczku pokul byli Jesmo Jemu Hranicu wypisali w Naszom perwom Listie poczał w Jeho Zemlu y Senozati wstupatisia, y o tom z nim mowił pered Nami Oczewisto rekomo by on w Nas za mało prochał, a bolsz toho wziął, y My im na toie Deło Kazali byli Mezy Soboiu iezdokow wziati, azby mezy nimi na Obe storone toho dosmotreno było, y potom bił Nam Czołom Pisar Nasz Fedko Januszkowicz azbychmo Jehc podłuh Naszoje Perszoie Daniny prywsem tom Ostawili kak w perszom Naszom Listie hranica wypisana y My na Joho Czoło bitie to wczynili tot staw y m(ły)ny na Muchawcy Zemlu, y Senozati tych Jenkowiczow po Reczku tuiu szto Pod Rankowski Dworec bezyt Daiem y Potwerzaiem Jemu Sim Naszym Listom weczno, y neporuszno Jeho Zone, y Ich Detem, y Ich Szczadkom, a Nemiry w to wżo ne nadobe ustupatisia bo to było wse w Naszoy Woli a nasza Danina obema [!] Im, y Fedku Januszkowiczu, y Nemiry. a na twerdost toho y Peczat Naszu Kazali Jesmo pryłozyti ksemu Naszomu Listu. Pisan

⁵⁴ Далі титул опущений.

⁵⁵ У цьому слові склад **Ре** був написаний двічі, потім повторення закреслено.

2 w Horodne w Let Semtyseczy. Czwertoe, Meseca Oktiabra Czwerty Den, Indykt Czotyrnadcati || nadcati prył: był mar: Nam: słon: pan Lit: Chreb:

My tedy Krol do pomienioney Suppliki łaskawie się skłoniwszy, zwyż wyrażone Potwierdzenie z Ksiąg przereczonych Metryki Kancellaryi Naszey Wielkney WXL^o Extraktem Stronie potrzebuącey wydać y dla większey Wagi Pieczęć WXL^o przycisnąć Rozkazaliśmy. Dan w Kancellaryi Naszey W^o X^aL^o Dnia XXV. Miesiąca Maja, Roku Panskiego MDCCLXXIV. Panowania naszego X. Roku.

№ 26

Олександр, великий князь литовський, повідомляє київського воєводу князя Дмитрія Путятича про те, що він дарує пустища на р. Борищівці Пустинському монастиреві св. Миколи під оранку

6 вересня 1497 р., Єйшишки

Грамота опублікована в «Актах, относящихся к истории Западной России» (т. 1, № 151, стор. 174). Публікація здійснена без належної уваги до відтворення мовних особливостей.

Даний текст друкується за оригіналом, що зберігається в Ленінградському відділенні Інституту історії АН СРСР (Колекція Київської казенної палати, ф. 68, од. збер. 1, 2).

Грамота написана на паперовому аркуші розміром 21,2 см × 21,6 см. Аркуш був складений, на ньому видно чотири вертикальні і дві горизонтальні лінії зламу, у місцях перетину яких наявні невеликі дірки. Від середини лівого краю аркуша вгору і вниз по лінії зламу утворилися розриви. Під текстом кругла печать з червоного воску (діаметр — 3,5 см), прикрита паперовою кустодією. Зображення на печаті не видно. Вона прикріплена до документа коричневою ниткою. У правому верхньому кутку грамоти — наклейка з синього паперу, на якій проставлено колишній номер грамоти (№ 38); у правому нижньому кутку — чорною тушшю вказано новий номер (1, 2).

На звороті є кілька написів. Один з них зроблений дрібним півуставом, мабуть, рукою особи, яка писала документ: «гдрь(с)кии на бо(р)що(в)ку»; другий — пізнім скорописом: «Лєгація на бо(р)щовку на землю жидовскую ѿгрѡновскую пустую зовомою».

Грамота написана чорним чорнилом, що вилиняло і стало бурим. Письмо можна визначити як пізній півустав з елементами скоропису. Незважаючи на те, що аркуш значною мірою попсований, текст зберігся добре.

Са(м) Алекса(н)дръ бѡ(ж)ю мл(с)тью велики(и) кнзѣ ли(т)[1][ѡ]вски(и) руски(и) жомои(т)ски(и) и ины(х) [2] Воеводѣ кие(в)скому кнзю дмитрею путятичу што єсмо перво сего писали до тебѣ абы [3] еси ѡбыиска(л) гдѣ землю пашенку и да(л) к манастирю в киевѣ къ стоу николѣ [4] пустынь-

неха(и) ѡни тую землю держать [11] к манастирю и пашуть со вси(м) по тому ка(к) то(т) жи(д) ѡгроновичь держа(л) и паха(л) пса(н) [12] въ єишишко(х) се(н). ѿ де(н) инди(к). єі [13]

№ 27

Олександр, великий князь литовський, відновлює Ваську та Івашку Гринковичам Болобанам, землянам Володимирського повіту, їхні привілеї на село Осекрово

15 вересня 1498 року, Троки

Грамота публікується вперше. Вона може становити інтерес для досліджень у галузі лексики і значною мірою морфології та синтаксису. Що ж до вивчення фонетичних явищ української мови XV ст., то дану грамоту можна використовувати тільки з застереженнями, оскільки вона публікується за пізньою копією і в ній можуть бути графічні відступи від оригіналу. До того ж опублікований текст у свою чергу знятий з копії XVII ст., а саме з документа, вписаного до книги «Главный трибунал Люблинского воеводства» (1615 р., арк. 891). Викликає сумнів дата грамоти, оскільки зазначений рік не збігається з індіктом.

Копія, за якою публікується даний текст, зберігається у Державній публічній бібліотеці УРСР (відділ II, № 22199). Вона написана чорнилом, дрібним почерком з досить частими виправленнями в тексті тією ж рукою. Зустрічаються також окремі виправлення олівцем іншою рукою, які зроблені пізніше.

У тексті копії розділові знаки не проставлені; традиційно скорочувані слова не зустрічаються, очевидно, переписувач написав повністю ті слова, які були під титлами; букви, які виносилися над рядок, не відзначені.

Самъ Александръ Божю милостю великий князь литовский руский жо-моитский и иныхъ чинимо ведати симъ листомъ нашимъ хто на него посмо-трить або чтучи его услышитъ кому жъ того потребу будетъ ведати прие-ждчали къ намъ земляне наши зъ володимерского повету Васко и Ивашко Гринковичи Болобаны и повелили передъ нами що жъ ихъ привилеи на ихъ село отчизное Осекрово зъ церкви ихъ згинуль ино вони били намъ чоломъ щобыхмо имъ тоє село ихъ Осекрово подтвердили нашимъ листомъ а такъ мы тоє село ихъ коли жъ вони и теперь его держать при нихъ тымъ спосо-бомъ составляемъ будутъ вони тоє село Осекрово какъ отчизну свою дер-жати и уживати зо всеми людми и со всѣми землями пашными и бортными и зъ старыми знамены и новыми и зъ лесами и зъ борами и зъ дубровами и зъ сеножатми и съ озеры и зъ рѣками и рѣчками и съ криницами и зъ бобровыми гоны и зъ ловы и зъ ловищи звериными и пташиными и зъ ста-вами и зъ ставищами зъ млынами зъ млынисчами и зъ ихъ вымелками и зъ даню грошовою и медовою и со всеми доходы и вжитки и со всѣмъ по тому що здавна къ тому селу вышеи писаному Осекрову прислухаетъ и какъ ся

въ границахъ своихъ здавна и теперъ въ себе маєтъ и какъ предки ихъ та жи и воны сами и ихъ щадки музкого полу держати мають а какъ зъ нихъ одинъ зомретъ а не оставитъ по себе сыновъ и щадковъ музкого полу то его по ловица того села Осекрова на того маєтъ спасти который ся останетъ и на его счадки музкого полу а коли бы обадва змерли а не останетъ ся и по одномъ сыновъ и щадковъ музкого (и женского)⁵⁶ полу то тоє село Осекров на насъ приити будетъ а на твердость того и печать нашу казали есмо при весити къ сему нашему листу писанъ въ Троцохъ подъ лѣты Божиего наро ження тисеча чотыриста деветдесать осмое месеца Сентебрии [1] пятна дцатыи день индиктъ четвертыи.

№ 28

*Олександр Казимирович, великий князь литовський, дарує
дворянинові Івану Русиновичу село Сомино у Володимирському
повіті*

17 травня 1499 року, Вільно

Грамота друкується за оригіналом, що зберігається у Відділі рукописів Публічної бібліотеки ім. Салтикова-Щедріна у Ленінграді («Западнорусские акты», № 8).

Документ написаний на тонкому пергаментному аркуші розміром 39,5 см × 44,5 см; пергамент був згорнутий, і на ньому утворилися три горизонтальні і чотири вертикальні лінії зламу. По центру аркуша вгорі і внизу, а також уздовж другої згори горизонтальної лінії зламу утворилися сіро-бурі водяні плями. Нижній край грамоти загорнутий і прикріплений до аркуша товстим червоним шовковим шнурком, на якому привішена кругла печать з червоного воску діаметром 4 см. У центрі печаті зображено герб — рицаря на коні; навколо герба лишилися рештки напису, які зараз важко прочитати.

На загнутому краю аркуша є напис, зроблений тією ж рукою, якою написано текст грамоти: «Ивашкѡ сопѣга писарь». На зворотному боці аркуша латинською мовою коротко викладено зміст документа і вказано дату й місце його написання: «A[pp]o 1499 mense maio vilnos». Тут же міститься напис польською мовою, який дуже вилиняв і стерся.

Текст займає більше половини аркуша. В цілому він зберігся добре. Чорне чорнило трохи вилиняло і стало чорно-бурим.

Документ написаний раним скорописом, заголовна буква прикрашена рослинним орнаментом. Вертикальні і горизонтальні лінії окремих букв пишуться з великим притиском. Літера з нагадує латинське велике L, у якому верхній кінець вертикальної лінії загнутий трохи вліво, а правий кінець горизонтальної лінії трохи опущений вниз; літера х утворюється двома перехресними лініями, одна з яких, що починається справа вгорі, пишеться з великим притиском і внизу виходить далеко за межі рядка, друга пишеться без притиску, але також опускається нижче рядка; літера р складається з двох елементів: вертикальної, вигнутої вправо жирної лінії, що починається нижче рядка, і невеликої

⁵⁶ Додано переписувачем документа.

видовженої петлі, що приєднується справа вгорі до вертикальної лінії; центром літери д є горизонтальна лінія, що пишеться на рівні нижнього краю рядка; внизу до її країв приєднуються дві товсті вертикальні лінії, угорі по центру — невелика петля; літера Ѧ складається з фігури, що нагадує похилене вправо N, до якого справа приєднується товста і довга лінія з невеликим токим гачком угорі. Елементи літер а, и, м, е також мають жири лінії, які часто виходять за межі рядка угорі і внизу.

Са(м)ъ Алекса(н)дръ б̄(ж)ию мл̄(с)тью велики(и) к̄нзъ ли(т)[о][л]вски(и) руски(и) жомо(т)ски(и) и ины(х) [2]

Чини(м) знамѣнито си(м) наши(м) листо(м) хто на него посмотри(т) або чтучи его услышит(ь) кому будет(ь) потре(б) того вѣда(ти) би(л) на(м) [3] чоло(м) дворѣни(н) на(ш) ивашко русиновичъ и проси(л) ж[е] на(с) оу воло(ди)мирьско(м) повѣте села на имѣ сомина. которое (ж) держа(л) земѣ[4]ни(н) воло(ди)мирьски(и) на имѣ козари(н) а ѡпослѣ того козари(н) держа(л) братаничъ его тишко и того тишка тыи(ж) лю(ди) соми(н)ци [5] забили И мы ѡ то(м) сами ѡчивисто ѡпытывали намѣстника воло(ди)мирьского пана василья хр̄(б)товича какоє [6] то естъ село а што на(м) с нѣго пла(т)оу идеть и ѡ(н) пере(д) нами повѣди(л) што(ж) тоє выше писаное село сомино держа(л) козари(н) [7] а послѣ того казари(н) держа(л) братаничъ козарино(в) тишко и того тишка тыи(ж) лю(ди) соминци забили и послѣ ни(х) бли(ж)ни(х) [8] никого сѣ не ѡстало И ѡ(т)ць на(ш) король его мл̄(с)ть тоє село приверну(л) к(ъ) воло(ди)мирю к(ъ) двору нашому турейску и те(ж) повѣди(л) [9] пере(д) нами што(ж) с того села сомина хоживало на(м) чотыри колоды ѡ(в)са а чотыри бочки пива а с корчо(м) хоживало пла(т)оу по сороку [10] гроше(и) а за паловицу або за вепрѣ по два(д)ца(ти) грошей и те(ж) тыи(и) лю(ди) сомин(ъ)ци на роботу хоживали к(ъ) двору нашом(у) турейску [11] Ино мы впамята(в)ши его к на(м) вѣрную службу з ласки нашеє тоє село выше речен(ъ)ное сомино со всеми лю(д)ми и со всеми и(х) [12] землями пашными и (з) бортными и съ соколыи(м) гнѣздо(м) и з дубровами и з лѣсы и съ сеножа(т)ми и съ ставы и съ ставищи [13] и со ѡзѣры и з рѣками и (з) речками и (з) бобровыми гоны и (з) ловы и з ловищи и со всеми платы и приходы выше менеными [14] дали есмо ивашку русиновичу вѣчно ему и его женѣ и и(х) дете(м) и бли(ж)ни(м) его и пото(м) будучи(м) и(х) сща(д)ко(м) со вси(м) по тому [15] што зда(в)на к том(у) селу прислухало воленѣ ѡ(н) то ѡ(т)да(ти) и прода(ти) и замѣни(ти) и на цр̄квѣ бѡ(ж)ю записа(ти) и къ своему вжито[16]чному ѡберну(ти) ка(к) са(м) налѣпеи розумѣючи. а на тве(р)дость того и печат(а) на(ш)у казали есмо привѣсити к сему на[17]шому листу. Пса(н) оу вилни лѣта бѡ(ж)его тисѣча чотыристе девѣтьдѣсѣть девѣтого м̄(с)ца [18] маѣ 31 де(н) инди(к) в при то(м) были в(о) ви(л) па(н) ми(к) ра(ди) ка(н)цлѣрь [19] ам(р) дво(р) на(ш) ме(р) и ѡн(к) п̄(н) г(р)ст(и) ѡ(с)тико [20] а на(м). пунѣ па(н) станицла(в) ба(р)тоше [21] и намѣ вол(ди) па(н) василе(и) хр̄(б)тови(ч). [22]

ГАЛИЦЬКІ ГРАМОТИ

№ 29

Пан Васько Мошончик повідомляє, що він позичив у пана Івашка Гулевича сто кін і має повернути йому борг через рік на свято богородиці або ж віддати йому село Рудянку

1421 рік, Львів

Цей текст публікується за оригіналом, який зберігається у Державній публічній бібліотеці ім. Салтикова-Щедріна (Відділ рукописів, «Западнорусские акты», № 6). Неодноразово видавалася. В. Розов передрукував її з видання Я. Головацького, врахувавши різночитання за протоколами засідань Археографічної комісії («Українські грамоти», т. I, К., 1928, стор. 91). Грамота написана на тонкому пергаментному аркуші розміром 19 см × 27,5 см. Вона була складена, і на ній утворилися три горизонтальні і чотири вертикальні лінії зламу; букви на лініях зламу трохи стерті; в центрі аркуша — велика водяна пляма. В цілому текст зберігся добре, чорнило вилиняло мало.

Нижній край грамоти загнутий і скріплений з аркушем пергаментною смужкою, на якій привішена чорна воскова печать у восковій кустодії. На печаті можна прочитати окремі літери: «пе . . . ть в . . . мшч⁺»

На загнутому краю грамоти зліва чорним олівцем проставлено номер грамоти (№ 1). На звороті — чіткий напис латинською мовою: «Iwasko inskibit 100. Sexagenas post I annum olteri restituere».

Грамота написана чітким півуставом, близьким по накресленню букв до уставного письма. Окремі букви (н, т, д) в кінці і в середині слова виносяться над рядок.

Літера ѣ вживається не лише для позначення етимологічного ѣ, а й на місці нескладового і (приѣдетъ, миколаѣ).

а се па(н). васко. мошонъччи. свѣдчю то. своѣмъ. листомъ. каждому. до[1]брому. кто на сеси листъ. позри(т). или кому. бу(д). сего листу. потрібно. ѡже [2] оузалъ есмъ. оу па(н). ивашка. сто купъ. оу гулевича. а имаю. па(н). ивашкови [3] дати. ту. сто купъ. ѡ(т) сеѣ матки. бжѣѣ. што приѣдетъ. на другую. ма[4]тыки [1] бжѣѣ. а пак ли бы. па(н). васко. не да-

документів, тому у виданих ним текстах винесені над рядок літери беззастережно вводяться в рядок, довільно проставляється в кінці слів літера ъ, є пропуски окремих слів.

На такому ж рівні грамота була опублікована раніше в Ак. ЗР (т. 1, СПб., 1846 № 29, стор. 41).

Даний текст друкується за рукописною копією, зробленою Д. Зубрицьким, яку зберігається у Ленінградському відділенні Інституту історії АН СРСР (Колекція Зубрицького, № 13). Окремі слова (див. текст) у копії Д. Зубрицького або відсутні (порівняно з текстом Я. Головацького), або прочитані неправильно. В даній публікації вони подані за текстом Я. Головацького.

За свідченням Я. Головацького і Д. Зубрицького, грамота була написана на пергаменті і зберігалася в архіві Перемишльської консисторії. Зовнішній вигляд оригіналу описаний Я. Головацьким (див. названу працю). Де зараз знаходиться оригінал грамоти, — невідомо.

Мл(с)тію бжїєю млтвами прч(с)тыя е(г)[о] бгѡмтрѣ стго и сла(в)нѡ(г)[о]
прр(о)ка [пр(д)тчѣ]⁵⁷ и кр(с)тлѣ г(с)нѣ ѿа(н). мы смиренны(и) ѿліа
еп(с)пъ пре(м)скыи. визнавае(м) то си(м) наши(м) листѡ(м) каждому
доброму кому буде(т) того потреба ннѣ и пото(м) будучи(м). прише(д)ши
пре(д) на(с) ѡколь ис кондратѡ(м) повѣдаючи и(ж) торгъ межи собою
вчинили ѡ тоѣ дворище и прода(л) ѡко(л) дворище кондратови за м̄ и ѿ
гриве(н). ли(ч)бы по(л)скоѣ и з добры(м) пр(а)вѡ(м) и ѡгородѡ(м) и садѡ(м)
по пу(т) што лежить коу шестовичѣ дворищу а та(к) со всѣ(м) правѡ(м)
штожь коли к тому дворищу прислоушало и прислоушае(т) на вѣкы
[дѣте(м)]⁵⁸ е(г)[о] и пото(м)ко(м) его власным бли(з)ши(м) по ню(м) бу-
дучи(м) а кондра(т) имае(т) ис того дворища платити чиншь и работы
поступати на(м) и по на(с) будучи(м) еп(с)п(м). и на то дали смо ему
свои ли(ст) по(д) печатю нашею а при то(м) были свѣ(д)ци ра(д)ко
чижевскы(и) горлица велецкы(и). коробка игна(т) кондратови(ч). и ины(х)
добры(х) много. а писана сїа грамота и дана оу вѣлчи м(с)цѣ ѡ(к) в ѿ
днѣ на стго лоукы еу(г)листа по(д) лѣты ро(ж)ства х(с)ва ѿ лѣ(т) у
к̄ и в̄.

⁵⁷ Це слово наявие в публікації Я. Головацького; у копії, зробленій Зубрицьким, воно опущене, напевне, випадково.

⁵⁸ У тексті дано варіант Я. Головацького; у копії Зубрицького написано *вѣче(н)*, що слід вважати помилкою.

*Пан Ванько Чжусич з Квасилова ділить із своїм братаничем
паном Олехном Чжусою свою дідизну*

5 серпня 1478 року, Львів

Грамота публікується вперше. Публікація здійснена за текстом, уписаним Даніелем Малинським 13 вересня 1621 року до Луцької гродської книги, яка зберігається в Києві, у Центральному історичному архіві УРСР (ф. 25, оп. 1, од. зб. 124(2127)). Як свідчить намісник підстароства Луцького Марціян Олышановський, який заносив цю грамоту до книги, оригінал документа «на па(р)кгаминє писаны(и) съ печатью ѿ(д)ноєю привєси(с)тою».

Луцька гродська книга, до якої внесена ця грамота, являє собою збірку записів різних документів старою українською і польською мовами, вміщених сюди міськими властями на прохання подавців. Книга охоплює записи, здійснені з 1 вересня 1621 р. по 15 листопада 1632 р. Документи, що вписувались до книги, могли належати до попередніх років, десятиліть і навіть століть. До книги підшиті також друковані документи, що відносяться до цього ж періоду: «Constitutie seymu walnego korońskiego Warszawskiego» і «Uniwersał roborowy» (1621 р.). Цей останній скріплений великою восковою печаттю під паперовою кустодією.

Книга має розмір 31 см × 19 см, картонні обкладинки обтягнуті матерією. Всього в книзі пронумеровано 1002 аркуші. Нумерація 1—1001 аркушів зроблена комісією для приведення в належний порядок актових книг по губерніях Київській, Подільській і Волинській у 1835 році. Зараз у книзі бракує 26-го і 936-го аркушів.

У Державній публічній бібліотеці УРСР (Київ) зберігається рукописна копія XIX ст. з запису, внесеного до Луцької гродської книги. У копії текст модернізований: розшифровані скорочення, запроваджені великі букви, подекуди розставлені розділові знаки згідно з сучасною пунктуацією. Копія зроблена неуважно, окремі слова прочитані неправильно.

Місцезнаходження оригіналу невідоме.

162 іа панъ ванько чжусичъ с квасилова па(н) холмски(и) чинимъ знаменито симъ нашимъ ли(с)то(м) хто на него посмотри(т) или чтучи его услыши(т) кому (ж) буде(т) его потребизно [!] и(ж) [!] своимъ братаничо(м) с пано(м) ѿле(х)но(м) чжусою по нашо(й) по добро(й) воли бе(з) ка(ж)дого [?] прину(ж)дениа имѣли е(с)мо дѣ(л) у нашо(и) дедично(и) ѿ(т)чизне мнѣ пну ванку досталосе на мою дѣ(л)ницю квасилово А басовъ Ку(т) а бережаны а колодноѣ а ко(р)нино а славноѣ а баково⁵⁹ а ростово со вси(м) с ты(м) што к ты(м) Село(м) слушае(т) А пану ѿле(х)ну на его делницю досталосе бачаница а тесово а сѣеныи гаи а садки а ляхово А новгоро(д)чичи А волоктовичи а почапци тако(ж) со вси(м) с ты(м) што к ты(м) Село(м) слушае(т)

⁵⁹ У тексті копії світлим чорнилом виправлено: а славноѣ Кабаково.

нижли || што естъ дани медовое у пна оле(х)ново(и) руцѣ у селе у новго-
 ро(д)чичохъ тую данъ усю спо(л)на па(н) оле(х)но имае(т) давати дяди
 своему па(н) хо(л)мскому данъ медовую дотолѣ доколи бгъ пну хо(л)мскому
 живо(т) продо(л)жи(т) а по животѣ пна ваньковѣ та да(н) медоваа у селе
 у новгоро(д)чичо(х) пну оле(х)ну вечно непорушно а мои(м) пна ва(н)ко-
 вы(м) дѣтемъ ани мои(м) ближни(м) у тую дѣлницу у пну оле(х)нову што
 ве(р)ху писаную ненадобѣ вѣступоватисѣ А при томъ были добрые люде
 па(н) васко люби(ч) писа(р) королевски(и) па(н) ива(н) мушата па(н) Се-
 машко Єпифановичъ панъ ва(н)ко петрашковичъ панъ ва(с)ко полтевъ,
кнзъ тевике(л) панъ сенъко каленниковичъ панъ стецко микули(ч) па(н)
 лютикъ небогаты(и) панъ ивашко мжачичъ панъ ацко смолчичъ а про леп-
 шое сведомѣе и тве(р)достъ и печа(т) мою привѣси(л) есми к сѣму моему
 листу пса(н) и дата во (л)вовѣ по(д) лѣты рожества х(с)ва а ле(т) а̄ ӯ о̄ ӣ м(с̄)ца
а̄уста въ ѣ де(н) кану(н) прѣображениа хва индит г̄, писа(л) па(н) ва(с)ко
 писа(р) королевски(и)

МОЛДАВСЬКІ ГРАМОТИ

№ 32

Олександр воевода надає привілеї львівським купцям на вільну торгівлю в Молдавії і встановлює мито на кожен з видів товару

8 жовтня 1408 року, Сучава.

Грамота неодноразово публікувалася у вітчизняних і зарубіжних виданнях, зокрема в Ак. ЗР (т. 1, № 21, стор. 30), у збірці документів «Науковий сборник галицко-русской материцы» (Львів, 1865, стор. 42—46), у збірці Я. Ф. Головацького «Памятники дипломатического и судебного-делового языка русского в древнем Галицко-Володимирском княжестве и в смежных русских областях в XIV и XV ст.» (Львів, 1867, № 28, стор. 28—32), у праці М. Костекеску «Documentele Moldovenesti înainte de Stefan cel Mare» (т. II, Ясси, 1932, стор. 630—633) та ін.

Оскільки деякі з цих видань є унікальними, а в широко відомих публікаціях (Ак. ЗР і збірник Я. Головацького) є відхилення від тексту грамоти⁶⁰, постала необхідність ще раз видати цей документ.

Публікований нижче текст грамоти звірений з попередніми виданнями і з рукописною копією, зробленою у ХІХ ст. Д. Зубрицьким (копія зберігається у Державній публічній бібліотеці УРСР, відділ II, № 18684).

У короткому коментарії, доданому до копії грамоти, Зубрицький свідчить, що оригінал документа знаходився в нього. Зараз оригінал грамоти загублений.

* ⁶⁰ Так, у тексті, опублікованому в Ак. ЗР, є ряд неправильно прочитаних слів, зокрема *темьянь* зам. *темьянь*, *Молдавици* зам. *Молдовици*, спрощено передається тодішня графіка, у зв'язку з чим ця публікація не може задовольнити вимог фонетичного дослідження мови пам'ятки. У виданні Я. Ф. Головацького є ряд помилок в окремих словах, очевидно, друкарських: *гривку* зам. *гривну*, *имуть* зам. *иму(т)*, *едѣ* зам. *где*, *кобыли* зам. *кобылы*, *по шести* зам. *по шесть*, *и сочавѣ* зам. *оу Сочавѣ*, *свободно* зам. *слободно*, *давати* зам. *давали* та ін.

Текст написаний півуставом, на слова не розбивається; великі літери в тексті не зустрічаються; єдиним пунктуаційним знаком, вжитим у пам'ятці, є крапка. За свідченням Зубрицького, грамота мала одну печать, на якій був напис: «печгъ ѿ олеѣндр воеводъ гпн землѣ молдавскої».

До копії грамоти Зубрицький додає також свої зауваження щодо вживання і значення окремих слів.

Мл(с)тью божьею мы александъ [!] воевода господарь земли молдавской. чинимъ знаменито ис симъ листомъ нашимъ оусѣмъ, кто нанъ оузритъ. или его оуслыши(т). оже есмы доконали с радцами и съ мѣстчаны илвовьского мѣста и съ оусѣмъ поспольствомъ ихъ. и оучинили есмы оуставицтво о мыта(х) оу нашої земли [и доконали есмы съ ними шобы ходили оу нашої земли]⁶¹ ис своими торговлями⁶². а мыта есмы имъ такъ поставили и оулегчили. шобы давали оу нашої земли мыто такъ. наипервое головное мыто сочавьское на искладѣ ѿ(т) сукна ѿ(т) гривну три гроши. а коли имуть купити татарьскыи товаръ оу сочавѣ или шолкъ. или перецъ или камхы или тебенкы. или темьянъ. или грецкый квасъ. ѿ(т) гривну оу сочавѣ по три гроши. а коли иму(т) купити татарьскыи товаръ оу ины(х) торгохъ наши(х). тамъ имуть дати, где его купать ѿ(т) гривну два гроши. а на головное мыто оу сочавѣ ѿ(т) гривну три гроши. та смѣетъ его продати кому любитъ. а кто идеть до илвова на головное мыто оу сочавѣ ѿ(т) скота одинъ грошъ. ѿ(т) десять свинѣи одинъ грошъ. ѿ(т) десять овецъ одинъ грошъ. а ѿ(т) кобылы по шесть гроши. а ѿ(т) каждого коня по шесть гроши. ѿ(т) сто бѣлицъ одинъ грош(ш). ѿ(т) сто лисицъ десять гроши. ѿ(т) сто ѿвчины суранныи четьри гроши. ѿ(т) сто кожи лгнлчѣихъ два гроши. ѿ(т) сто кожи скотѣихъ пятнадесяте гроши. то мыто сочавьское: а кто иде(т) до татарьской сторонѣ ѿ(т) вѣ кантари оу сочавѣ одинъ рубель серебра. оу насъ тридесяте грошъ а оу бѣлыи городъ полъ рубель серебра. а кто не иде(т) на бѣлыи городъ толко име(т) дати на таганакачю колко оу бѣломъ городѣ. опроче перевозовъ. а на сторожу ѿ(т) каждого воза по дванадесяте грош(ш). а кто име(т) погнати скоть до татаръ. на головное мыто оу сочавѣ ѿ(т) скота четьри гроши. а оу насъ два гроши. а на таганакачю два гроши. а ѿ(т) сто овецъ оу сочавѣ шестьдесяте гроши. а оу насъ тридесяте гроши, а на таганакачю тридесяте гроши. то мыто тѣмъ што иду(т) до татаръ:— а поставы сукна имають ихъ продати на искладѣ оу сочавѣ. а оу нашихъ торгохъ не имають волю продати ихъ. а съ тѣми гроши волно имъ ходити и торгувати соби по оусѣхъ торгахъ нашихъ што коли изнаидуть: а до оугоръ и до бесарабъ слободно имъ вывозити сукна [...] а кто повезетъ сукно до бесарабъ. дати име(т) на головное

⁶¹ У копії Зубрицького це місце опущене.

⁶² У копії Зубрицького *торовлями*.

мыто оу сочавѣ ѡ(т) гривну по три гроши. а на край оу Баковѣ. ѡ(т) гривну два гроши. а што привезетъ изъ бесарабѣ или перець или баволну или будь што ѡ(т) вѣ кантари оу баковѣ полъ рубель серебра. а на головное мыто оу сочавѣ ѡ(т) вѣ кантари одинъ рубель серебра: а кто имѣ(т) повезти сукно до бистрици до оугорѣ оу сочавѣ ѡ(т) гривну по три гроши. а оу бани ѡ(т) гривну полъвтора гроша. а оу молдовици ѡ(т) гривну полъвтора гроша. а коли сѣ воротатъ изъ оугорѣ ѡ(т) каждого терху оу молдавици по два гроши. а оу бани⁶³ ѡ(т) каждого терху по два гроши: а кто имѣ(т) повезти сукно до брашова... на головное мыто оу сочавѣ ѡ(т) гривну три гроши. а оу баковѣ ѡ(т) гривну полъвтора гроши а оу тотруши⁶⁴ ѡ(т) гривну полъвтора гроши а коли сѣ иму(т) воротити. ѡ(т) каждого терху на тотруши⁶⁴ по два гроши. а оу баковѣ ѡ(т) каждого терху по два гроши: а кони изъ нашої земли што по три гривны слободни имѣ су(т), и оугорѣстїи кони слободни имѣ. а оу которомъ торгу имуть ихъ купити. тамъ имуть дати ѡ(т) каждого конѣ по четыре гроши. а на скла(д) оу сочавѣ ѡ(т) каждого конѣ по шесть гроши. а на сирѣтъ ѡ(т) каждого конѣ по два гроши. а оу черновьци⁶⁵ по два гроши. а кто имѣ(т) повести⁶⁶ кони или кобылы до камѣнци. што было дати ему оу сирѣтъ. то имѣть дати в дорогини, а што было дати ему оу черновьци⁶⁵ то имѣ(т) дати оу хотини. такоже естъ мыто и ѡ(т) кобылы ꙗко и ѡ(т) кони: а кто имѣ(т) купити скоть или бараны оу баковѣ⁶⁷ либо оу романовѣ⁶⁸ [оу]⁶⁹ торгу. либо оу бани. либо на нѣмци. и либо оу иныхъ торгохъ наши(х): ненадобѣ нигде мыто дати. нижь тамъ гдѣ купилъ. и возметъ печать ѡ(т) мытника. а оу которомъ торгу имѣ(т) купити тамъ имѣ(т) дати ѡ(т) скота одинъ грош. ѡ(т) десять овецъ одинъ грошъ ѡ(т) десять свинїи одинъ грошъ ѡ(т) сто кожи воловыхъ десять гроши. ѡ(т) сто кожи ꙗгнѣчїихъ одинъ грошъ ѡ(т) сто кожи суранны(х) два гроши. та иду(т) на головномъ мытѣ сочавѣско(м): а оу сирѣ(т)скомъ торгу ѡ(т) крамны(х) рѣчехъ ѡ(т) шапокъ. ѡ(т) ногавици. ѡ(т) корды ѡ(т) мечи. ѡ(т) гривну по три гроши. а што коли иде(т) изъ земли чересъ сочавы на сирѣ(т) колко давали на сочавѣ. половина ѡ(т) того мыта иму(т) дати на сирѣ(т) ѡ(т) оусего. и ѡ(т) кожи, и ѡ(т) волны, и ѡ(т) овчины то мыто сирѣ(т)ское: а оу черновьци⁷⁰ ѡ(т) нѣмецкого воза мыто четыре гроши. а ѡ(т) ормѣнѣского воза шесть гроши. ѡ(т) скота одинъ грошъ. ѡ(т) десять⁷¹ свинїи одинъ грошъ. ѡ(т) десять овецъ

⁶³ У Зубрицького оу баню.

⁶⁴ У Зубрицького оу тотрушѣ.

⁶⁵ У Зубрицького черновци.

⁶⁶ У Зубрицького повезти.

⁶⁷ У Зубрицького оу бакове.

⁶⁸ У Зубрицького оу Романове.

⁶⁹ У Зубрицького приименник опущений.

⁷⁰ У Зубрицького черновци.

⁷¹ У Зубрицького ѡ(т)десяты.

одинъ грошъ. а ѡ(т) кони и ѡ(т) кобылы по два гроши. а на перевозки и ѡ(т) нѣмецкы(х) возъ цѣлы(х) и ѡ(т) орминъскы(х) по четыры гроши. то мыто черновское. а оу черновци вози не страсты. але купецъ дастъ⁷² свою вѣру, аже не имаетъ заповѣданыи товаръ на свои возъ. куници. серебро. воскъ и кони добріи земѣстїи. а имаеться поставити цѣну сукнѣ оу сочавѣ, іако во лвовѣ: а лвовчане што иму(т) поити до браилово по рыбы на кра(и)-нее мыто или оу баковѣ или оу берладѣ тамъ иму(т) дати ѡ(т) гривну по полъвтора гроша. а воза и рыбы не заимати. а тамъ возьметъ печать. та прїиде(т) слободно до сочавѣ. та име(т) дати на головномъ мытѣ оу соча(в) ѡ(т) гривны по три гроши. а воза и рыбы не заимати. а на сира(т) имуть дати ѡ(т) гривну по полъвтора гроша. а рыбы и воза не заимати. а оу черновци мыто ѡтъ воза: а лвовчане што имуть принести сами изъ оугоръ серебро жъженое⁷³ ѡ(т) того серебра што быхомъ мы купили собѣ колко буде(т) намъ надобно а иное серебро што ѡстане(т) то имѣ слободно: а мунтанъскыи воскъ и брашевскыи слободно имѣ есть. а мыто иму(т) дати ѡ(т) камене оу баковѣ оди(н) грошъ. а на искла(д) оу соча(в) ѡ(т) камене оди(н) гро(ш). а оу сира(т) ѡ(т) камене оди(н) грошъ: а оугорьстїи⁷⁴ куници слободни имѣ. а мыто иму(т) дати оу бани полъвтора гроша ѡ(т) гри(в). а на искла(д) оу сочавѣ ѡ(т) гривну три гро(ш). а оу сира(т) полъвтора гроша ѡ(т) гривну. а ѡ(т) тіи куници колко буду(т) намъ надобии. а мы имемъ соби купити. а инїи имѣ слобо(д)ни. а еще есмы имѣ дали волю. штобы собѣ держали оу сочавѣ одинъ домъ. а оу томъ дому корчму не держати ни пива варити ни ме(д). ни месїи клѣтки держати. ни хлѣба продавати. пакъ ли тотъ што име[т] жити оу тотъ домъ бы хотѣлъ нѣшто ѡ(т) тѣхъ держати. тогды муситъ с мѣстомъ терпѣти. а то есмы оучинили купцемъ господаря нашего короля по(л)ского изъ оусей руской земли и ись подо(л)ской: а то мы. иже есмы выше писали. слюбуемъ имѣ вѣчно оудержати безо лсти и безъ хытрости на вѣки вѣчныя мы и наши намѣсткы. николи то непорушено. при нашей чти. и при нашої вѣрѣ подлугъ крестъяньского права. а на то свѣдкове. панъ жюржъ староста. панъ михайло дорогу(н)скыи. панъ владъ сере(т)скыи. панъ ѡана дворни(к) соча(в)скїи панъ іацко. и панъ илїашъ чашни(к): а еще при томъ были послы с левова што с нами сесе дѣло доконали. мычко куликовскыи. и зимиръстанъ ханысь. и ханысь верзьсть, и рус никлюсь и писарь лво(в)скыи ханысь. а на потверженіе тѣмъ оусѣмъ велѣли есмы нашему вѣрному братю логоѣту писати и привѣсити печать наша великаа къ сему листу нашему. оу сочавѣ оу лѣто шестѣтысячное девятъсотъ и шестнадесятое лѣто ѡкт(б)а. и:

⁷² У Зубрицького *дати*.

⁷³ У Зубрицького *жеженое*.

⁷⁴ У Зубрицького *оугорстїи*.

*Олександр воевода надає молдовицьке мито Благовіщенському
монастиреві на р. Молдовиці*

14 квітня 1411 року, Сучава

Грамота не публікувалася у вітчизняних виданнях. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. I, стор. 80—82). Текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 1).

Документ написаний на тонкому пергаментному аркуші розміром 34,5 см × 39 см. Грамота була згорнута, і на ній утворилися три горизонтальні і п'ять вертикальних ліній зламу. У місцях перетину другої і четвертої вертикальних ліній зламу з горизонтальними утворилися темні коричневі плями і невеликі дірки, що частково пошкодили текст. Темна коричнева смуга іде також вздовж середньої горизонтальної лінії зламу. Невеликі дірки, що пошкодили текст, є на 1-му знизу рядку (на другій зліва лінії зламу) і на 3-му знизу рядку (вище і праворуч від першої).

Під текстом по центру зроблено вісім дірочок для кріплення висячих печатей. Дірочки розташовані так, що утворюють фігури двох розміщених по вертикалі симетричних ромбів. За чотири нижніх дірочки на червоному шовковому шиурку прикріплена господарська печать з червоного воску. Половина печаті зіпсована. Лишився тільки господарський герб у колі діаметром 5,5 см і частина розміщеного навколо нього напису: «...давскои».

На звороті є кілька написів, зроблених чорним чорнилом, зокрема інвентарні номери грамоти, дата її (цифрова і буквена), а також майже зовсім вилинялий напис півуставними буквами: «мито мдльсько...»

Текст грамоти написаний півуставом. Розмір букв середній. Чорне чорнило майже не втратило свого природного кольору. У заголовній букві є елементи орнаменту. Накреслення букв чітке, вертикальні лінії написані з натиском. Елементи окремих літер виходять за межі рядка. Зокрема, нижче рядка опускаються вертикальні прямі лінії в буквах а, и, р, у (у сполученні оу). Під рядком пишуться нижні елементи букв в, д, х і середня вертикальна лінія букви щ. Вище рядка піднімаються мачти букв ҃, ѣ, причому в літері ҃ ця лінія пряма, а в літері ѣ загнута вліво і вниз. Над рядок виходять також елементи літери у, що пишеться як ѹ (іжиця) з петлею внизу. У літері з виходять, як правило, за межі рядка обидва елементи: верхній і нижній.

Букви ѣ і Ѣ чітко розрізняються (елементи ѣ пишуться тільки в рядку), але вживаються без певної системи в кінці і в середині слова.

Деякі букви мають кілька накреслень: є може бути широкою, з довгим язичком і вузькою, з коротким язичком; ѿ пишеться або як покладене з, або у формі серця.

Виносних букв небагато, причому виносяться над рядок тільки ті, що позначають приголосні звуки: г, д, л, м, с, х.

Між словами і словосполученнями в грамоті ставиться крапка, рідше кома. Послідовності у вживанні цих знаків немає. В кінці тексту поставлена двокрапка.

Мл(с)тью бжією мы александръ воевода. господарь Земли молдавской чинимъ знаменито ис самъ листомъ нашимъ оусимъ. кто на немъ оузритъ. [1] или его оуслышитъ чтучи. ѡже есми оучинили за дшѣ. дшѣ дѣла предковъ наши(х). и за наше здоровье. и дали есми мито млдавицкое. [2] монастириви [1] блговѣщенію прѣч(с)тои бци што на молдовици. оурикъ со оусимъ доходомъ на вѣчныа непороушено а хотаръ тому селоу. [3] да е(с) поченше ѡ(т) бродоу на молдавѣ что е(с) ниже села длѣгополѣ. съ полѣною прости до оустыа потока жерезѣ и горѣ потокомъ [4] до ѡбрьшые. и ѡ(т)толы намъ гуроу мошоуловж и ѡ(т)толи на расколи. и намъ гуроу плопоуль. и ѡ(т)толи на сланоую крѣницоу. и ѡ(т)толи дѣло(м) [5] асинеломъ прости оу соужиноу рѣка долоу соухою идеже оупадаєть оу молдавоу. и ѡ(т)толи чере [!] молдову. оу четецеловъ потокъ, горѣ [6] потокомъ четѣцевомъ [!] до врѣ(х) великого дила. и ѡ(т)толи оусе ѡбчиною великимъ диломъ со оусими извори что оупадають оу молдаву и оу мо[7]лдовицу. до ѡбрьшіе фромосоулу. идеже оупадаєть оу молдовицу. и ѡ(т)толи чере [!] молдовицу на оусты оу рѣка дѣла(с) и ѡ(т)толи на врѣ(х) дѣла(с) планину. и [8] ѡ(т)толи дѣло(м) палтиновому гдѣ оупадаєть оу молдаву оу бро(д) ниже села долгополѣ. идеже переже [!] почѣхо(м). тоє вѣсе да е(с) ѡ(т) на(с) оурикъ тому више писанно(м) [9] селу миту. а на то вѣра нашего г(с)п(д)ства выше писаннаго александра воеводы. и вѣра пана станислава ротомпана. и вѣра пана михаила [10] шева. и вѣра пана жюржа. и вѣра пана жюметате іѡна. и вѣра пана негрина. и вѣра пана ѡана дворника сочавьско(г)ло. [11] и вѣра пана гринкова. и вѣра пана сина бырлича. и вѣра пана влада сирѣ(т)ского. и вѣра пана спенина. и вѣра пана [12] влада дворника. и вѣра пана шандрирова. и вѣра пана ѣцкова. и вѣра пана стана преоутеского. и вѣра [13] пана домонкоуша столника. и вѣра пана илїаша чашника. и вѣра пана стана постелника. и вѣра пана влѣча ви[14]стѣрника. и вѣра пана табоуча. и вѣра пана ѡприша. и вѣра вѣса(х) болѣрь наши(х) молдавски(х). и великы(х) и [15] мали(х). а по нашемъ животѣ кто боуде(т) господарь наше(и) земли молдавской. или ѡ(т) наши(х) дѣтеи. или ѡ(т) нашего племєне. или [16] боу(д) кого бѣ избєре(т) быти господарє(м). то(т) щобы не порушилъ нашего данїа. али щобы оутврѣди(л) и оукрѣпиль. аще ли кто вѣ[17]схоще(т) порушити. или кто ємоу на то приради(т). таковы да е(с) проклѣ(т) ѡ(т) бѣ наше (...) иѣ хѣ и ѡ(т) прѣч(с)тоую его мтрє и ѡ(т) дѣ стаѣ [18] бжіа еу(г)листа. и ѡ(т) вѣ. стѣ(х) и врѣховни(х) хвѣхъ ап(с)ль и ѡ(т) прочи(х) ѡв. и ѡ(т) тѣ и иѣ стѣ(х) ѡ(т)цѣ

иже въ никей. и ѿ(т) вѣсѣ(х) вѣселенскы(х) съборовъ. [19] и да є(с) пѡ(д)-
 бе(н) іоудѣ скариѡтѣну и проклѣтому арїи и оучастїе да има(т) съ тѣми
 еже възъпиша на х̄а спса нашего. кръвь его на ны(х) [20] и да є(с) ана-
 тема. и да є(с) проклѣ(т) ѿ(т) вѣсѣ(х) сты(х) еже ѿ(т) вѣка вѣроуж и дѣ-
 лѡ(м) боу оугождыши(х). а на болшее потврѣжденїе. тому вѣсему выше
 писанному. [21] велѣли єсми слоусѣ нашему вѣрному братѣю логофету
 привѣсити печѡ(т) наша оу соча(в) иле деѡ(к) [!] писа(л) в лѣ(т) ≠ сѣѡ(л) апри(л)
 ді : [22]

№ 34

*Олександр воевода дарує два села — Бузеці і Ненавичево — Воз-
 несенському монастиреві у Нямці*

2 березня 1422 року, Нямц

У вітчизняних виданнях грамота не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. I, стор. 147—148).

Цей текст друкується за копією XVII ст., що разом з копіями інших молдавських грамот зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція В. Григоровича, ф. 87, № 1733). Під цим номером значаться два зшитки з копіями грамот, написаних кирилицею на старій українській і молдавській мовах.

Копія названої грамоти міститься у другому рукописному збірнику грамот, який становить собою зшиток з 39 нумерованих паперових аркушів розміром 42 см × 26 см; очевидно, ці аркуші вирвані з більшої рукописної книги. Папір має водяні знаки, один з яких нагадує серію знаків початку XVII ст., зафіксованих І. Каманіним і О. Вітвіцькою під номерами 600, 604—610⁷⁵.

Текст розміщений з обох боків, за винятком 11-го, 31-го і 39-го аркушів та зворотного боку 10-го, 15-го, 19-го, 23-го, 38-го аркушів, які лишилися чистими. Кожна сторінка розграфлена друкарським способом. У верхній графі міститься ряд записів молдавською мовою. Нижче подано тексти документів. З них переважна більшість написана молдавською мовою. Зміст усіх документів стосується майнового стану Вознесенського монастиря у Нямці.

Грамоти написані раннім скорописом⁷⁶.

⁷⁵ Див. І. Каманін, О. Вітвіцька, Водяні знаки на папері українських документів XVI і XVII вв. (1516—1651), К., 1923, стор. 69.

⁷⁶ У дослідженні А. Вікторова («Собрание сочинений В. И. Григоровича», М., 1879, стор. 39) цей тип письма визначається як «румунський скоропис нового часу».

Мл(с)тіа бжіеа, азъ алеѣандръ воевода, и г(д)нъ вѣсеи молдовлахї-
 искои земли, чинимъ знаменито, кто на сіе писанїе оузритъ, или его
 оуслышитъ. еже блгопроизволи г(д)во ми, благымъ моимъ, и добримъ произво-
 ленїемъ, и въ задшіе сто почившіимъ родителемъ г(д)ва ми и за дша и
 здравїе гва ми. и дадо(х) монастиру възн(с)енїю, га и ба и спса нашего,
 иже ѡ(т) нѣмца, где е(ст) старецъ Квр Сѣлуанъ, двѣ селѣ: едно село на
 Молдавѣ на имѣ бузещи, и другое на тополици, селище ненавичево, щобы
 тоє прѣ(д)ре(ч)нному монастирю, оурикъ, съ вѣсѣмъ доходомъ непуру-
 шено николиже на вѣки, вѣчнїа. а хотаръ тому село[—]⁷⁷ е(ст) на молдавѣ,
 съ вѣсѣми старими хотари, ѡ(т) вѣсѣ(х) страни, жуд[—] ⁷⁷ село
 из вѣка. а хотаръ тому селищу що е(ст) на тополици, поченши ѡ(т) едно ели
 питеа [?] старомъ хотарѣ ѡ(т) журжа на могылу. та ѡ(т) могыли попрѣкъ на
 крѣницу. та ѡ(т) крѣници прости оу пото(к), а потокомъ доловъ, оу нижни
 конецъ врьтопа, на руптура: та ѡ(т) руптури попрѣкъ оу могылу где врьба
 близко путѣ. та путемъ долѣ оу пото(к) што истичеть [!] ѡ(т) виногра(д)
 потокомъ долѣ на единъ брѣзѣтъ што е(ст) на брѣзѣ тополици. тоє ему вес
 хотаръ куда хотарилъ пан мѣдричка, и панъ данъ чашникъ, и нѣгои гра-
 матикъ. а на то е(ст) вѣра нашего гва выше писаннаго алеѣа(н)дра воеводы.
 и вѣра возлюбленнаго сна гва ми, илїаша воеводы, и вѣра вѣсѣхъ дѣтей
 наши(х). и вѣра боаръ наши(х), вѣра пана михаила. вѣра пана ѡана двор-
 ника сочавского. вѣра пана гринка. вѣра пана драгою. вѣра пана негри.
 вѣра пана мѣдричка. вѣра пана михаила попшѣ. вѣра пана дана чаш-
 ника. вѣра пана ивана дѣтка. вѣра пана домонкуша столника. и вѣра
 вѣсѣхъ боаръ наши(х) молдавских, и великы(х), и малы(х). а по нашемъ
 животѣ кто бѣдетъ господаръ нашеи земли, или ѡ(т) дѣтей наши(х), или
 ѡ(т) нашего племена. или кого бѣ избереть быти. тоизи да не порушитъ
 нашего данїа. а кто сѣ покуситъ порушити. таковы да е(ст) проклѣтъ
 ѡ(т) га ба и спа нашего, и прѣчтыа его мтре, и да е(ст) по(д)лобенъ їудѣ,
 и проклѣтому арїу. а на болшее потврѣж(д)нїе тому вѣсѣму выше писан-
 ному: вѣлѣли есмы слузѣ нашему нѣгоєви граматикѣ, писати, и привѣ-
 сити нашу печать к сему листу нашему. оу нѣмци. в лѣ(т) ≠сїл, мар(т) : в.

⁷⁷ Пропуск у тексті. Не прочитані місця оригіналу у копії позначено рисками.

*Олександр воєвода в подяку за вірну службу дарує своєму слугі
Богущу село Кучуров*

25 грудня 1422 року

Грамота у вітчизняних виданнях досі не публікувалася. За кордоном побачила світ у збірці М. Костекеску (т. I, стор. 151 — 152).

Даний текст публікується з оригіналу, що зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 4).

Грамота написана на товстому пергаментному аркуші розміром 46 см × 25,5 см. На ній утворилося п'ять горизонтальних і дві вертикальні лінії зламу. У місцях перетину ліній зламу текст потерся, подекуди утворилися маленькі дірочки. Справа внизу (під текстом) на нижній горизонтальній лінії зламу є велика дірка розміром 2 см × 3 см; правий край аркуша по цій же лінії зламу відірваний (приблизно 1,5 см × 2 см). Пергамент пожовтів. У всіх місцях перетину горизонтальних ліній зламу з вертикальними утворилися темні плями.

Під текстом по центру грамоти зроблено шість дірочок (розміром менших горошини) для кріплення печатей; вони розміщені так, що утворюють фігури двох симетричних трикутників. Печатей немає.

На звороті є кілька написів, зроблених чорним чорнилом або тушшю у різний час. Здебільшого це різні інвентарні номери грамоти, а також позначка року її написання — «1422».

Текст не доходить до кінця аркуша на 11 см; зберігся він у цілому непогано; чорне чорнило вилиняло і стало бурим.

Грамота написана півуставом великими буквами.

Мл(с̄)тію бжією. мы. але́Зандръ воєвода. господарь земли. [1] мо(л)-
давскои. чини(м) знаменито. ис си(м) листомъ нашимъ. [2] оусѣ(м) кто
на(н) оузри(т). или его оуслыши(т) чтучи. ѡже то(т) исти[3]нныи. слуга
нашъ вѣрныи. па(н) богу(ш). служи(л) на(м), правою [4] и вѣрною служ-
бою тѣ(м) мы, видѣвши, его правою, и [5] вѣрную службою[!] до на(с) жало-
вали есми его. ѡсо(б)ною. [6] нашею мл(с̄)тію. и дали есмы ему едно село,
оу naszej [7] земли оу мо(л)давскои. кучуровъ. где бы(л) ватама(н). гер[8]-
ма(н). то ему оури(к), со оусѣ(м) доходѡ(м). навѣ(к). и ѡцу его, пану [9]
нестаку. и дѣте(м) ихъ. и братїа(м) ихъ. и оунучатѡ(м) ихъ. [10] и праоуну-
чатѡ(м) ихъ. и пращуратѡ(м) ихъ непорушено [11] николи на вѣкы. а
хотаръ тому селоу да буде(т). по ста[12]ры(м) хотарѡ(м). куда из вѣка ѡжи-
вали. а на то е(с) вѣра [13] г(с̄)ва ми. и вѣра с̄на г(с̄)ва ми илїаша воєводи.
и вѣра [14] оусѣ(х) дѣтеи наши(х). и вѣра оусѣ(х) боаръ наши(х). вѣра

№ 36

*Олександр воєвода підтверджує право Ротимпанових синів
на маєток, який хотів відібрати у них Верига ватаман*

15 квітня 1423 року, Сучава

Грамота опублікована у збірці М. Костекеску (т. I, стор. 159). Цей текст друкується за фотокопією, вміщеною у виданні «Энциклопедия славянской филологии. Прилож. к вып. 4,1—4,2. Альбом снимков кирилловских рукописей румынского происхождения». Е. Калужняцкого и А. Соболевского, Пг., 1916, арк. 116.

Грамота написана недбалим півуставним письмом, розмір букв середній.

Своєрідні риси письма такі: у букві и вертикальні лінії скрізь продовжені над рядок і під рядок; ь і ъ чітко розрізняються (останній має довгий хвостик, загнутий вліво); ь, як правило, вживається в кінці повнозначних слів, ъ — в кінці прийменників; букви м, т, д, р, н, х в кінці слова зрідка виносяться над рядок; вертикальні лінії, особливо у буквах а, и, у, з пишуться з великим натиском.

Але́хандръ воєвода. господарь землі молдавско(и) [1] чинимь знаменито симь листомь нашимь оуси(м) [2] кто нань оузрить. или его оуслышить чтучи. вже [3] то(т) истинный верига ва(та)мань. тагальса. съ роты- [4]мпановы сыны за хотарь. ино мы послали наши(х) бо[5]арь лацка и корлата. ино ротымпанови сыно[6]ве пере(д) тими нашими боары. дали Веризи хота(р) [7] ѡ(т) своєї землі съ своєю доброю волею. и поста[8]вили тому хотари. поченши дорогою банскою до [9] ротымпановы могилы. ѡ(т) могилы выше дуба та [10] прости на доль выше могилы. тоть хотарь що- [11]бы и(м) былъ непоруше(н) на вѣкы. а кто ѡ(т) ни(х). почне(т) [12] за то(т) хотарь бу(д) которою лихотою или свадою бу(д) [13] коли то(т) заплати(т) завѣзку. сто золоты(х) оу хо[14]лєны(х). писано оу сочавѣ. в лѣ(т). ≠ сцла. а(п). еі [15].

№ 37

*Олександр воєвода дарує два села — Кристіанеці і Темешеці —
Нямецькому монастиреві*

14 вересня 1427 р., Сучава

Грамота у вітчизняних виданнях не опублікована. За кордоном вийшла у згадуваній збірці М. Костекеску (т. I, стор. 190—191). Цей текст друкується за копією XVII ст., яка міститься у другому рукописному збірнику грамот (короткий палеографічний опис цього збірника див. у коментарії до грамоти № 34). Він зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція В. Григоровича, ф. 87, № 1733).

Мл(с)тїю бжїєю мы алеѣандръ воевода, господарь земли молдавской. чинимъ знаменито ис сѣмъ листомъ нашимъ кто на(н) оузритъ, или его оуслышитъ чтучи. понеже блгопроизво[ли] г(д)во ми, и сѣтвори(х) въ задшїе сто почившїимъ родителемъ моимъ. и за здравїе и за дшїе гвоу ми, и г(д)жи гва ми марены, и дѣтеи гва ми. и дадо(х) монастирю ѡ(т) нѣмца где старецъ квр Силоанъ двѣ селѣ на оусти нѣмца на имѣ крѣстіанещи, и темешещи. тоє штобы прѣ(д)ре(ч)нному монастиреви оурикъ съ вѣсѣмъ доходомъ на вѣкы вѣчнымъ. а хотарь тѣмъ селомъ поченши ѡ(т) молдави чере(с) поле на рогъ лѣса немѣцкого. то є(ст) хотарь ѡ(т) букурешъ. та ѡ(т)толѣ чере(с) немецъ на вербу. а ѡ(т) врѣби чере(с) поле на могилу. та на могилу дуплѣную. та ѡ(т)толѣ на дубови пенѣ. та на край лѣсокъ дворѣновъ. та на могилу што на молдавои. та молодавою горѣ до оусти перекоса. то имъ вѣ(с) хотарь. А на то є(ст) вѣра нашего гва выше писанного. Алеѣандра воеводы. и вѣра възлюбленнаго сна гва ми илїаша воеводы. и вѣра вѣсѣхъ дѣтеи наши(х). и вѣра боарь нашихъ. вѣра пана михайла и дѣтеи его. вѣра влѣчи и дѣтеи его. вѣра пана купчика дворника. вѣра пана негри. вѣра пана журжа и дѣтеи его. вѣра пана нестѣка и дѣтеи его. вѣра пана илїаша и дѣтеи его. вѣра пана дана и дѣтеи его. вѣра пана исаїѣ чашника ѥ дѣтеи его. вѣра пана журжа жомотатова и дѣтеи его. Вѣра пана домонкуша столника. и вѣра вѣсѣхъ боарь нашихъ молдавскихъ. и великихъ и малы(х). А по нашемъ животѣ кто будетъ господарь нашей земли. или ѡ(т) дѣтеи наши(х). или ѡ(т) нашего племени. или кого Бѣ изберетъ быти. тотъ штобы не порушилъ нашего данїѣ. али штобы оутвѣрдилъ и оукрѣпилъ. зануже дали есмы съ вѣсѣмъ || мѣ добрїимъ оумысломъ. а на болшее потвѣрженїе [!] тому вѣсѣму выше писанному. велѣли есмы слусѣ нашему вѣрному нѣгоєви логовету. писати и привѣсити нашу печать к сѣму листу нашему. у сучавѣ. в лѣ(т) ≠ зцлє сє(п) дї

№ 38

*Олександр воевода дарує Вознесенському монастиреві у Нямці
озеро на Дністрі*

31 серпня 1429 року

Грамота не публікувалася у вітчизняних виданнях. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. I, 88, стор. 285).

Даний текст друкується за копією XVII ст., що разом з копіями інших молдавських грамот зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція В. Григоровича, ф. 87, № 1733).

Тексти грамот написані одним почерком. В копіях грамот, написаних українською мовою, наслідується українськнй півустав XV ст. В копіях грамот, написаних молдавською мовою, переписувач не завжди дотримується півуставного письма і інколи переходить на скоропис.

Публікований текст повністю відтворює особливості письма копії. У ньому не збережені лише великі букви в середині слова, які не були характерним явищем українського півустава XV ст. і внесені в документ уже під впливом українського скоропису пізніших століть.

Мл(с)тїю бжїю Мы Алєз андрѣ воєвода г(с)п(д)рѣ земли Мо(л)давскои. чинимъ знаменито. ис си(м) листомъ нашимъ оуѣмъ кто на(н) оузритъ, или его услыши(т) чтучи. ѡже єсми оучинили. За наше здравїє: и за наше спсенїє. и дали єсми Монастырю ѡ(т) нѣмца възне(с)нїю х(с)ву. ѡзеро на (д)нистрѣ, на имѣ загорное. и пасику на загорно(м): оури(к) съ вѣсѣ(м) доходѡмъ, що буде(т) ѡ(т) ни(х). того ради колико воевъ пошлю(т) ѡ(т) Нѣмецкого Монастырѣ. или по рибу, или по ме(д). или бу(д) по которому дѣлу бу(д)коли. щобы ѡ(т) ни(х) нигде не оузѣлимъ та по нашеи земли. ни на которо(м) мѣстѣ. ни на бро(д). щобы и(м) ни оузѣли нищо. при нашеи великои казни. а кто бы хотѣлъ оузѣти ѡ(т) ни(х) мыта, или бро(д)нину: бу(д) коли на которыхъ врѣме(н). таковыи да буде(т) проклѣ(т) ѡ(т) га ба и ѡ(т) Прч(с)тыѣ его мтрѣ. и ѡ(т) вѣсѣхъ сты(м). ами(н). Пи(с). в лѣ(т) ≠сїлѣ ау(г): ла. ми(х).

№ 39

*Олександр воєвода в подяку за вірну службу дарує своєму слугі
боярину Івану Купичу два села: Купку і Няговин*

27 травня 1429 року, Сучава

Грамота у вітчизнинних виданнях досі не публікувалася. Видана у зібранні грамот М. Костекеску (т. I, стор. 261—262). Даний текст публікується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 3). Написана на тонкому пергаментному аркуші розміром 23,5 см × 33 см. Грамота була згорнута, внаслідок чого на ній утворилися три горизонтальних і два вертикальних злами. На верхньому горизонтальному зламі утворилося чотири дірки: перша на віддалі 3 см від лівого краю завдовжки 1,5 см, друга (маленька) на місці перетину з лівим вертикальним зламом, третя на віддалі 11,5 см від лівого краю завдовжки 1,8 см, четверта на віддалі 3 см від правого краю завдовжки 1,5 см. По дру-

тому згори горизонтальному зламові на віддалі 1 см від лівого краю утворилася велика дірка завдовжки 6 см, а тому частина другого знизу рядка втрачена. По всій грамоті є водяні світло-бурі розводи. Посередині грамоти, ближче до правого краю, є велика пляма у місці перетину другого згори горизонтального і правого вертикального зламів. Пляма, мабуть, олійна, бо текст у цьому місці майже зовсім вилиняв. Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок (розміром менших горошини), які розташовані у вигляді двох неправильної форми ромбів. За три нижніх дірочки укріплена на зеленому шовковому шнурові висяча червона печать у оболонці, що має форму сочевиці. Печать добре збереглася. Посередині її у колі з діаметром 1 см — господарський герб; навколо герба видно напівстертий напис: «пе...ть петра воеводи...» (далі відламано).

На звороті є кілька написів: 1) зроблений чорним чорнилом, що вилиняло і має темно-коричневий колір, — «Lis A. Fasc. 9»; почерк сучасний; 2) зроблений чорним чорнилом, яке майже зовсім вилиняло — лишився тільки сірий слід; напис складається з двох слів: перше з них прочитати важко, друге — «kurczysza»; почерк сучасний; 3) зроблений чорною тушшю і дуже виразний — «1429»; 4) зроблений чорним чорнилом, що вилиняло і стало коричневим — «№ 3-й»; цифра наведена чорним олівцем. Ще один напис олівцем майже зовсім стерся.

Текст займає трохи більше половини аркуша. За винятком відзначених вище пошкоджених місць, він зберігся добре. Написана грамота дрібним півуставом. Із особливостей графіки слід відзначити: чітке розрізнення ь і ѣ; три написання ѣ: найчастіше з довгим хвостиком ліворуч, рідко — з хвостиком ліворуч і петлею праворуч, а також у вигляді хреста, в якому вертикальна лінія є продовженням перевернутого р, а кінці горизонтальної опущені вниз; три написання у: у формі v (іжиці), у формі іжиці з петлею внизу і як поєднання букв о та у; два написання и, яке має вигляд двох паралельних вертикальних ліній, з'єднаних посередині горизонтальною рисою; у першому випадку вертикальні лінії пишуться в рядку, у другому — піднімаються вище і опускаються нижче рядка.

З виносних літер найчастіше зустрічаються т, х, с, м, у.

Чорнило вилиняло і набуло світло-коричневого кольору; накреслення букв здебільшого виразне.

Мл(с)тію бжїєю мы алеѣандрѣ воевода. господарѣ земли молдавской. чинимъ знаменито ис сѣмъ листо(м) [1] нашимъ кто нанѣ оузритъ или его оуслышитъ чтучи. ѡже тотъ истинны слуга и боѡринѣ на[2]шѣ панѣ иванѣ купчичѣ. служилъ намъ правою и вѣрною службою. тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣ[3]рную службу до на(с). жаловали есмы его ѡсобною нашею мл(с)тію. и дали есмы ему оу нашеи земли двѣ [4] селѣ, имѡнуема. купка где е(с) домѣ его: и за прутомъ наговин. и ѡ(т) наговцовѣ горѣ раковцомъ до [5] грозна хотара што оузможетъ собѣ ѡсадити. тоє вѣсе штобы ему оурикъ сѣ вѣсѣмъ дохо[6]домъ. и дѣтемъ его. и оунучатомъ его. и праоунучатомъ его и пращуратомъ его и вѣсе [7] ро(д)[...] не порушено николиже на вѣкы. а хо[...]ѣмъ селомъ сѣ вѣсѣ(м)и старими хотар [...] ѡ[8]жи-

вали из вѣка. а на то є(с) вѣра нашего г(с)ва выше писаннаго алеѣ андра
 воеводы. и вѣра възлюбленнаго [9] снѣ г(с)ва ми иліаша воеводы. и вѣра
 възлюбленны(х) снѣ г(с)ва ми. стѣцка. и пѣ(т)ра. и алеѣ андра. и вѣ[10]-
 ра вѣсѣхъ дѣтеи наши(х). и вѣра боарѣ наши(х). вѣра пана михаила и
 дѣтеи его. вѣра пана влѣчи и дѣтеи [11] его. вѣра пана негри. вѣра пана
 журжа и дѣтеи его. вѣра пана иліаша и дѣтеи его. вѣра пана дана [12]
 и дѣтеи его. вѣра пана исаѣѣ и дѣтеи его. вѣра пана журжа жомотатѣва
 и дѣтеи его. вѣра пана [13] стана вистіарника. вѣра пана ѡпришѣ и дѣ-
 теи его. вѣра пана ивана дѣтка. вѣра пана чурбы [14] и дѣтеи его. вѣра
 пана стана брѣнича и дѣтеи его. вѣра пана домонкуша столника и дѣтеи
 его [15] вѣра пана негрила чашника. вѣра пана костича постелника. и вѣра
 вѣсѣхъ боарѣ наши(х) молдавскы(х) [16] и великы(х) и малы(х). а по на-
 шѣмъ животѣ кто будетъ господарѣ наше земли или ѡ(т) дѣтеи нашихъ
 [17] или ѡ(т) нашего племѣнѣ, или кого бѣ избѣретъ быти [то] штобы имѣ
 не порушилъ нашего да[18]ніѣ. али штобы имѣ оутвѣрдилъ и оукрѣпилъ,
 занужѣ дали есмы ему за его правую и вѣрную служ[18]бу. а на болѣе
 потвѣрж(д)ѣніѣ тому вѣсѣму выше писанному велѣли есмы слусѣ нашему
 вѣрному [20] [...] пи[сат]и и привѣсити наш печатъ к сѣму листу нашему
 оу сочавѣ в лѣ(т) [21] ≠ сѣл 3. мѣца маѣѣ к3: — [22].

№ 40

*Олександр воевода з дружиною Мариною дарують монастиреви-
 в Нямці болото на Дністрі, що зветься Загорное, пасіку і щорічно по 12 бочок вина*

1 вересня 1429 року, Сучава

Грамота у вітчизняних виданнях не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. I, стор. 286—288).

Даний текст друкується за копією XVII ст., яка міститься у першому рукописному збірнику грамот (короткий палеографічний опис цього збірника див. у коментарії до грамоти № 39). Він зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Григоровича, ф. 87, № 1733).

1 зв. Мл(с)тію бжїєю. Азъ бл҃гоч҃стивы г(д)нь, и рабъ вл(д)кы моего їѵ ха.
 їѵ Алеѣ андрѣ воевода. и Г(д)нь вѣсеи молдовлахїискои земли: Исъ бл҃го-
 ч҃стивою г(д)жеж Маринож. Бл҃гопроизволихомъ нашимъ бл҃гымъ произ-
 воленїемъ. исъ вѣсеж нашеж доброю волею. и ѡ(т) ба помощїж. такѡ да

поновимо, и оукрѣпимо, Монастирь ѿ(т) Нѣмца възн(с)еніа г(д)нѧ. И при-
ложихомъ въ немъ ѿ(т) нашего имѣніа, елико да могутъ ѿживати, еже
аще сѧ ѿбрѣщѧ(т) въ немъ. Блато на (д)нистрѣ имѧнуемо загорное езеро
съ своими грѣли. и пасѣку ѿ(т) загорной. и на каж(д)и годъ дванадесѧтъ
бочки вина, ѿ(т) Немецкое десятины тоѣ все да є(с) прѣ(д)ре(ч)нному
Монастиру, оурикъ съ всѣмъ доходомъ, непорушено николиже на вѣкы.
за наше здравіе, и за памѧть. сто почившіихъ родителей наши(х). еще же
изволихомъ. и избрахомъ себѣ два дни: ꙗко да сѧ поетъ намъ бж(с)тв-
(н)аа Литургіа въ всѣ(х) нє(д)лѣхъ: г(с)д)ву ми в чє(к). а г(д)жи Марины
вто(к). и въ тѣхъ дни да сѧ даватъ братіамъ на трапезѣ, по едино(м) по
чръпалѣ ѿ(т) того вина еже выше рѣхом: догдє бждемъ въ животѣ. тоѣ да
сѧ поетъ за наше здравіе. А по смрти нашеи за наше сп(с)еніе. також-
(д)є и игуменъ кѡ(р) Силуанъ наре(ч)ннаго Монастирѧ, исъ всѣми ѿ х(ст)ѣ
Братіами: еже сѧ ѿбрѣтаѧтъ въ томъ Монастирѣ: дали намъ ѿбѣщаніе
прѣ(д) хмъ: всѣ выше ре(ч)ннаа слова плънити. и тврѣдо дрѣжати, съ блго-
дареніемъ, и съ моленіемъ ѿ(т) всего ср(д)ца. Аще ли бы кто ѿ(т) ны(х),
или по ны(х) Бждѣщїи(х) начални(к) тому Монастиреви: не исплънилъ
тоѣ: ты(и) да въздадѧ(т) слово прѣдъ х(с)ѡмъ въ днь страшнаго сѣда. и клѧ-
тва и(х) да бждетъ на немъ. и въ оутврѣж(д)еніе том(у) всему выше писан-
ному писахомъ: и вѣрѧ нашего г(с)ва выше писаннаго Алеѣандра воеводы.
И вѣра възлюбленнаго сна г(с)ва ми Иліаша воеводы. и вѣра възлюблен-
ны(х) сно(в) г(с)ва ми: Стѣцка, и Петра, и Алеѣандра. и вѣра всѣхъ дѣтей
наши(х). И вѣра боѧръ наши(х): вѣра пана Михаила и дѣтей его. вѣра
пана влѣчи и дѣтей его. вѣра пана купчича дворника, и дѣтей его. вѣра
пана негри. вѣра пана драгоша и дѣтей его. вѣра пана журжа, и дѣтей
его. вѣра пана дана, и дѣтей его. вѣра пана исѧѧ. и дѣтей его. вѣра пана
журжа, и дѣтей его. вѣра пана пана [!] оунклѧти, и дѣти его. вѣра пана
ѡпришѧ, и дѣти его. вѣра пана ивана дѣтка и дѣтей его. вѣра пана чурбы,
и дѣтей его. вѣра пана Стана, брѣлича и дѣтей его. вѣра пана домонкуша
2 столника, и дѣтей его. вѣра пана негрила чашника. вѣра || вѣра пана
хо(д)ка постелника. и вѣра всѣ(х) боѧръ наши(х) молдавскы(х): и вели-
кы(х) и малы(х). А по нашемъ животѣ, кто будетъ Господаръ нашеи земли:
или ѿ(т) дѣтей наши(х): или ѿ(т) нашего племе: или кого бѣ изберетъ быти:
то(т) штобы не порушилъ нашего данїа. нѣ штобы оу(т)врѣдилъ, и оукрѣ-
пилъ. понеже дали єсмы: и сѣтворили: тоѣ выше писанное съ всѣмъ нашимъ
добрїимъ оумысломъ. А кто бы хотѣлъ тоѣ порушити: или радити на пору-
шеніе: таковы да є(ст) проклѧтъ ѿ(т) гѧ бѧ: и прѣ(с)тыѧ его мтрї. и ѿ(т)

д̄ еу(г)л̄и(ст). и ѿ(т) в̄і ст̄ы(х) и вр̄ховны(х) ап̄(с)л̄ь. и ѿ(т) т̄іі ст̄ы(х) б̄гоносны(х) ѿ(т)ц̄ь иже въ никеи. И да є(ст) подобєнь юдѣ, и проклѣтому Арїю. и оучастїе да имать съ ѿнѣми, иже възъпиша на вл̄(д)к̄ѣ х̄а: кр̄вь єго на ны(х), и на чадѣхъ ихъ. А на болшее потвр̄ж(д)єніе тому в̄сєму выше писанному, велѣли єсми слус̄ѣ нашему в̄рному Нѣгоєви логовету, писати, и привѣсити нашу печать, к сєму листу нашему оу сочвѣ. в лѣ(т) ≠ с̄цл̄з̄ сеп(т) а̄.

№ 41

Олександр воевода з дружиною своєю Мариною підтверджують право Нямецького монастиря на володіння болотом Загорним, пасікою та ін.

23 грудня 1430 року, Сучава

Грамота у вітчизняних виданнях не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. I, стор. 307—309).

Даний текст друкується за копією XVII ст., яка міститься у першому рукописному збірнику грамот (короткий палеографічний опис цього збірника див. у коментарії до грамоти № 38). Він зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Григоровича, ф. 27, № 1733).

Мл(с̄)тію Бж̄ією, Аз̄ь раб̄ь вл̄(д)кы моего IV̄ х(с̄)а Іѡ Але̄ѣандр̄ь воевода. и Г(д̄)н̄ь в̄сєи Молдовлахїиской земли. ис̄ь Бл̄гоч̄стивоѣ г(д̄)жеѣ Мариноѣ. бл̄гопроизволихом̄ Бл̄гы(м) наши(м) произволенїєм̄: и съ в̄сєѣ нашеѣ доброѣ волеѣ, и ѿ(т) Ба̄ помощіѣ: іако да поновимо и оукр̄пимо Монастирь̄ възненїа [!] г̄нє. еже є(ст) ѿ(т) Нѣмца. и Приложихом̄ въ нем̄ь, ѿ(т) нашего им̄ѣнїа, іако да могут̄ жити еже аще с̄ѣ ѿбр̄ѣщат̄ь въ нем̄ь. на нистр̄ѣ [!] блато им̄ануємо загорное єзеро съ Ввоими [!] гр̄ълы. и пас̄ѣку ѿ(т) загорной. и ѿ(т) нижны(х) трієх̄ Млинов̄ь, що с̄ѣ(т) оу баск̄ь третїѣ ч̄ѣ(ст). рекши три млин̄ь вє(с). и на каж(д)и год̄ь дванадєсати бочки вина ѿ(т) Нѣмецкой дес̄атины. тоє в̄сє да є(ст) пр̄ѣ(д)рє(ч̄)нному Монастирю, оурик̄ь, съ в̄сѣм̄ь доходом̄. непорушено николиже на в̄ѣкы. За пам̄(т) сто Почившіи(х) родители наши(х). и за наше здравїє, єще же изволих̄(м), и изб̄рахо(м) себѣ два дни, іако да поєтс̄ѣ нам̄ь Бж̄(с̄)вннаа литургїа, въ в̄сѣх̄(х) не(д̄)л̄ѣх̄(х): г(с̄)ву ми,

че(к). А г(д)же Маринѣ въ вто(к). и въ тѣхъ дни да сѧ даватъ Братіамъ на трапезѣ, по единомъ по чръпалѣ того вина, еже выше рѣхѡ(м): дожде бждемъ въ животѣ тое да сѧ поетъ нам, за наше здравіе. А по смърти нашеи, за наше спніе. Також(д)е и игуме(н) наре(ч)ннаго Монастира Кѡ(р) Силуанъ: исъ вѣсѣми ѡ х(ст)ѣ Братіами, еже сѧ ѡбрѣтаѣтъ въ томъ монастырѣ: дали намъ ѡбѣщаніе прѣ(д) х(с)ѡмъ: вѣсе выше ре(ч)ннаа испъ(л)нити, и крѣпко дръжати, съ благодареніемъ и оумиленіемъ ѡ(т) вѣсего ср(д)ца. Аще ли би кто ѡ(т) ны(х), или по ны(х) Бждѣщій(х) Начални(к) тому Монастиру, не испълнитъ тое: ты(и) да въздадѣ(т) слово прѣ(д) х(с)ѡмъ въ днь страшнаго сѣда. и клѣтва ихъ да бждетъ на немъ. А на вышіе потврѣж(д)еніе: вѣра нашего г(д)ва выше писаннаго Аѣзандра воеводы. и вѣра възлюбленныхъ сновъ г(сд)ва ми Илїаша воеводы: и стѣпка, и петра: и вѣра вѣсѣхъ дѣтеи наши(х). и вѣра боаръ наши(х). вѣра пана Михаила, и дѣтеи его. вѣра пана влѣчи, и дѣтеи его. вѣра пана драгоша, и дѣтеи его. вѣра пана журжа фратовскаго, и дѣтеи его. вѣра пана журжа дворника, и дѣтеи его, вѣра пана купчича, и дѣтеи его. вѣра пана крѣсти, и дѣтеи его. вѣра пана дана, и дѣтеи его. вѣра пана илїа, и дѣтеи его. вѣра па[на] ѡприша, и дѣтеи его. вѣра пана ивана дѣтка, и дѣтеи его. вѣра пана оунклѣти, и дѣтеи его. вѣра пана чурбы. и дѣтеи его. вѣра пана || пана домонкуша Стольника, и дѣтеи его. вѣра пана негрила чашника, вѣра пана костича постелника. и вѣра вѣсѣ(х) Боаръ наши(х) Молдавскы(х), и великы(х) и малы(х). А по нашимъ животѣ кто будетъ господаръ нашеи земли. или ѡ(т) дѣтеи нашихъ: или ѡ(т) нашего племени: или кого бгъ избереѣтъ быти: тотъ щобы не порушилъ нашего данїа: али щобы оутврѣдилъ и оукрѣпи(л). Понеже дали есмы и оутврѣдили, съ вѣсѣмъ наши(м) добріимъ оумыслѣмъ. А кто бы хотѣлъ тое порушити, или радити на порушеніе: таковы да е(ст) проклѣ(т) ѡ(т) Гѣ Ба: и ѡ(т) прѣ(с)тыа его мѣре. и ѡ(т) дѣв(г)ли(ст): и ѡ(т) Вѣ стѣ(х) и врѣховны(х) ап(с)лѣ. и ѡ(т) тѣи стѣ(х) и бгососны(х) ѡцѣ, иже въ никеи. и да е(ст) подобенъ Юдѣ: и проклѣтому Арїю. и оучастіе да иматъ съ ѡними иже възъпиша на вл(д)кѣ хѣ. Крѣвь его на ны(х), и на чѣдѣхъ ихъ. А на болшее потврѣж(д)еніе тому вѣсему выше писанному: вѣлѣли есмы слухъ нашему вѣрному нѣгоєви логовету, писати, и привѣсити нашу печать, къ сему листу нашему: оу сучавѣ. в лто ≠ сѣли. де(к) кѣ.

*Ілля воєвода за вірну службу дарує угіддя Тузару і Галет
своєму слугі Нікорі з Тузари*

20 червня 1432 року, Сучава

Грамота публікується за оригіналом, який зберігається в ЦДАСА (Межовий відділ, фонд 1299, оп. 1, од. зб. 4202). Написана на пергаментному аркуші середньої товщини розміром 28 см × 43 см. Текст займає $\frac{3}{4}$ аркуша. Грамота збереглася погано. Вона була згорнута, внаслідок чого утворилися дві горизонтальні і п'ять вертикальних ліній зламу. Вздовж верхньої горизонтальної лінії зламу — сім великих дірок, що мають довжину (зліва направо): 2,5 см, 2 см, 1 см, 2,5 см, 3,5 см, 3,5 см і 2,5 см. По цій же лінії зламу пергамент розірваний від правого краю до п'ятої дірки і від шостої — до лівого краю аркуша. Вздовж розриву аркуш зшитий товстою білою ниткою. Велика дірка утворилася на місці 5—7-го рядків знизу праворуч від другої зліва вертикальної лінії зламу. Дві великі, видовжені по вертикалі дірки утворилися вздовж другої справа вертикальної лінії зламу на місці 4—6-го рядків згори і 4—6-го рядків знизу. Крім того, на пергаменті багато маленьких дірочок. З них на текст приходяться: три дірочки вздовж другої зліва вертикальної лінії зламу, що пошкодили 4-й, 5-й і 6-й рядки згори; три дірочки на 7-му згори рядку, ближче до правого краю; дві дірочки поряд з правою вертикальною лінією зламу на 2-му знизу рядку. Правий нижній край грамоти відрізаний на 10 см під гострим кутом до нижньої горизонтальної лінії зламу. Лівий нижній край трохи скошений. Під текстом по центру аркуша зроблено вісім дірочок для кріплення печатей. Вони розташовані так, що утворюють фігури двох симетричних видовжених ромбів. Печатей немає.

Пергамент має бурий колір, справа темніший. Подекуди на ньому утворилися зеленкуваті плями.

На звороті грамота була підклеєна папером, але він порвався і потерся, збереглися тільки окремі клапти. На залишках паперу чорною тушшю і чорнилом зроблено ряд написів «100», «№ 1», «6940, Юл, 20», «№ 1-й, 6940, Юл, 20».

Письмо півуставне, розмір букв середній.

Чорнило дуже вилиняло, стало світло-бурим і подекуди злилося з кольором пергаменту.

Мл(с)тію бжїєю. мы илїа воєвода. г(с)п(д)рѣ земли молдавской. и
бра(т) г(с)п(д)ва ми. стефана воєводи. знаменито чинимо. и(с) сѣ(м) лис-
то(м) наши(м) вѣсѣ(х) [!] кто на(н) оузри(т). или его чту[!]чи услыши(т). ѡже
то(т) исти(н)ній слуга наш никора ѡ(т) тоузара. служи(л) на(м) право и
вѣрно. тѣм ми. видѣвши его. правою. и вѣрною службу до на(с) жаловали
[2] есми его. ѡсобною нашею мл(с)тію и дали и потвердили. есми емоу
оу нашеи земли. оу мо(л)давской. едино мисто. на имѣ. тоузара [оу...] на
[3] бѣци понише [!] ѡ(т). еди(н) доу(б). и пасика оу[...] же хотарю. и дрогоу

мисто гале(т) дере[...] ди(л). оу крѣниці. и ст[...] и мли(н) на быци. и пасика оу то(м) же [4] хотари. И пониже того миста. чере[с...] и(с)тоулво-
 анъ [?] оу крѣниці. тако(ж) мисто ѿ(т) села да ѿсади(т) соби [...] ла. и па-
 сика оу то(м) же хотари [5] и на готовци мисто ѿ(т) села. по [...] тополи.
 да ѿсади(т) соби село [...] ставъ. и мли(н) на готовцѣ [...] пасика оу то(м) же
 хотарю. тоє [6] вѣсе више писанное. да є(ст) слусѣ нашоу [...] ѿ(т) тоу-
 зара ѿ(т) на(с) ури(к). исъ вѣсе(м) доходо(м) єм(у). и дѣте(м) его. и унуча-
 то(м) его. и прѣунуча[7] то(м) его. и прашоурѣто(м) его. и вѣсему роду
 его кто сѣ ему избере(т) н[с..б]лижнїи. непорушено. николиже на вѣки.
 а хотар тѣ(м) вѣсѣ(м) мѣ[8] [...] є(ст) ѿ(т) оуси(х) сторо(н). ко(л)ко сѣ могу(т)
 ѿживати [...] стари(м) хотаро(м). а на то є(ст) вѣра наше(г)[о]. г(с)п(д)ва
 Илія воевода. и вѣра брата [...] [9] [па]на думѣ немец [...] и брата его [...] [10]
 пана нѣго[...] та вѣра пана [...] та его [...] (є)ла жоумѣ [...] [11] пана
 мѣндри. вѣра пана по(п)ши, вѣра пана іѿаниша спа[...] вѣра пана ви[...] ла.
 вѣра пана маноила хо[...] го. вѣра пана коз[...] шандро [12] в[...] вѣра
 пана Бериндѣ сто(л)ника. вѣра пана романа [...] хоудича. вѣра па[на...]-
 ша чашника. вѣра пана [фе]ти чорного. вѣра пана диниса [13] логовета.
 вѣра пана ѿани ви(с)тѣр[...] пана станчула комиса. и вѣра вѣсѣхъ болѣр
 наши(х) мо(л)давски(х). велики(х). и мали(х). а по наши(м) [14] животи
 кто боудеть г(с)п(д)рѣ на[шеи] земли мо(л)давскои. ѿ(т) дѣтеи наши(х).
 или ѿ(т) нашего рода [и]ли па(к) боудкого бѣг избере(т) г(с)п(д)ре(м) [15] бити
 нашої земли мо(л)давскои по на(с). а то(т) щоби. ємоу не пороуши(л) нашего
 даанїє. и потв[ер]ждение. али щоби ємоу оу[16] твердилъ. и оукрѣпи(л)
 зануже ми ємоу дали. и подтвердили за его правою и вѣрн[ою] с[лужбу]. що
 же ѿ(н) на(м) право. и вѣ[17] рно послужи(л). а на бо(л)шее крѣп(ос)ти.
 и подтвержденїє. том(у) вѣсем(у). више писанном(у). вѣлѣл(и) єсми нашо(у)
 вѣрном(у). пан(у) ко[18] сти ло(г)ѣту. писати. и нашу печа(т) привѣсити.
 кѣ сему листу нашоу: пи(с) крѣстѣ оу со(ч)вѣ [!]. в лто ≠ сѣм [19] юліа.
 к. [20]

№ 43

*Стефан воевода віддає циган у підданство Молдовицькому мона-
 стиреві*

12 липня 1434 року, Дорогунь

Грамота у вітчизняних виданнях не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. I, 127, стор. 393—394).

Даний текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 5). До-

кумент написаний на тонкому пергаментному аркуші розміром 24,5 см × 18 см. Грамота була згорнута, і на ній утворилися три горизонтальні і дві вертикальні лінії зламу. На верхньому горизонтальному зламі утворилися дві дірки: перша, довжиною 2 см, трохи зачепила краї букв 7-го згори рядка, друга, довжиною 2,3 см, зачепила частину слова на 7-му згори рядку і краї цього ж рядка. На середньому горизонтальному зламі, ближче до правого краю, утворилося три невеликі дірочки. Всі вони приходяться на 2-й знизу рядок і пошкодили окремі букви. На місці перетину лівої вертикальної лінії зламу з крайніми верхньою і нижньою горизонтальними лініями утворилися сіро-бурі плями овальної форми розміром приблизно 4 см по горизонталі і 5 см по вертикалі. Такого ж кольору півовал міститься на правому краю грамоти з центром на верхній горизонтальній лінії зламу. По всій центральній горизонтальній лінії зламу розкидані невеликі бурі плями. Під текстом посередині грамоти зроблено вісім дірочок ромбічної форми, розміром менших горошини, які мають вигляд двох неправильної форми ромбів. За три нижніх дірочки прикріплена на червоному шовковому шнурку висяча мала печать червоного кольору. Вона витиснута у спеціальній оболонці (кустодії), що має форму сочевиці, і добре збереглася. Посередині печаті у колі діаметром 1 см — господарський герб. Навколо напис: «† печать Стефана воеводи».

На звороті є кілька написів, що являють собою інвентарні номери, проставлені на грамоті різними особами і в різний час, а також позначення дати грамоти.

Текст займає трохи більше половини аркуша. За винятком відзначених вище пошкоджених місць, він зберігся добре. Чорнило майже не втратило свого первісного чорного кольору.

Грамота написана середнім півуставом. Букви трохи похилені праворуч.

Вгору за рядок виходять букви ь, з, к, ѣ; униз під рядок виходять букви а, в, д, з, р, у (в сполученні оу), ц; середня вертикальна лінія в буквах ф, ж, а також вертикальна лінія в букві а виходить за межі рядка вгору і вниз. Кожна буква пишеться окремо, лігатур немає. Знаки ъ і ь чітко розрізняються: у ъ хвостик довгий, піднімається високо над рядком, загинається вліво і опускається вниз. У кінці і в середині слів переважно вживається ъ; проте в кінці самостійних слів інколи пишеться ь. Буква ї (з двома крапками) зрідка виступає на місці і в позиції перед голосною.

Літер, винесених над рядок, порівняно мало. Серед них букви, що позначають і приголосні і голосні звуки. Цікавою особливістю цієї грамоти є часте вживання коми, якою відокремлюються одне від одного словосполучення. Паралельно з комою цю ж роль виконує, як і в інших грамотах, крапка.

Мл(с)тію бѣію, мы Стефанъ воевода. господаръ земли мо[1]лдавской. чинимъ знаменито, ис сѣмъ листомъ наши[2]мъ. кто нанъ оузритъ или его услышитъ чтучи. ѡже[3] произволи г(с)во ми, добрымъ моимъ оумисломъ. и да[4]ли есми монастирю ѡ(т) молдавици, двѣ челѣди цига[5]нскыи на имѧ, кома[...].манъ. тоє щобы тому прѣ(д)[6]ре[ч]нному монастирю оурикъ съ оусѣмъ доходомъ, и [7] с даню, и съ всемъ и ни единъ ѡ(т) наши(х) радца примѣса [8] къ тѣмъ выше писаннымъ циганомъ да не имае[9]тъ. такожде

*Ілля воевода дарує Нямецькому монастиреві село Севковці у гирлі
р. Кракова, пасіку і млин*

23 лютого 1438 року, Сучава

Грамота у вітчизняних виданнях не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. II, стор. 10—11). Цей текст друкується за копією XVII ст., яка міститься у другому рукописному збірнику грамот (короткий палеографічний опис цього збірника див. у коментарії до грамоти № 34). Він зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція В. Григоровича, ф. 87, № 1733).

Мл(с)тію бжїєю мы Ілїа воевода, господарь земли мо(л)да(в)скои, чини(м) знаменито с сѣмъ нашимъ листомъ вѣсѣмъ⁷⁸ кто нанъ оузритъ или его оуслышитъ чѣтжши. іаже оумыслили есми блгымъ нашимъ оумысломъ, и дали есми нашему манастирю Стому вѣзне(с)нію ѡ(т) немца, едно село на оусти кракова, на имѣ севко(в)ци, где є(с)т самоилъ ватаманъ, и єдну пасеку на оусти татаркы, и млинъ на оусти жежїи, тоє вѣсе да бждеть тому вы(ш)писанному нашему манастирю, оурикъ сѣ вѣсѣмъ доходомъ. За наши(х) сто почивши(х) родителей дшж, и за дшж сто почившаго родителей нашего еже по стому дху Іѡсифа митрополита, и за наше здравїе, и за здравїе нашей кнѣгини марены, и за здравїе вѣзлюбленны(х) дѣтей наши(х). тоє вѣсе непорушено стому вѣзне(с)нію николи на вѣкы вѣчниѣ. а хотарь томоу селу сѣ вѣсѣми своими старыми хотары куда из вѣка ѡживали. а на то є(ст) вѣра выше писаннаго г(д)ва ми Ілїи воеводы. и вѣра вѣзлюбленнаго сѣна г(д)ва ми Романа. и Вѣра вѣсѣ(х) дѣтей наши(х). вѣра боѣрь наши(х). вѣра пана журжа фратовскаго. и дѣтей его. вѣра пана вылчи. вѣра пана ісаїѣ. Вѣра пана петра хоудича дворника. вѣра пана нѣгоѣ логовѣта. вѣра пана Стана Бырлича. вѣра пана михаїла по(п)ши, вѣра пана Шефула Жумѣтатевича. и брата его пана мындри. Вѣра пана думы лимбѣдоулчевича. и брата его пана мирчи. Вѣра пана лазора и брата его пана станчюла постелника. Вѣра пана Витолта. Вѣра пана фырува. Вѣра пана козмы шандровича. Вѣра пана Бѣлоша чашника. Вѣра пана Берендѣ столника. Вѣра пана маноїла протопоповича. Вѣра пана кр(с)ти чорного. Вѣра пана кости андрониковича. Вѣра пана Іакоуша череватого. Вѣра

⁷⁸ На місці кінцевого ь була іиша літера. У тексті рукою переписувача зроблено виправлення.

пана Стецка кошиловича. вѣра пана влашина пони́на. Вѣра пана але́ѣ ан-
дра спатарѣ. Вѣра пана станчоула комиса. и вѣра вѣсѣхъ боа́рь наши(х)
молда(в)ски(х). Великы(х) и малы(х). А по нашемъ животѣ кого бѣ́гъ избе-
ре(т) господа[ре]л(м) быти оу нашеи земли мо(л)давскои, или ѡ(т) братіи
наши(х). или ѡ(т) дѣ́теи наши(х). тотъ бы не порушилъ нашего даніѣ, що
есми дали нашему манастирю сто́моу вѣзне(с)нію, али щобы оутвердилъ
и оукрѣпилъ. а кто порушить сіе даніе наше, то(т) да бѣдетъ прокля́тъ
ѡ(т) га́ ба. и ѡ(т) прѣ(с)тіѣ его мѣре. и ѡ(т) четыри еѡ(г)листь. и ѡ(т) тѣи
сты(х) бѣгосны(х) ѡ(т)цѣ иже въ никеи. и ѡ(т) вѣ́ сты(х) вѣ́хо(в)ны(х)
ап(с)лъ. да е(ст) подобенъ Іудѣ. и проклятому арію. и да имать ча(ст)
съ ѡнѣми. иже вѣзѣпиша на вл(д)кѣ х(с)а, и крѣвь его на ни(х) и на чадѣ(х)
и(х). е(ст) бѣдетъ въ бѣзконечныѣ вѣ́кы, амин. а на бо(л)шее потвѣрж(д)е-
ніе томоу вѣ́сему выши писаномоу, вилѣли [!] есми слухъ нашему вѣ́рному
пана [!] логоѣтоу писати и печать привѣсити къ семоу листоу. и писа
пашкоу граматикѣ. оу сучавѣ. въ лѣ́то ≠сѣмс, феѡвр. кѣ́.

№ 45

*Ілля воевода дарує за вірну службу одному з своїх підданих два
села*

Середина XV століття, Сучава

Грамота публікується за оригіналом, який зберігається в ЦДАСА (Межовий відділ, фонд № 1299, оп. 1, од. зб. 4202). Грамота написана на тонкому пергаментному аркуші розміром 27 см × 20 см, збереглася погано. Аркуш був згорнутий, внаслідок чого на ньому утворилося дві вертикальні і чотири горизонтальні лінії зламу. На місці перетину правого вертикального і верхнього горизонтального зламів утворилася дірка довжиною 2 см, яка пошкодила 6-й згори рядок. Велика дірка проходить вздовж середньої горизонтальної лінії зламу, майже зовсім закриваючи останній рядок, у тому числі й дату; довжина цієї дірки 7 см, максимальна висота — 1,5 см. Вздовж правої вертикальної лінії зламу іде велика дірка, що починається вище 1-го згори рядка і доходить до 3-го знизу. На верхньому горизонтальному зламі ця дірка видовжується вліво і вправо. Внизу, під текстом, вздовж правої вертикальної лінії зламу йде розрив довжиною в 6 см.

Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок для печатей. Вони розташовані так, що утворюють фігури двох симетричних ромбів. Печатей немає.

Аркуш має сіро-бурий колір, темніший у верхній половині.

У лівому верхньому кутку чоринлом проставлена цифра 6. На звороті є ряд написів чорною тушшю і олівцем (інвентарні номери). У тих місцях, де проходив шнурок від печаті, пергамент позеленів.

Грамота написана півуставом дрібними буквами. Чорнило дуже вилиняло, текст трохи стерся, особливо на лініях зламу.

Мл(с)тію бжією мы иліа воевода господаръ з[емл]и молдавской. чинимъ [1] знаменито, ис сѣмъ листѡ(м) нашимъ кт[о] нанъ оузри(т), іли єго оу[2]-слышитъ чтучи. ѡже тотъ истинны [сл]уга нашъ спанѡ [?] [3] дали есми єму єдно село. тоузара. где є(с) кнѣ[...н]икора. на ѡбрьшіє [4] пѣтокѣ [...]кова. другое село пониже[є...] ише. хѣгѣтише [5] [...] нѣ [...] ѡника. стое щобы єму ж [...]оури]кѣ [...] [6] [...]же на вѣки. зануже дали есми жбу[...] [7] єго и братіамъ єго. и оунучатѡ(м) єгѡ. и пр[аоу]нучато(м) єго. непору[8]шено николи на вѣкы. и[...] оурикѣ да сѧ не д[...]тъ никому николи. [9] и ииѣ судеѣ да не имаетъ. али да слухає[т...]вами кѣ сочавѣ. а хо[10]тарѣ тѣмъ дво(м) селамъ. да будетъ по [ста]рыми хотары. ку[11]да из вѣка ѡживали. а на то є(с) вѣра г(с)в[а ми и] вѣра възлюбленнаго [12] сна г(с)ва ми романа. и вѣра брата г(с)ва ми. пана богдана. и вѣра вѣсѣхъ [13] боярѣ молдавскихъ. и великихъ и малыхъ. пи[са] нанъ дїакѣ у со[14]-чавѣ [...]ѡ[...]

 (15).

№ 46

Стефан воевода підтверджує права Молдовицького монастиря на володіння селами й іншими добрими, одержаними від попередніх господарів

29 листопада 1443 року, Сучава

Грамота у вітчизняних видааннях ще не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. II, стор. 187—188). Цей текст друкується за оригіналом, що зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 6).

Документ написаний на пергаментному аркуші розміром 39 см × 38 см; він був складений, внаслідок чого на ньому утворилися чотири горизонтальні і чотири вертикальні лінії зламу. Крайні вертикальні і верхня горизонтальна лінії зламу майже непомітні. У місцях перетину серединних горизонтальних і вертикальних ліній зламу букви дуже потерті. На другій знизу горизонтальній лінії зламу утворилися невеликі дірки. Пергамент найбільше попований між двома нижніми горизонтальними лініями зламу: тут просвічуються великі коричневі і сірі розводи. Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок круглих і ромбічної форми. Вони розміщені так, що утворюють фігури

двох симетричних ромбів досить правильної форми. За три нижніх дірочки кріпиться на червоному шовковому шнурку висяча велика печать з темно-червоного воску. Власне, від печаті лишилася тільки її частина; майже повністю зберігся господарський герб у колі діаметром 6 см і частина напису: «...мли молдавскои».

На зворотному боці аркуша є кілька написів, зокрема «†моиасти(р) (ѡт) молдoви(ц)ѣ» (зроблений півуставним письмом, чорнило дуже зблідло), вказана дата грамоти і написано ряд інвентарних номерів.

Текст, майже не пошкоджений, займає $\frac{2}{3}$ аркуша.

Грамота написана дрібним півуставним письмом; чорнило дуже зблідло.

Характерною особливістю почерку є написання вертикальних ліній букв з великим натиском. У літерах ъ, ѣ, у, т (в лігатурах), ц верхні елементи виходять за межі рядка; у літерах б, в, д, р, у (в буквосполученні оу) за межі рядка виходять нижні елементи; мачти літер а, ж, ф дуже довгі. Писар ужив ряд лігатур: до букви т іноді приєднуються знизу, становлячи її продовження, букви в, р, ѡ. У тексті часто вживається знак ъ, верхній кінець якого піднімається високо над рядком і загинається вліво і вниз. Знак ѣ відсутній. Буква і (з двома крапками) зрідка виступає на місці і в позиції перед голосною і в слові илї. Буква у має форму іжнці, рідше зустрічається буквосполучення оу, в якому у має форму вертикальної лінії, до якої вгорі зліва приєднано під гострим кутом пряму рисочку. Буква и своїм накресленням нагадує звужену омегу (ѡ). Виносне и має форму двох довгих паралельних ліній, з'єднаних посередині горизонтальною рисою. В тексті зустрічаються також рідко вживані букви ж і ѳ (остання в особових найменуваннях).

Виносних літер порівняно небагато: серед них букви, що позначають як приголосні, так і голосні звуки.

Єдиним пунктуаційним знаком, вживаним у грамоті, є крапка; нею часто відокремлюються одне від одного не тільки словосполучення, але й окремі слова.

Мл(с)тію. бжію. мы Стефанъ воево(да). г(с)дръ. земли молдавско(и). знаменито. чини(м). ис сѣмъ. наши(м) листо(м). въсѣмъ кто нанъ оузри(т). илї его оуслыши(т). чтучи ѡ[1]же произволи. г(в)во ми. ншимъ блги(м). произволениемъ. и чисты(м). и свѣтлимъ. сръ(д)цемъ. и оучинили. есми. въ задшіе. сто почивши(х) [2] родителе(и). наши(х). и за наше здравіе. и оумыслихмо. съ нашеѡ. доброѡ. волеѡ и ѡ(т) бѡ помощіа. да оутвѣрдимъ. на(ш) монастырь. еже е(ст) на молдавици. храмъ. [3] стаго блговѣщеніа. прѣстыѡ. вл(д)чица. наша. бѡѡ. и прїсно дѣвы. мрїа. и потвѣждаємо. тому. прѣ(д)реченном(у). монастырю. ис сѣмъ нашимъ листо(м) [4] его села. що имаєтъ. ѡ(т) родителеи наши(х). також дере. и млины. и мыто. именуємо. мыто. ѡ(т) молдавице. исъ селомъ. и тви⁷⁹ млины. що су(т). [5] оу Банѣ. що су(т) имъ. напы. съ немецкими. калугеры. два млины. що

⁷⁹ Треба читати ти; буква т помилково написана як лігатура тв.

су(т). оу Банѣ. та е(ст) имъ. напoлы. съ банскими тръпари. и ступа що сукно [6] ѿпихаетъ. и ѿдно село. исъ млино(м). именемъ. съшчари. и за буковиною. вакулинци по(д)ли браници. и селища зрънова. тоє вѣсе выше писанное [7] да буде(т). тому прѣ(д)реченному. монастирю. въ оури(к). и въ ѿхабѣ. непо(д)вижно. николиже. на вѣки. исъ вѣсѣмъ. доходомъ. а хотаръ тѣмъ [8] выше писаннымъ селомъ. и селище(м) да е(ст) съ вѣсѣмы старыми хотари. куда из вѣка. оуживали. а на то е(ст) вѣра. нашего г(с)ва. выше писанна[9]го Стефана воевод(ы). и вѣра любимаго ми брата петра воеводы. и вѣра болѣръ наши(х). вѣра пана. нѣгоѣ. вѣра пана петра худича. вѣра пана [10] думы браевича дворника. вѣра пана Юргича. и зѣта его пана ѿнча логовета. вѣра пана. симона логовета. вѣра пана нѣтрила. вѣра пана [11] ваны оурѣкле. вѣра пана братула. вѣра пана симы. дворника. вѣра пана. ивана балчана. вѣра пана ѿомы. верешчака. вѣра пана костича [12] постелника. вѣра пана ваны портарѣ. вѣра пана станчула понича. вѣра пана ваны жулича. вѣра пана диенища спатарѣ. вѣра пана [13] косте вистиарника. и брата его пана петра. чашника. вѣра пана. ивана порковича. чашника. вѣра пана богуша. и брата его па[14]на пашка. нестѣковичи. вѣра пана мануила грѣбова. вѣра пана фети. чорного. вѣра пана. маноила. шербича. вѣра пана крѣсти [15] чорного. вѣра пана тадора васковича. вѣра пана радула писка столника. вѣра пана бунги комиса. и вѣра вѣсѣхъ. болѣръ наши(х) [16] молдавски(х). и велики(х). и малы(х). а кто будетъ г(с)дръ. оу наше(и) земли. ѿ(т) дѣтеи. наши(х). илї ѿ(т) братеи наши(х). илї ѿ(т) нашего. племєне [17] бу(д) кто. кого бѣ. избере(т). быти. то(т) щобы имъ не поруши(л). наше даание. потвѣрж(д)єние. але да имъ оутвѣрди(т). и оукрѣпи(т). [18] а кто сѣ покуситъ. възѣти илї [...ш]ити. имъ. бу(д)що. ѿ(т) того выше писаннаго [...] да е(ст) проклѣтъ. ѿ(т) г(с)а бѣ всєдръ[19]жителѣ. сътворшаго [!]. небо и землю и ѿ(т) прѣ(ч)стиа бѣа. и ѿ(т) вѣ ап(с)лѣ. и ѿ(т) дѣу(г)листѣ. и ѿ(т) т̄ и й̄. бѣгосны(х). ѿтецъ. [20] събравшихсѣ. на безбѣжнаго. ариа. похулившаго. на стаа. троица. и да е(ст) подобє(н). искариѿ(т)ском(у). иоудѣ прѣдателю [21] и да има(т). оучастие. съ тѣмы. еже възъпиша. на х(с)а г(с)а нашего. и рекоша. крѣвь его на ни(х). и на чадѣхъ и(х). а на болѣе [22] потвѣржєние. тому вѣсєму выше писанному. велѣли есми. нашему вѣрном(у). пану михайлу. логовету. писати [23] и прѣвѣсити. нашу печа(т). к сєму листу. нашему.

пи(с) тадоръ оу сочавѣ. в лѣ(т) ≠сѣна но(с) кѣ. (24)

*Стефан воєвода підтверджує право Побратського монастиря
св. Миколи на володіння селами Нігомиреці, Юрчеці, Сидеці,
Грабовці, Чуленеці, Бересці, Рипчинці*

29 листопада 1443 року, Сучава

Грамота публікується за оригіналом, який зберігається у ЦДАСА у Москві (Межовий відділ, ф 1299, оп. 1, од. зб 7226, арк. 10). Раніше друкувалася в збірці М. Костекеску (т II, стор. 187—188).

Документ написаний на пергаментному аркуші розміром 31 см × 34,5 см; він був складений, внаслідок чого на ньому утворилися сім вертикальних і чотири горизонтальні лінії зламу. На крайньому лівому зламі вгорі утворилися два невеликих розриви. Маленька дірочка є на другій згори горизонтальній лінії зламу на віддалі 13,5 см від лівого краю аркуша. Від лівого краю і до цієї дірочки на лінії зламу утворилася складка, яка частково закриває 5-й згори рядок. Кілька невеликих дірочок є вздовж другої згори горизонтальної лінії зламу, внаслідок чого дуже попсований 6-й знизу рядок. Пергамент пожовтів. Вздовж другої згори горизонтальної лінії зламу іде світло-коричнева смуга понад 5 см завширшки. У правому верхньому кутку грамоти — цифра 8, зроблена тушшю і перекреслена чорним олівцем. Поряд — цифра 10, написана чорним олівцем.

Справа під текстом є нерозбірливий напис чорним чорнилом, яке дуже зблідло.

Внизу під текстом по центру аркуша зроблено вісім дірочок для кріплення печатей. Дірочки розташовані так, що утворюють два симетричні сплюснуті ромби. У дірочки продітий червоний шовковий шнурок. Печаті відірвані.

На звороті є кілька написів. Один з них, латинськими літерами, майже зовсім стерся. В центрі аркуша напис чорним чорнилом: ури(к) дела стефа(н) во(д); під написом дата — \neq сѣна ное(м) кѣ.

Грамота написана півуставним письмом дрібними літерами; чорнило зблідло і стало світло-бурим.

Мл(с)тію бжїю мы стефанъ воєво(д)а г(с)п(д)рь земли молдавскои.
чинимъ знаменито ис сѣ(м) листомъ наши(м). вьсѣмъ кто нань оузритъ.
или его оуслыши(т) чтучи. ѿже [1] произволи г(с)во ми. наши(м) блгы(м)
произволенїемъ. и ч(с)тымъ и свѣтлы(м) ср(д)цемъ. и оучинили єсми въ
задшїе сто почивши(х) родителеи наши(х). и за здравїе г(с)ва ми [2] сѣ вьсеж
нашеж доброж (волеж). и ѿ(т) ба помощїа. тако да оутвѣрдимъ. и оукрѣ-
пи(м). монастирь ѿ(т) побратѣ еже є(с) хра(м) стого ѿца нашего, и чю(д)о-
творца николѣ [3] того ради. и г(с)во ми, даємъ и потвѣрждаємъ. села тому
прѣ(д)р(ч)енному. монастырю. еже има(т) ѿ(т) родите(л) г(с)ва ми. именує-

маа села. на побратѣ три села. [4] на имѣ нѣгомиреши. и юрчеши. и [си]-
деши и млины [...] и на прутѣ на имѣ грабовци и чюленеши. и бересци.
и на ботнѣ(х). рыпчинци. исѣ млино(м). [5] на телици и висока пасика
и чере[...анїи] радовци и каланѣ. и где е(с) шандрѣ. и на бахлуи по(д) хро-
лово(м). где е(с) михаило. исѣ млино(м). тоє вѣсѣ выше писанное. [6] да
боуде(т) тому пре(д)р(ч)енному монастирю. въ оури(к). и въ ѡхабѣ. и не-
порушено николи на вѣки. а хотарѣ ты(м) село(м) съ вѣсѣми старыми хо-
тарми. куды [7] из вѣка ѡживали. а на то е(с) вѣра нашего г(с)ва выше
писаннаго стефана воево(ди). и вѣра възлюбленнаго ми брата петра воево-
(ди). и вѣра боарѣ наши(х). вѣра па[8]на нѣго ло(г)фета. и дѣтеи его. вѣра
пана петра худича. и дѣтеи его. вѣра пана негрила. и дѣтеи его вѣра пана
думѣ браевича дворника. и дѣтеи его. [9] вѣра пана симона ло(г)ѳета. вѣра
пана юргича. и зѣтѣ его пана ѡанчи ло(г)ѳета. вѣра пана ѡанѣ оурѣкли.
вѣра пана костича постелника. вѣра [10] пана ивана балчана. вѣра пана
ѡанѣ данчуловича. вѣра пана ѡанѣ портарѣ. вѣра пана братула. вѣра
сими дворника. вѣра пана томи вѣрешчака [11] вѣра пана кости вистѣр-
ника. вѣра пана станчула понича. вѣра пана дієниша спѣтарѣ. вѣра пана
ивана порка чашника. вѣра пана тадора ва[12]сковича. вѣра пана богуша.
и брата его пана пашка. нестѣковичи. вѣра пана маноила грѣбова. вѣра
пана фети чорного. вѣра пана маноила [13] шербича. вѣра пана кр(с)ти
чорного. вѣра пана монкы и брата тадора. вѣра пана радула столника.
вѣра пана бадѣ дворника. вѣра пана [14] михаила пыхна. вѣра пана боунгы
комиса. и брата его пана лаза спѣтарѣ. и вѣра вѣсѣхъ боарѣ наши(х)
молдавскы(х). и великы(х) и малы(х). а по наше(м) [15] животѣ. кто боу-
де(т) г(с)п(д)рѣ нашеи з(емли) ѡ(т) дѣ[теи] наши(х) или ѡ(т) братїи наши(х).
или ѡ(т) нашего племєне [...кого] бѣ избе[рет] быти. то(т) щобы и(м) [16] не
поруши(л). але щобы имѣ оутвѣрди(л). и о(у)крпи(л). а кто бы покуси(л)
порушити. или възати боу(д) ѡ(т) того выше писаннаго. то, да е(с) про-
клатѣ [17] ѡ(т) га ба и спаса нашего їв ха. и ѡ(т) прч(с)то[и] вл(д)чца нашѣ
бцѣ и пре[сн] двы марїа. и ѡ(т) ві сты(х) врѣховны(х) ап(с)лѣ и ѡ(т) четыри
єу(г)листь. и ѡ(т) тїи ѡ(т)цѣ. [18] иже въ никєи събравшіи(х)сѣ на без-
божнаго арїа. и да е(с) съпричастни(к) иоудѣ прѣдателю. и подобєнѣ съ
тѣми. иже възъпишѣ, крѣвь его на ни(х) [19] и на чадѣхъ и(х). а на болшее
потвѣрженїє тому вѣсєму выше писанному велѣли єсми нашему вѣрному
пану михаилу ло(г)ѳету привѣсити нашу [20] печа(т) к сєму листу нашему.

писа. лука оу сочавѣ въ лѣто ≠ сѣна

ное(м) кѹ: [21]

*Стефан воевода дарує Полянському монастиреві села Репчичани,
Радовці, Балан, Русоніг, Добричин, два млини на р. Телиці
і пасіку*

22 лютого 1446 року, Сучава

Грамота публікується за оригіналом, який зберігається в ЦДАСА у Москві (Межовий відділ, ф. № 1299, оп. 1, од. зб. 7226, арк. 5). Документ написаний на дуже тонкому пергаментному аркуші розміром 27,5 см × 28 см. Аркуш був згорнутий, і на ньому утворилися чотири горизонтальні і п'ять вертикальних ліній зламу. У місці перетину третьої зліва вертикальної і другої згори горизонтальної ліній зламу утворилася дірка завдовжки 3,5 см ; у місці перетину другої справа вертикальної і другої згори горизонтальної ліній зламу утворилася велика дірка у формі видовженого по вертикалі ромба розміром 6,5 см × 4 см. Пергамент набув світло-жовтого кольору з буруватим відтінком, на ньому утворилося кілька сірих і коричневих плям. Нижній край аркуша має вісім дірочок для кріплення печатей. Дірочки розташовані так, що утворюють два симетричні ромби.

Грамота написана чітким півуставом дрібними буквами; текст, за винятком відзначених пошкоджених місць, зберігся добре. Чорнило вилиняло і стало світло-бурым.

Мл(с)тію бжїю мы стефанъ воевода господаръ земли молдавской. чинимъ знаменито ис сѣмъ листо(м) наши(м). вѣсѣмъ кто [1] нанъ узритъ. или его чтоучи оуслышитъ. ѡже бл̄гопроизволи г(с̄)во ми бл̄гымъ бл̄гопроизволенїемъ. и чистымъ. и свѣтлымъ [2] ср(д̄)цемъ и дали єсми нашімоу монастирю. ѡ(т) полѣны. идеже є(с) храмъ ст̄го никола. и потвр̄ж(д)аемъ села. на имѣ репчи[3]чаны. и сѣ оусими прикоупки. на имѣ где ватаманъ дави(д). и радовци. и баланъ. и роусонѣгъ. и доброчинъ и два млины. [4] на телица. и пасика ѡ(т) високою. тоє вѣсе выше писанное. да є(с) нашімоу монастирю. оурикъ сѣ вѣсѣмъ доходомъ. [5] не пороушено николи на вѣкы. а хотаръ тамъ селомъ да є(с) ѡ(т) великий друмъ що ѡ(т) готовца ходитъ. право на далъ [1] [6] где роубѣжіє на дрѣва. а ѡ(т) полъ на высокыи дѣлѣ ниже потока на столпъ и на доубо(х) роубѣжіє. а ѡ(т)толѣ долоу дѣломъ. а ѡ(т) ко[7]нець дѣла поперець чере(с) потокъ на дѣлѣ оу малоую могилоу та на столпъ. а ѡ(т)толѣ пѣ(т) моги[л] на столпъ. а ѡ(т)толѣ поперець [8] на м[а]лоую могилоу. ниже поута на столпъ а ѡ(т)толѣ поперець. на великою могилоу. оу поле на сто(л)пъ. а ѡ(т) могилоу горѣ дѣло(м) [9] на два могили єдна мала на сто(л)пъ. а ѡ(т)толѣ попрѣкъ чере(с) полѣ. та чере(с) великою долиноу. та дѣломъ на великоюу могилоу на [10] столпъ. то ѡ(т) вышни край хотарѣ. а ѡ(т)толѣ ѡбернетъ. поперець чере(с) долиноу по(д)ли могилицы. поперець на липоу. що є(с) поспо(л) [11] с то-

полею и на стлѣпъ. а ѡ(т)толѣ на два топола роубежіе и на оуглоу. пониже пасикоу сидоровоу оу лѣсѣ. а ѡ(т)толѣ ѡбєрне(т) [12] попереку чере(с) лѣсѣ прости на верхѣ телици на сто(л)пѣ и на доубѣ роубѣжіе. где поутѣ ѡ(т) млины выходить во(н) ис лѣса. а ѡ(т)то[13]ла телицею долоу до оустію молоатецъ [?] а на неи два млины. таже ѡ(т) верхѣ телици и ѡ(т) сто(л)пѣ. и ѡ(т) доубѣ попереку чере(с) [14] лисѣ на поутѣ. таже поутемѣ. и дѣломѣ долоу. до роубѣжіе на дрѣва на великии дроумѣ що ѡ(т) готовца. а то ве(с) хотарѣ. [15] ты(м) выше писаннымѣ село(м) и млино(м). а хотарници были. панѣ мынсул и петришорѣ [...]ни(к). и микотичѣ. и юріе брае[16]-ви(ч). и расколеви(ч). и шандроми(ч). и харча. и ѡко(л)ныи межіаши боботещи. и т[...]аманѣ. и ивашко жоуде. и ми[17]хаилѣ скоу(м)поу(л). и бра(т) его [...]ату(л). а на то е(с) вѣра г(с)ва ми выше писаннаго стефа[на...] боар наши(х). вѣра пана нѣгоа [18] логовета вѣра [...]а. вѣра пана негрила вѣра пана симона ло[...]мы дворника. вѣра пана [19] ѡана оуракли. вѣра пан[а...]ргича. вѣра пана ѡанчи. вѣра пана ивана бачана [!] [...]а. вѣра пана станцю[20]ла понича. вѣра пана д[іе]ниша спатара. вѣра пана кости вистіарника вѣр[а...]дронниковѣ. вѣра пана [21] поркы чашника. и вѣра вѣсѣхѣ боарѣ наши(х) молдавскы(х) великы(х). и малы(х) а по[...]та кто боудеть г(с)п(д)рѣ на[22]шеи земли. ѡ(т) дѣтеи наши(х). или ѡ(т) братіи наши(х). или ѡ(т) нашего племєне боу(д) кого [...]тѣ быти. то(т) бы не пороуши(л) [23] нашего дааніа. але щобы оукрѣпи(л) и потвер(ди)л. заноуже есми дали нашему монастырю за наше здравіе. а на бо(л)шоую [24]. крѣпо(с) [!] томоу вѣсємоу выше писа(н)номоу велѣли есми нашему вѣрномуу паноу михайлоу логоветоу. писати и нашоу [25] печа(т) привасити к сємоу ли(с)тоу нашему. писа. шандро. оу сочавѣ. в лѣто ≠сѣнд м(с)ца фе(в). кв: [26]

№ 49

Петро воевода звільняє мешканців сіл Репчичани, Радовці, Добровичинеці, Баланеці, Давидівці, а також власників пасік у Радовцях, Русносецах, Високій від податків і повинностей на користь господаря, оскільки ці села належать Побратському монастиреві

5 квітня 1448 року, Побратський монастир

Грамота публікується за оригіналом, який зберігається в ЦДАСА у Москві (Межовий відділ, ф. № 1299, оп. 1, од. зб. 7226, арк. 15). Документ написаний на товстому пергаментному аркуші розміром 22,5 см × 15,5 см. Він був згорнутий, і на ньому утворилися три горизонтальні і дві вертикальні лінії зламу. У місці перетину правої вертикальної і центральної горизонтальної ліній зламу утворилася невелика дірочка. 12-й знизу

рядок, на який прийшлася центральна горизонтальна лінія зламу, трохи потертий, однак текст прочитати можна. Пергамент пожовтів, а в чотирикутнику між нижніми горизонтальними і вертикальними лініями зламу став буруватим. Нижній край аркуша має шість дірочок для кріплення печатей. Дірочки розташовані так, що утворюють два симетричні трикутники; нижній трикутник розміщений під текстом, верхній — на тексті. Права верхня дірочка пошкодила 3-й рядок знизу, нижня — 1-й рядок знизу (останню літеру дати).

На звороті є кілька написів молдавською мовою, зроблених латинським і кириличним письмом. У написах двічі повторюється дата документа: $\neq \text{сѣнс апрль е}$:

Грамота написана півуставним письмом малими буквами. Чорнило вилиняло і стало бурим.

Мл(с)тію бжїєю мы петръ воевода г(с)п(д)рѣ земли молдавской. знамени[1]то чини(м). исъ сѣмъ листо(м) наши(м). въсѣмъ кто на(н) оузри(т). или его оуслыши(т) [2] чтучи. ѡже блгопроизволи г(с)во ми. наши(м) блгы(м) и ч(с)тымъ. и свѣтлы(м) [3] ср(д)цемъ. и добры(м) промысло(м) и оучинихо(м). въ задшїе сто почившихъ [4] родителей наши(х). и за здравїе г(с)ва ми. и дали єсми се(с) листъ на(ш) [5] люде(м). ѡ(т) рыпчича(н). и ѡ(т) радовци. и ѡ(т) добръчинещи. и ѡ(т) балане[6]щи и ѡ(т) давидовци. и ѡ(т) пасыкы ѡ(т) радовци. и ѡ(т) пасыки [!] ѡ(т) ру[7]снѣсещи. и ѡ(т) пасыки [!] ѡ(т) високои. на то. да имаю(т) слободу. не [8] по(д)вижни ни оу чє(м). да не даю(т) дани. ни посаду. ни или(ш)[аром] ни по(д)воды. ни [9] млины наши да не робѣ(т). ни на горо(д) на(ш) да не робѣ(т). или боу(д) мистръ какы [10] боуде(т) оу ты(х) выше писанных се(л). и кожскарѣ. или кузнецѣ. или [11] боу(д) какы мистръ. никто да не имаєть. ни едно дѣло до ни(х). и [12] тако(ж) вареколко товарѣ провадѣ(т) до бела города. или товарѣ [13] г(с)ва ми. или возы. или на(ш). или боарскы. да не имають тоты [14] выше писанныи люди. некоторои помощи давати. никому [15] николи. и тако(ж) коли прїиде(т) ме(д). и жито нашего монастырѣ ѡ(т) по[16]братѣ. на цоцори(н) брод(д): щобы превозици. превозили его без ни[17]которого мащканїа. ани мыто. ни броднину. на ни(х) оузати. [18] и тако(ж). оу ты(х) выше писанны(х) се(л) да сѣ не оумѣшаю(т) соу(д)ци ѡ(т) ѣ(с) ни [19] глобници. ни припашѣри. и ни еди(н) рѣ(д)ца. ни глобы брати. ни тре[20]тетину. [!] ни ѡ(т) которой винѣ. ни ѡ(т) великои. ни ѡ(т) малои. или соудити [21] тоты лю(д). ни оу которо(м) мѣстѣ. але да соу(д)и(т) сѣ(м). игуме(н) ѡ(т) (по)братѣ [22] или рѣ(д)ци и(х). а иного соу(д)ца да не имаю(т). и тако(ж) оу посаду и на жо(лд) на(д)[23]нистрѣ тоты лю(д) да не ходѣ(т), тоє въсѣ выше писанное да є(с) нашему [24] монастырю ѡ(т) побратѣ и село(м) его непорушено николиже на вѣки. [25] а на то є(с) вѣра нашего г(с)ва ми выше писаннаго петра воеводѣ [26] и вѣра наши(х) боарѣ и великы(х) (и) малы(х). писано оу манастирѣ [27] ѡ(т) побратѣ. въ лѣто $\neq \text{сѣнс а(п) е}$ [28]

Петро воєвода підтверджує привілеї, дані його предками Молдо-вицькому монастиреві на право володіння циганськими сім'ями

25 серпня 1454 року, Байчани

Грамота опублікована у збірці М. Костекеску (т. II, стор. 505—506). Даний текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 7). Документ написаний на тонкому пергаментному аркуші розміром 21,5 см × 30 см. Грамота була згорнута, і на ній утворилися п'ять вертикальних і три горизонтальні лінії зламу. На лініях зламу є невеликі складки, які закривають окремі літери. У місці перетину крайнього справа вертикального зламу з серединним горизонтальним утворилася дірка, видовжена по вертикалі. Вона пошкодила 4-й і 5-й знизу рядки тексту. Між другою і третьою справа вертикальними лініями зламу є невелика дірка, яка своєю вершиною пошкодила текст передостаннього знизу рядка. Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок переважно ромбічної форми. Вони розміщені так, що утворюють фігури двох симетричних ромбів. Печатей немає.

На звороті є кілька написів, зокрема: «циганс - ≠сц̣ѣ в - а(в)г кѣ», напис зроблено чорним чорнилом, що вилиняло і стало коричневим.

Текст займає 3/4 аркуша. Пергамент дуже попсований, він наполовину пожовтів, наполовину став коричневим. Проте пошкоджень у тексті, крім відзначених, немає. Чорнило в основному зберегло свій природний чорний колір.

Грамота написана дрібним півуставним письмом, досить виразним і красивим.

Початкова літера тексту і хрест перед нею прикрашені орнаментом.

Мачти літер т (пишеться як сучасне скорописне ч), у (має форму «іжиці» з петлею або без неї), ъ, ѣ, зрідка з виходять угорі за межі рядка. Під рядком пишуться елементи букв в (нижня петля), а (нижній кінець мачти), р, д, щ. Мачта букви ж виходить за межі рядка вгорі і вниз.

Кожна буква пишеться окремо. Проте зустрічаються лігатури тр, тв (р і в становлять вертикальне продовження літери т), вѡ (літера в перетинає посередині літеру ѡ).

У тексті грамоти вживається тільки ъ, буква ь не зустрічається; буква і послідовно виступає для позначення і в позиції перед голосною; буква є пишеться або як сучасне е, або як вертикальна риска, до якої справа приєднується під прямим кутом маленький язичок; виносне к складається з двох паралельних горизонтальних ліній, з'єднаних посередині вертикальною рисою.

Букв, винесених над рядок, порівняно небагато. Серед них ті, що означають приголосні і голосні звуки. Іноді виносяться також склад му.

Мл̣(с)тїю б̣жїєю мы петръ воєвода г̣(с)п̣(д)ръ землі молдавскої. знаменито чини(м) из си(м) наши(м) листо(м) увси(м) [!] кто на(н) узри(т) или его услыши(т) чту(ч) [!] ѡже то(т) истинныи калугери наши ѡ(т) молда-

вици. принесли привиліє наши(х) пре(д)ко(в) прѣ(д) нами на подтвержденіє що дали наши родителе [2] за свою дшу. монастиру выше писа(н)ному. храму стго бл̄говѣщеніа. цигани на имѣ бѣра. и бадю. и комана. исъ дѣ-
 тм(и). [3] их. и кар[.]мана брата берина исъ дѣ(т)ми его. и та(к) же есми дали селу монастирскому слобозію абы н[е] мали дила до того села. ни г[4]ло(б)ниці. и ни илишаре. и ни по(д)воду да не даду(т) ѡ(т) того села. и ни да(н). и ни посаду. и ни на млино(х) наши(х) да не робѣ(т). и ни иное ничего [5] не имаю(т) на(м) служити. и ни дати. николи. але ве(с) прихо(д) ѡ(т) того села да иде(т) къ выше писанному монастиру. и слиду зло[б]дїи-
 ского да не плати(т) тоє село ѡ(т) своего хотарѣ. и ни на горо(д) да не ро-
 бѣ(т) лю(д) ѡ(т) сасчори[?] и ни иное ничего. а на вѣсе вы[7]ше писанные
 подтвержденіє наши(х) пре(д)ко(в) дааніє. є(ст) вѣра нашего г(с)п(д)ва выше
 писаннаго петра воеводы. и вѣра наши(х) [8] боар. вѣра пана ваны пы(н)-
 теча вѣра пана думи пѣркалаба. вѣра пана кости ѡрыша. вѣра пана петра
 бывшего [9] логовета. вѣра пана думи (с)патарѣ микача. вѣра пана лази
 питика. вѣра пана иѡна вистиѣрика. вѣра [10] пана томы кы(н)дѣвича.
 вѣра пана хо(д)ка крещевича. вѣра пана игна[та...] опескула. вѣра пана
 микула [11] постелника. вѣра пана иѡ[н]а буѡрѣна вѣра пана ѳедора по-
 са(д)ников[...]. вѣра пана синѣ сто(л)ника. [12] вѣра пана драгоши ча(ш)-
 ника. вѣра пана петра езерѣна комиса. и вѣра увси(х) наши(х) боа(р) мол-
 давски(х) и велики(х) [13] и мали(х). а на бо(л)шее подтвержденіє вѣсему.
 выше писа(н)ному. велѣли есми наше(му) вѣрному боарин(у) пану ко(з)-
 [14]мѣ логовету писати и нашу печа(т) привѣсити къ сем(у) листу наше(му).
 пи(с). журжѣ. иѡилѣви(ч). у байчане(х) в лѣ(т)[15] ≠ \bar{s} \bar{c} \bar{z} в ау(г) кѣ. [16]

№ 51

*Петро воевода дає привілей львівським купцям на вільну і без-
 перешкодну торгівлю у Молдавській землі*

15 січня 1456 року, Сучава

Грамота публікувалася в зібранні «Akta grodzkie i ziemskie», т. VII, стор. 226—227. Текст грамоти транслітерований, основні особливості графіки і орфографії збережені. Проте є й окремі відступи від тексту оригіналу. Зокрема, деякі скорочені слова беззастережно подані як повні, напр. «г(с)п(д)рѣ» подано як «господарѣ», «мл(с)ть» як «мнлость», «стѣ» як «свѣтѣ»; слово «доброволно» розбите на два слова, між якими поставлена кома: «добро, волно»; інколи замість ѡ пишеться о, додаються відсутні в оригіналі літери: «никоторого» зам. «никоторѡ(г)». Крім того, грамота була опублікована у збірці М. Костеску (т. II, стор. 777—778).

Даний текст публікується за оригіналом, який зберігається у ЦДІА УРСР в м. Львові (фонд 131, оп. 1, спр. 100). Грамота написана на товстому пергаментному аркуші розміром 20 см × 32 см. Аркуш складений, на ньому утворилися дві горизонтальні і три вертикальні лінії зламу; крім того, пергамент досить пом'явся. В центрі аркуша — велика бурувато-сіра пляма. Текст ніде не пошкоджений. Нижній кінець грамоти із зрізаними під гострим кутом краями загнутий вперед по нижній лінії зламу і прикріплений кінцем до аркуша синім шовковим шнурком, на якому привішена кругла печать з червоного воску у восковому муляжі. В центрі печаті (діаметр 3 см) — зображення господарського герба; навколо герба — напис: «Петръ воевода * печат[...]

Угорі над текстом стоїть штамп Архіву стародавніх актів міста Львова з колишнім міським гербом.

На звороті аркуша зроблено ряд написів різних часів олівцем і чорнилом. Серед них дата написання грамоти, різні інвентарні номери.

Грамота написана дрібним півуставним письмом з елементами скоропису. Для письма характерна наявність виносних літер; зокрема, виносяться над рядок букви в, г, д, ж, м, с, т, х, а також у (в кінці слова). Мачти літер ъ, ѣ, ж у три рази вищі від вертикальних ліній інших букв. Верхній елемент букви в пишеться в рядку, нижній — нижче рядка; вертикальна лінія букви а опускається під рядок, її кінець часто загинається вліво.

Для письма грамоти характерне вживання ѣ (ѣ не зустрічається зовсім), ѿ на початку і в середині слова, після голосних і приголосних; перед голосними закономірно виступає ї, у має форму ѡ (їжиці), інколи з петлею вниз; є зустрічається в двох накресленнях: у формі півкола, відкритого вправо, з довгим язичком і у формі вертикальної палички з приєднаним справа і трохи піднятим угору коротким язичком.

Грамота написана чорним чорнилом, що трохи зблідло, але не втратило свого природного кольору.

Мл(с)тію бжією мы, петръ воевода гп(д)ръ земл(и) мо(л)давской. чини(м) знаменито. ис сѣмъ листѡ(м) наши(м). каждому добрѡму коли (ж) то(г) кому будетъ [1] потрѣбизна. ѡже слюбуемъ и слюбили есми. и даемъ и дали есми. се(с) ли(ст) на(ш). наши(м) пріѣтелемъ. усимъ купцемъ. ис ливова [!]. и ѡ(т) оусей земли г(с)п(д)рѣ нашего [2] кролѣ его мл(с)ть. и оуси(м) добримъ людемъ. и глеитуемъ имъ. симъ наши(м) листѡ(м) прави(м). и хр(с)тіанскимъ (с) глеитѡ(м). іакоже на усимъ стѣ стои(т). на тѡ.[3] абы имъ. доброволно. и слобо(д)но приїхати до нашеи земли. съ усими своими тръговлѣми. продавати и куповати. а мыто правое заплати(в)ши. а ѡ(т) [4] на(с) и ѡ(т) наши(х) боарѣ или ѡ(т) наши(х) мытнικο(в). жа(д)на кривда. ни шкоду абы не имали. и па(к) бы имъ доброво(л)но и слобо(д)но изавѣ [?] поихати. съ усими своими тръго[5]влѣми бє(з) никиторѡ [?] забаву. и бє(з) никакого шко(ду). и пакъ коли до на(с) пріиду(т). а мы имъ будемъ [!] наши листы и(м) дати по ты(х) листы що имаю(т) ѡ(т) наши(х) бра[б]іи ѡ(т) стефана воево(д) и ѡ(т) петра воево(д). по тому(ж) ѡбичаи. тоє вѣсе выше писаннѡе слюбуемъ. имъ на нашу дшу и на нашу вѣру. с наши(м) митропо-

литω(м) [7] и с нашими паны здержати и попо(л)нити. по(д)лу(г) се(г) на-
ше(г) листу. при нашеи чти и при хр(с)тіанской вѣра бє(з) лѣсти и бє(з)
вѣсѣкои хитрости. а на то є(с) вѣра [8] г(д)ва ми выше писанна(г) [о] петра
воево(д). и вѣра вѣсѣ(х) боарѣ наши(х). великы(х) и малы(х). а на бо(л)-
шее потверженіе тому вѣсем(у) выше писанному. велѣли єсми. и [9] нашу
печать привѣсити к сему листу нашему: пи(с). у Сω(ч)вѣ. в лѣтω ≠ с̄ ц̄ з̄ д̄ мца
ге(н). еї: [10]

№ 52

*Петро воевода підтверджує право Нямецького монастиря на
володіння озером Загорним, дане його батьком воеводою Олек-
сандром*

1 березня 1456 року, Нямац

Грамота у вітчизняних виданнях не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. II, № 154, стор. 575). Цей текст друкується за копією XVII ст., яка міститься у першому рукописному збірнику грамот (короткий палеографічний опис цього збірника див. у коментарії до грамоти № 38). Він зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція В. Григоровича, ф. 87, № 1733).

4 зв.

Мл(с)тію Бжїєю, мы Петрѣ воево(д): господарѣ земли молдавской: чинимъ знато[!] сѣмъ листомъ наши(м). вѣсѣмъ кто нанѣ оузри(т): или єго оуслышитъ. кому боуде(т). того потрѣбизна: дали єсми, и потврѣдили, даниа родителѣ нашего стго [!] почившаго Алеѣандра воеводи: щобы не смѣли сѣ умышати [!] ω(т) наши рѣзници, и ω(т) наши болѣрѣ, никто: у езера загорнѣи. занужи є(ст) дано ω(т) наши(х) пере(д)ко(в), монастырю ω(т) нѣмца. така[!] (ж) єсми дали, и потврѣдили сѣ усимъ доходомъ. А хотарѣ є(ст) и долу нистромъ[!], ω(т) кицкана долу до устие загорнѣи: исъ вѣсѣми грѣлами колико упадаєть у(т)⁸⁰ загорнѣ. грѣли воеводины, исъ пасикою иванковы: и пасика загорнѣи. и три бро(д)ве на (д)нистрѣ: хаворонѣ, и корабска: и на усти загорнѣи. и вѣсѣ плуты колико учинѣ(т) у томъ хотару, и у(т) и(х) доброви: щобы не ходилѣ никто безъ и(х) воли: ни у блато(х), ни у чи(м) да сѣ не смѣетъ умышати никто. а тако(ж) оу тои хота(р) десѣтину ω(т) пчоли бу(д)чи⁸¹ будω(т), да имає(т) бере(т) десѣтину Монастирскому рѣ(д)ци. а тако(ж) мыта що будутъ брати рибу у хотар загорнѣи. а та єсть вѣра г(д)ва ми: и вѣра вѣсѣхъ боарѣ нашѣ велики, и малѣхъ.... пи(с) оу немца в лѣ(т) ≠ с̄ ц̄ з̄ д̄ мар(т) а̄.

⁸⁰ Виносна буква написана нерозбірливо, найбільше нагадує написання т.

⁸¹ Друге и схоже на н.

Петро воевода і боярська рада ухвалюють послати логофета Михайла до турків, щоб він передав просьбу молдавського господаря і бояр зменшити суму данини

1456 [?] року.

Фотокопія цієї грамоти опублікована у виданні «Энциклопедия славянской филологии. Прилож. к вып. 4,1—4,2. Альбом снимков кирилловских рукописей румынского происхождения» Е. Калужняцкого и А. Соболевского, Пг., 1916, арк. 115. Оригінал не розшуканий. Текст друкується за фотокопією 30 см × 22 см, що зберігається у Відділі рукописів Бібліотеки АН СРСР у Ленінграді (Зібрання відтворень, № 229). Текст зберігся добре, лінії зламу майже не помітні. Нижній край грамоти лишився поза знімком. Дата (1456 р.) написана на звороті фотографії чорним олівцем.

Грамота написана вугластим півуставом. Літери б, и, л, м, н, п, т, х, ц, ч, ѿ, ш пишуться прямими лініями, що сходяться під прямим або під гострим кутом. Літера є має два накреслення: вона буває широкою і вузькою; обидва графічні варіанти є вживаються паралельно. Літери у і ч пишуться як іжиці: у має форму іжиці з петлею внизу, ч — форму іжиці без петлі. Літери ѣ і ѥ чітко розрізняються на письмі: ѣ має довгий, загнутий вліво і вниз хвостик, ѥ пишеться в рядку у вигляді трикутника з гострим кутом угорі. Таке ж написання має здебільшого літера о, тому ѥ і о важко розрізнити. Вживання ѥ і ѣ довільне.

Мы петръ воево(д)а ѿжїєю м̄л(с)тїю г̄(сд)р̄ъ земли мо(л)да(в)скои. с паны радою нашею мо(л)да(в)скои. а и [1] с наши(м) митрополито(м). ки(р)ѿеѿкисто(м). и съ всѣми паны. ѿ(т) велика. даже [2] и до мала. радили есмы. и много подумали ме(ж) собою ѿ утисненїе. и погибе[3]ль земли нашеи. що ж съ уси(х) сторо(н) имае(м). а наибу(л)ше. ѿ(т) турко(в). иже набрали. и бе[4]ру(т) по ку(л)косъ разо(в). и просѣ(т) у на(с) даны. двѣ тысѣчи. угорскы(х) зла(т). ино мы не ду(ж) [5] быхо(м) дати еи. а боронитисѣ на(м) ника(к). зану(ж) помо(ч). и по(д)поры жаднои не имае(м). [6] ниѿ(т)колѣ ка(к) пре(д)ци наши имѣли. а не да(в)ши и(м). сами собѣ возму(т) ка(к) и доту(л) бра(ли). [7] жоны. и дѣти братей наши(х). того дилѣ ра(д)ли [!] есмы уси посполу. по(д)нѣти [8] собѣ неволю ка(к) мочї име(м). и похилити соби голову тому поганству. на(и)[9]ти. и дати имъ на що мочї име(м) и(х) упросити доку(л) ачеи сѣ бѣ смилуе(т) [10] абыхо(м) ти(ж) могли ѿ(т) ба помо(ч) имѣти. и стороны свои наити ка(к) и наши пре(д)ци имѣл(и) [11] прото(ж) ура(д)вши [!] то уси по(с)полу. просили есмы нашего болѣрина. пана михаи[12]ла лѿ(г)ѿета. абы поше(л). до турко(в). по(д)нѣти нашу тѣготу. узѣвши ба на по[13]мо(ч). и учинити на(м) мирь. ка(к) бы наша зе(м)лѣ не гибла дале. мочї имет ли ниже. [14] що та(к) и добро. а пак

ли не мочї име(т) с то(г) спросити. а вынѣти. тогди дати [15] и тоты двѣ ти-
сѣчи. зла(т) угорскы(х). абы на(м) у покои бы(л). абы зе(м)лѣ наша дале
[16] не гыбла. и слюбили есмы. и слюбуе(м). с си(м) наши(м) ли(с)мь [1].
пану михайлу лѡ(г)[17]ѣту. абыхо(м) не спустили жа(д)наа слова на него
николи. аны бы па(к) моглѣ [18] никто на него речи. аже ѡ(н) тои даны.
учины(л). зану(ж) мы его уси посполу по[19]слали. и тоту да(н) дати по
нашей неволи. и на то. ли(ст) на(ш) дали есмы. пану [20] михайлу лѡ(г)ѣ-
ту. исъ усими нашими паны. и радою м(л)да(в)скою. по(д) на[21]шу печа(т).
и по(д) печати уси(х) боѡрь наши(х). абы ѡ(н) съ уси(м) ср(д)цемъ наше(г)
упокоѡ [22] длѣ ходи(л). а панове наши по имению. а найпервы. митропо-
лита наше(г) ки(р) [23] ѡеѡктиста. а пана братула. пана думы браевича.
пана лазора. пана [24] станчула. пана. маноила. па(н) ива(н) ба(л)ча(н).
па(н) ѡана пынтече. па(н) козма ша(н)[25]дрови(ч). па(н) хо(д)ко щиборъ
дворникъ. панъ петръ прѣкала(б). па(н) петръ лѡ(г)ѣть. [26] панъ хо(д)ко
крецеви(ч). панъ монка. и бра(т) его па(н) тоадерь. па(н) гоѡ(н). панъ косте
[27] ѡрышь. па(н) косте данови(ч). па(н) шендрика толочко. панъ лаза
пити(к) [28] панъ андрушко. панъ иѡнь бучу(м). па(н) ми(к)ра(л) дворни(к).
па(н) тоадерь ду(л)[29]чеви(ч). панъ миху(л) старости(ч). па(н) сина хо-
ти(н)скыи. па(н) бо(л)босѣ постѣ(л)ни(к) [30] па(н) рома(н) худи(ч). па(н)
ѡцко худи(ч). па(н) ива(ш)ко хри(н)кови(ч). па(н) илѣ вистиа(р)ни(к)
[31] па(н) васко леви(ч). панъ хри(н)ко леви(ч). па(н) да(н)чу(л) кнѣжни(ч).
па(н) нѡ(г) кы(м)пѡ(н). па(н) [32] ива(ш)ко устекли. па(н) драгосла(в).
па(н) негой. и бра(т) его па(н) брату(л). па(н) Єре[33]мѡа. па(н) порка.
па(н) езерѡ(н) коми(с). па(н) миху(л) сто(л)ни(к). па(н) гангу(р) спатарь.
[34] па(н) негрѡлѣ дворни(к). па(н) дракоше чашни(к). па(н) зѡикъ. па(н)
дума мѡка(ч). па(н) [35] дума га(л)би(н). па(н) косте цоли(ч). па(н) петръ
срѣбеску(л). па(н) мику(л) спатарь. [36] и па(н) журжѣ лѣнцѣ. и наши пи-
сари. панъ тоаде(р) прода(н).и па(н) добру(л) [37] и па(н) крѣстѣ и па(н)
ву(л)па(ш). и па(н) соломонъ. и иныу[...] стѣцко писа[38] у [...] лѣ(т) [39]

№ 54

*Стефан воевода підтверджує право Молдовицького монастиря
на володіння циганами Хирманом, Бєру, Баду і Команом з їх
дітьми та з усім родом і племенем, а також звільняє монастир-
ське село Борхінеці від податків на користь господаря*

31 серпня 1458 року, Дольний Торг

Грамота із значними скороченнями і помилками була опублікована В. Уляницьким («Матеріали...», № 84, стор. 95). За кордоном вийшла у збірці І. Богдана «Documente-
le lui Ștefan cel Mare», т. I, Бухарест, 1913, стор. 16—17. Даний текст друкується за

оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Ле-
ніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 9). Документ написаний на товстому
пергаментному аркуші розміром 30,5 см × 20 см. Грамота була згорнута, і на ній утво-
рилися дві вертикальні і дві горизонтальні лінії зламу. У місцях перетину вертикальних
ліній з горизонтальними утворилися невеликі дірочки, які, однак, не пошкодили текст.
У місці перетину правої вертикальної лінії зламу з нижньою горизонтальною утворилася
дірка завдовжки 4,5 см. Проте вона знаходиться нижче тексту. Пергамент увесь пожовтів.
Дві великі світло-коричневі плями одна під одною утворилися зліва на тексті. Трохи
менші коричневі плями наявні також у місцях перетину верхньої горизонтальної лінії
зламу з вертикальними. Внизу по центру грамоти у вигляді прямокутника (4 см × 2,5 см)
зроблено чотири дірочки для кріплення печатей.

Верхня права дірочка прийшлася на підпис писаря Ардановича, в результаті чого пів-
тори букви з його прізвища (о і верхня половина в) випали. Посередній прямокутника
зроблено ще дві дірочки; за нижню привішена на голубому шовковому шнурку кругла
печать із червоного воску у восковому муляжі. Печать добре збереглася. В центрі її зобра-
жено господарський герб, навколо якого зроблено напис півуставним письмом: «† печать
стефана воеводи».

На зворотному боці аркуша є кілька написів, зроблених чорним чорнилом і чорною
тушшю. Серед них напис півуставним письмом: «бо(р)хинещ куцрча(н)»; напис: «Пецитаіе.
шипє слобосіа Бортинеши — $\neq su\zeta s$ авг҃(с) -ла ех Fasc 64 $1\frac{1}{2}$ W°3°» (тут усі літери до слова
ех стилізовані під півуставне письмо); інвентарні номери, дата написання документа:
«1458» та ін.

Текст займає майже весь аркуш і зберігся добре. Чорнило трохи вилиняло, але не
втратило чорного кольору. Написана грамота недбало. Письмо можна визначити як пів-
устав, оскільки всі букви пишуться окремо, за винятком поєднання літер т і р, що утво-
рюють лігатуру. Проте письму бракує строгої симетричності і сумірності літер — харак-
терних рис класичного півустава.

Літера у частіше пишеться у формі v (іжиці), рідше — у формі іжиці з петлею вни-
зу; літера ѣ має одне написання: вертикальна лінія з невеличкою петлею (справа внизу)
перекреслюється вгорі горизонтальною лінією з лівим загнутим кінцем; літера к пишеться
у вигляді двох паралельних вертикальних ліній, причому ліва лінія іноді має вигляд
дужки, що відкривається; літера х нагадує сучасне друковане х; літера ж пишеться так,
як і х, тільки перекреслюється по центру вертикальною лінією.

Виносними найчастіше бувають літери м, т, ж, и (у формі покладеного н), д.

Млстїю бжїю. мы стефанъ. воевода господарь земли м(л)давской. зна-
менито чини(м). ис сѣ(м) наши(м) листо(м) [1] всемь кто на(н) оузри(т) или
его оуслыши(т) еже бл҃гопроизволи г(с)во ми бгы(м) произволенїе(м) и
чѣстимъ [2] промысло(м) и стл҃ѣши(м) ср(д)це(м) и оусею радою и потвѣдили
[1] и дали. є(с)ми стои црвки [1]. и ѿ(т) сто҃го [3] монастирѣ ѿ(т) мо(л)давици

иде(ж) є(с) хра(м) прѣстои Блговѣщенію. како да соу(т) и ѡ(т) г(с)ва ми к тои [4] стои цркви тоти цигани. на имѣ хрѣма(н) и бера (и) баду. и команъ и съ оусими челѣ(д)ми и(х) и дѣ[5]тми и(х) и оуси(м) родо(м) и племєне(м) и(х) и оунуци и(х) да соу(т) къ тои стои цркви. оури(к) всѧ(м) прихода(м). [6] а тако(ж) дали єсми слобозию сєлу манастир(с)кому на имѣ борхинєщи. како да не ходѣтъ [7] оу ту(м) сєли ни глобици [!] ѡ(т) сѡчвѣ. и ни (и)лишари. ни по(д)во(д) не даю(т) ни по саду ни на млино(х) на[8]ши(х) да не робѣтъ ни вино да не возѣтъ. и десѣтину ѡ(т) бчо(л) и ѡ(т) свини да не даю(т) ни сли(д) зло[9]дииски(х) да не гонѣтъ оу село то(м) хотару и не примуть. и на горо(д) ѡ(т) сѡ(ч)вѣ не робѣтъ ѡ(т) то(г) [10] село. а на воиско то кто да иду(т) тоти люди коли прилучитсѧ самому г(с)ва ми ити [11] на вои(с)ко тогди и тоты люди да иду(т) на воску [!]. а ино гди николи. але(ж) то(т) прихо(д) к оуси слу[12]жбѣ. ѡ(т) то(г) село то оуси да прислухає(т) къ стои цркви ѡ(т) м(л)давци [!]. а тако(ж) ѡ(т) г(с)ва ми дали [13] єсми стому монастиру ѡ(т) м(л)дав(и)цу. да оучинѣтъ ставы стои цкви на красно(м) по[14]више и(х) ста(в) да є(с) стои цркви оури(к) на вѣки. всѧ(м) прихода(м). непорушено николи [15] на вѣки а на то є(с) вѣра г(с)ва ми и вѣра оуси(х) боарѣ г(с)ва ми велики(х) и малы(х). а на булшеи [16] крпо(с) велѣли єсми нашему. вѣрному пану добру(л) логовету привѣсити нашу печа(т) [17] к сєму ли(с)ту нашему. пи(с) петрѣ ардан[о]ви(ч) оу долне(м) тргу в лѣ(т) ≠ сцѣs. ау(г) ла [18].

№ 55

Воевода Стефан (Великий) підтверджує привілеї львівським купцям на вільну торгівлю, одержані від його дядька воеводи Стефана, і встановлює мито на кожен з видів товару

3 липня 1460 року, Сучава

Грамота публікувалася із значними скороченнями у зібранні «Akta grodzkie i ziemskie», т. VII, стор. 237—239. Текст грамоти транслітерований, характерні риси графіки і орфографії в основному збережені. Проте такі особливості оригіналу, як наявність виносних літер і писарська інтерпункція, до уваги не взяті; великі літери у цій публікації вжито відповідно до вимог сучасної польської орфографії. В опублікованому тексті наявні також окремі помилки, напр. *заморскїи* зам. *заморскыи*, *грецькы* зам. *грецкы*,

Львова зам. (л)вова та ін. Грамота опублікована також у збірці І. Богдана (т. II, стор. 272—276).

Даний текст публікується за оригіналом, який зберігається у ЦДІА в м. Львові (ф. 131, оп. 1, спр. 111). Грамота написана на пергаментному аркуші розміром 46 см × 70 см. Аркуш складений, на ньому утворилося шість горизонтальних і три вертикальні лінії зламу. Вздовж ліній зламу на світло видно темно-бурі смуги. В центрі аркуша є кілька невеликих жовтавих плям. Нижній край грамоти загнутий вперед по лінії зламу і прикріплений до аркуша червоним шовковим шнурком, на якому була привішена печать. Зараз від печаті лишилися тільки уламки воскової кустодії, які свідчать про її великий розмір. Угорі по центру аркуша стоїть штамп Архіву стародавніх актів м. Львова з колишнім міським гербом.

На звороті аркуша є ряд написів, зроблених чорнилом у різні часи, зокрема інвентарні номери, напис латинською мовою, в якому вказано, кому належить грамота і коли вона була написана (Anno mundi 6968. xti 1460).

Грамота написана дрібним півуставом з деякими елементами скоропису. В ній наявні виносні літерн. Зокрема, виносяться над рядок літери б, в, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ч, ш, а також у кінці слова у. Виносні літери здебільшого зберігають півуставне накреслення, але виносні т і м можуть бути скорописними.

Над літерою ы, як правило, стоять дві короткі паралельні риски; над буквами и, оу, ѿ, а в деяких випадках наявна одна крапка. Буква ѣ має довгу мачту з загнутим ліворуч верхнім кінцем. Буква ь не зустрічається. До букви ѣ подібна ѥ; вона має довгу мачту, до якої приєднується зліва угорі довгий, загнутий униз хвостик; цей хвостик приєднується до мачти трошки нижче її верхнього краю, інколи він може при цьому перехрещуватись із мачтою. Літери ж, ф, а мають довгу вертикальну лінію, що виходить за межі рядка угору і вниз. Вертикальна лінія букв р, у опускається нижче рядка. Літера н послідовно пишеться у формі латинського N. Верхній елемент букви в пишеться в рядку, нижній — під рядком.

Перед голосними, а інколи й у кінці слова перед наступним словом, що починається на приголосну, пишеться ї; у може писатися у формі великої літери V (іжиці); є на початку слова (рідше в кінці) пишеться у формі великого півкола з хвилястим язичком, при цьому в крайніх вертикальних точках півкола і посередині язичка іноді поставлені крапки; частіше є пишеться у формі вертикальної палички з дуже коротким хвостиком (майже крапкою).

Грамота написана чорним чорнилом, яке лише частково зберегло свій природний колір; здебільшого воно вилиняло і стало бурим.

Верхню частину заголовної літери м намальовано у вигляді людського обличчя.

Мл(с)тїю бжїєю мы Стефанъ воево(д)а г(с)п(д)рѣ земли мо(л)давскои чини(м) знаменито ис ты(м)то наши(м) листо(м) въсѣ(м) кто на то(т) ли(ст) оузри(т) алибо его чтоуци его[!] оуслыши(т) где же того кому буде(т) потреби(з)на. ѿже пришли пере(д) на(с) наши прїѣтелеве боу(р)гаре ливовскийи. и принесли привилїе великое. що имаю(т) ѿ(т) оуика нашего покои-

ника Стефана воеводи и ѿ(т) оуси(х) [1] наши(х) пре(д)ковъ. и просили на(с) абыхо(м) имъ. мыта поле(х)чили такоже и(м) стои(т). оу то(м) старо(м) привилїи. ино мы дорадившисѧ ис нашими паны и радою и лишили есмы и(х) на то(м) правѣ и подтвердили есмо и(м) того права. ка(к) маю(т) ходити. по нашей земли и(х) коупци слобо(д)но и доброво(л)но. и которы(м) ѿбычаємъ имаю(т) мыта платити. ѿ(т) своего товара. [2] поче(н)ши где естъ головное мыто на складѣ. у сочавѣ ѿ(т) соу(к)на ѿ(т) гривноу три гроши. а ѿ(т) кра(м)ны(х) рѣчей що соу(т) розмайти рѣчи поченши полотно литовское и кросе(н)ское и моу(д)рое. и ѿ(т) бархату и ѿ(т) початого соу(к)на и ѿ(т) ногавици. и ѿ(т) хар(с)а и ѿ(т) ножи и ѿ(т) коси и ѿ(т) серпи циновии рѧ(ч) миси конвици поаси поkochини цивкы шафран [3] шапки плужнаа железа. корди мечи и ѿ(т) иншими рѣчи дро(б)ны(х) що (ж) ко крамоу слоухаю(т) а ѿ(т) того ѿ(т) оусего щобы платили оу серети мыто. ѿ(т) гривноу три гроши а коли имоу(т) коупити татарскыи товаръ или заморскыи оу сочавѣ. или шо(л)коу и перецъ. и ка(м)хи или тебенкы или темнѧнъ или грецкы кфа(с) или инби(р) или перецъ. [4] а ѿни абы платили ѿ(т) гривноу три гроши мыто. а коли имоу(т) коупити татарскыи това(р) оу ины(х) тръго(х) наши(х) а ѿни имоу(т) тамъ давати где коупѧ(т)⁸² ѿ(т) гривны два гроши. а на голо(в)но(м) мытѣ оу сочавѣ ѿ(т) гривны три гроши. та абы (т)оваръ сми(л) продати комоу люби(т). а кто иде(т) до (л)вова на голо(в)но(м) мытѣ оу сочавѣ ѿ(т) скотыны а гро(ш) ѿ(т) десѧ(т) [5] свини а гро(ш) а ѿ(т) десѧ(т) ѿвѣць ещѣ ѿди(н) гро(ш) а ѿ(т) конѣ или ѿ(т) кобылоу по шести хроши а ѿ(т) сто билицѣ ѿди(н) гро(ш). ѿ(т) сто лисици ꙗ гро(ш) ѿ(т) сто ѿвчи(н) сора(н)ны(х) четири гроши. ѿ(т) сто кожи ѧгнѣчїи два гроши. ѿ(т) сто ко(ж) скоты(х) еї гроши то мы(т)ѧ сочавское. А кто идетъ до татарской стороны ѿ(т) дванадесѧ(т) кантари [6] що сѣ важи(т) оу сочавѣ. ѿди(н) роубли серебра оу наско(м) тръгоу л гроши а оу лапоушно(м) л гроши. а оу било(м) городѣ по(л)рубли серебра. а кто не идетъ до белогоро(д)а ѿ(н) абы да(л) оу лапоушноу мыто былгородское. ко(л)ко има(л) давати оу было(м) городѣ. а оу тигини да платѣ(т) ка(к) же исперва платили мыто ты(м) же ѿбычае(м) [7] и теперъ имають платити. а на сторожоу ѿ(т) воза по вѣ гроши. а кто име(т) погнати ско(т) до татаръ на головно(м) мытѣ оу сочавѣ ѿ(т) каждой скотини мыто сочавское по четири гроши. оу насох в гроши оу лапоушно(м) в гроши ѿ(т) сто ѿвѣць оу сочавѣ ше(ст)десѧ(т) гроши оу насѣ(х) л гроши оу лапоу(ш)ноу л гроши. [8] а постави соу(к)на имають и(х) продати на складѣ оу сочавѣ. а [оу] ины(х) торго(х) наши(х) не имаю(т) волѣ продати и(х). а и(с) тими пинѣзми. волно имъ торговати. по оуси(м) наши(х) торго(м) що имъ любо боуде(т) а до оугоръ и до басара(б) и до келию и до тоурко(в) волно имъ вывести соукна. а кто повезетъ соу(к)но до

⁸² В «Akta grodzkie i ziemskie» після цього слова помилково пропущено десять слів

басара(б) дати име(т) на голо(в)[9]но(м) мытѣ оу сѡчавѣ ѡ(т) гривноу. три
 гроши а оу романова трѣгоу и оу баковѣ и оу ажуда и оу поу(т)нои и оу
 ва(с)лоуи и оу берладѣ и оу текоучи ѡ(т) воза в злати а що привезоу(т)
 ѡ(т) басара(б) или ѡ(т) тоурко(х) или перець или баво(л)ноу. или боу(д)
 що. оу баковѣ и романовѣ трѣгѣ и оу ты(х) краишны(х) трѣго(в) ѡ(т) воза
 по в златы [10] турскы(х) а на головно(м) мытѣ оу сѡчавѣ ѡ(т) в кантари
 що имоутсѧ. важити. а роу(б)ли серебра. а кто иметъ повезти [с]оукно до
 быстрици. и до оугорѣ оу сочавѣ ѡ(т) гривны три гроши. оу бани ѡ(т) грив-
 ны по(л)фтора гро(ш) а оу мо(л)давици ты(ж) полфтора гро(ш) ѡ(т) гривны.
 а коли сѧ вороти(т) и(с) оугорѣ оу мо(л)давици [11] ѡ(т) каждого терха
 по в гроши. а оу бани ты(ж) ѡ(т) каждого терха по в гроши. а кто иметъ
 пове(з)ти соу(к)на до брашева. а оу головно(м) мытѣ оу сѡчавѣ ѡ(т) гыв-
 ны по три гроши. оу романова трѣгоу и оу баковѣ и оу тотроуши ѡ(т) воза
 по в златы а коли имоу(т) воротити ѡ(т) ка(ж)дого терха оу тотруши [12]
 по в гроши оу баковѣ в гроши. ѡ(т) терху. а кони що соу(т) по трѣ гривни.
 слобо(д)но имѣ. и оугорскыи кони слобо(д)но и(м) хотѣ за р злати а оу
 которо(м) торгоу имоутъ и(х) коупити. ѡ(т) каждого конѣ по четири гроши.
 а оу соучавѣ по ше(ст) гроши. ѡ(т) ка(ж)дого конѣ а оу серети ѡ(т) конѣ
 по в гро(ш). а оу черневце(х) в гро(ш) ѡ(т) конѣ а кто [13] кони или кобыли
 до каменцѣ. що было емоу дати оу серетѣ то име(т) дати оу дорогоунѣ а що
 было ему дати оу черновци то име(т) дати оу хотини. тако(ж) е(ст) мыто
 ѡ(т) кобы(л) тако и ѡ(т) кони. а кто име(т) коупити. ско(т) или бараны или
 оу бако(в) или оу романова трѣгоу или оу нѣмца или оу бани алибо оу ины(х)
 трѣго(х) бу(д). [14] где у нашеи земли. ненадобѣ нигде мыта давати. липше
 где коупи(т) и възме(т) печатѣ ѡ(т) мы(т)ника. и оу которо(м) трѣгоу име(т)
 коупити. та(м) име(т) давати ѡ(т) скота. а гро(ш) ѡ(т) десѧ(т) ѡвецѣ а гро(ш)
 ѡ(т) десѧ(т) свыни а гро(ш) ѡ(т) сто кожи скоти(х) і гроши ѡ(т) сто кожи
 агнѣчи(х) а гро(ш) ѡ(т) сто кожи соранны(х) в гроши. та идоутъ. [15]
 на головное мыто на сучаву а то то мыто татарское що было оустановлено.
 оу было(м) городѣ а мы то то мыто ливовчано(м) ѡ(т)пустили абы не дава-
 ли. ни пиназѧ. хотѣ ѡ(т) тисѧча ко(п) хотѣ боу(д) та(м) татарскыи
 цреви(ч) [?] хотѣ не бу(д). а оу сере(т)ско(м) трѣгу ѡ(т) кра(м)ны(х). абы
 сѧ платило ѡ(т) гривны по три гроши. тако [16] и выше пише(м). а кто коли
 иде(т) ис нашеи земли чере(с) соучаву на сере(т) та ко(л)ко мыта давали
 оу сѡчавѣ того половина. маютъ дати оу серети ѡ(т) оусего и ѡ(т) ко(ж)
 и ѡ(т) во(л)ны и ѡ(т) ѡвчи(н). то е(ст) мыто сере(т)ское а оу черновци ѡ(т)
 фоурма(н)ского воза мыто четири гроши а ѡ(т) ѡрме(н)ского воза. ше(с)ть
 гроши. ѡ(т) скотины а гро(ш) ѡ(т) і [17] свыны а гро(ш) ѡ(т) десѣ(т) ѡвци
 а гро(ш) а ѡ(т) кони алибо ѡ(т) кобылы по в гроши. а на перевозки ѡ(т) воза
 или ѡ(т) немецкы(х) или ѡрме(н)скы(х). по четири гроши але коли имоу(т)
 возыты поромо(м) а коли буде(т) ле(д). илї имоу(т) ходити оу бро(д). тогди

перевоза ни гроша да не дадоу(т) то є(ст) мыто черновское а оу черновце(х) возы не трасти.[18] але коупецъ абы да(л) свое право. аже не имає(т) заповѣданї товаръ на своемъ возы. коуници серебро воскъ алибо кони добры земскии. а има(т) сѧ поставити цина соу(к)ни оу соучавѣ. ꙗко во (л)вовѣ. а ливовчане що имоу(т) ходити до браила или до келеи. по рѣбоу на краины(х) мита оу баковѣ или оу берлад(д) имаю(т) давати [19] мыто ѿ(т) гривны по(л)тора гроша. а ѿ(т) воза рѣбоу не заимати. а та(м) възме(т) печат(т) та прииде(т) слобод(д)но до сочавы. та да(ст) головное мыто оу сучавѣ ѿ(т) гривноу по 7 гроши а ѿ(т) воза рѣби не брати. а на серети имоу(т) давати ѿ(т) гривны по по(л)тора гроша. а рѣбы ѿ(т) воза не брати. а оу черновци мыто ѿ(т) воза [20] ꙗко є(ст) оустановлено а рѣбоу не брати. а коли привезоу(т) ливовчане соу(к)на алибо боуд(д) какы товаръ а оу ны(х) никто гвалто(м) бе(з) пинѣзи ни ѿди(н) локо(т) не моглѣ оузѣти ни мы(т)ни(к) ани боѣри(н) ав[?] ани ми сами. але коли боуде(т) намъ надобы или соу(к)но или инаѧ торговлѣ. или много или мало а мы алибо наши мы(т)[21]ници. абы торговали и запла(т) оудилавши и надобное оузѣти. а ливовчане що имоу(т) сами приносити. сере(б)ро женоє. ѿ(т) оуго(р) ѿ(т) того серебра буде(т) ли на(м) надобы. а мы абыхо(м) оу ни(х) коупили готовими пинѣзы а що ѿстане(т) то имѣ слобод(д)но вывезти ис земли а моунтѣнскыи воскъ и оуго[22]рскыи. имѣ слобод(д)но ис земли вывести а мыто. а мыто[!] оу баковѣ алибо оу берладѣ алибо оу бани ѿди(н) гро(ш) а оу сочавѣ ѿ(т) каменѣ 7 гро(ш) а оу серетѣ ти(ж) 7 гро(ш). а оугорскыи коуници слобод(д)но имѣ вивозыти а мыто имоу(т) платити. на краине(м) мыты оу бани алибо оу баковѣ ѿ(т) гривны по(л)[23]тора гроша а сочавское мыто 7 гроши ѿ(т) гривноу. а оу серети полтора гроша. а ѿ(т) ты(х) куници бу(д)ли на(м) надобы. а мы коупи(м) за готовы(х) пинѣзы а ѿстано(к) слобод(д)но имѣ выве(з)ти. а ещє есми дали ливовчано(м) абы держали собы[!] ѿди(н) до(м) торговскы(м) ѿбычаємъ оу су[24]чавѣ. але оу то(м) домоу абы корчмоу не держали. ани ꙗткы ани бровара. а па(к) ли бы хоти(л)[и] держати. то ты рѣчи то(т) що име(т) жити. оу то(м) домоу. а ѿ(н) абы тѣгноу(л) ис листомъ. ѿ оуси(х) рѣче(х). а то есми оучинили коупце(м) ливовчано(м) господарѧ нашего королѣ по(л)ско(г) [25] роуской. оусей земли. и по(д)[о]лской. а то мы што есмо ва(м) писали слобуємъ и(м) вѣчно здержати. и попо(л)нити бе(з) лѣсти. и бе(з) хытрости. на вѣки мы и наши намѣсныкы николи непороушено. при нашей чтї и прї нашей вѣрѣ по(д)лоу(г) хр(с)тїанского [26] права. а на то свѣдкове на(ш) ми(т)рополи(т) и рада кролевская. па(н) халецкыи и па(н) буговскыи що оу то(м) часоу были оу на(с). и оу посо(л)ствѣ ѿ(т) нашего пана ѿ(т) кролѣ. и наши панове рада мо(л)давская. па(н) доума браєви(ч) па(н) ста(н)чю(л) па(н) вла[27]икоу(л) па(н) гога(н) дворни(к) па(н) хотко щиборѣ па(н) косте данови(ч) па(н) томѣ ки(н)де па(н) ми(к)кра(л) па(н) петрѣ пони(ч) па(н) албѣ па(н) лазѧ. па(н) исаия немецкыи па(н) стецко дѣмѣкоу(ш) па(н) ко(з)мица па(н)

боу(х)тѣ па(н) фетиω(н) па(н) сақы(ш) спатаръ па(н) юга выстиарник па(н) краспи(ш) постє(л)ни(к) па(н) тадо(р) ча(ш)[28]ни(к) панъ збиарѣ сто(л)ни(к) па(н) иω(н) коми(с) и па(к) панове бѣгаре [!] и ра(д)ци ливовскыи що тымы часы оу на(с) были. и с нами тѣтоу рѣчь. є(д)нали. на имѣ па(н) климе(н)тѣ па(н) миха(л) па(н) петръ и па(н) нимантъми(с) писарѣ. а на бо(л)шее потверженіє тому вѣсему выше писанномуу велѣ[29]ли єсми. нашоу вѣрноу паноу доброулови логофетоу писати и печа(т) нашоу привѣсити к семоу листоу нашоу оу соучавѣ.

писа шефу(л) в лѣ(т) \neq $\overline{\text{сц}}\overline{\text{з}}$ и. $\overline{\text{м}}(\text{с})\text{ца}$ ю(л) г. [30]

№ 56

Стефан воевода затверджує акт купівлі пані Мартою, дружиною Михула Андроника, села Унгюла у пана Братула, Прочельникового сина

20 серпня 1462 року, Сучава

Грамота опублікована у збірці І. Богдана (т. 1, стор. 51—53). Цей текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної публічної бібліотеки ім. Салтикова-Щедріна в Ленінграді (ОЛДПЕ, № 456). Документ написаний на товстому пергаментному аркуші розміром 27,5 см × 34 см. Він був згорнутий, і на ньому утворилися дві вертикальні і чотири горизонтальні лінії зламу. На верхній горизонтальній лінії зламу у місцях її перетину з вертикальними лініями зламу і в проміжку між ними утворився ряд невеликих дірочок (між 6-м і 7-м рядками згори). Більші дірки (до 1 см завдовжки) утворилися в місцях перетину другої згори горизонтальної лінії зламу з вертикальними лініями. Ці дірки пошкодили 5-й знизу рядок.

Пергамент пом'ятий і пожовклий. Від середини верхнього краю до другої згори горизонтальної лінії зламу іде велика коричнева смуга. Світло-коричнева смуга до 5 см завширшки проходить також вздовж другої згори горизонтальної лінії зламу.

Чорне чорнило вилиняло і стало світло-коричневим. Обриси букв не скрізь збереглися, текст читається важко. Справа він зберігся краще, зліва — гірше. Пошкодження є на місці коричневих смуг і по лініях зламів.

Нижній край грамоти загнутий, і на ньому зроблено два ряди дірочок (верхній ряд — вісім, нижній — сім). Сантиметром вище є ще одна дірочка, над серединою верхнього ряду. За чотири центральних дірочки на червоному шовковому шнурку прикріплена червона господарська печать. Вона збереглася не повністю: в центрі у колі з діаметром 1,5 см видно господарський герб; навколо зроблено напис, з якого можна прочитати: «печа... воеводы». Зліва за п'ять дірочок кріпиться на голубому шовковому шнурку боярська печать, яка має зараз чорний колір; напис на ній не зберігся.

На зворотному боці аркуша приклеєний ярлик з інвентарним номером (№ 9262 F CCCCLVI) і є ряд написів, зокрема кілька напівстертих рядків, з яких можна дізнатися про дату грамоти: «6970: а(в) 20».

Документ написаний чітким округлим півуставом. Розмір букв середній.

Мл(с)тію бжію мы стефа(н) воево(д)а. г(д)рѣ земли мо(л)давскои. зна-
менито чини(м) ис сѣ(м) листомъ нашимъ въ[1]сѣ(м) кто нанъ оузри(т).
или его чтоучи оуслыши(т). ѡже прїиде прѣ(д) нами и пре(д) нашими
оусими мо(л)давски[2]ми бояре. великими и малими. на(ш) вѣрнии
па(н) братоу(л). проче(л)нико(в) снѣ. по свою доброю воли. ники(м)
поноуже(н) [3] ани силова(н). и прода(л) свою правою ѡтчиною. ѡ(т) своего
праваго оурика. є(д)но село [на] имѣ оунгоу(л). где б[ил] жоуде доу[4]-
мичка. пониже флѣфое на жежію. и двѣ ѡзера що соутъ меже проутомъ
и меже жежію. и полѣны оуси ко(л)[5]ко слоухали здавна того села. та
продалъ тоє село марти пани пана михаила андроника. за. рѣ. зла(т) та[6]-
тарскы(х). и оуставши марта паны пана михаила андроника. та заплатила
[у]си тоти више писан[7]ныи пѣнѣси: рѣ. зла(т). татарскы(х). оу роуки пана
братоула прочелникова снѣ. прѣ(д) нами и прѣ(д) на[8]шими бояре. ино
мы видѣвше доброю волю и то(к)межъ. и по(л)ною заплатоу а мита ко(ж)-
деи ѡ(т) на(с) єсми да[9]ли и потврѣдили. марти пани пана михоула андро-
ника тоє прѣ(д)ре(ч)[но]є село на имѣ оунгю(л) где би(л) жоуде [10] доу-
ми(ч)ка. на жежію ни(ж)[є] флѣфое. и двѣ ѡзера що соу(т) меже проуто(м).
и ме(ж)[є] жежію. и полѣни оуси ко(л)ко слоу[11]хали здавна то(г) села.
тоє в(ъ)се да боуде(т) єи. и ѡ(т) на(с) оури(к) сѣ въсѣмъ доходо(м) єи и дѣ-
те(м) єи и братіа(м) єи и оуноучато(м) [12] и прѣоуноучато(м) и прѣщоу-
рѣто(м) и въсемоу родоу єи. кто сѣ избере(т) набли(ж) непо[ру]шено николи
на вѣкы. а хота(р) то[13]моу селоу. и ѡзера(м) и полѣна(м) тѣ(м) ѡ(т) оу-
си(х) сторо(н) да є(с) по старому и(х) хотарю ко[...] из вѣка ѡживали. а
на то є(с) ве[14]лика марторіа самѣ г(д)ва ми стефа(н) воево(д)а. и наши
бояре. би(л) па(н) доума браєвичъ. и па(н) маноило. и па(н) [15] ста(н)чоу(л).
па(н) влаикоу(л). па(н) [...] дворни(к) па(н) косте [...] нович па(н) [...] па(н)
алгбоу. па(н) лазѣ [16] пити(к). па(н) хо(д)ко па(н) [...] (л) па(н) исаиа не-
мецкїи. па(н) стецко. па(н) петр [...] па(н) саки(ш) спатарѣ [17] па(н) юга
вистїарни(к). па(н) [...] постелни(к). па(н) негой [...] па(н) боуорѣ [...] и
и[18]нїи досить ѡ(т) наши(х) бо[лар] мо(л)давски(х). велики(х) и мали(х).
а на бо(л)шею крепость. томоу въсемоу въ[19]ше писаномуу велѣли єсми
нашомуу вѣрномуу паноу добрулоу логофетоу писати. и нашоу [20] пе-
чатъ. и печатъ боярѣ наши(х). привѣсити къ семоу листоу нашему пи(с).
стецко. оу соучавѣ [21] в лѣ(т) ≠ сѣо [а]у(г) к [22].

*Стефан воєвода дарує бояринові Никорі Сробескулу села
на р. Ребричі*

8 жовтня 1462 року, Суча

Грамота була опублікована у збірці І. Богдана (т. І, стор. 64—65). Цей текст друкується за зменшеною в 1,8 раза фотокопією, що зберігається у Відділі рукописів Бібліотеки АН СРСР в Ленінграді (Зібрання відтворень, № 231).

Грамота написана півуставним письмом. Вздовж і впоперек грамоти тягнуться тем смуги — сліди ліній зламу. У місцях перетину горизонтальних ліній зламів з вертикальними утворилися невеликі дірки, що пошкодили текст. Найбільше пошкоджені 4-й ряд згори, а також 4-й і 3-й рядки знизу. Під текстом зроблено кілька дірочок, на яких кріпиться висяча господарська печать. Вона збереглася погано, виразно видно лише господарський герб у центрі.

Мл(с)тію бжїєю мы стефа(н) воєво(д)а г(с)дар земли мо(лд)авскои знаменито чины(м) ис сѣ(м) листо(м) нашы(м). вса(м) кто на(н) узри(т) или є(г)[о] услышы(т) чтучи. ѡже то(т) и(с)тинны. на(ш) вѣрны [бо]нари(н). па(н) никорѣ сръбеску(л) служи(л) нам право. и [1] вирѣно. тѣмъ мы видѣвшы. его правую. и вирную. службу д[о] на(с) жаловали єсмы его. ѡсобною нашею мл(с)тію. дали и потвердили єсми єм(у). у на[шеи] земли. у мо(л)давскои. села є(г)[о] правам. ѡ(т)ни[2]на. на имѣ села(м). на ребричѣ. где би(л) дверь. думи чорѣного. и повише где били. грекове. чорѣного думи. и повише. дръжещи и борисѣщи на [...]щи. и мунчеи. где би(л) горо(д). думи чорѣно[3]го. и где [...] философъ на ребричи. що купи(л) [...]кы до[н]кы по(п)шины. и ѡ(т) сили моншова ѡ(т) данчила. и ѡ(т) мар[...]ка. за 3̄ злат [...] тоє усе выше писа(н)наа. да є(ст) єму ѡ(т) на(с) [4] оури(к) съ усы(м). доходо(м) єм(у). и дете(м). его. и братїа(м) его и унучатомъ є(г)[о]. и праунучатомъ є(г)[о]. и прашурѣтомъ є(г)[о]. и усему роду є(г)[о] єму буде(т) наближныи. непорушанно ни[5]коли же на вѣкы. а хотарѣ тѣмъ села(м). да є(ст) по старому х[о]тарю куда из века ѡживали а на то є(ст) вѣра наше(г)[о] г(д)ва выше писаннаго стефана воєводи. вѣра боярѣ нашы(х) вѣра пана думи бра[6]евича. вѣра пана маноила. вѣра пана станчюла. вѣра пана вла(и)кула. вѣра пана гоана дворнїка. вѣра пана кости дановича. вѣра пана т[о]маги(н)де вѣра пана петра понїча вѣра [7] пана алба. вѣра пана лази. вѣра пана хо(д)ка крецевича. вѣра пана isaia немецкаго. вѣра пана стеца даманкуша. вѣра пана петрика. вѣра пана бу(х)ти. вѣра пана сакъша спа[8]-

тарѣ. вѣра пана юги вистиарѣніка. вѣра пана па(ш)ка постѣ(л)ника. вѣра пана негрила пахарѣніка. вѣра пана збиари сто(л)ника. вѣра пана иона комиса и вера усы(х) боар нашы(х) мо(л)[9]давскы(х). великы(х). и малы(х). а по наше(м) животѣ кто буде(т) г(с)п(д)рѣ naszej земли молдавской или ѡ(т) дѣтей нашы(х) или ѡ(т) наше(г)[о] племени [...] кого бѣ избере(т) г(с)даро(м) бити у наше(и) [10] земли у мо(л)давско(и). то(т) щоби ему не поруши(л) наше да[а]нїе але щоби ем(у) оутверди(л). и укрѣпи(л) зануже есми ем(у) дали. за его пра[...] вирнуи службу. а на болшее потвржде[11]нїе и крѣпо(ст) том(у). оусему више писа(н)ному. велѣли есми нашему вѣрном(у). боарину пану добрулу логофету писати. и печат(у) нашу пр(и)весити к сем(у) листу нашем(у) пи(с). то[12]ма оу сочавѣ в лѣ(т) ≠сцо ѡ(к) ѡ. [13]

№ 58

Стефан воевода підтверджує право Нямецького монастиря на володіння озером Загорним

13 липня 1463 року, Сучава

Грамота не публікувалася у вітчизняних виданнях. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску «Documente Moldovenesti dela Ștefan cel Mare, publicate de Mihai Costăchescu (supliment la documentele lui Ștefan cel Mare de I. Bogdan)», Ясси, 1933, стор. 45. Цей текст друкується за копією XVII ст., що разом з копіями інших молдавських грамот зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Григоровича, ф. 87, № 1733).

Копія міститься у першому рукописному збірнику грамот (короткий палеографічний опис цього збірника див. у коментарії до грамоти № 38).

Мл(с)тію Бжїєю, мы Стефа(н) воевода. г(сп)дар' земли мо(л)давской: знаменито чини(м), и кѣм [!] листо(м) нашимъ вѣсѣ(м) кто на не(м) узри(т), или его услыши(т) чтучи. ѡже дае(м), и потврѣждае(м) стому монастирѣ [!] нашему ѡ(т) немца. иде(ж) є(ст) хра(м) стаго възнесенїѣ. Га нашего, Ісу Хр(с)та. оуве(с) хотарѣ монастире(м) що є(ст) оу загорной, али по старому хотарю. що издавна прислухає(т) ѡ(т) Немецкаго Монастырѣ: также и ѡ(т) сева напере(д) да прислухає(т) уве(с) то(т) хотарѣ наше(г) монастирѣ ѡ(т) немца. али исъ грѣлами, ис полѣни везде по старому хотарю. що є(ст) Монастирскїи хотарѣ. а тако(ж) варе кто име(т) брати ѡ(т) на(с) десѣтину ѡ(т) бу(л)є [?]. А тоти наши десѣтници щоби не имали брати десѣтину ѡ(т) бу(л)є [?] ѡ(т) манастирски(х) пасика(х): хотѣ половина гро(ш). и щоби

5 зв. не имаєли жа(д)нога [!] дила, до хотарь Манастирского. || ского. или до пасики: или бу(д)куєму⁸³ що є(ст) Манастирское. ни сами десѣтници. ани па(к) и(х) слуги варе кто (и) буде(т). зану(ж) тоту десѣтину есми ѡбешуѣли. [!]и дали стому Манастирю. а ти(ж) сотирѣ алибо его слуги: ани и(н) никто ѡ(т) наши(х) боар. или ѡ(т) наши(х) слуги авана[?] жа(д)на дша: да не имає(т) жадного примѣсу до манастирски(х) пасика(х), и до грѣли, и до полѣни, и до усе҃го хотарь ѡ(т) загорна. елико є(ст) старїи хотарь: та слухає(т) нашего Манастирь ѡ(т) нѣмца. а кто сѣ покүси(т) чере(с) се(с) листу [!] на(ш), да име(т) сѣ вмѣшати бу(д) оу че(м) оу Манастир є(ст) хотарь ѡ(т) загорна. то(т) є(ст) противни(к) за нашему листу. и узри(т) на(д) собою нашу казнѣ. тоє все више писаное да є(ст) не порушено. А на бо(л)шее крѣпос(т), вѣлѣли есми нашему вѣрному пану до(б)рулови логовету, писати, и нашу печа(т) завѣсити кѣ сему листу нашему... пи(с) оу сучавѣ, в лѣ(т) $\neq \bar{s} \bar{ц} \bar{o} \bar{а}$, ю(л) $\bar{г}$ і.

№ 59

*Стефан воевода дає грамоту в тому, що він купив у Оани, брата
Олексі мечника, за сто двадцять татарських золотих село
Балковці і тепер дарує його Путнянському монастиреві*

10 вересня 1471 року, Сучава

Грамота у скороченому варіанті і з численними помилками публікувалася в збірці Уляницького (№ 97-а, стор. 108). За кордоном вийшла у збірці І. Богдана (т. I, стор. 159—160). Цей текст друкується за оригіналом, що зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 10).

Документ написаний на трохи пом'ятому пергаментному аркуші розміром 43,7 см × 53,5 см. Аркуш був складений, і на ньому утворилося чотири горизонтальні і п'ять вертикальних ліній зламу. Верхня горизонтальна і бічні вертикальні лінії зламу майже непомітні. На другій згори горизонтальній лінії зламу, на віддалі 23,5 см від лівого краю аркуша, утворилася дірка довжиною 2 см, яка пошкодила 6-й згори рядок. Три невеликих дірочки утворилися також на другій знизу горизонтальній лінії зламу у місцях її перетину з другою, третьою і четвертою зліва вертикальними лініями зламу. Ці дірочки трохи пошкодили 5-й знизу рядок. Аркуш пошкоджений також вздовж нижньої горизонтальної лінії зламу під текстом. Права частина другої знизу лінії зламу утворює складку, яка частково закриває 5-й знизу рядок. Проте текст під складкою зберігся і його мож-

⁸³ Можливо, к написано замість ч внаслідок їх графічної подібності.

на прочитати. По всьому аркушу розкидані невеликі бурі плями. Вдзовж другої знизу горизонтальної лінії зламу іде світло-бура смуга.

Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок для кріплення печатей. Дірочки розташовані так, що утворюють фігури двох симетричних ромбів. Вліво і вправо від цих ромбів відходять чотири паралельними лініями ще по шість невеликих дірочок. Отже, для кріплення печатей всього зроблено 56 дірочок. Печатей немає.

На звороті є кілька написів, зокрема буквена і цифрова дата грамоти, напис «Балковці», зроблений чорним чорнилом, що посіріло і майже стерлося.

Текст не доходить до кінця аркуша на 15 см; за винятком відзначених вище пошкоджених місць, він зберігся добре. Чорнило майже не втратило свого природного чорного кольору.

Грамота написана півуставом великими буквами.

Мл(с)тию. бжїю. мы Стефа(н) воевода г(с)п(д)рѣ земли. мо(л)да(в)-
скои. чини(м) знаменито. и(с) сѣмъ листомъ нашимъ. въсѣ(м) кто на(н)
възри(т). али[1]бо его чтучи. услыши(т). коли ж того. кому буде(т) потре-
бизна. ѡже прїиде пре(д) нами. и прѣ(д) наши(м) митрополитомъ кв(р)
ѡѡ(к)ти[2]стомъ. и пре(д) нашимъ епискупо(м). ки(р) тарасиє(м). ѡ(т)
романова трѣга. и пре(д) усіми нашими мо(л)давскими болѣры великими.
и ма[3]лыми. слуга на(ш) ѡана. бра(т) алексы спатарѣ. по своєи доброй
воли. ники(м) не понуже(н). и продалѣ. на(м) самы(м). свою правую ѡ(т)-
нину [4] и викупление. село на имѣ балковци. пониже серецкаго трѣгу.
що купи(л) алекса бра(т) его. ѡ(т) пана юргича. и ѡ(т) его праваго урика
[5] и прода(л) на(м). за рѣ. златы(х). татарски(х). и ми єсми зап[лати]ли у
руки. ѡани. усе испо(л)на. готовыми пиназми. прѣ(д) нашими [6] митро-
политы. и пре(д) усіми нашими мо(л)давскими. болѣре. а мы. затимъ.
установи. нашею доброю волею. и ѡ(т) ба помощью [7] како да утвѣдимъ.
и укрѣпи(м). на(ш) монастыр. ѡ(т) пу(т)ной. идеже. є(с) хра(м). успение
пресвѣтѣи. чистѣи. и прѣблго. словенѣи. вла(д)чи[8]ци нашої. бѣи и при-
сно двѣи марїи. и где є(с). иегуме(н). молебни(к) на(ш). кв(р) по(п). иѡа-
са(ф). и учинили єсми въ задшіє и за спа(с)ние. сто [9] почивши(х) родителей
наши(х). и за наше здравіє. и за. здравіє дѣтей. наших. и дали єсми тому.
свѣтому нашем(у) монастырю ѡ(т) [10] пу(т)ной. тоє више писа(н)ное наше
село на имѣ ба(л)ковци. ниже серецкаго трѣгу. наше выку(п)ление. да є(с)
монастирю нашему [11] ури(к). съ всѣмъ доходомъ. непорущенно нико-
лиже на вѣки. вѣчныѣ. а хотар. тому селу да є(ст). съ уси(х) сторо(н).
своими. старыми хо[12]тарми. куда. из века. уживали. а на то є(ст) велика
марториа са(м) г(с)дво ми. више писа(н)ны(и). Стефа(н) воево(д)а. и наши ми-
трополиты. [13] ки(р) ѡѡ(к)тисть. ѡ(т) сучавѣ. и кв(р) тарасиє. ѡ(т) рома-
нова трѣга. и наши болѣре. па(н) ста(н)чю(л). и си(н) его па(н) мырза. па(н)
влаику(л) староста [14] хоти(н)скы. и си(н) его. па(н) дума. па(н) бодѣ двор-

ни(к). па(н) збѣрѣ. па(н) лука. и па(н) блѣко. паркалабове ѿ(т) бѣлограда. па(н) нѣ(г). па(н) ива(ш)ко парка[15]лабове ѿ(т) келїи. па(н) арбуре паркала(б) ѿ(т) нѣмца. па(н) фете паркала(б) новогра(д)скїи. па(н) гангу(р) паркала(б)а ѿрхейскїи. па(н) бу(х)тѣ. па(н) [16] чокрѣлиє. па(н) шефу(л) черна(т). па(н) [н]цко гуди(ч). па(н) ивашко х(р)и(н)кови(ч). па(н) вра(н)-ча(н) татар[...н...]а вистиарни(к). па(н) юга п[о]стелни(к) [17] па(н) дажбо(г) чашни(к). па(н) тома столни(к). па(н) хуру коми(с). и инїи наши болѣре велїцїи. и малїи. а на болшую крѣпо(ст) том(у) вѣсему [18] више писанном(у). вѣлѣли. есми нашему вѣрному. болѣрину пану томѣ логофету. писати. и ну [!] печа(т). и печати. наши(х) [19] митрополитовѣ. и наши(х) болѣрѣ. привѣсити. и(к) сему нашему листу.— пи(с). исаїа дїа(к). у сучавѣ. в лѣто. [20] ≠ $\overline{\text{сц}}\theta$. $\overline{\text{м}}(\text{с})\text{ца}$ се(н) 1 днѣ: [21]

№ 60

Стефан воєвода дає право Воронежському монастиреві вільного, безмитного ввозу риби з будь-якого міста Молдавії

22 січня 1472 року, Сучава

Зміст документа переказаний у збірці Уляницького (№ 98-в, стор. 109). За кордоном грамота вийшла у збірці І. Богдана (т. I, стор. 166—167). Текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 11).

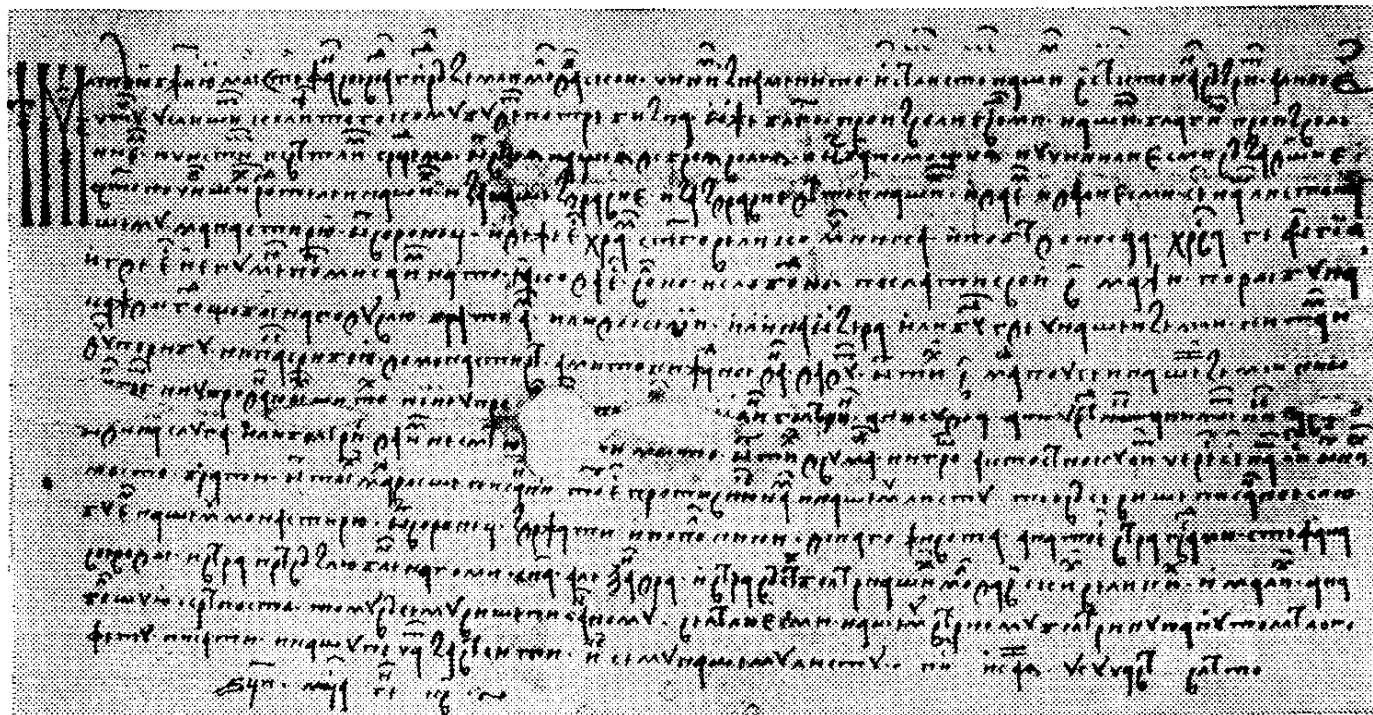
Документ написаний на пергаментному аркуші розміром 36,5 см × 22,8 см; він був складений, внаслідок чого на ньому утворилося сім горизонтальних і три вертикальні лінії зламу. На верхній горизонтальній лінії зламу, що проходить між 3-м і 4-м рядками тексту, погано збереглися виносні літери. Вздовж центральної горизонтальної лінії зламу утворився ряд великих дірок (найбільша з них завдовжки 5,5 см). Нижній край аркуша зліва має невеликий розрив, зашитий білою ниткою. Під текстом зроблено вісім дірочок для кріплення печатей. Печаті втрачені.

На звороті грамоти є ряд написів, зокрема: «+монастир [...]воронец» (напис зроблено півуставним письмом, чорнило дуже зблідло), дата написання грамоти «1472» та ін.

Текст займає майже весь аркуш. Грамота написана півуставним письмом великими літерами. Чорнило зблідло, але накреслення букв видно виразно.

$\overline{\text{Мл}}(\text{с})\text{тию}$ $\overline{\text{б}}\text{жию}$ $\overline{\text{мы}}$ $\overline{\text{стефа}}(\text{н})$ $\overline{\text{воево}}(\text{д})\text{а}$ $\overline{\text{г}}(\text{с})\overline{\text{п}}(\text{д})\text{рѣ}$ $\overline{\text{земли}}$ $\overline{\text{мо}}(\text{л})\text{да}(\text{в})\text{скои}$. $\overline{\text{чини}}(\text{м})$ $\overline{\text{знаменито}}$. $\overline{\text{и}}(\text{с})$ $\overline{\text{сѣ}}(\text{м})$ $\overline{\text{листо}}(\text{м})$ $\overline{\text{наши}}(\text{м})$ $\overline{\text{всѣ}}(\text{м})$ $\overline{\text{кто}}$ $\overline{\text{на}}(\text{н})$ $\overline{\text{възри}}(\text{т})$. $\overline{\text{алибо}}$ $\overline{\text{є}}(\text{г})$ [1] $\overline{\text{чту}}(\text{ч})$ $\overline{\text{услиши}}(\text{т})$. $\overline{\text{коли}}$ (ж) $\overline{\text{того}}$ $\overline{\text{кому}}$ $\overline{\text{буде}}(\text{т})$ $\overline{\text{потребизна}}$. $\overline{\text{оже}}$ $\overline{\text{блго}}$. $\overline{\text{произволи}}$ $\overline{\text{г}}(\text{д})\text{во}$ $\overline{\text{ми}}$ $\overline{\text{наши}}(\text{м})$. $\overline{\text{благи}}(\text{м})$. $\overline{\text{произволе}}$ [2] $\overline{\text{ние}}(\text{м})$. $\overline{\text{и}}$ $\overline{\text{чисти}}(\text{м})$ $\overline{\text{и}}$ $\overline{\text{свѣтли}}(\text{м})$. $\overline{\text{ср}}(\text{д})\text{цемѣ}$. $\overline{\text{ѿ}}(\text{т})$ $\overline{\text{въсєа}}$ $\overline{\text{нашеа}}$ $\overline{\text{доброа}}$ $\overline{\text{волеа}}$ $\overline{\text{и}}$ $\overline{\text{ѿ}}(\text{т})$

ба помоща. и учинили есми въ задшїе [3] свѣто почи(в)ши(х) ро(д)[и]-
телеи наши(х). и за наше здравіе и за здравіе дѣтей наши(х). и дае(м) и
дали есми. се(с) на(ш) листь на[4]шему. манастирю. ѿ(т) воронец. идеже
е(ст) хра(м). стго великом(ч)ника. и побѣдоносца. хр(с)ва георгіа. [5]
и где е(ст) негуме(н) по(п) мисаи(м) на то. како да е(ст). во(л)но. и слобо-
(д)но. послати свои вѣ мажи. по рыбу на [6] кажды го(д) щобы на годувлю
братиа(м). или до келїи. или на ѿзера. или бу(д) где у нашей земли. ни
та(м) и[7]ду(ч) по рыбу. ни па(к) с рибою. до манастирѣ. а мито ни жа(д)-
ное да (н) [1] даду(т). ѿ(т) ти(х) вѣ ма(ж) по усеи наше(и) земли ни
ѿ[8][... (н) ...] во(ш). ни у прода(н)ны(х) мыто(х). нї не у прод[а](н)[ы](х)
[...] по[...] (ж) [...] ди(н) болѣри(н). ани судец ани урѣ(д)ни(к) ани мы(т)-
ни(к) ав[...] [9] ѿдина слуга. или болѣри[н]. да и(м) не смѣю(т) [...] и мыто.
ѿ(т) ти(х) дву ма(ж). ни гро(ш). а кто сѣ покуси(т) чере(с) се(с) на(ш) ли(ст).
ѿ(т) ни(х) [10] мыто. брати. ѿ(т) ты(х) ма(ж) выше писа(н)ни[х]. то(т) е(ст)
противни(к) на(м) и нашем(у) листу. тоє вѣсе више писа(н)ное слю[11]буе(м)
нашем(у) манастирю. ѿ(т) воронец. здржати. и попо(л)нини [1] до наго [1]
живота. а на то е(ст) вѣра г(с)дѣ ми стефана [12] воеводы. и вѣра прѣвъ-
злюбле(н)наго ми. сна. алеѣа(н)дра. и вѣра вѣсѣ(х) болѣр наши(х) мо(л)-
давски(х) велики(х). и мали(х). а на [13] бо(л)шую крѣпость. тому вѣсему
выше писа(н)ному. велѣли есми. нашему вѣрному болѣрину пану томѣ
лого[14]фету. писати. и нашу печат(у) завѣсити. и(к) сему нашему листу:
пи(с) иса(и)а. у сучавѣ в лѣто [15] ≠ сщп. м(с)ца ге(н) кѣв. [16]

Стефан воєвода свідчить цією грамотою, що Іван, син Васьків, і його брати не є внуками Івана Купича і не можуть претендувати на його добро; спадкоємцями Івана Купича визнаються його дочка Марушка і внучатий племінник Михно, син Грози Купича

26 серпня 1474 року, Васлуй

Грамота у скороченому варіанті і з численними помилками публікувалася у збірці Уляницького (№ 97-а, стор. 109). За кордоном вийшла у збірці І. Богдана (т. I, стор. 191—193). Цей текст друкується за оригіналом, що зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 12).

Документ написаний на пергаментному аркуші розміром 28 см × 40,5 см, який був складений, внаслідок чого на ньому утворилися три горизонтальні і три вертикальні лінії зламу. На серединній горизонтальній лінії, на віддалі 20,5 см від лівого краю, утворилася дірка завдовжки 4,5 см і завширшки 1,2 см. Під текстом, між лівим і правим поперечними зламами, зроблено 30 невеликих дірочок для печатей. До грамоти привішені п'ять печатей: в центрі велика червона печать господаря, з боків чотири менші печаті — боярські. Написи на них частково збереглися. Господарська печать прикріплена на червоному шовковому шнурку, боярські — на голубих шовкових шнурках. На зламах і по краях грамоти утворилися невеликі жовті плями.

На звороті є кілька написів, зокрема проставлені інвентарні номери документа і його дата (1474).

Текст займає приблизно дві треті аркуша. Написана грамота півуставним письмом. Чорнило майже не втратило свого природного чорного кольору.

Мл(с)тію бжїєю мы стефа(н) воєво(д)а г(с)п(д)рѣ земли мо(л)давско(и) чины(м) знаменито и[с] сѣмъ листо(м) наши(м) въсѣ(м) кто на(н) оузри(т), или его чтучи оуслыши(т). коли (ж) того ком(у) потребизна буде(т). ѡже прїдоша прѣ(д) нам(и). [1] и прѣ(д) оусими нашими нашими [!] боѣры великими. и малыми. ива(н) снѣ васко(в) ѡ(т) хородни(к). исъ своими братїями. и тѣгали. на кнѣгину пана андреїкова шербица. на марушкою на до(ч)ка. [2] ивана ку(п)чича. и на оуноу(к) еи на Ми(х)но снѣ грози(н) ку(п)чича. и тѣгали на ни(х) та(к) рекучи. аже ѡни су(т) оунуки ку(п)чичеви по и(х) матери. того ра(ди) ми есми смотрили. и судили. ис нашими боѣры [3] и дали есми ива(н)кови. и братїамъ его. ка(к) є(с) право. и зако(н) по ѡбычаю. аби пошо(л) ива(н) са(м) съ кд. присѣжници. и щоби прсѣгну(л) ис ними. аже ива(н). исъ своими братїями. соу(т) оунуки ку(п)чи[4]чеви по и(х) матери. такожде. аже су(т) и марушки. и ми(х)нови. ти(ж) оунуки. того ра(ди) ива(н). исъ своими братїями. ѡни сѣ ѡ(т)метали ѡ(т) свою при-

сѣгу. и не хотили присѣгнути. и сѣ свои[5]ми присѣжници. али сѣ ѡ(т)-
пустили. на марушку на дочку ивана купчича. аби ѡна пошла сама. и при-
сѣгнула. рекучи та(к). аже ива(н) снѣ васко(в) ѡ(т) хородни(к). и сѣ своими
братіями. нѣ(с) оуну[6]ки ку(п)чичеви. ани еи марушкыи [!]. ани михнови.
прото(ж) марушка. ставши оу то(т) нареченны де(н) и присѣгла. прѣ(д) нами.
и прѣ(д) оусими нашими боѣры. и великими. и малыми. рекучи [7] та(к).
аже ива(н): и сѣ своими братіями. нѣ(с) оунуки ку(п)чичеви [!]. ани еи сами
марушци. ани ми(х)нови. сего ра(д)и ми видѣвши зискѣ марушки. аже
нѣ(с) иван. и сѣ братіями своими. оунуки ку(п)чиче[8]ви. ка(к) они тѣ-
гали. на марушку. прото(ж) мы есми дали. и подтвердили. марушки.
и ми(х)нови. племеннику еи. оусѣ села ку(п)чичева. и въсѣ имѣ-
ніе его. да е(с) имѣ. и також(д)ере. [!] ива(н) снѣ ва[9]ско(в) ѡ(т) хоро-
дни(к). и сѣ своими братіями. да не имаю(т) тѣгати. на марушку. и на
племени(к) еи на ми(х)но. ани на дѣтеи и(х). ани на онуки и(х). ани на
уве(с) ро(д) и(х). николи ни оу которы(х) дне(х) и ча[10]ско(х). ни пере(д)
нами. ани пере(д) инны(х) г(с)п(д)ре(х). поне(ж) страти(л). ива(н). и сѣ бра-
тіями своими. прѣ(д) оусего праваго закона. и да не имаю(т) добувати.
николи на вѣкы вѣчныѣ. а кто сѣ покуси(т) те[11]гати бу(д) оу которы(х)
дне(х). и часо(х). или пере(д) нами. или пере(д) ины(х) гпре(х). или ива(н).
алибо ѡ(т) его братіа. или ѡ(т) и(х) роду то(т) тогди. да заплати(т). завѣз-
ск(у). 3. рубли сребра чистого. тое оусе [12] выше писаное да е(с). марушци
и племѣню еи михнови. и дѣте(м) и(х). и въсем(у) племѣню и(х). непоруше(н)-
но николи на вѣкы. а на то е(с) велика марторіа са(м) г(д)во ми выше пи-
санны стефа(н) воево(д)а [13] и прѣвъзлюбленны(х) дѣтеи г(д)ва ми. алеѣа(н)-
д[р]а и петра. и бо(г)дана. и наши боѣры мо(л)давск[...](х). [...]нѣ его
па(н) мирзѣ. па(н) влаику(л) старостѣ хоти(н)скы(и). и снѣ его па(н) ду-
[14]мѣ. па(н) бодѣ дворни(к). па(н) збіарѣ. па(н) лука. и па(н) бѣлко прѣка-
лаби бѣлогра(ду). па(н) нѣгѣ. и па(н) ивашко прѣка[...] келіисти. па(н)
арбуре прѣкала(б) немецкыи. па(н) фете прѣкала(б) новогра(ду). па(н)
[15] га(н)гу(р) прѣкала(б) ѡрхїиски. па(н) пашко. па(н) бухтѣ. па(н) ива(н)
чокрѣліе. па(н) петри(к) ѡкимови(ч). па(н) ѡцко гуди(ч). па(н) ивашко
хринкови(ч). па(н) михѣу спата(р). па(н) юга вистіарни(к). па(н) юга [16]
постелни(к). па(н) дажбо(г) чашни(к). па(н) тома столни(к). па(н) илѣ хуру
коми(с). и ины оуси наши боѣры що при то(м) били по имени. великыи.
и малыи. а на болшее крѣпо(ст). и пооутвы[17]рж(д)еніе тому оусему выше
писанному. велѣли есми нашему вѣрному боѣрину. пану томѣ логофету
писати. и нашу печат(у). и печат(у) боѣръ наши(х) привѣсити к сему наше-
[18]му листу.— пи(с) илѣ. оу васлу(и) в лѣ(т) ≠сѣпв м(с)ца ау(г) кѣ: [19]

Стефан воєвода дарує Путнянському монастиреві віск, що надходить з Сиретського торгу, млини та село Козминул у Чернівецькій волості і встановлює межі монастирських угідь

3 квітня 1488 року, Сучава

Грамота у скороченому варіанті і з численними помилками публікувалася у збірці Уляницького (№ 100-а, стор. 117). За кордоном вийшла у збірці І. Богдана (т. I, стор. 333—335). Цей текст друкується за оригіналом, що зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 13).

Документ написаний на пергаментному аркуші розміром 52,5 см × 42,5 см; він двічі по-різному згортався, внаслідок чого на ньому утворилися чотири горизонтальні і чотири вертикальні лінії зламу. Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок, розташованих так, що утворюються фігури двох неправильної форми ромбів. Печатей немає. На всій поверхні грамоти наявні темно- і світло-коричневі плями.

На звороті аркуша проставлені дата документа і ряд інвентарних номерів.

Текст займає половину аркуша. На місці третьої горизонтальної і центральних вертикальних ліній зламу текст подекуди зовсім стерся. Написана грамота дрібним, але чітким півуставним письмом. Чорнило трохи вилиняло і набуло темно-коричневого кольору.

На нижньому краю аркуша писар, очевидно, пробував перо. Тут у безладді розкидані одноманітні гачки, схожі на букву р.

Въ имѣ ѿца и сна и стго дха. тр(о)ица стаа и єдиносжщнаа. и неразделімаа. се азъ ра(б) вл(д)кы моего їс х̄а. їѡ стефа(н) воєвода. бжию мл(с)тію. гп(д)рѣ земли. мо(л)давскої. знаменито чиним и(с) си(м) листо(м) наши(м). вѣсѣ(м) кто нан вѣзри(т). или єго чтучи оуслыши(т). ѡже блгопроизволи [1] г(д)во ми. наши(м) и блгы(м) произволеніємъ. и чисти(м) и свѣтлы(м). ср(д)цємъ ѡ(т) всеѣ нашеѣ доброѣ волеѣ. и ѡ(т) б̄а помощіѣ. ꙗко да утвѣрди(м). и оукрѣпимъ. стѣи на(ш) монастырь ѡ(т) путної. идеже є(ст) хра(м). оуспеніѣ прѣстїѣ и чи(с)тїѣ. и прѣблгословенѣи вл(д)чца наша б̄ца [2] и пр(с)но двї марїѣ. и где є(ст) єгуме(н). архима(н)дри(т). молеб'никъ на(ш). кв(р) по(п) паисїе. и оучинили єсмы вѣ задшїе сто почивши(х). прѣ(д)кѡ(в). и родители наши(х). и за наше здравїе. и спсєніе. и за здравїе. и спсєніе дѣтей наши(х). и дали єсмы тому стоу наше[3]му монастыру ѡ(т) путної. на(ш) правїи. прихо(д). вѣси камени ѡ(т) воску ѡ(т) нашего серецкого трѣга. и шесть воцинаре єще ѡ(т) серецкого трѣга. и наши питомѣи млини ти(ж) ѡ(т) серецкого трѣга. исъ сла(д)нищою. и малое мито на сучавѣ.

{4]. що є(ст) оу жикове. и еще есми дали и потврѣдили тому нашему стому монастиру ω(т) путной. наше питомое село. на имѣ козмину(л) у черновской волости. тоє вѣсе више писа(н)ное. да естъ тому нашему стому монастиру [5] ω(т) путной ω(т) на(с) оурикѣ. исъ вѣсемъ доходомъ. непорушено николиже на вѣки. а хотарь тому више писа(н)ному селу. да є(ст) поче(н)ши ω(т) луковице. ω(т) дубъ росохатыи. чере(с) заподїи чере(с) путь на сто(л)пъ где могила копана. ω(т)толѣ [6] прости чере(с) долину. на могилу на ди(л). а ω(т) тои могилу. чере(с) поле усе малои дорогою. до великою. дорогу. що иде(т) ω(т) луковице. а ω(т) тои великой дорогу. [!] до юріева става. а ω(т)-толѣ прости чере(с) поле на сто(л)пу. а ω(т)толѣ чере(с) поле на ду(б) [7] що є(ст) на ωбрѣжіе. та на рѣку на дерлуи. та дулу дерлуе(м). на ста(в) монасти(р)скїи. а ω(т)толѣ гори. потоко(м). до солонецѣ. ω(т)толѣ потоко(м). до ставъ въ покω(в) та на сто(л)пу ω(т)толѣ прости чере(с) поле на руду на козію. та рудою до ма[8]лого [!] дорогу. та малою дорогою до сто(л)па. та на старого сто(л)па. на великой дороги. що иде(т) ω(т) черно(в)ци. та чере(с) пу(т) прости чере(с) поле и чере(с) долину. на столпу. та на ду(б) знамен(н) що є(ст) на не(м) буѡру. [?] на аблунивецу. ω(т) кучура [9] та чере(с) долину що сѣ зоветъ переємъ. на другою долину. та на дорогу. та дорогою. та чере(с) куріево долину. на сто(л)пу. а ω(т) того сто(л)па. у другїи сто(л)пъ що є(ст) на ωбочи. та на бере(ст). на коровіево потоци. мало више плю(ч)-кова [10] пасика. та чере(с) коровїа оу сто(л)пу. та чере(с) лози на сто(л)пу на ωбочи. та на каме(н) на верхъ хлубокою [!] долину. та хлубокою долину. та чере(с) дерлуи. та прости чере(с) поле на абло(н) на край лиса. та у ли(с) межи двама [!] полѣнами [11] та буковиною долу. до луковичкое хотарѣ. где выходи(т) сте(ж)ка ω(т) буковина. та попере(к) рога. на ду(б) на росохатїи ду(б). на край лиса. то є(ст) ему ве(с) хотарь. а на то є(ст) вѣра нашего г(д)ва. више писа(н)наго мы стефана воеводи. и вѣра прѣвъ[12]злюблени(х) снѡвъ г(д)ва ми а(ле)ѣандра. и богдана влада. и вѣра боарь наши(х). вѣра пана збіари. вѣра пана нѣгъ. вѣра пана думи. вѣра пана гангура. вѣра пана драгоша дворника. вѣра пана хърмана. вѣра пана ѣцка гудича. вѣра пана да(ж)бога. вѣ[13]ра пана шефула. прѣкалаба хоти(н)ского. вѣра пана микоть. и вѣра пана рѣцеша. прѣклабове немецкїи. вѣра пана а(н)дреика чо(р)товского. вѣра пана грозѣ микотича. прѣкалаба ѡрхейского. вѣра пана секаръ прѣкалаба новогра(д)ского [14] вѣра пана клѣнѡа спѣтарѣ. вѣра пана бо(л)дора вистїарника. вѣра пана Єремїа постє(л)ника. вѣра пана андреика ча(ш)ника. вѣра пана матеа сто(л)ника вѣра пана ша(н)дра комиса. и вѣра уси(х) боарь наши(х) мо(л)-давски(х). велики(х) и мали(х). а по наше(м) жи[15]вотѣ кто буде(т) г(с)п(д)рь нашеи земли. мо(л)давской. ω(т) дѣтеи наши(х). или ω(т) нашего роду. или па(к) бу(д)кого бѣ избєре(т) гп(д)ремь бити нашеи земли. мо(л)-

давскои. то(т) щоби не поруши(л). нашего даанїа. и потврѣж(д)енїа. али щоби оутврѣди(л) и оукрѣпи(л) [16] зануже есми дали. и потврѣдили. стому нашему монастиру ѿ(т) пу[тнои] въ задшїе сто почи(в)ши(х) пре(д)кѿ(в) и родителеи наши(х). и за наше здравїе и спсєнїе. и за здравїе и спсєнїе дѣтеи наши(х) а кто сѣ перекуси(т) нашего даанїа и потврѣженїа по[17]рушити. или раздрушити. то(т) да є(ст) проклѣтъ ѿ(т) г̃а б̃а и спса нашего їу х̃а. и ѿ(т) прѣч(с)тыа его б̃гомтре. и ѿ(т) сты(х) д̃. єу(г)листи. и ѿ(т) сты(х) в̃і ап(с)ль врѣховнихъ. петра. и павла прочїи и ѿ(т) сты(х). тїи ѿ(т)ць иже въ никєи. и ѿ(т) в̃сѣ(х) сты(х) [18] иже ѿ(т) вѣка б̃у оугожь(д)шїи(х). и да є(ст) подобє(н). їудѣ и проклѣтому. арїи. и да имает(т) оучастїе. сѣ ѿнѣми їудее. еже възпиша. на х̃а б̃а. крѣвь его на ни(х). и на чадо(х) ихъ. а на бу(л)шее крѣпость. и потврѣж(д)енїе. тому в̃сєму више писа(н)ному ве[19]лѣли есми нашему вѣрному пану тѣтулу логофєту. писати. и нашу печа(т) привѣсити. к сєму листу нашему пи(с) їѿ(н) въ сучавѣ в лто ≠ s̃c̃rs̃ m̃(с)ца апрїлїа г̃ дє(н). [20].

№ 63

Стефан воевода дає грамоту в тому, що він купив у Шандра Гарду, його племінника Шушмана, його дядька Івана та інших їх родичів село Щилбиканії за 160 золотих татарських

17 серпня 1488 року, Сучава

У вітчизняних виданнях грамота не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці І. Богдана (т. I, стор. 350—352). Цей текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 8). Написана на пергаментному аркуші розміром 34,5 см × 48 см. Грамота була згоріута, тому на ній утворилися три горизонтальні і дві вертикальні лінії зламу. У місцях перетину нижнього і середнього горизонтальних зламів з вертикальними утворилися дірки. На середньому горизонтальному зламі вони великі: ліва закриває 6 рядків, права тягнеться на 7,5 см по 6-му знизу рядку. Крім того, на місці перетину середнього горизонтального зламу з лівим вертикальним утворилося ще п'ять невеликих дірочок. У цих же місцях перетину — великі жовті плями, що дуже пошкодили текст. Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок ромбічної форми, які розташовані у вигляді двох неправильної форми ромбів. За три нижніх дірочки привішена на червоному шовковому шнурку велика воскова печать червоного кольору. Печать витиснута у восковому муляжі і добре збереглася. Посередині печаті у колі діаметром 5 см —

господарський герб. Навколо напис: «+печать іω богдана воеводи господар земли молдавскої».

На звороті є кілька написів, зокрема вказана дата грамоти («1488») і проставлено ряд інвентарних номерів.

Текст займає трохи більше половини аркуша. За винятком відзначених вище пошкоджених місць, він зберігся добре. Чорнило трохи зблідло, але в цілому майже не втратило свого попереднього чорного кольору.

Документ написаний дрібним чітким півуставом. Букви, як правило, мають квадратну форму. Всі вони пишуться в рядку окремо одна від одної. Вгору над рядок виходять елементи букв з, ъ, у (у формі іжиці з петлею або без неї), т; униз під рядок виходять елементи букв а, в, д, з, р, х, ц, щ; середня вертикальна лінія в буквах ф і ж виходить за межі рядка вгору і вниз.

У тексті зустрічається лігатура: поєднання літер ѡ і р. Знаки ъ і ь чітко розрізняються; ъ має довгий загнутий вліво хвостик, що виходить над рядок; ь пишеться в рядку, причому нижня частина букви має форму трикутника.

Знак ъ пишеться послідовно в середині слова і в кінці префіксів, ь — у кінці повнозначних слів. У тексті зустрічаються два написання букви е: у вигляді невеликої дужки (іноді вертикальної риски) з маленьким язичком і у вигляді круглої дужки з довгим, загнутим униз язичком. Остання зустрічається тільки на початку слова. Буква ї (з двома крапками) виступає досить часто на місці і у словах церковнослов'янського походження.

Над рядком пишуться частіше букви, що позначають приголосні звуки (д, м, н, с, т, х), рідше — букви, що позначають голосні (е, у).

Въ имѣ ѡца и сна стго дха. тр(о)ица стаа и единосѣчнаа. и нераздѣ-
лимаа. се азъ ра(б) вл(д)кы моего ісѹ х̄а. іѡ Стефа(н) воевода бжїєю м(л̄)с-
тїю. г(с)п(д)рѣ земли. мо(л)давскои знаменито чини(м) и(с) си(м) листо(м)
наши(м). вѣсѣ(м) кто на(н) вѣзри(т) [1] или его чтучи оуслыши(т). ѡже
прїидоша. пере(д) нами. и пере(д) нашими. мо(л)давскими. боаре. вели-
кими. и малими. наши слуги шандру гарду. и племеникъ его шу(ш)ма(н).
и уико и(х) ива(н). съ своими сестрами. ма(г)да и мара [2] и нѣга снѡве
косте мѣсърѣскула. по и(х) доброй воли. ники(м) не понужени. ани приси-
ловани. и продали свою правою ѡ(т)нину. ѡ(т) св[о]его праваго. и питомаго
урика. едино село на имѣ щи(л)биканїи. у стиденои [!][3] топлици. на ве-
ликой сухи. и суха великаа ѡ(т) устїа до самого верха. исъ усими полѣ-
нами. и мунчели. ко(л)ко и(х) по неї и уси извори. на имѣ рѣрѣѡанѣ. [ѡс]-
тра. и негрѣлиса. исъ усими извори ко(л)ко у нихъ [4] упадаю(т) и полѣ-
нами и синожат'ми. самому г(сд)во. ми. за рѣ. злати тата(р)ски(х). и за-
плати(х). азъ г(сд)во. ми. уси тоти више писанїи пинѣзи рѣ. злати тата(р)-
ски(х). у руки наши(м) слуга(м). шандру га(р)[5]ду. и у руки племенику
его шушману. и у руки уику ихъ. ивану. и у руки сестра(м) его. магди.
и мари. и нѣги. снѡве: косте мѣсърѣскул[...] пере(д) нами. и пере(д) нашими.

мо(л)давскими. бо̑ры. [6]. и запла(в)ше. и у(к)мивши. усе̑ елико више
пище(м). а азъ г(с)дво ми у то(м) бл̑гопроизволи(х). наши(м) бл̑гимъ произ-
воленіємъ. и чисти(м) и свѣтлы(м) ср(д)цемъ. и съ всеѧ нашеѧ добраѧ во-
леѧ и ѡ(т) ба̑ помощіѧ. ꙗко да оутвр[7]димъ. и оукрѣпи(м). на(ш) ст̑и
монасти(р). ѡ(т) воронецу. и оучинили есмо въ задшїе сто почи(в)ши(х).
пре(д)кѡ(в) и родителеи наши(х). и за наше здравіе и сп̑сеніе. и за здравіе
и сп̑сеніе дѣтеи наши(х). и дали и похилили. потве(р)[8]дили есмо того село.
на имѣ ши(л)биканїи оу студеноей топлици. на великои сухи. и суха вели-
каѧ. ѡ(т) оустїѧ. до самого ве(р)ха. и съ усими полѣнами. и му(н)чели.
ко(л)ко и(х). по ней. и уси и(з)вори. на имѣ рѣрѣѡанѣ и ѡ[9]стра и негри-
лѣса. исъ усими. изворами. ко(л)ко у ни(х) оупадаю(т). и полѣнами. и сино-
жат'ми. тому стому нашему монастиру. ѡ(т) воронецъ идеже е(ст) хра(м)
стго и славнаго м(ч)нка. великаго и побѣ[10]доносца геѡргїѧ и где егумень.
моле(б)ни(к) на(ш). кв(р) по(п) ефре(м). и да е(ст) то(е) село на имѣ ши(л)би-
канїи. исъ усе(м) елико више пище(м). тому стому нашему монастиру.
ѡ(т) на(с) уорикъ. исъ в̑се(м) доходо(м). не поруше[11]но николиже. на
вѣки. а хотаръ тому више писа(н)ному селу. да е(ст) по старому хотару
ѡ(т) уси(х) сторо(н). куда из вѣка ѡживали. а на то е(ст) вѣра нашего г(с)д-
ва. више писа(н)наго мы. Стефана воеводи. и вѣра прѣвѣ[12]злюблени(х).
сно(в) г(д)ва ми. алеѣандра. и богдана вл̑ада...бо̑арь наши(х). вѣра пана
сбїари. вѣра пана нѣга. вѣра пана думи. вѣра пана гонгур[...]гоша
дворника. вѣра пана хѣрманѧ. вѣра пана [13] ацка гудичѧ. вѣра пана
дажбога. вѣра пана [щ...]ти(н)ского. вѣра пана микоть. и вѣра пана рѣ-
цешѧ. прѣкалабове [...]торо(в)скыи. вѣра пана грози прѣкалаба ѡрхейского.
[14] вѣра пана [...]арѣ прѣкалаба новоградского. вѣ[ра пана...]спѣтарѣ.
вѣра пана [...н...]вистѣрника. вѣра пана [...]а̑ посте(л)ника [...] вѣра
[пана бо(н)дара] вистѣрника. вѣра пана [...]їѧ̑ посте(л)ника. вѣра
пана андреѧ[...]чашника. вѣра пана [...]а̑ сто(л)ника. вѣра пана
ша(н)[15]дра комисѧ. и вѣра уси(х) бо̑арь наши(х) мо(л)давски(х). и
[великих и малих]. а по наше(м) животѣ кто буде(т) г(с)п(д)рь нашеи зем-
ли. то(т) щоби не пор[ушил] нал̑шего даанїѧ и потврж(д)енїѧ. але
щоби утврѣди(л) и оукрѣ[16]пи(л). а кто сѣ̑ перекуси(т) раздрушити
[...]даанїѧ. и потврж(д)енїѧ. то(т) да е(ст) проклѧ(т) ѡ(т) г̑а̑ ба̑ и сп̑са на-
шего їс̑у х̑а̑ и ѡ(т) прѣ(с)таѧ̑ его б(о)гоматерь. и ѡ(т) д̑. еу(г̑)листи и ѡ(т)
[17] сти(х) сла(в)ни(х). и в̑сехвалны(х). и врѣховни(х). ап[...] петра и пав-
ла. и прочїи. и ѡ(т) к̑д̑. проро(к) б̑жїи(х). иже ѡ(т) вѣка бо̑у оугоди(в)ши
[...]ѡ(т)ць никески(х). [1] и да е(ст) подобе(н) їудѣ̑ и про[18]клѣтому аріи

и да имає(т) участие. съ ѿнѣми їюдїи. иже възъпиша. на га̄ ба̄ и спса̄ нашего
 їсу ха̄ кръвь его на ни(х). и на чадо(х) и(х). а на бу(л)шее̄ крѣпо(ст) и по-
 тврѣ(д)єніє тому вѣсем(у) [19] више писа(н)ному. велѣли єсми нашему вѣр-
 ному. пану тѣутулу. логофету. писати и нашу. печа(т) привѣсити. к сему
 листу нашему пи(с) іѡ(н) [20] въ сучавѣ в лто̄ ≠ surs̄ м(с)да̄ ау(г). 31. [21].

№ 64

*Стефан воевода дає грамоту в тому, що він купив у Сіми пахар-
 нічела, його сестри Аннушки та інших їх родичів село Глодіні
 біля Ставчан за 150 золотих татарських, а також у тому, що
 він віддав це село Хоморському монастиреві, взявши у нього вза-
 мін селище Поліну і віддавши його Воронецькому монастиреві*

26 листопада 1490 року, Сучава

Грамота у скороченому варіанті і з численними помилками публікувалася в збірці Уляницького (№ 100 С, стор. 117—118). За кордоном вийшла у збірці І. Богдана (т. 1, стор. 436—437). Цей текст друкується за оригіналом, що зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 14).

Документ написаний на пергаментному аркуші розміром 64,5 см × 43,7 см ; він був складений, внаслідок чого утворилися три горизонтальні і дві вертикальні лінії зламу. На місці схрещення двох нижніх горизонтальних ліній зламу з вертикальними утворилися дірки. Середня горизонтальна лінія проходить по 6-му знизу рядкові, і тому деякі букви збереглися погано, а в місцях розривів зникли окремі слова. Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок, які розташовані у вигляді двох неправильної форми ромбів. Печатей немає. На місцях зламів утворилися коричневі смуги і плями.

На звороті є кілька написів, зокрема «монасти(р) ѿ(т) воронець», үстихомѿ(р); обидва написи зроблені півуставним письмом, чорнило дуже вилиняло.

Текст займає трохи більше половини аркуша. За винятком відзначених пошкоджених місць, він зберігся добре. Написана грамота півуставом, розмір букв середній. Чорнило вилиняло і набуло темно-коричневого кольору.

Въ имѣ ѿца̄ и сна̄ и стго̄ дха̄. т(р)оце̄ стаа̄ и єдиносьщна̄ и нераздели-
 маа̄. се азъ ра(б) вл(д)кы̄ моего̄ їѵ̄ ха̄. іѡ̄ стефа(н) воево(д)а̄ бжїєю̄ мл(с)тїю̄.
 г(с)п(д)рь̄ земли мо(л)давской. знаменито̄ чини(м). ис си(м) листо(м) наши(м)
 вѣса(м) кто̄ на(н) оузри(т) или его̄ чтучӣ оуслыши(т) [1]. ѿже̄ прїдоша̄
 прѣ(д) нами. и прѣ(д) оусимӣ нашимӣ мо(л)давскимӣ бо҃гарє̄ слуга̄ на(ш)

сима пѣхърниче(л). и сестра его а(н)ноушка. паней пана ша(н)дра комиса.
снѣ лазорови и настѣ паней пана хрѣмана. и сестра еи илка. и братъ
и(х) тома пѣхърниче(л). снѣ кости[2]ни. и по и(х) доброй воли. и ники(м)
не понужени. ани присиловани. продали свою правую ѡ(т)нину. ѡ(т) и(х)
праваго и питамаго оурика. ѡ(т) оурика. и ис привилїа. що имали ѡ(т)цеве
и(х) лазорь. и братъ его косте ѡ(т) деда нашего ѡ(т) алеѣа(н)дра воево(ди).
едино село. по(д)ли [3] стѣвча(н). на имѣ глѣдѣнїи гдѣ би(л) ста(н). та про-
дали тоє село. самому г(с)дву ми за. рѣн. зла(т) татарски(х). и заплати(х)
азъ. г(с)дво мы. оуси тоти. рѣн. зла(т) татарски(х). оу руки слусѣ нашему
сима. пѣхърниче(л) и сестри его а(н)ну(ш)ци. паней пана ша(н)дра коми-
са [4] снѣ лазорови. и оу руки насти. паней пана хрѣмана. и сестри еи
и(л)[ц]и. и брату и(х) томи пѣхърничелу. снѣ(м) костинѣ(м). прѣ(д) оу-
сими нашими мо(л)давскими бога(р)[...] и утклившѣ и заплатившѣ а(з)
г(с)дво ми усе елико вышѣ писахѣ(м). и у то(м) оу то(т) же ча(с) [5] прїи-
доша прѣ(д) нами. и прѣ(д) оусими нашими мо(л)давскими богаре. млеб-
ни(к) на(ш) ки(р) попъ герѣ(н)діе. іегумѣ(н) исъ вѣсѣми. таже ѡ х(с)ѣ бра-
тїа(м)и ѡ(т) нашего стго монастыра. ѡ(т) хомора идеже є(ст) хра(м) успенїе
прѣстѣи чистѣи. и прѣбл(с)венѣи вл(д)чци наше(и) [6] бѣи и пр(с)нодвѣи
мрїи. и проминѣли съ гсдво мы. и дали г(с)дву ми ѡ(т) оурика. того стго
нашего монастыра. ѡ(т) хомора. ѡдно селище на имѣ полѣна. на оустїе хо-
мора. [и] г(с)дво мы есмъ да(л). измѣну тому стму нашему монастыру. ѡ(т)
хомора. идеже є(ст) хра(м) оу[7]спенїе пр(с)тѣи бѣи. и гдѣ є(ст) іегумѣ(н)
квр по(п) герѣ(н)діе. за тоту селищу що є(ст) на устїе хомора. тоє наше
село на имѣ глѣдѣнїи. гдѣ би(л) ста(н) по(д)ли ставча(н). що есмо г(с)дво
мы. купи(л) [т]ое село. ѡ(т) нашего слуга ѡ(т) сима пахарниче(л). и ѡ(т)
сестра его а(н)ну(ш)ка. паней пана ша(н)дра [8] комиса. снѣ лазорови.
и ѡ[т] настѣ паней пана хрѣмана. и ѡ(т) сестра еи и(л)ка. и ѡ(т) бра(т) и(х)
тома пѣхърниче(л) снѣ костини како да є(ст) тоє село на имѣ глѣдѣнїи
гдѣ би(л) ста(н) по(д)ли ставча(н). ѡ(т) н[ас] ури(к) тому стму нашему
монастиру ѡ(т) хомо(р). исъ вѣсе(м) доходѣ(м). непорущено ни[9]коли на
вѣкы. а па(к) у то(м) блгопроизволи г(с)дво мы. наши(м) блгы(м) произво-
ленїе(м). и ч(с)ти(м). и стли(м) ср(д)це(м). исъ оусею нашею доброю волею.
и ѡ(т) бѣ помощїю како да утвѣрди(м). и у[...]пи(м). на(ш) стїи монастырь.
ѡ(т) воронѣ(ц). идеже є(ст) хра(м) стого. и славнаго. великомчени[10]ка и по-

бѣдоносца. георгіа. и где е(ст) ѿгуме(н) млебни(к) на(ш). кв(р) по(п) генадіе. и учинили есми. въ задоушіе сто почивши(х). пре(д)кѡ(в) и ро(дї)тели наши(х). и за наше здравіе и [спасе]ніе и за здравіе и сп(с)ніе г(д)жи наше(и) мріи и за здравіе. и сп(с)ніе дѣтеи наши(х). [11] и дали есми тому стму нашему монастиру ѡ(т) вороне(ц) тоє прѡ(д)реченоє селище на имѣ полѣна. на устіе хомора. да е(ст) тому стму нашему монастиру ѡ(т) воронецъ ѡ(т) на(с) ури(к) непорушено николиже на вѣкы. а хотарь монастиру ѡ(т) вороне(ц). поче(н)-ши. [12] ѡ(т) мо(л)дову. ѡ(т) проти(в) воронца. где падає(т) оу мо(л)дови та ѡ(т) полѣ[...]. путе(м) догде упадає(т) оу великіи поу(т). на копаную мо-гилу. ѡ(т)толѣ чере(с) великіи пу(т). и чере(с) ли(с) на устіе из[вор]а на еди(н) хра(б) знамена(н). ѡ(т)толѣ. изворѡ(м) горѣ на верхъ дила. на еди(н) бра(д) зна[13]мена(н). ѡ(т)толѣ право чере(с) коне(ц) рѣдѣ [?] и чере(с) зъподію на дру[.ги.] д[.л.]. на еди(н) бра(д) знамена(н). ѡ(т)толѣ право до крѣниці думитрови. ѡ(т)толѣ попу(д) оубочи на еди(н) бра(д) зна[менан] межи два зъподіи ѡ(т)толѣ право. на еди(н) ли(п). що е(ст) на не(м) буѡ(р) [?]. що е(ст) бли(з)ко [14] пута. где вѣходи(т) пу(т). из лѣса. ѡ(т)толѣ право на пото(к) хомора [...] едну во(л)ху знаменану. ѡ(т)толѣ потоко(м) долу. догде вѣходи(т) пото(к) из лѣса. та чере(с) хомо(р). на еди(н) топо(л) знамена(н). ѡ(т)толѣ попоу(д) лѣсо(м) та чере(с) коне(ц) лѣса. на еди(н) бу(к) знамена(н). що е(ст) бли(з)ко ве[15]ликои дороги где вѣходи(т) доро-га из лѣса. ѡ(т)толѣ право чере(с) [...] чере(с) мо(л)даву на каме(н)[...] то е(ст) ему ве(с) хота(р). а на то е(ст) вѣра нашего г(д)ва выше писа(н)-наго мы [...] воево(ди) и вѣра прѣвѣзлюблени(х) снѡ(в) г(д)ва ми алеѣа(н)-дра. и богдана влада. [16] и вѣра богар наши(х). вѣра пана дума. вѣра пана [...] вѣра пана хрѣмана. вѣра пана [...] вѣра пана гацка худича вѣра пана [...] тиского. вѣра пана микоть. и пана рѣцеша паркалабов[ь] ѡ(т) Нѣмца [17] вѣра пана а(н)дреика чорторо(л)ского. вѣра пана грози паркалаба [ор]хеліского вѣра пана [...] паркалаба новогра[дск]ого вѣра пана [...] вѣра пана ходора вистѣрника. вѣра пана еремїа постє(л)ника вѣра пана [18] мохила ча(ш)ника. вѣра пана фроу(н)те(ш) сто(л)ника. вѣра пана ша(н)дра комиса. и вѣра уси(х) богар наши(х). мо(л)давски(х) велики(х). и мали(х). а по наше(м) животє кто боудє(т) гп(д)рь наше(и) земли. ѡ(т) дѣте(и) наши(х). или ѡ(т) нашего роду. или па(к) боуд(к)ого [19] бѣ избєре(т). гп(д)ремѣ бити. наше(и) земли мо(л)давскои то(т) би не поруши(л) нашего даанїа и потвѣрженїа али би оутвѣрди(л). и укрѣпи(л). а кто сѣ покуси(т) нашего даанїа. и потвѣрд(ж)енїа. порушити. или ра(з)друшити. то(т) да е(ст) проклѡ(т). ѡ(т) [20] га ба и спса нашего іѡ ха. и ѡ(т) прч(с)тїа его

бгмтре. и ѿ(т) стѣ(х) вѣ ап(с)ль врѣховни(х) и ѿ(т) стѣ(х) тѣі. ѿ(т)цѣ никеис-
ки(х) и ѿ(т) всѣ(х) стѣ(х) иже бѣ оугоди(в)ши(х). а на [бол]шую крѣпо(ст).
и потврѣд(ж)деніе тому. всѣму выше писа(н)ному. вѣлѣли єсми [21] наше-
му вѣрному. пану тѣтулу логофету. писати. и нашу печа(т) привѣсити.
к сему листу нашему. писа(л) тоадерь дѣа(к) у сучави в лто ≠ сѣги. ное(в)
кс дна. [22]

ЗАКАРПАТСЬКА ГРАМОТА

№ 65

Пан Радул, віцашпан марамороський, і жупани Банко, Тодір, Шандр та ін. повідомляють, що воєвода Балиця і мещер Драг збудували монастир св. Михайла на землі тересовській і дали йому із своїх спадкових володінь три села Терес, Крившич і Крушево, а також млин на Сопунці

1 травня 1404 року, Сигет

Грамота неодноразово публікувалася у вітчизняних і зарубіжних виданнях. Зокрема, фотокопія документа була додана А. Петровим до статті «Древнейшая церковнославянская грамота 1404 г. о карпаторусской территории» («Sborník filologičný», VIII, Прага, 1926), а також до окремої брошури з тією ж назвою, що вийшла у 1927 р. в Ужгороді; текст грамоти дещо модернізований, введена сучасна інтерпункція, власні назви написані з великої літери, не відображені виносні букви та ін. Текст публікувався також у праці Ф. Тіхого «Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi» (Прага, 1938, стор. 3). Науково транслітерований текст грамоти і фотокопія подані в статті М. Антошина «Закарпатская грамота 1404 года» («Научные записки Ужгородского государственного университета», т. XIII, Львов, 1955, стор. 12—13); в статті подано також детальний мовний аналіз документа.

Цей текст друкується за фотокопією, доданою до статті М. Антошина.

Оригінал грамоти, очевидно, зберігається в Будапештському архіві народного музею.

Се азъ⁸⁴ пань радуль вицашпань маромуре(ш)скы(м) [!] и жупань ба(н)ко [1] и тодѣрь и шандрь. немпиш ѿ(т) (са)рвасова⁸⁵ иванчукъ драго[2]мирь и брать его Дань. и лешка белкови(ч)⁸⁶. и косте драгуше[3]-

⁸⁴ ь переправлено іншим чорнилом на ѣ.

⁸⁵ о переправлено іншим чорнилом на а.

⁸⁶ Франтішек Тіхий в кн. «Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi» (Praha, 1938) пропонує таке читання: леш кабелкови(ч) (стор. 3).

вичь. и косте поповь. и нань ѿ(т) съпѣнны. даемо вѣдомо [4] симъ наши(м)
листомъ. въсѣкому кто посмотри(т) на [5] сѣсь листь. аже балица воевода.
драгъ мещерь. съзи[6]даше црковъ. въ имѣ стго архаггла михаила. на
зе[7]мли тересов(ь)ской. и прѣ(д) нами дадоше ѿ(т) своего оурика [8] три
села манастирю и единь⁸⁷ млинъ. едно село тересь. [9]. а друго крив-
чичь. а третіе крушево. и млинъ що є(с) на зе[10]мли дльгополской. на
сопункы. где падаетъ. съпѣнца [11] оу тису. да служе(т) манастирю
стго архаггла михаила. [12] а по ихъ смрти и думитру воевода. и братъ
его А[13]ле[...](н)дръ мещерь дадоше. прѣ(д) нами въсѣми тиа [14]
села стму архагглу михаилу, ѿ(т) своего оурика [15] село тарась. и село
кривчичь. и село крушево. и млинъ⁸⁷[16] що є(с) на земли дльгополской.
на сопонкы. кде па[17]дає(т) съпѣнца у тису, а тиа села дадоше прѣ(д)
на[18]ми ни на наше вѣ(даніе). и с полемъ, и съ лѣсомъ и съ водою [19]
и съ въсѣмъ прижи(т)ко(м) да будутъ манастирю. [20]. писано под на-
шими печатами на столном [21] мѣстѣ оу Сигѣту. в лѣто ≠s и ѿ вѣ мца
маѣ [22] въ а днь. [23]

⁸⁷ ѿ переправлено іншим чорнилом на ѿ.

ДОДАТКИ

I

Влад воевода надає право українським, польським і молдавським купцям вільно купувати і продавати товари в угро-влахійській землі, а також возити товари через територію його держави в інші землі

8 вересня 1440 року, Торговищі

Грамота публікувалася в зібранні «Acta grodzkie i ziemskie», т. VII, стор. 220—221. Текст грамоти транслітерований, особливості графіки і орфографії в основному збережені. Відступом є лише запровадження сучасної інтерпункції і повне написання скорочених слів (у цьому разі дописані літери беруться в квадратні дужки). У збірнику вміщена також кольорова літографія з оригіналу в натуральну величину.

Даний текст публікується за оригіналом, який зберігається у ЦДІА УРСР в м. Львові (ф. 131, оп. 1, спр. 72). Грамота написана на тонкому пергаментному аркуші розміром 37 см × 35,5 см. Аркуш складений, на ньому утворилися дві нерізкі вертикальні і чотири горизонтальні лінії зламу. Пергамент пожовтів, у нижній частині набув буруватого відтінку. По горизонтальних лініях зламу (особливо по 2-й знизу) текст потерся. Посередині нижнього кінця грамоти є невеликий (6 см завдовжки) виступ, що є продовженням аркуша. Він загнутий вперед і прикріплений до аркуша синім і червоним шовковими шнурками, на яких привішена велика кругла печатка з червоного воску у восковому муляжі. Діаметр печатки — 9,5 см, біля чверті печатки з написом відламано. Решта напису збереглася: «wlad! filius! merce! transalpinis! waivoda! et! dominus...»

На звороті аркуша стоїть штамп Архіву стародавніх актів м. Львова з колишнім міським гербом і зроблено ряд написів чорнилом, чорним і червоним олівцем. Серед них дата написання грамоти, різні інвентарні номери.

Грамота написана середнім півуставом. Для письма характерна наявність виносних літер. Зокрема, виносяться над рядок літери г, д, ж, м, н, с, т, х, а також и, у.

Над літерою **ы** наявний надрядковий знак у вигляді двох паралельних похилених вліво рисок; цей знак може означати винесене над рядок **и**. Знаки **ъ** і **ь** чітко розрізняються: **ь** пишеться в рядку, **ъ** має довгу мачту, яка виходить за рядок і загинається вліво вниз. Довгу мачту має також літера **ѣ**. Вертикальні лінії букв **а**, **ж**, а також інколи перша вертикальна лінія літери **м** виходять за межі рядка вгору і вниз. Вертикальна лінія літери **р** і центральна вертикальна лінія літери **щ** опущені вниз, під рядок. Букви **з**, **с**, **ѡ**, **е**, **к**, вживаючись на початку слова, можуть бути значно більшими від інших літер.

Перед голосними закономірно виступає і; у має форму v (іжиці) з петлею вниз; е має цілий ряд накреслень: воно може мати форму великого, трохи не замкнутого кола з довгим хвилястим язичком, півкола з хвилястим або загнутим униз язичком, невеликої дуги з прямим язичком та ін.

Грамота написана чорним чорнилом, що набуло темно-бурого кольору. Хрест і заголовна літера, а також підпис в'язю під текстом написані червоним чорнилом.

Въ х̄а б̄а бл̄говѣрни(и) и б̄гоч(с)тивы(и) и х̄(ст)ѡлюбивы(и) и б̄гѡ(м) помазанны(и) и самодр̄жавны(и). іѡ Вла(д) воивѡ(д)а мл̄(с)тїѡ [1] б̄жїеѡ и б̄жїеѡ бл̄гы(м) произволенїеѡ. ѡбладужу ми. и г̄(с)двуѡу ми. в̄сеи. земли угровлахїиско(и). [2] даѡе и до великого мора ѡбладуж . пачеѡе и на угрьскои земли. ѡмлашу. и фагарашу херцеѡ. [3] бл̄гопроизволи. г̄(д)во ми своим̄. бл̄гы(м) произвол̄нїеѡ. ч̄(с)ти(м) и свѣтли(м) ср̄(д)цеѡ и дарих̄. сы(и) [4] в̄сеч(с)тны(и). б̄(л)гоѡбразны(и). и пр̄ѣ(д)почитанны(и). иже на(д) в̄семи ч̄(с)ти. и даров̄. настоѡщи. хрисовуль. г̄(с)два [5] ми. паче же. учиних̄ више. ра(дї) прошенїа прїатели г̄(д)ва ми еже с̄ж(т) местичи ѡ(т) Кракова по йменю. [6] марти(н) хми(л). и станислав̄. дивны(и) будучи мести(ч) въ львоѡе. тако записа(х). си(и) ч̄(с)тны(и) ли(с)[т] г̄(д)ва ми [7] с̄ѡ в̄роѡ и с̄ѡ ѡбещанїеѡ. и даю в̄данїе. в̄сем̄. купце(м). и в̄секо(му) чл̄вку. тко [1] би хоте(л). до земли г̄(д)ва [8] ми. дойти. ѡ(т) в̄сеи л̄ѣцкои земли. ѡ(т) кракова. ѡ(т) львова. и ѡ(т) ини(х) м̄ѡсть. и ѡ(т) рускїѡ земли [9] и ѡ(т) мо(л)дов̄скои. земли. в̄секи(и) чл̄вк̄. и в̄секи(и) купец̄. хто узри(т) сы(и) ли(с)[т] г̄(д)ва ми. или услышит̄ [10] е(г) ч̄тучи. и тко[1] би хоте(л) дойти с̄ѡ купїѡ(м). буди с̄ѡ коим̄ либо трыго(м) в̄секи(и) чл̄вк̄ да идеть. в̄[11]секи чл̄вк̄ въ земл̄ г̄(д)ва ми. мирно и слобо(д)но. да продава(т) що има(т). и да купова(т) що люби(т). и паки ми[12]рно и слободно. да поидеть нечеѡе не боеѡе. а мито да плати(т). на рыбныку в̄секи(и) чл̄вк̄ ѡ(т) [13] единого воза. два. флорини. в̄грьцкы. а по ини(х) м̄ѡсто(х). да плати(т) правое мито како имо лю[14]дїе. даѡаѡъ. а потѡ(м). слободно да ходит̄. хто ли бы хоте(л) ѡ(т) ва(с) и до тур(с)кои земли [15] пойти еще. может̄ мирно и слободно ходити. давши. правое мито. Сїе запи[16]сах̄ вам̄. купцеѡ на в̄чни(и) в̄ѡкы непот̄ьковено. до живота г̄(д)ва ми. по см̄рти же [17] г̄(д)ва ми. и до живота с̄нов̄ г̄(д)ва ми мирча. и вла(д) и раду(л) или ини коѡго избереѡъ г̄ѡ б̄ѡ [18] бити г̄(д)н̄ влашкои земли по гр̄ѡх̄ом̄. нашим̄ или и ѡ(т) инопл̄меннык̄. да еще поч̄ѡ[19]теть. и понови(т). и утвор̄дит̄ сы(и) хрисовуль. и тѡго г̄ѡ б̄ѡ. да поч̄теть. и утвор̄ди[20]т̄

въ г(д)вѣ его. аще ли порушить. и посрамить. и не послуша(т) сы(и) ли(с)[т]. то такового [21] гѣ бѣ. да порушить и посрамить. въ г(д)вѣ его. и да убѣетъ з(д)ѣ тѣло. а въ бѣдущимъ. вѣ[22] цѣ дшѣ. и да е(с) прокле(т) ѡ(т) хѣ ба спса нашего и ѡ(т) тѣи сты(х) ѡтцѣ иже въ никеи [23] бѣоносныхъ и да имать. учестіе съ иудож и съ. аріеж. и съ ѡнеми. нечѣстивеми. [24] еже рекошѣ на хѣ ба спса нашего кровь его на ни(х). и на чедѡ(х) и(х). еже е(с) и бѣдетъ. [25] въ вѣкы аминь. и на тѡ(м) вѣсѣмъ врѣху писанны(м). вѣра. и дша г(д)ва ми. и вѣра и дша снѡвѣ [26] г(д)ва ми. и вѣра жупана тудора. и вѣра жупана татула. великѡ(г) дворника. и вѣра жупа[27]на нанула. и вѣра жупана воика. и вѣра жупана манѣ удриша. и бра(т) его стойка и вѣра [28] жупана гарчула. и вѣра жупана. радула борчева. и вѣра. жупана станчула хоноа. и вѣра [29] стефана лѡ(г)ѡфета. и вѣра дими(т)ра сп[а](т)арѣ. и вѣра шербана вистѣра. и вѣра семена сто[30]льника. и вѣра. микле пахарника. и вѣра баде. комиса. за по великое же. утврѣж(д)еніе [31] велели есми. нашем(у) вѣрном(у). писарю. михаилу сы(и) ли(с)[т]. приправи[ти] и нашу. велику. [32] печать. привесити. а дана. въ. аргишо. писана же въ трѣговищи. м(с)ца септеврѣа и днѣ в лѣ(т) ≠ сѣми: [33] ѡ влад воевода мл(с)тѣ. бжѣе. гсдрѣ. [34]

II

Послання великому князю Казимирові від царя Муртази, передане братом Муртази Ахматом

Серпень 1484 року

Грамота опублікована в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 4, № 40, стор. 347—351). Даний текст публікується за копією, вписаною до Литовської метрики, кн. 4, що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 4), арк. 112, 112 зв., 113). Коротку характеристику Литовської метрики і палеографічний опис кн. 4 див. на стор. 41—42).

112

Мѣца Августа инѣдиктъ вѣ.

гарѣлыкѣ ѡтѣ цара Мурѣтазы

Казимиру брату ѡтѣ му(р)тазы цара поклонѣ, рекѣши слово тоєсть погонѣ здавна и досюла, съ вашими предѣки наши предѣки ѡтѣцы и дади наши, коли были у приѣзъни и въ братѣствѣ ино межи ними тогды многие доброты были, ѡдинѣ дрѣгому приѣзъни чинивали, А неприѣзъни не чини-

вали, а вбогнє влусы штобы супокоемъ были, на то межи собою тве(р) дую при:сагу де(р)жали, Абы хота и сами ѡтъ дара ѡ(т)ца моего котори(и) же передъ бога пошолъ. черес трета по тому жъ присаги хотели были есте. Нинє пакъ сего году по тому жъ и ѡтъ насъ ѡ томъ деле усказали есте по правде пе(р)ве(и) ѡхмать царь ѡдинъ царь былъ, А нинє два цари есмо з братомъ Моимъ седихматомъ въ его и съ его меньшею братьею и ѡ дете(х) е(г)[о]. ꙗ [нєвє]даю А ѡ княза еще тимира и ѡ братью его меньшую и ѡ дете(х) его деле такожъ не ведаю. А ѡтъ мене коли змолышъ и ѡтъ слугъ моихъ твоимъ улусомъ коли шкода станеть ѡтъ правое руки або ѡтъ левое або которие подлє мене стоать ѡтъ брати мои ѡ(т) дете(и) мои(х) твоимъ людемъ коли шкода станеть, а ѡ томъ деле коли ꙗ буду ведати к тебе [коли] рать свою пуцу Або ѡтъ иное стороны рать моя прибехъши, твоимъ людамъ зашкода(т) А ꙗ ѡ томъ ꙗ узведеавши, А таа рать и (з)де ко мне при(и)деть потомъ ꙗ ихъ только буду не казнити А полонъ вашъ у нихъ ѡтънему и ва(м) не ѡ(т)шлю, А любо ѡтъ иное стороны где моя сила не стечеть а рать на конь узьсадетъ а ꙗ ѡ томъ узведеаю А кто бе исъ птичею ꙗзыкъ вести не пошлю землю и небо котори(и) иствори(л) богъ мене побѣ(и) такъ рекъши присагу свою выписавши присажъны(и) листь написавъ тагиревымъ меньшимъ братомъ табипомъ послалъ есми. А такежъ мене сакъ го:ворачи хота и ты какъ еси бра(т)[а] ахмата видель мене по тому жъ видь А хота моего слугу какъ его слугу видь А ещо моихъ несколько есачныхъ люде(и) ѡтъ есака Бегаючи к тебе прихилилися А моихъ пошлинъ мене не дають, то бы еси велє(л) дати, А тотъ панъ богданъ лєвковичъ Што люди заве:даеть почонъ(?) ѡтъ великого царя и досюла намъ есакъ даивали, А тыє есаки ажъ мене братомъ наречешъ вели дати А только такъ не будетъ Братство наше по чому знакомито будетъ какъ рекучи ꙗрьлыкъ послали есмо: конє(ц) ниже(и) Казимиру Брату ѡтъ му(р)тазы поклонъ рекши бы то было сведомо што жъ вы насъ брата своего здоровъ ѡтъведываете ѡтъ ле(то)шнего и до сего часу стрета послали были есте, ино тогды Мы ѡкочинъ ѡни пришли ѡтъ своихъ неприателе(и) великую працу мели есмо а ѡнъ дла тебе и насъ штобы промежи насъ бра(ц)ство повышалоса того дла много голоду и томли те(р)пелъ нинє пакъ дла нашего бра(ц)ства нашего стрета добримъ ласкавымъ ѡкомъ посмотри межи тебе и межи мене дла ꙗ Васъ и насъ коли его стому ве(р)нешъ братства дела нашего А еще надобва дела устрета нисколько поставовъ есми взалъ какъ жалованье вчинилъ какъ ему заплату вчинишъ то ты ведаешъ а ѡбрагимъ толъмачъ на се(и) дорозе много томъли мелъ а и его какъ будешъ жаловати вы ведаете на то есми листь писа(л):

а Што коли та(и)ны свои чере(з) табина мене ускажи коли сюю правду ꙗкъ промежи собою вчинимъ потомъ ѡтъ сего часу межи тебе и нами лєшее[!] доброты иного дела не будетъ ѡ(т): сего часу ѡтъ насъ к вамъ котори(и) посолъ при(и)деть бе(з) листа А бе(з) наше(и) печати, и вы того непочътиво ѡтъпустите зану(ж) то ложъ естъ.

ПОКАЖЧИК ОСОБОВИХ ІМЕН

Аврам — мішанин брестський, 18.

Албъ — боярин молдавський, 55, 57.

Алекса — боярин молдавський, мечник, брат Зани, 59.

Але(кса)идръ — магістр, брат Думитру воєводи, 65.

Александр Ю(р)євич — князь, намісник гродненський, 19.

Александр (Alexander) — великий князь литовський, 22—26, 27, 28.

Але́зандер — князь київський, 1.

Але́зандръ (Добрий) — воєвода, господар землі Молдавської, 32—41, 52, 64.

Але́зандръ — син Але́зандра (Доброго), 40.

Але́зандръ — боярин молдавський, мечник, 44.

Але́зандръ — син господаря Стефана (III), 60—64.

Андрейко — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 62.

Андроник Михаил — житель землі Молдавської, 56.

Андроникович Косте — боярин молдавський, 44.

Андрушко — боярин молдавський, 53.

Андрѣи Михайлович — князь, підданий великого кн. литовського Витовта, 6.

Анна — дружина Жикмонта Индриховича, 4.

Аннушка — дружина Шандра, конюшого, 64.

Арбуре — староста нямецький, 59, 61.

Арданович Петръ — писар канцелярії господаря молдавського, 54.

Бабински (Babynsky) — родич *Волкевича Романа Олизара*, 2.

Баду — циган, підданий Молдовицького монастиря, 50, 54.

Бада — боярин молдавський, 47.

Бакотский Петраш — шляхтич подільський, 10.

Балица — воєвода закарпатський, 65.

Балчан Иван — боярин молдавський, 46—48, 53.

Банко — жупан закарпатський, 65.

Бартоше Станислав — дворянин, 28.

Бедрихъ — шляхтич, 9.

Белкович Леока — жупан закарпатський, 65.

Бера (Бѣра) — циган, підданий Молдовицького монастиря, 50, 54.

Беренде (Береида, Бериндѣи) — боярин молдавський, стольник, 42, 44.

Берестяникъ Лаврентей — крилошанин Києво-Печерського монастиря, 5.

Блько — староста білгородський (иа Дністрі), 59, 61.

Богдан — брат господаря молдавського Ілїи, 45.

Богдан Влад — син господаря Стефана (III), 61—64.

Боговитунович Левко (Bohowitynowicz Lewko) — ключник брестський, 23, 25.

Богуш Нестѣкович — боярин молдавський, син Нестака, 35, 46, 47.

Бодѣ — боярин молдавський, 59, 61.

Болбосѣ — боярин молдавський, 53.

Болдор — боярин молдавський, скарбник державний, 62.

Болобан Васко Гринкович — див. Гринкович Болобан Васко.
Болобан Ивашко Гринкович — див. Гринкович Болобан Ивашко.
Боухтѣ (Боухти) — боярин молдавський, 55, 57, 59, 61.
Браєвич Дума — боярин молдавський, 46, 47, 53, 56—57.
Браєвич Юрги — встановлювач меж маєтків, 48.
Братул — боярин молдавський, 46, 47.
Братул — син Прочелника, боярин молдавський, 53, 56.
Братаи — керівник канцелярії господаря молдавського, 32, 33.
Брънич Стан — див. Бырлич Стан.
Буговский — член львівського торговельного посольства до молдавського господаря Стефана (III), 55.
Бучум Ионъ — боярин молдавський, 53.
Бунга — боярин молдавський, конюший, 46, 47.
Буѡрѣн Ион — боярин молдавський, 50.
Бырлич (Брълич) Стан — боярин молдавський, 33, 39, 40, 44.
Бѣлош — боярин молдавський, 44.
Бѣсова Баба — прізвисько власниці маєтку на Задньому Сирці (поблизу Києва) і урочища Хлапач, 1.

Ван (Вана) — боярин молдавський, начальник гарнізону Сучави, 32—34, 46, 47.
Васильи Ондрѣевич — див. Ондрѣевич Васильи.
Васко — воевода смотрицький, 10.
Васко — писар, 31.
Васко — батько Івана з Хородника, 61.
Васкович Тадор — боярин молдавський, 46, 47.
Васьянъ Кувязъ — див. Кувязъ Васьянъ.
Верботич Петраш — шляхтич, 13.
Верещак Ома (Тома) — боярин молдавський, 46, 47.
Верзьсть Ханьсь — член посольства львівських купців до молдавського господаря Алясандра (Доброго), 32.
Верига — представник племінної молдавської знаті, 36.
Верьшиаковичъ Ивашко — житель львівський, 29.

Вилча — боярин молдавський, 33, 34, 37, 39, 40, 41, 42.
Витовт (Вытольтъ) — великий князь литовський, 1, 6—9, 11, 12, 18.
Витолт — боярин молдавський, 44.
Владимир — князь київський, 1.
Владъ — боярин молдавський, 33.
Владъ — син господаря молдавського Стефана (III), 62.
Владъ Серетский — боярин молдавський, 32, 33.
Влаикоул — боярин молдавський, староста Хотинський, 55—57, 59, 61.
Влашин Понин — див. Понин Влашин.
Вльча (Влча) — див. Вилча.
Володиславъ — король польський, 6, 7.
Волчкевич Васылий Олизар (Wolczkiewicz Wasylj Olizar) — син і спадкоємець Волчкевича Романа Олизара, 2.
Волчкевич Иван Олизар (Wolczkiewicz Iwan Olizar) — син і спадкоємець Волчкевича Романа Олизара, 2.
Волчкевич Роман Олизар (Wolczkiewicz Roman Olizar) — воевода київський, 2.
Волчкевич Шилович Олизар (Wolczkiewicz Szyłowicz Olizar) — брат Волчкевича Романа Олизара, 2.
Вранчан — боярин молдавський, 59.
Вулиаш — писар канцелярії господаря молдавського, 53.
Вачковичъ Илья — шляхтич, 8.
Вачковичъ Онанъ — шляхтич, 12.

Гаврило — маршалок князя Юрия, 12.
Гаврило — міщанин овруцький, 17.
Газгур — боярин молдавський, мечник, 53.
Галбин Дума — боярин молдавський, 53.
Гангур — староста орхейський, 59, 61—63.
Гарду — слуга господаря молдавського Стефана (III), 63.
Генадіе — ігумен Воронєцького монастиря, 64.
Герман — представник племінної молдавської знаті, 35.
Герондіе — ігумен Хоморського монастиря, 64.
Гинде Тома — боярин молдавський, 57.
Глуский Мишко — шляхтич, 12.
Гоголь Андрыи (Hohol Andryj) — шляхтич, 2.
Голасін — чернець, 5.

Горлиця Велецкии⁸⁸ — свідок при продажу ґколем садиби Кондратови, 30.
 Горностаи Романович — намісник овруцький, 17.
 Гоан — боярин молдавський, 53, 55, 57.
 Гринко — боярин молдавський, 33—35.
 Гринкович Болобан Васко — землянин Володимирського повіту, 27.
 Гринкович Болобан Івашко — землянин Володимирського повіту, 27.
 Гроза — староста орхейський, 63, 64.
 Грьбов Маноил (Манунл) — боярин молдавський, 46, 47.
 Грыгориш Станиславович (Hryhoriy Stanisławowicz) — див. Станиславович Грыгориш.
 Грымаилович Немыра (Hrymayłowicz Nemyra) — дворянин, 23, 25.
 Грынкович Юцко (Hrypkowicz Jacko) — землянин, 20.
 Гудич Юцко — див. Худич Юцко.
 Гулевич Івашко — житель львівський.
 Давид — представник племінної молдавської знаті, 48.
 Дажбог — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 59, 61—62.
 Дан — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 34, 35, 39, 41.
 Данович Косте — боярин молдавський, 53, 55, 57.
 Данчил — житель землі Молдавської, 57.
 Данчулович ґана — боярин молдавський, 47.
 Дань — житель закарпатський, 65.
 Дедикголдъ — шляхтич, 8.
 Диєниш (Дієниш) — боярин молдавський, мечник, 46—48.
 Динис — керівник канцелярії господаря молдавського, 44.
 Довкговдъ Юрьи — князь, підданий великого князя литовського Витовта, 7.
 Домакуш — див. Домонкуш.
 Домонкуш (Домокуш) — боярин молдавський, стольник, 33—35, 38, 39, 40, 41.
 Доумичка — представник племінної молдавської знаті, 56.
 Дохиович — шляхтич, батько Хведки Пашковои, 21.
 Драг — магістр закарпатський, 65.
 Драгон — боярин молдавський, 34.
 Драгослав — боярин молдавський, 53.

Драгош — боярин, дворецький господаря молдавського, 62.
 Драгуш (Драгош) — боярин молдавський, 35, 41.
 Драгушевичъ Косте — житель закарпатський, 65.
 Дракош (Дракоше) — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 50, 53.
 Дулчевич Тоадерь — боярин молдавський, 53.
 Дума — боярин молдавський, 50.
 Дума — син старости хотинського Влаикула, 59, 61—64.
 Дума Браєвич — див. Браєвич Дума.
 Дума Лимбъдоулчевич — див. Лимбъдоулчевич Дума.
 Дума Немецкии — боярин молдавський, 42.
 Думитру — воєвода закарпатський, 65.
 Дъмькоуш (Дамакоуш) Стецко — боярин молдавський, 55, 57.
 Дѣтко Иван — боярин молдавський, 34, 35, 39, 40, 41.
 Ђсь — міщанин брестський, 18.
 Ђсько — міщанин грубешівський, 18.
 Ђзерѣн (Ђзеран) Петр — боярин, конюший господаря молдавського, 50, 53.
 Ђнкович Данко (Jenkowicz Danko) — міщанин брестський, 25.
 Ђнкович Лазар (Jenkowicz Łazar) — міщанин брестський, 25.
 Ђнкович Пысах (Jenkowicz Pysach) — міщанин брестський, 25.
 Ђпифановичъ Семашко — шляхтич, 31.
 Ђрема — боярин молдавський, 53.
 Ђреміа — боярин молдавський, 62, 64.
 Ђфрем — ігумен Воронєцького монастиря, 63.
 Жикмонтъ Индрихович — староста житомирський, 4.
 Жомотатов Журж — боярин молдавський, 39, 38.
 Жулич Вана — боярин молдавський, 46.
 Журж (Жюрж) — боярин молдавський, 32—34, 37, 39, 40.
 Журж — дворецький господаря молдавського, 41.
 Журж Фратовский — див. Фратовскии Журж.
 Жумътатєвич Шефул — боярин молдавський, 44.

⁸⁸ Із змісту грамоти не можна встановити, чи це одна особа, чи дві.

Жыггимонѣт—великий князь литовський, 18.
Жюметате Іона — боярин молдавський, 33.
Жюсичь Олехно Юрьевичь — шляхтич, 12, 13.
Загоровска Евдокия (Zahorowska Ewdotia) — дочка *Загоровского Богдана*, 2.
Загоровски Богдан (Zahorowski Bohdan) — шляхтич, 2.
Збиарѣ (Збіарѣ) — боярин молдавський, стольник, 55, 57, 59, 61—63.
Збѣрѣ — див. **Збиарѣ**.
Зимирѣстанъ Ханьсь — член посольства львівських купців до молдавського господаря **Алѣѣандра (Доброго)**, 32.
Зайкь — боярин молдавський, 53.
Иван — міщанин овруцький, 17.
Иван (Иванко) — син **Васка з Хородника**, 61.
Иван — дядько **Шандру і Гарду**, 63.
Иванчукъ Драгомиръ — жнтель закарпатський, 65.
Ивашевич — міщанин овруцький, 17.
Ивашко — вихователь дітей князя **Юрия**, 12.
Ивашко — представник старої родовой молдавської знаті, 48.
Ивашко — староста келійський, 59, 61.
Игнат — боярин молдавський, 50.
Иле — дяк, писар канцелярії господаря молдавського, 33.
Иліа — син господаря **Алѣѣандра (Доброго)**, з 1432 р. — господар землі Молдавської, 38, 39, 40, 42, 44, 45.
Иліаш — див. **Иліа**.
Иліашъ — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 32, 33, 35.
Иліа — єпископ перемишльський, 30.
Илка — сестра **Настѣ**, 64.
Илѣ — боярин молдавський, державний скарбник, 53.
Илѣ — писар канцелярії господаря молдавського, 61.
Илья — ігумен Михайлівського монастиря у Києві, 5.
Іосиф — митрополит молдавський, 44.
Исаиа Немецкіи — боярин молдавський, 56.
Исаїа (Исаи) — боярин молдавський, 35, 39, 44.
Исаїа — дяк, писар канцелярії господаря молдавського, 59, 60.
Ицѣхак — син **Іцковича Ёнька**, 19.

Иѣасаф — ігумен Путнянського монастиря, 59.
Иѣилевич Журж — писар канцелярії господаря молдавського, 50.
Иѣн — боярин молдавський, державний скарбник, 50.
Иѣн — боярин молдавський, конюший, 55, 57.
Іѣаниш — боярин молдавський, 42.
Іѣн — писар канцелярії господаря молдавського, 62, 63.
Казимѣр (Казимир) — король польський, 15, 17—19.
Карман — циган, підданий Молдовицького монастиря, брат **Бѣра**, 50.
Катуна — маршалок князя **Острозского Ивана**, 13.
Кваша — міщанин овруцький, 17.
Кѣзкаиль — шляхтич віленський (вільнюський), 8.
Киндѣ Томѣ — боярин молдавський, 55.
Климентѣ — міщанин львівський, 55.
Кльнѣѣ — боярин молдавський, 62.
Кнѣжнич Данчул — боярин молдавський, 53.
Кобузевиць Иван — тіун печерський, 5.
Козарин — землянин володимирський, 28.
Козеня — свідок при укладенні торговельної угоди між **Чижевою Настасєю** і Печерським монастирем, 5.
Козма — боярин, керівник канцелярії господаря молдавського, 50.
Козма Шандрович — див. **Шандрович Козма**.
Козлица — боярин молдавський, 55.
Коленниковиць Сенко — шляхтич, 31.
Кондрат — підданий єпископа Перемишльського **Иліи**, 30.
Коробка Игнат Кондратович — шляхтич, 30.
Корлат — боярин молдавський, 36.
Костѣ — боярин, керівник канцелярії господаря молдавського, 42.
Костѣ — боярин молдавський, державний скарбник, 46—48.
Костѣ Андроникович — див. **Андроникович Костѣ**.
Костѣ Орышь — див. **Орышь Костѣ**.
Костиц — боярин молдавський, 39, 41, 46, 47.
Костиц (і Костѣ) — житель землі Молдавської, 64.
Котлинскиѣ — воєвода львівський, 29.

- Кошилович Стецко — боярин молдавський, 44.
- Краєвський Патрикѣи — шляхтич, підданий князя Юрія, 12.
- Краспиш — боярин молдавський, 55.
- Крецевичъ Ходко — боярин молдавський, 50, 53, 57.
- Кръсте Чорнии (Кр̄с̄)те Чорнии) — див. Чорнии Кръсте.
- Кръсте — боярин молдавський, 41.
- Кръстѣ — писар канцелярії господаря молдавського, 53.
- Кувязъ Васьянъ — палатник Київського Печерського монастиря, 5.
- Куликовський Мычко — член торговельного посольства львівських купців до молдавського господаря Алєзандра, 32.
- Купчич Гроза — боярин молдавський, 61.
- Купчичъ Иван — боярин молдавський, 38, 39, 40, 41.
- Кымпан Нлг — боярин молдавський, 53.
- Кындерич Тома — боярин молдавський, 50.
- Лаврентеи — уставник Київського Печерського монастиря, 5.
- Лазор — боярин молдавський, брат Станчула, 44.
- Лазор — боярин молдавський, 53.
- Лазор — батько Сими і Аннушки, 64.
- Лазл Питик — боярин молдавський, 55, 57.
- Лазъ — боярин молдавський, мечник, брат конюшого Бунги, 47.
- Лацко — боярин молдавський, 36.
- Левич Васко — боярин молдавський, 53.
- Левич Хринко — боярин молдавський, 53.
- Лимбдоулчевич Дума — боярин молдавський, 44.
- Лисовичъ Стецко — боярин князя Чорторыиского Михаила, 12.
- Ловуньскыи Зѣнко — шляхтич, 12.
- Лука — писар канцелярії господаря молдавського, 47.
- Лука — боярин молдавський, староста Білгородський, 59, 61.
- Любич Васко — писар королівський, 31.
- Льнцѣ Журж — боярин молдавський, 53.
- Магда — сестра Шандру і Гарду, 63.
- Манойл (Манойло) — боярин молдавський, 53, 56, 57.
- Мара — сестра Шандру і Гарду, 63.
- Марена (Марина) — дружина господаря молдавського Алєзандра, 37, 40, 41.
- Марена — дружина господаря Ілії, 44.
- Марта — дружина Андроніа Михаила, 56.
- Марушка — дружина князя Шербича Андреика, дочка Купчича Ивана, 61.
- Матеи — боярин молдавський, 62.
- Мац — міщанин новгородський, 24.
- Мжачичъ Ивашко — шляхтич, 31.
- Мжуровичъ Добрыша — житель острозький, 12, 13.
- Мжуровичъ Дробышъ — див. Мжуровичъ Добрыша.
- Микач Дума — боярин молдавський, мечник, 50, 53.
- Микита — свідок при укладенні угоди про продаж майна між Жюсичем Олехном і Мжуровичем Дробышем, 12.
- Микотич Гроза — боярин молдавський, 62.
- Микотичъ — житель землі Молдавської, 50.
- Микотъ — боярин молдавський, староста нямецький, 63.
- Микрал — боярин молдавський, 53, 55.
- Микул — боярин молдавський, стольник, 50.
- Микул — боярин молдавський, мечник, 53.
- Микулич Стецко — шляхтич, 31.
- Мильчиньскіѣ Миколаѣ — шляхтич [?], 29.
- Мирза — боярин молдавський, 61.
- Мирча — боярин молдавський, брат Лимбдоулчевича Думы, 44.
- Мисаим — ігумен Воронежського монастиря, 60.
- Митко — воевода подолянський (подільський), 12.
- Миткович Пашко — воевода острозький, 13.
- Михаил (Михайло) Дорогунскыи — боярин молдавський, 32.
- Михаил Протопопович — днв. Протопопович Михаил.
- Михайло — житель землі Молдавської, 47.
- Михайло (Михайль) — писар, згодом ке-

рівник канцелярії господаря молдавського, 46—48, 53.

Михайло Васильевич — князь, 11.

Михайло Константинович — князь, 11.

Михайло Мартинович — намісник мерецький, 19.

Михал — міщанин львівський, 55.

Михно — син Купчича Грози, 61.

Михул — боярин молдавський, 53.

Момотливыи Сєнко — міщанин, 15.

Монка — боярин молдавський, брат Тадора, 47, 53.

Москвитинъ Митя — дяк, 5.

Мохил — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 64.

Мошеи — син Юцковича Ѓиька, 19.

Мошков Сила — житель землі Молдавської, 57.

Мошонъччи Васко — шляхтич [?], 29.

Мушата Иван — шляхтич, 31.

Мъидра — боярин молдавський, 42.

Мъсьрьєскул Косте — батько Шандру і Гарду, 63.

Мынсу — житель землі Молдавської, 48.

Мырза — син Станчула, 59.

Мъдричка — боярин молдавський, 34, 35.

Нань — дяк, писар канцелярії господаря молдавського, 45.

Нань ѿт Сьпжикы — житель закарпатський, 65.

Настасья Чижевая — див. **Чижевая Настасья**.

Настъ — дружина Хръмана, 64.

Небогатыи Лютинъ — шляхтич, 31.

Негои — боярин молдавський, син Прочелиника, 53, 56.

Негр (Негри, Негрин) — боярин молдавський, 34, 35, 37, 39, 40.

Негрил — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 39, 40, 41, 46—48, 57.

Негриль — боярин молдавський, дворецький господаря молдавського, 53.

Немецкии Исаи — див. **Исаи Немецкій**.

Немир — староста луцький, 11.

Непиш ѿт Сарвасова — житель закарпатський, 65.

Немыра Грымаилович (Nemyra Hrymayłowicz) — див. **Грымаилович Немыра**.

Немырыч Егоргыи (Nemyrycz Jehorhyi) — родич Волчкевича Ромаи Олизара, 2.

Нестъкович Богуш — див. **Богуш Нестъкович**.

Нестъкович Пашко — див. **Пашко Нестъкович**.

Нестак — батько Богуша Нестъковича і Пашка Нестъковича, 35.

Никора — слуга господаря молдавського **Иліи**, 42, 45.

Ниманъмис — писар львівський, 55.

Носович Иван — міщанин новгородський, 24.

Нъг — староста келійський, 59, 61—63.

Нъга — сестра Шандру і Гарду, 63.

Нъгои — писар, згодом керівник канцелярії господаря молдавського, 34, 37, 40, 44, 46—48.

Олизарович Клым (Olizarowicz Kłym) — намісник берестейський (брестський), 25.

Оуиклата — боярин молдавський, 40, 41.

Оуръкле Вана (Ѣана) — боярин молдавський, 46—48.

Паисїи — архімандрит, ігумен Путияньського монастиря, 62.

Пашко — боярин молдавський, 57—61.

Пашко Нестъкович — боярин молдавський, 46, 47.

Пашку — писар канцелярії господаря молдавського, 44.

Пєгохович Шахно — міщанин, 15.

Петр — син господаря молдавського **Александра**, з 1451 р. — господар землі Молдавської, 39, 40, 41, 46, 47, 49—53.

Петр — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 46.

Петрашкович Ванко — шляхтич, 31.

Петрик Акимович — боярин молдавський, 57.

Петришоръ — житель землі Молдавської, 48.

Петруша — міщанин овруцький, 17.

Петръ — бувший керівник канцелярії господаря молдавського, 50, 53.

Петръ — боярин молдавський, 53.

Петръ — міщанин львівський, 55.

Петръ — син господаря молдавського **Стефана (III)**, 61.

Писко Радул — боярин молдавський, 46.

Питик Лаз — див. **Лаз Питик**.

Плючко — житель землі Молдавської, 62.

Полозович Семень — шляхтич київський, 5.

Полтєвъ Васко — шляхтич, 31.

Понин Влашин — боярин молдавський, 44.

Понич Петръ — боярин молдавський, 55, 57.
 Понич Станчул (Станчюл) — боярин молдавський, 46—48.
 Попов Косте — житель закарпатський, 65.
 Попша Михаил — боярин молдавський, 34, 42, 44.
 По(п)шина Донка — житель землі Молдавської, 57.
 Порка Иван — див. Поркович Иван.
 Поркович Иван — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 46—48, 53.
 Преутескии Стан — боярин молдавський, 33.
 Продан Тоадер (Тоадеро) — писар канцелярії господаря молдавського, 46, 53, 64.
 Промчѣикович Игнат — свідок при укладенні угоди про продаж майна Добриши Мжуровича князеві Ивану Острозському, 13.
 Протопопович Михаил — боярин молдавський, 44.
 Прочелник — боярин молдавський, батько Братула і Нѣгоа, 56.
 Путата — князь, 12.
 Путатич Дмитрей — князь, воєвода київський, 26.
 Пуцѣта (Puciata) — шляхтич, родич Волчкевича Романа Олизара, 2.
 Пынтеч (Пынтече) Вана — боярин молдавський, 50, 53.
 Пыхно Михаил — боярин молдавський, 47.
 Радивон — міщанин овруцький, 17.
 Радул — боярин молдавський, 47.
 Радул — віцашпан марамороський, 65.
 Радь — землянин, підданий князя Швигригайла, 10.
 Расколевичь — житель землі Молдавської, 48.
 Ревуть Аидрѣи — житель львівський, 29.
 Рецеш — боярин молдавський, староста нямецький, 62—64.
 Родивон — шляхтич київський, 5.
 Роман — боярин молдавський, 42.
 Роман — син господаря молдавського Ілїи, 44, 45.
 Ротомпань Станиславъ — боярин молдавський, 33, 36.

Ружынська (Rużynska) — княжна, родичка Волчкевича Романа Олизара, 2.
 Ружынскы Егорѣи (Rużynsky Jehorhy) — близький Волчкевича Романа Олизара, 2.
 Русинович Івашко — дворянин, 28.
 Сакыш — боярин молдавський, мечник, 55, 57.
 Самоиль — представник племінної молдавської землі, 44.
 Сбїарѣ — див. Збїарѣ.
 Секаръ — боярин молдавський, староста новоградський, 62.
 Семен — згадується як людина, що загатила ставок на р. Горині, 14.
 Семейъ Алєксандровичь — князь київський, 3.
 Семей Юрьевич — князь, староста луцький, 21.
 Сенко — слуга Жикмоита Индриховича, 4.
 Сенко Олизарович (Senko Olizarowicz) — намісник берестейський (брестський), 23.
 Сенкович Иван (Senkowicz Iwan) — землянин, 20.
 Сенкович Левко (Senkowicz Lewko) — землянин, 20.
 Сепюта — боярин князя Острозского Ивана, 12.
 Сима — боярин молдавський, 46, 47.
 Сима — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 64.
 Сима Хотинскыи — боярин молдавський, 53.
 Симон — керівник канцелярії господаря молдавського, 46—48.
 Силоуанъ — настоятель нямецького Вознесенського монастиря, 36, 37, 40, 41.
 Сине — боярин молдавський, 50.
 Скоу(м)поу(л) Михаилъ — житель молдавський, 48.
 Смолчичъ ацко — шляхтич, 31.
 Собачка Богдан — татарин, власник землі Чигиревщини, 24.
 Соломоиль — писар канцелярії господаря молдавського, 53.
 Спана [?] — слуга господаря молдавського Ілїи, 45.
 Спении — боярин молдавський, 33.
 Срьбескул Никоръ — боярин молдавський, 57.
 Срьбескул Петро — боярин молдавський, 53.

- Стан** — боярин молдавський, постельник, 33.
Стан — боярин молдавський, державний скарбник, 39.
Стан — житель землі Молдавської, 64.
Стан Брънич — див. **Брънич Стан**.
Стан Преутескии — див. **Преутескии Стан**.
Станиславович Грыгориу (Stanislawowicz Hryhoriu) — маршалок королівського двору, намісник мерецький, 23.
Станчул — боярин молдавський, конюший, 42, 44.
Станчул (Станчюл) — боярин молдавський, 53, 55—57, 59.
Станчюл — боярин молдавський, постельник, 44.
Старищевъ [?] — власник маєтку [?].
Старостичь Михул — боярин молдавський, 53.
Стефан (I) — син господаря молдавського **Алеґандра**, з 1432 р. господар землі Молдавської, 39, 40, 41.
Стефан — господар землі Молдавської.
Стецко (Stecko) — дід **Хомича Михалка**, 20.
Стецко — син господаря молдавського **Алеґандра**, див. **Стефан (I)**.
Стецко — писар канцелярії господаря молдавського, 53.
Стецкович Иванину (Steckowicz Iwani-pu) — боярин Берестейського (Брестського) повіту, 23.
Стецкович Раско (Steckowicz Rasko) — боярин Берестейського (Брестського) повіту, 23.
Судѣчь Глѣбъ — шляхтич (?), 29.
Сулима Самуил (Sulima Samuil) — шляхтич, родич **Волчкевича Романа Олизара**, 2.
Супрунович Мелентый (Suprunowicz Melentyi) — землянин [?], 20.
Табуч — боярин молдавський, 33.
Тадор (Тоадер) — боярин молдавський, брат **Монки**, 47, 53.
Тадор — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 55.
Тарасии — єпископ молдавський, 59.
Тѣрскии — великий князь, 16.
Тевикел — князь, 31.
Тишко — двоюрідний брат **Козарина**, 28.
Тодор — див. **Продан Тоадер**.
Тодѣр — житель закарпатський, 65.
Толочко Шеидрика — боярин молдавський, 53.
Тома — боярин молдавський, 59, 62.
Тома — писар, згодом керівник канцелярії господаря молдавського, 57, 59—61.
Томко — міщанин луцький, 12.
Трим — шляхтич віленський (вільнюський), 8.
Тъутул — керівник канцелярії господаря молдавського, 62—64.
Тышкевич з Логойска (Tyszkiewicz z Łohoyska) — побратим **Волчкевича Романа Олизара**, 2.
Устекли Ивашк — боярин молдавський, 53.
Федко — маршалок Києво-Печерського монастиря, 5.
Фете — боярин молдавський, староста новоградський, 59, 61.
Фетифон — боярин молдавський, 55.
Филарет — архімандрит Києво-Печерського монастиря, 5.
Философ — власник маєтку на р. **Ребричі**, 57.
Фратовськии Журж — боярин молдавський, 41, 44.
Фроунтеш — боярин молдавський, 64.
Фырув — боярин молдавський, 44.
Халецкии — член львівського торговельного посольства до молдавського господаря **Стефана (III)**.
Ханысь Верзьсть — див. **Верзьсть Ханысь**.
Ханысь Зимирьстанъ — див. **Зимирьстанъ Ханысь**.
Хведка Пашкова — дочка **Дохновича** шляхтянка, 21.
Ходко — боярин молдавський, постельник, 40, 56.
Ходор — міщанин овруцький, 17.
Ходор — боярин молдавський, державний скарбник, 64.
Холмскии — дядько **Чжуси Олехна**, 31.
Холмскии Ванько Чжусичъ съ Квасилова — шляхтич, 31.
Хомич Михалко (Chomicz Michałko) — землянин Берестейського (Брестського) повіту, 20.
Хомич Мыхно (Chomicz Mychno) — див. **Хомич Михалко**.
Хомѣк — книжний писар у Вільховці, 10.

Хом'як Сенко — шляхтич, 11.
Хотинський Сима — див. Сима Хотинський.
Хребтович Василь (Василей) — намісник володимирський, чоловік Хведки Пашкової, 21, 28.
Хринкович Івашко — боярин молдавський, 53, 59, 61.
Хр'ман — циган, підданий Молдовицького монастиря, 54.
Хр'ман — боярин молдавський, 62—64.
Хр'бтович Іван Василю — див. Хребтович Василь (Василей).
Худич Петро (Петро) — боярин молдавський, 44, 46, 47.
Худич Роман — боярин молдавський, 53.
Худич Іацко — боярин молдавський, 53, 59, 61—63.
Хуру Іл'я — боярин молдавський, конюший, 59, 61.
Харча — житель землі Молдавської, 48.
Циньдль — житель львівський, 29.
Цолин Косте — боярин молдавський, 53.
Чаплиц Димитрий (Czaplic Dymytryi) — шляхтич київський, 2.
Червяк Васянь — застольник Києво-Печерського монастиря, 5.
Череватий Іакоуш — боярин молдавський, 44.
Чернат Шефул — боярин молдавський, 59.
Чжуса Олехно — шляхтич, 31.
Чжусичь съ Квасилова Ванько пан Холмський — див. Холмський Ванько Чжусичь съ Квасилова.
Чигирь — татарин, власник маєтку Чигиревщина, 24.
Чижевая Настасья — дружина Родивона, шляхтянка київська, 5.
Чижевичь Семень — шляхтич, син Чижевої Настасї, 5.
Чижевський Радко — свідок при продажі околом садиби Кондратови, 30.
Чокр'лие (Чокр'ліє) — боярин молдавський, 59, 61.
Чорний Дума — житель землі Молдавської, 57.
Чорний Кр'сте (Чорний Кр(с)те) — боярин молдавський, 44, 46, 47.
Чорний Фете — боярин молдавський, 46, 47.
Чорторовський (Чорторолський) Андреико — боярин молдавський, 62, 64.

Чорторинський Михайло — князь, 12.
Чурба — боярин молдавський, 40, 41.
Чуско Олехно — див. Жюсичь Олехно Юрьевичь.
Шандр — боярин молдавський, 35.
Шандр — житель землі Молдавської, 47.
Шандр — боярин молдавський, конюший, 62—64.
Шандр — житель закарпатський, 65.
Шандрир (?) — боярин молдавський, 33.
Шандро — писар канцелярії господаря молдавського, 48.
Шандрович Козма — боярин молдавський, 44, 53.
Шандромичь — житель землі Молдавської, 48.
Шандру — слуга господаря молдавського Стефана (III), 63.
Швигригаило — правитель подільський, 10.
Швигрикайла Олкердович — великий князь литовський, 11.
Шев Михайл — боярин молдавський, 33.
Шелловичь Ходко — шляхтич подільський, 10.
Шербич Андренко — князь молдавський, 61.
Шербич Маноил — боярин молдавський, 46, 47.
Шестович — житель містечка Вільче, 30.
Шефул — боярин молдавський, староста хотинський, 62.
Шефул Жум'татевич — див. Жум'татевич Шефул.
Шефул Чернат — див. Чернат Шефул.
Шушман — слуга господаря молдавського Стефана (III), 63.
Щибор Ходко (Хотко) — боярин молдавський, 53, 55.
Юга — боярин молдавський, державний скарбник, 55—57, 61.
Юга — боярин молдавський, постельник, 59, 61.
Юргич — боярин молдавський, 46, 47, 59.
Юрии — князь, 12.
Юрии Борисовичь — князь, підданий князя київського Семена Алєксандровича, 3.
Юрша Іван — намісник володимирський, 18.

Юрьн Михайлович — князь, підданий великого князя литовського **Витовта**, 6.

янович Петро — староста луцький, маршалок Волинської землі, 15, 21.

янушевич Федко (*JanuBewicz Fedko*) — див. *янушкевич Федко* (*Хведко*).

янушкевич Федко (*Хведко*) [*Januszkiewicz Fedko* (*Chwedko*)] — писар вел. князя литовського **Александра**, намісник жизморський, 25.

янушко — писар, 24.

яцко — боярин молдавський, 32, 33.

яцкович Енько — міщанин городенський (городненський), 19.

якимович Петрик — боярин молдавський, 61.

яцко — міщанин берестейський (брестський), 12.

Ян (Ван) — боярин молдавський, дворецький господаря, 32—34.

Яна — боярин молдавський, державний скарбник, 42.

Яна — слуга господаря молдавського **Стефана** (III), 61.

Янча (*Янч?*) — писар, згодом керівник канцелярії господаря молдавського, 43, 46—48.

Ягровичь — власник землі на р. Борщовці (під Києвом), 26.

Яколь — підданий єпископа перемишльського **Іліи**, 30.

Якушко — свідок при укладенні угоди про продаж майна **Ялехны Жюсича Дробишеви Мжюровичу**, 12.

Яндр'евич Васильи — шляхтич полоцький, 11.

Яприш — боярин молдавський, 33, 39, 40.

Ярышь Косте — боярин молдавський, 50, 53.

Ястикъ — шляхтич віленський (вільнюський), 8.

Ястрозскии Иван Василевичь — князь, 12, 13.

ПОКАЖЧИК ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Ажуд — населений пункт (суч. Аджуду на р. Сереті в Румунії), 55.

Баков — місто (суч. Бакеу на р. Бистриці в Румунії), 32, 55.

Бакотский — похідне від **Бакота** (суч. с. Бакота на Поділлі), 10.

Балан — нас. пункт (суч. Балан, на півночі Молдавської РСР), 48.

Баланеши — нас. пункт в Молдавії, 49.

Балковци — село (суч. Балкоуц на території Румунії, поблизу кордону з УРСР в районі Чернівців), 59.

Банская дорога — торговий шлях, який ішов через м. Баню, 36.

Банский — прикм., похідний від **Бана**, 46.

Байчани — нас. пункт у Молдавії, 50.

Баия — місто (суч. Бая на р. Молдаві в Румунії), 46, 55.

Бартеичи — маєток у нас. п. Смодовь, 11.

Басарабы (Бесарабы) — у даному разі територія, підлегла родині Басарабів, 32, 55.

Басовъ Кутъ — село (суч. Басів Кут на Ровенщині), 31.

Бахлуи — річка, права притока р. Прута (суч. р. Бахлуял), 47.

Бацаница — нас. пункт (суч. с. Бочаница на Ровенщині), 31.

Белогород — див. **Бѣлыи Город**.

Бердл — див. **Берладь**.

Берег Трышинский (Bereh Tryszynski) — нас. п. на Волині, 25.

Бережаны — нас. п., мабуть, на Ровенщині, 31.

Берестѣ (Bereste) — місто (суч. м. Брест), 20.

Берестейский повят (Beresteysky powit) — Брестський повіт, 20, 23, 25.

Берестийский (Berestyiski) — прикм., похідний від **Бересте**, 12, 18, 20, 23, 25.

Берестейское мисто (Beresteyskoye misto) — див. **Берестѣ**.

Бересци — село на р. Пруті (можливо, суч. Берещі в Румунії, поблизу р. Прута), 47.

Берладь — місто (сучасне Бирлад на однойменній річці в Румунії), 32, 55.

Бобрик — річка поблизу Києва, 5.

Бог (Boh) — річка (суч. Південний Буг), 2.

Борисеши — село в Молдавії⁸⁹, 57.

Борхинеши — село, що належало Молдовиському монастиреві, 54.

Борьшовка — річка поблизу Києва (?), 25.

Ботна — річка (суч. р. Ботна в Молдавській РСР), 47.

Браил (Браиловъ) — місто (суч. м. Браїла на р. Дунаї), 32, 55.

Браница — нас. пункт у Молдавії, 46.

Брацлавская земля (Bracławskaja zemla) — Поділля, 2.

Брашевский — похідне від **Брашов**, 32.

Брашов — місто (суч. м. Брашов у Румунії), 32, 55.

Бузеши — село на р. Молдаві, 34.

⁸⁹ Тут і нижче йдеться про Молдавську феодальну державу XV ст.

Букурешти — місто (суч. м. Бухарест), 37.
 Бик — річка (суч. р. Бик, притока р. Дністра), 42.
 Былогородський — похідне від Былий Город (Бѣлий Город), 55.
 Быстрица — місто (суч. м. Бистриця в Румунії), 32, 55.
 Бѣлоград — див. Бѣлий Город.
 Бѣлые Берѣги — топонім на Поділлі, 10.
 Бѣлий Город (Билий Город, Былий Город) — місто (суч. м. Білгород-Дністровський), 32, 49, 55, 59, 61.
 Вакулинці — село (можливо, суч. Вакуленешть у Румунії поблизу кордону з Українською РСР в районі Чернівців), 46.
 Васлуй — місто (суч. м. Васлуй, в Румунії), 55, 61.
 Велика долина — урочище в Молдавії, 48.
 Велика дорога — дорога, що йшла через м. Чернівці, 64.
 Велика могила — топонім у Молдавії, 48.
 Великий дилъ — топонім у Молдавії, 33.
 Великий поут — дорога в Молдавії, 64.
 Верхъ Болванца — село у Смотрицькій волості, 9.
 Вилно — місто (суч. м. Вільнюс), 8, 23, 24, 28.
 Висока пасика — село в Молдавії, 47.
 Волковиск — місто (суч. Волковиск у Білоруській РСР), 22.
 Володимирський — похідн. від Володимир (суч. Володимир-Волинський), 16, 18, 28.
 Володимирський повіт (Влодимирський повіт) — Володимирський повіт, 8, 27, 28.
 Володимир Турєський — див. Турєиск Володимирський.
 Володиовци (Wołodowscy) — село на Поділлі (суч. Володіївці на Вінниччині), 2.
 Волоктовичи — нас. п. на Поліссі, 31.
 Волховец — нас. п. на Поділлі, 10.
 Волков (Wołczkow) — містечко на Овруччині, 2.
 Волков — див. Волков.
 Волъбыровський берег — топонім на Волині, 12.
 Волинський (Wołyński) — похідне від Волинь.
 Волинська земля — Волинь, 15.

Вороинчинъ — село у Луцькому повіті (можливо, суч. с. Вороничка Волинської обл.), 8.
 Воронец — містечко і монастир у Молдавії, 60, 63, 64.
 Вороныжы (Woronyży) — містечко (можливо, суч. с. Вороніж Сумської обл.), 2.
 Вручский (Вруцкий) — похідне від Вручи (суч. м. Овруч), 2, 17.
 Высока (Висока) — село[?] в Молдавії, 48, 49.
 Вѣлче — село (суч. с. Вовче на Львівщині), 30.
 Галет — місто в Молдавії, 42.
 Глодѣни — село в Молдавії, 64.
 Горинь (Horyń) — річка (суч. р. Горинь), 2, 14.
 Городенський — похідне від Городно, 19.
 Городно (Horodno) — місто (суч. м. Гродно), 25.
 Готовец — річка в Молдавії, 42, 48.
 Грабовци — село на р. Пруті, 47.
 Гридков — село на Житомирщині, 4.
 Гриковичи — село у Володимирському повіті, 8.
 Грубешовський — похідне від Грубешов (суч. м. Грубешув у Польщі), 18.
 Давыдовци — село у Молдавії, 49.
 Двориновъ лѣсок — топонім у Молдавії, поблизу р. Нямцу, 38.
 Дерлуи — річка (суч. Дерелюй, притока р. Прута), 62.
 Длъгополскаа земля — колишнє невелике територіальне князівство між Дієстром і Карпатами, 65.
 Длъгополѣ (Долгополе) — село на р. Молдаві, 33.
 Днипр (Dn i pr) — річка (суч. р. Дніпро), 2.
 Днистер (Dnister) — річка (суч. р. Дністер), 2, 38, 40—41, 49, 52.
 Добровичъ — село (можливо, суч. Добриченсь у Румунії), 48, 49.
 Добръчинешти — див. Добровичъ.
 Долний торг — місто в Молдавії, 54.
 Дорогинь — див. Дорогунь.
 Дорогунь — місто в Молдавії (мабуть, суч. м. Дарабань в Румунії, поблизу р. Прута), 32, 43, 55.
 Дорогунський — похідне від Дорогунь, 32.
 Дръжеши — село в Молдавії, 57.

Думитрова крѣница — топонім з території Молдавії, 64.

Дѣас — річка, притока р. Молдовиці, 33.

Ейшишки — місто (суч. м. Ейшишкес у Литовській РСР), 25.

Жежіа — річка, права притока р. Прута (суч. р. Жіжія), 44, 56.

Жереза — струмок або невеличка річечка, що впадає в р. Молдову, 33.

Жиков — нас. п. в Молдавії, 62.

Житомѣрскіи — похідне від **Житомѣр** (суч. м. Житомир), 4.

Загорное — озеро і болото поблизу р. Дністра, 38, 40—41, 52, 58.

Задний Сырец — місцевість поблизу м. Києва, 1.

Зрънов — селище в Молдавії, 46.

Иваниновского фольварк (Iwaninowskofo folwark) — маєток в Берестейському повіті, 23.

Илвов — див. **Львов**.

Илвовское мѣсто — див. **Львов**.

Ильвѣски — див. **Лѣвѣскиѣ**.

Кабаково — село (мабуть, на Ровенщині), 31.

Калан — село в Молдавії, 47.

Каменец — місто (суч. Кам'янка на р. Дністрі у Молдавській РСР), 32, 55.

Квасилово — село (суч. Квасилів Перший на Ровенщині), 31.

Келеа (Келіа) — місто (суч. м. Кілія в гирлі р. Дунаю), 55, 59, 60.

Келіисти — похідне від **Келіа**, 61.

Киѣв (Kіiew) — місто (суч. м. Київ), 1—3, 26.

Киѣвскіи (Kіjowski) — похідне від **Киѣв**, 1, 2, 26.

Кицкан — місто на Дністрі (суч. с. Кіцкани в Молдавській РСР), 52.

Кнегин (Кнегун) — село (суч. с. Княжине на Ровенщині), 2.

Ковѣнское мѣсто — див. **Ковно**.

Ковно — місто (суч. м. Каунас), 22.

Козарынци (Kozarynci) — село на Поділлі, 2.

Козіа — топонім на Буковині, 62.

Козлов — село на Поділлі (ця назва поширена на Поділлі і в наш час), 10.

Козминул — село на Буковині, 62.

Колиа — див. **Келеа**.

Колодноѣ — нас. п. на Ровенщині, 31.

Конюхи — село поблизу м. Острога, 12, 13.

Корабска — брід на Дністрі, 52.

Кориино — село (суч. с. Корнин на Ровенщині), 31.

Коровієво — річечка, притока р. Дерелюй, 64.

Коростышов (Korostyszow) — містечко (суч. м. Коростишів на Житомирщині), 2.

Краков — місто (суч. м. Краків у Польщі), 15, 16, 17.

Краков — річка (суч. р. Крекеу у басейні р. Серет), 44.

Красна — річка, притока р. Прута [?], 54.

Кременец — місто (суч. м. Кременець на Тернопільщині), 14.

Кривчичь — село на Закарпатті, 65.

Кросенскіи — мабуть, похідне від польського нас. п. Кросно, 55.

Крушево — село на Закарпатті (суч. с. Грушево), 65.

Кръстіанещи — село в гирлі р. Нямцу (суч. с. Крістешті), 37.

Кузменце (Kuzmence) — село на Поділлі (можливо, суч. с. Кузьминці на Вінниччині), 2.

Кузмин — село поблизу Кременця на р. Горині, 14.

Купка — село (суч. с. Купка на Буковині), 39.

Куреево — долина на Буковині, 62.

Кухын (Kuchyn) — село на р. Стирі поблизу Луцька, 2.

Кучуров — село в Молдавії, 35.

Кучур — село (суч. с. Великий Кочуров поблизу м. Чернівців), 62.

Лапушна — місто (суч. с. Лапушна в Молдавській РСР), 55.

Лапушнии — похідне від **Лапушна**, 55.

Лѣвѣскиѣ (Ильвѣски, Ливовскіи) — похідне від **Лѣвѣ** (**Львов**), 29, 55.

Литовжѣскіи — похідне від **Литовж** (суч. с. Литовж на Волині), 18.

Литовске князѣвство (Litowske kniazewstwo) — держава, 2.

Логоиск (Lohoyisk) — нас. п. на Поліссі, 2.

Лоуцк — місто (суч. м. Луцьк), 11, 21.

- Луковица** — село (суч. с. Луковиця поблизу м. Чернівців), 62.
- Луцки** — похідне від Луцк (Льоуцк), 11, 12, 15, 21.
- Луцкии ключ** — м. Луцьк з належним до нього землям, угіддям і нас. п., 16.
- Луцкии повѣтъ** (Lucki powit) — Луцький повіт, 2, 8.
- Лвов** (Илвов, Илвовское мѣсто, Ливов, Лвов, Левов) — місто (суч. м. Львів), 29, 31, 32, 51, 55.
- Ляхово** — нас. п. (суч. с. Кутянка на Ровенщині), 31.
- Малаа могила** — топонім у Молдавії, 48.
- Марамурешский** — похідне від Марамуреш (суч. Мараморош — частина Закарпаття), 65.
- Мерѣцкии** — похідне від Мерѣкн (м. на р. Горні), 19, 23.
- Могилица** — топонім у Молдавії, 48.
- Молдава** — річка, права притока р. Серет (суч. р. Молдова), 33, 34, 37.
- Молдавица** — річка, ліва притока р. Молдови (суч. р. Молдовиця), 33, 36.
- Молдавица** — містечко і монастир (суч. с. Молдовця на території Румунії), 32, 43, 50, 54, 55.
- Молдавицкии** — похідне від Молдавица, 33.
- Молдавская земля** — Молдавська феодальна держава, 32, 33, 35—39, 42—64.
- Молдавский** — похідне від Молдава, 33, 34, 45—48, 50, 53, 56, 57, 59, 60, 62—64.
- Молдовлахійская земля** — Молдавська феодальна держава, 34, 40, 41.
- Молоатець** — річка в Молдавії, 48.
- Мошулова гора** — топонім у Молдавії, 33.
- Мунчеи** — село в Молдавії, 57.
- Мухавецъ** (Muchawiec) — річка на Зах. Поліссі (суч. р. Мухавець), 25.
- Негрилѣса** — струмок або річечка, притока р. Сухої, 63.
- Немец** — річка, права притока р. Молдовн, 38.
- Немец (Нѣмец)** — містечко і монастир на однойменній річці (суч. монастир Нямцу в Румунії), 32, 34, 37—38, 40—41, 44, 52, 55, 58, 59, 64.
- Немецкии** — похідне від Немец (місто), 38, 40—41, 46, 55, 56, 57, 61, 62.
- Немецкии лѣсъ** — топонім у Молдавії, 37.
- Ненавичево** — селище на р. Тополипи, 34.
- Нистр (Nistr)** — див. Диістер.
- Новгородский** — похідне від Новгород (суч. Новоград-Волинський), 24.
- Новгородчичи** — нас. п., мабуть, на Ровенщині, 31.
- Новоград** — друга назва м. Роман, 61.
- Новоградскіи** — похідне від Новоград (він же Роман), 59, 62—64.
- Новое место** — місто (можливо, суч. м. Нове М'ясто у Польщі), 16.
- Нѣгомиреши** — село на р. Побратѣ, 47.
- Нагови** — село на лівому березі р. Прута, 39.
- Наговци** — див. Наговин.
- Овруцкая земля** (Owruckaја zemla) — Овруччя, 2.
- Осекрово** — село (суч. с. Осекрів на Волині), 27.
- Остаповци** (Ostapowci) — містечко на Брацлавщині (можливо, суч. с. Остапківці на Хмельниччині), 2.
- Остра** — річечка, притока р. Сухої (суч. р. Остриця), 63.
- Острог** — місто (суч. м. Острог на Ровенщині), 12, 13.
- Палтинов** — струмок, що впадає в р. Молдову нижче від с. Длѣгополѣ (можливо, у тому місці, де зараз поблизу р. Молдови є нас. п. Палтинова), 33.
- Пасыка** — нас. пункт у Молдавії, 49.
- Переи** — долина на Буковні, 62.
- Перекоп** — річка, притока р. Молдовн, 37.
- Перѣмушанци Вѣликии** (Peremuszanци Welykii) — село на Поділлі, 2.
- Перѣмушанци Малыи** (Peremuszanци Malui) — село на Поділлі, 2.
- Перѣмысльский** — похідне від Перѣмысль (мабуть, суч. с. Перемисль на Волині), 18.
- Петров** — нас. п. (суч. м. Петроков у Польщі), 18.
- Печенчыно** — маєток поблизу Смородова, 11.
- Плопоуль** — гора в Молдавії, 33.
- Побратѣ** — річка [?] в Молдавії, 47.

Побратъ — нас. п. і монастир на однойменній річці в Молдавії, 49.

Поганци — нас. п., мабуть, на Ровенщині, 31.

Подольє — див. *Подольська земля*.

Подольська земля (*Podolskaja zemla, Podulska zemla*) — Поділля, 2, 9, 10, 32, 55.

Подольскии — похідне від Подольє, 9.

Подоланскии — похідне від Подольє, 12.

Поков — нас. п. [?] у Молдавії, 62.

Полжи — село в Луцькому повіті (можливо, суч. с. Положево на Волині), 21.

Полоцкии — похідне від Полоцк (суч. м. Полоцьк у Білоруській РСР), 11.

Полѣна — нас. п. біля гирла р. Хомор в Молдавії, 48, 64.

Порыцко — село у Володимирському повіті (суч. смт. Порицьк на Волині), 8.

Порыцко друге — село у Володимирському повіті, 8.

Премскии — похідне від Премысль (суч. м. Перемишль у Польщі), 30.

Прут — ріка (суч. р. Прут), 39, 47, 56.

Путиа — місто і монастир на однойменній річці в Молдавії, 55, 59, 62.

Радовци — село в Молдавії, 47—49.

Радомѣль — місто (очевидно, суч. м. Радом у Польщі), 19.

Раковци — село, розташоване вище від с. **Наговци**, 37.

Ранковски дворец (*Rapkowski dworec*) — маєток в Берестейському повіті, 22, 24.

Ранковского фольварк (*Rankowskiego folwark*) — див. **Ранковски дворец**.

Рапотовъ — село на Поліссі, 12, 13.

Ребрич — річка (можливо, суч. р. Ребра у басейні р. Тиси), 58.

Репчицаиаа — село в Молдавії, 48.

Роман — місто (суч. м. Роман в Румунії), 32, 55, 59.

Романов Торг — див. **Роман**.

Ростово — нас. п., очевидно, на Ровенщині, 31.

Роускии (*ruski*) — похідне від Русь (Роусь), 22, 23, 26, 27, 28.

Роусиѣгъ — село в Молдавії, 48.

Рудайка — нас. п. на Львівщині, 29.

Рускаа земля — Південна Русь, Україна, 32, 55.

Руснѣещи — нас. п. у Молдавії, 49.

Рърѣанъ — струмок або річечка у Молдавії, 63.

Рыпчинци — село на р. Ботна у Молдавії, 47.

Садки — нас. п. (суч. х. Садки на Ровенщині), 31.

Сарвасов — нас. п. на Закарпатті, 65.

Сволочигачи — село на Поділлі, 9.

Севковци — село у гирлі р. Кракова, 44.

Сѣраков — селище, 3.

Серет — місто на річці з однойменною назвою (суч. смт. Серет у Румунії біля кордону з СРСР в районі м. Чернівців), 32, 55, 59, 62.

Серетскии (**Серецкии**) — похідне від **Серет**, 32, 33, 55.

Серецкии Тръг — див. **Серет**.

Серники (*Serniki*) — село в Луцькому повіті, 2.

Сигѣт — місто (суч. м. Сигет на р. Тиси в Румунії), 65.

Сидещи — село на р. **Побратѣ** в Молдавії, 47.

Сиратскии — див. **Серетскии**.

Славное — село (суч. с. Славне на Ровенщині), 31.

Смордовъ — нас. п. (суч. с. Сморгва на Ровенщині), 11.

Смотрицкаа волость — одиниця старого територіально-адміністративного поділу з головним м. **Смотрич** (суч. с. **Смотрич** на Поділлі), 9.

Смотрицкии — похідне від **Смотрич** (суч. с. **Смотрич** на Поділлі), 10.

Солонец — топонім на Буковині, 68.

Сомино — село у Володимирському повіті (суч. с. Сомин на Волині), 28.

Сопунка (**Сопонка**, **Съпѣнка**, **Съпѣнца**, **Съпѣнца**) — річка в Румунії, що впадає в р. Тису (суч. р. Сепинца), 65.

Сочава (**Сучава**) — місто, колишня столиця Молдавії (суч. м. Сучава в Румунії), 32, 33, 36—37, 39, 40—42, 44—48, 51, 54—60, 62—64.

Сочавскии — похідне від **Сочава**, 32, 33, 34, 55.

Студена Топлица — річка, притока р. Сухої в Молдавії, 63.

Стѣвчане — нас. п. у Молдавії, 64.

Стѣдѣнь — село у Луцькому повіті (можливо, суч. х. Стидинка поблизу р. Тур'ї на Волині), 8.

Стир (Styr) — річка (суч. р. Стир на Волині), 2.
Суржина (Surżyna) — містечко на Брацлавщині, 2.
Су́ха — річка, притока р. Молдови (суч. р. Су́ха), 33, 63.
Съшчари — село в Молдавії, 46.
Сѣньи Гаи — село (можливо, суч. с. Сіянці на Ровенщині), 31.
Тарась — див. Тересь.
Татарка — річка в Молдавії, 44.
Татарскии — похідне від татари (назва народу), 32, 55, 56, 59, 63, 64.
Тверскои — похідне від Тверь (суч. м. Калінін в РРФСР), 16.
Теку́ч — місто (суч. м. Текуч на р. Бирлад у Румунії), 55.
Телица — річка в Молдавії, 47, 48.
Темешещи — село (суч. с. Темішешті на р. Нямцу в Румунії), 37.
Тересовська земля — землі, угіддя і нас. пункти по р. Тересва на Закарпатті, 65.
Тересь — село (суч. с. Тересва на Закарпатті), 65.
Тесово — село (суч. с. Тесів на Ровенщині), 31.
Тетєра (Tetega) — річка (суч. р. Тетерев, права притока Дніпра), 2.
Тигин — місто (суч. м. Бендери в Молдавській РСР), 32, 55.
Тиса — річка (суч. р. Тиса), 65.
Тополица — річка в Молдавії, 34.
Тотроуш — місто в Молдавії (очевидно, на р. Тротуш, притоці р. Серету), 32, 55.
Троки — місто (суч. м. Тракай в Литовській РСР), 6, 7, 22, 27.
Троцкии — похідне від Троки, 21, 22.
Трубки — село у Володимирському повіті (суч. с. Трубки на Волині), 8.
Трыстан — село у Луцькому повіті (суч. с. Тростень на Волині), 8.
Трышыньски Берег (Tryszynski Bereh), 25.
Тузара — нас. п. (суч. с. Тузора в Молдавській РСР), 42, 45.
Туреиск Володимирскии — місто (суч. м. Турійськ на Волині), 9, 28.
Туреискии — похідне від Туреиск (Володимирскии), 28.
Турскаа земля — Оттоманська імперія, 32.
Таганакач — див. Тигин.

Оунгоул — село на р. Жежії, 56.
Угрьскаа земля — Угорська феодальна держава, 32.
Фльфое — село на р. Жежії, 56.
Фромосул — річка, притока р. Молдовиці (суч. р. Фромосул), 33.
Хабыхи (Chabychi) — сіножаті в Берестейському повіті, 23.
Хаворонѣ — брід на р. Дністрі, 52.
Хлапач — урочище поблизу Кнева, 1.
Хлубокаа долина — топонім на Буковині, 62.
Холмскии — похідне від Холм (суч. м. Холм у Польщі), 31.
Хомор — річка, притока р. Молдови (суч. р. Хуморул), 54.
Хородник — село в Молдавії (можливо, суч. с. Хородніченн в Румунії), 61.
Хотин — місто (суч. м. Хотин на Буковині), 32, 55.
Хотинскы — похідне від Хотин, 53, 59, 61, 62.
Хролов — село (суч. с. Хирлеу на р. Бахлуїлі в Румунії), 47.
Хѣгѣтише — село в Молдавії, 45.
Цоцорин брод — топонім у Молдавії, 49.
Черневськаа дорога (Czerniewskaja droga) — мабуть, дорога, яка йшла через м. Брест на с. Чернавчиці, 20.
Черновськаа волость — Чернівеччина, 62.
Черновскии — похідне від Черновци, 32, 55.
Черновци (Черневци) — місто (суч. м. Чернівці), 32, 55, 62.
Четецеловъ поток — річка в басейні р. Молдови, 33.
Четяцев поток — див. Четецеловъ поток.
Чигиревщина — земельні угіддя поблизу суч. м. Новограда-Волинського, 24.
Чюленещи — село на р. Пруті, 47.
Шєпни (Szepni) — село на Поділлі, 2.
Шыловичы (Szyłowiczy) — село в кн. Литовському (можливо, суч. с. Шиловичі на Чернігівщині), 2.

Щилбіканіи — село на р. Сухій при впадінні в неї р. Студеної Топлиці (суч. с. Стулпикані).

Юрїев став — топонім на Буковині, 62.

Юрчеши — село на Побратѣ в Молдавії, 47.

Аблунивеца — гора на Буковині, 62.

Аскии — похідне від аси, 55.

Аси — місто (суч. м. Ясси в Румунії), 32, 49, 55.

Озерани — село (можливо, суч. ст. Озерянь на Ровенщині), 12, 13.

Околь — маєток поблизу м. Перемишля, 30.

Орхейскии (Орхїйски) — похідне від Орхеа (суч. м. Оргеев у Молдавській РСР), 59, 61—64.

Острозкии — похідне від Острог (суч. Острог), 13.

Аблоньно — село в Луцькому повіті, 21.

СЛОВНИК ДЕЯКИХ МАЛОЗРОЗУМІЛИХ СЛІВ

А

адамашъка вид тканини, яку привозили із східних країн.
аксамит вид шовкової тканини (пор. гр. «εἰσαμίτος»);
антсессор попередник (лат. «antecessor»).

Б

братаничъ двоюрідний брат (пор. старорус. «братаничъ»);
броднина мито, яке брали з купців, за перехід річки вбхід.
бѣлица хутор білки.
бургар міщанин (пор. нім. «Bürger»).

В

варе хто будь-хто.
ватаманъ представник старої племінної молдавської знаті.
вина пеня.
вистиарникъ державний скарбник у феодалній Молдавії.
вицашпан заступник правителя округи (з угор. «vice-isprán»);
воловоє мыто див. **воловшина**.
воловшина мито, яке брали з купців від кількості волів у обозі.
врътоп яр, западина.
вѣра присяга.

Г

габати непокоїти, нападати (пор. пол. «gabać»).

глеит супровідний, охоронний лист, дозвіл на вільний в'їзд у країну і виїзд з неї (пор. нім. «Geleit»).

гленовати давати охоронний лист, право на вільний в'їзд і виїзд (похідне від «глеит»).

глоба штраф.

глобник збирач судових штрафів.

готовизна готівка.

грецкый квас лимони і лимонний сік.

гръло 1) гирло; 2) невелика річка, струмок (пор. молд. «гырлэ»).

Д

дворник дворецький, керуючий усім двором господаря молдавського, в окремих випадках також заступник головного судді і командуючий збройними силами.

десетина податок на користь монастиря або церкви.

друмъ дорога, шлях (пор. молд. «друм»).

дѣль (далъ, диль) пагорб, вершина, гора (пор. молд. «дял»).

Ж

жолд плата (пор. рум. «jold»).

жуде представник старої племінної молдавської знаті.

жупан управитель округи.

З

завазка штраф.

заповѣданыи заборонений.

И

извор джерело.
илишар збирач податків у феодальній Молдавії.
индикта цикл 15-річного літочислення (пор. лат. «indictio»).

К

калугер чернець (пор. молд. «кэлугэр»).
камка (камха) шовкова тканина (пор. турецьке «kamcha»).
кантар міра ваги (пор. молд. «кынтар»).
ключ належні до міста ґрунти, угіддя, населені пункти.
кожьскарь кожум'яка.
колода одиниця міри (колода меду).
комис конюшній, придворний чин у феодальній Молдавії.
конвица посуд для варіння стравн, води і под.
корд рід шпаги, коротшої від меча.
куфтер 1) сорт камки; 2) одяг із куфтера (?).

Л

литерадныи письмовий.
логофет керівник державної канцелярії і хранитель державної печаті у феодальній Молдавії.
лѣговати заповідати, відказувати щось комусь заповітом (пор. лат. «lego»).

М

марторіа грамота.
маршалокъ маршалок, управитель.
мещерь магістр (пор. угор. «méstér»).
мистръ майстер, ремісник.
мостовое мито, яке брали за переїзд через міст.
моунтѣнскии мунтянський, валаський.
мунчел горб (пор. молд. «мунчел»).
мытникъ збирач мита.
мѣстичь житель міста.

Н

намѣстокъ наступник.
немишь дворянин (пор. угор. «némes»).
ногавици рід чоловічого одягу.

П

паркалаб староста, начальник кріпості.
пахарник боярин у феодальній Молдавії, в обов'язки якого входило збирання

натуральних податків і постачання двору господаря напоями.
пахарничел див. пахарник.
перьсудъ судове мито.
покусити наважнитися.
полатникъ ключар у монастирі (?).
половица половина.
померное мито з сипучих товарів.
портар начальник гарнізону міста у феодальній Молдавії.
постав кусок тканини певної довжини.
постелиник боярин у феодальній Молдавії, в обов'язки якого входив нагляд за внутрішніми покоями господаря і прийом послів.
поченши почавши (пор. пол. «poczęszy»).
почопное мито, яке брали від кожної бочки вина (або якогось іншого напою), що йшла на продаж.
припашѣр збирач худоби, що приблудилася, і штрафів за спаш у феодальній Молдавії.
прислоухати належати.
промыта пеня за несплату мита.

Р

рада молдавская дорадчий орган при господарі в Молдавській феодальній державі.
розезд засада, невеликий озброєний загін, сутичка (?).
руптура обрив, схил (пор. молд. «руптурэ»).

С

слобозіа звільнення від податків на користь господаря у феодальній Молдавії.
слобовати обіцяти (пор. пол. «ślubować»).
совито сугубо.
спаси стати власністю.
спатар мечник, начальник над арсеналами у феодальній Молдавії.
столник боярин у феодальній Молдавії, в обов'язки якого входило збирання натуральних податків і постачання двору господаря харчами.
судецъ суддя.

суранныи (шкуры суранныи) суровий.

Т

тебенкы майстерні вироби із шкіри, вживані для оздоблення сидел.

темианъ (темыанъ) східні пахощі.
терх тягар, вузли (пор. угор. «terh»).

ОУ

оуико дядько по материнській лінії.
оурикъ спадщина, спадковий маєток (пор.
угор. «ögök»).

оуставицтво положення, закон.

У

уневѣрсал грамота (пор. лат. «universalis»).

уневѣрсалное письмо див. уневѣрсал.

утклѣти скласти угоду, домовитися.

Х

харс легка вовняна тканина.

хотар межа, кордон (пор. молд. «хотар»).

хотарник землемір (похідне від «хотар»).

Ч

чашник див. пахарник.

Щ

щадок нащадок.

Щбчина вершина гори (пор. рум. «obscină, orscină»).

Щтнина маєток, успадкований від батька.

Щхаба (дати в Щхабѣ), мабуть, у знач.
«залишити» (пор. у Желех. «охабѣти
вдома — zu Hause bleiben»).

ЗМІСТ

Передмова	5
-----------	-----------	---

ГРАМОТИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

№ 1.	Олександр, князь і дідич київський, надає церкві св. Миколая в Києві і отцям св. Домініка мито комірне, палац на Задньому Сирці і урочище Хлапач (1401/1411 року, Київ)	25
№ 2.	Роман-Олізар Волчкевич, намісник київський, заповідає своє рухоме і нерухоме добро в землях київських, волинських і на Поділлі своїй дружині, синові та іншим родичам (1450 року, Київ)	26
№ 3.	Князь Семен Олександрович дарує слuzі своєму князю Юрію Борнсовичу селище Сераків (1465 року, Київ)	29
№ 4.	Жигмонт Індрихович, староста житомирський, із своєю дружиною Анною дарують слuzі Сенькові село Гридков з усіма доходами (15 травня 1468 року)	29
№ 5.	Пані Анастасія Чижевая обіцяє Печерському монастиреві за користування його землею над річкою Бобриком у землі Васильківській давати йому данину меду (8 червня 1499 року)	30

ГРАМОТИ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

№ 6.	Князь Юрій Михайлович і його брат Андрій присягають польському королеві Владиславу визнати його своїм господарем і бути під його державою після смерті великого князя Вітовта (24 лютого 1401 року, Троки)	32
№ 7.	Князь Юрій Довговд присягає польському королеві Владиславу визнати його своїм господарем і бути під його державою після смерті великого князя Вітовта (24 лютого 1401 року, Троки)	33
№ 8.	Князь Вітовт дарує своєму слuzі Іллі В'ячковичу кілька сіл у Володимирському і Луцькому повітах (20 травня 1407 року, Вільно)	35
№ 9.	Вітовт, великий князь литовський, дає грамоту у тому, що, в разі вимоги з його боку повернути селища Сволочигачі і Верх Болванця у Смотрицькій волості, панові Бедриху, який тримає ці селища, буде виплачена компенсація в сумі 60 кіп подільських полугрошників (1 лютого 1429 року, Турійськ-Володимирський)	36
№ 10.	Князь Швидригайло дарує своєму слuzі Радеві і дітям його село Козлов і лукнижче Білих Берегів (14 березня 1445 року, Вільховець)	36
№ 11.	Швидригайло Ольгердович, великий князь литовський, повертає своєму слuzі Сенькові Хом'яку спадковий маєток Смордов, дворище Барановичі, вилужене	

	його батьком, і дворище Печенчино, куплене його батьком (Листопад 1452 року, Луцьк)	37
№ 12.	Пан Олехно Юрійович Жюсич продав панові Дробишеві Мжюровичу село Конюхи з Рапотовим і з усім, що до нього належить, крім Озерян (13 червня 1458 року, Острог)	38
№ 13.	Пан Добриша Мжюрович продав господареві своєму князю Іванові Васильовичу Острозькому маєтки Конюхи, Озеряни і Рапотів, які він купив рaiіше у пана Олехна Чуска (1464 рік, Острог)	40
№ 14.	Опис міста Кременця (1480/1484 рік)	41
№ 15.	Казимир, король польський, пише Петру Яновичу, старості луцькому і маршалку волинському, про те, що він віддав у оренду Шахнові Пегоховичу і Сеїнкові Момотливому луцьке мито на три роки (30 травня 1487 року, Краків)	43
№ 16.	Перелік подарунків, посланих з Кракова великому князеві Тверському (10 вересня 1488 року)	44
№ 17.	Казимир, король польський, пише Горностаєві Романовичу, намісникові овруцькому, про те, що він віддав у оренду овруцьким міщанам Іванові, Гаврилу, Петруші, Ходорові, Кваші, Івашевичу і Радивонові овруцькі корчми на шість років (22 лютого 1489 року, Краків)	45
№ 18.	Казимир, король польський, пише панові Івану Юрші, маршалкові і намісникові володимирському, що він віддав у оренду берестейським і грубешівським міщанам володимирське мито на чотири роки (12 травня 1489 року, Петров)	46
№ 19.	Казимир, король польський, пише князеві Олександрю Юрійовичу, наміснику гродненському, і панові Михайлу Мартиновичу, намісникові мерецькому, що він віддав у оренду на два роки мостове, почіпне і помірне мерецьке гродненському міщанинові Єнькові Яцковичу і синам його (26 травня 1489 року, Радомль)	47
№ 20.	Михалко Хомич, берестейський землянин, дає запродажний лист Мелентієві Супруновичу на поле і половинну діброви (2 травня 1490 року)	48
№ 21.	Пані Хведка Пашкова, дочка Дохновича, відписує своєму чоловікові Василеві Хребтовичу маєтність Яблонне і Полжі (16 грудня 1490 року, Луцьк)	49
№ 22.	Олександр, великий князь литовський, відхиляє скаргу ковенського війта, бургомістрів і радців на троцьких міщан і дозволяє останнім до перегляду цього рішення, як і раніше, торгувати в м. Ковно на лікоть і на фунт, продавати й купувати сіль, віск та ін. (23 серпня 1493 року, Троки)	50
№ 23.	Лист великого князя литовського Олександра берестейському намісникові Сеньку Олізаровичу про введення дворянина Немири Гринмайловича у володіння двома фільварками, сіножаттю і затоками (25 травня 1495 року, Вільно)	52
№ 24.	Олександр, великий князь литовський, дарує татаринів Богдану Собачці землю, яка належала татаринів Чигиреві (18 грудня 1495 року, Вільно)	53
№ 25.	Олександр, великий князь литовський, надає Федькові Янушкевичу, писареві і намісникові жнзморському, землю, став і млин на річці Мухавці у Берестейському повіті (4 жовтня 1495 року, Гродно)	55
№ 26.	Олександр, великий князь литовський, повідомляє київського воєводу князя Дмитрія Путятича про те, що він дарує пустища на р. Борщовці Пустинському монастиреві св. Миколи під оранку (6 вересня 1497 року, Єйшишки)	59
№ 27.	Олександр, великий князь литовський, відновлює Ваську та Івашку Гринковичам Болобанам, землянам Володимирського повіту, їхні привілеї на село Осекрово (15 вересня 1498 року, Троки)	61
№ 28.	Олександр Казимирович, великий князь литовський, дарує дворянинові Івану Русиновичу село Сомно у Володимирському повіті (17 травня 1499 року, Вільно)	62

ГАЛИЦЬКІ ГРАМОТИ

- № 29. Пан Васько Мошончич повідомляє, що він позичив у пана Івашка Гулевнча сто кіп і має повернути йому борг через рік на свято богородиці або ж віддати йому село Рудянку (1421 рік, Львів) 64
- № 30. Ілля, єпископ перемишльський, дає грамоту Кіндратові, який купив двір у Околя, у тому, що новий власник двора повинен відбувати роботи і платити чинш єпископові (18 жовтня 1422 року, Вільче). 65
- № 31. Пан Ванько Чжусич з Квасилова ділить із своїм братаничем паном Олехном Чжусою свою дідизну (5 серпня 1478 року, Львів) 67

МОЛДАВСЬКІ ГРАМОТИ

- № 32. Олександр воєвода надає привілеї львівським купцям на вільну торгівлю в Молдавії і встановлює мито на кожен з видів товару (8 жовтня 1408 року, Сучава) 69
- № 33. Олександр воєвода надає молдовицьке мито Благовіщенському монастиреві на р. Молдовиці (14 квітня 1411 року, Сучава) 73
- № 34. Олександр воєвода дарує два села — Бузеші і Ненавичево — Вознесенському монастиреві у Нямці (2 березня 1422 року, Нямц) 75
- № 35. Олександр воєвода в подяку за вірну службу дарує своєму слuzі Богушу село Кучуров (25 грудня 1422 року) 77
- № 36. Олександр воєвода підтверджує право Ротимпанових снів на маєток, який хотів відібрати у них Верига ватаман (15 квітня 1423 року, Сучава) 79
- № 37. Олександр воєвода дарує два села — Кристіанеші і Темешеші — Нямецькому монастиреві (14 вересня 1427 р., Сучава) 79
- № 38. Олександр воєвода дарує Вознесенському монастиреві у Нямці озеро на Дністрі (31 серпня 1429 року) 80
- № 39. Олександр воєвода в подяку за вірну службу дарує своєму слuzі боярину Івану Купчичу два села: Купку і Няговин (27 травня 1429 року, Сучава) 82
- № 40. Олександр воєвода з дружиною Мариною дарують монастиреві в Нямці болото на Дністрі, що зветься Загорное, пасіку і щорічно по 12 бочок вина (1 вересня 1429 року, Сучава) 84
- № 41. Олександр воєвода з дружиною своєю Мариною підтверджують право Нямецького монастиря на володіння болотом Загорним, пасікою та ін. (23 грудня 1430 року, Сучава) 86
- № 42. Ілля воєвода за вірну службу дарує угіддя Тузару і Галет своєму слuzі Нікорі з Тузари (20 червня 1432 року, Сучава) 88
- № 43. Стефан воєвода віддає циган у підданство Молдовицькому монастиреві (12 липня 1434 року, Дорогунь) 89
- № 44. Ілля воєвода дарує Нямецькому монастиреві село Севковці у гирлі р. Кракова, пасіку і млин (23 лютого 1438 року, Сучава) 92
- № 45. Ілля воєвода дарує за вірну службу одному з своїх підданих два села (Середина XV століття, Сучава) 93
- № 46. Стефан воєвода підтверджує права Молдовицького монастиря на володіння селами й іншими добрими, одержаними від попередніх господарів (29 листопада 1443 року, Сучава) 94
- № 47. Стефан воєвода підтверджує право Побратського монастиря св. Миколи на володіння селами Нігомиреші, Юрчеші, Сидеші, Грабовці, Чуленеші, Бересці, Рипчинці (29 листопада 1443 року, Сучава) 97
- № 48. Стефан воєвода дарує Полянському монастиреві села Репчичани, Радовці, Балан, Русоніг, Добрнчин, два млини на р. Телиці і пасіку (22 лютого 1446 року, Сучава) 99
- № 49. Петро воєвода звільняє мешканців сіл Репчичани, Радовці, Доброчинеші, Баланеші, Давидівці, а також власників пасік у Радовцях, Русносещах, Високій

	від податків і повинностей на користь господаря, оскільки ці села належать Побратському монастиреві (5 квітня 1448 року, Побратський монастир)	100
№ 50.	Петро воєвода підтверджує привілеї, дані його предками Молдовицькому монастиреві, на право володіння циганськими сім'ями (25 серпня 1454 року, Байчани)	102
№ 51.	Петро воєвода дає привілеї львівським купцям на вільну і безперешкодну торгівлю у Молдавській землі (15 січня 1456 року, Сучава)	103
№ 52.	Петро воєвода підтверджує право Нямецького монастиря на володіння озером Загорним, дане його батьком воєводою Олександром (1 березня 1456 року, Нямець)	105
№ 53.	Петро воєвода і боярська рада ухвалюють послати логофета Михайла до турків, щоб він передав просьбу молдавського господаря і бояр зменшити суму данини (1456[?] року)	106
№ 54.	Стефан воєвода підтверджує право Молдовицького монастиря на володіння циганами Хирманом, Беру, Баду і Команом з їх дітьми та з усім родом і племенем, а також звільняє монастирське село Борхінещі від податків на користь господаря (31 серпня 1458 року, Дольний Торг)	107
№ 55.	Воєвода Стефан (Великий) підтверджує привілеї львівським купцям на вільну торгівлю, одержані від його дядька воєводи Стефана, і встановлює мито на кожне з видів товару (3 липня 1460 року, Сучава)	110
№ 56.	Стефан воєвода затверджує акт купівлі пані Мартою, дружиною Михула Андроника, села Унгюла у пана Братула, Прочельникового сина (20 серпня 1462 року, Сучава)	114
№ 57.	Стефан воєвода дарує бояринові Никорі Сробескулу села на р. Ребричі (8 жовтня 1462 року, Сучава)	116
№ 58.	Стефан воєвода підтверджує право Нямецького монастиря на володіння озером Загорним (13 липня 1463 року, Сучава)	117
№ 59.	Стефан воєвода дає грамоту в тому, що він купив у Оани, брата Олексі мечника, за сто двадцять татарських золотих село Балковці і тепер дарує його Путнянському монастиреві (10 вересня 1471 року, Сучава)	118
№ 60.	Стефан воєвода дає право Воронєцькому монастиреві вільного, безмитного ввозу риби з будь-якого міста Молдавії (22 січня 1472 року, Сучава)	120
№ 61.	Стефан воєвода свідчить цією грамотою, що Іван, син Васьків, і його брати не є внуками Івана Купчика і не можуть претендувати на його добро; спадкоємцями Івана Купчика визнаються його дочка Марушка і внучатий племінник Михно, син Грози Купчика (26 серпня 1474 року, Васлуй)	122
№ 62.	Стефан воєвода дарує Путнянському монастиреві віск, що надходить з Сиретського торгу, млини та село Козминул у Чернівській волості і встановлює межі монастирських угідь (3 квітня 1488 року, Сучава)	124
№ 63.	Стефан воєвода дає грамоту в тому, що він купив у Шандра Гарду, його племінника Шушмана, його дядька Івана та інших їх родичів село Щилбіканії за 160 золотих татарських (17 серпня 1488 року, Сучава)	126
№ 64.	Стефан воєвода дає грамоту в тому, що він купив у Сіми пахарнічела, його сестри Аннушки та інших їх родичів село Глодінії біля Ставчан за 150 золотих татарських, а також у тому, що він віддав це село Хоморському монастиреві, взявши у нього взамін селище Поліну і віддавши його Воронєцькому монастиреві (26 листопада 1490 року, Сучава)	129

ЗАКАРПАТСЬКА ГРАМОТА

№ 65.	Пан Радул, віцашпан марамороський, і жупани Банко, Тодір, Швидр та ін. повідомляють, що воєвода Балиця і мецкер Драг збудували монастир св. Михайла на землі тересовській і дали йому із своїх спадкових володінь три села: Терес, Кривич і Крушево, а також млин на Сопунці (1 травня 1404 року, Сигет)	133
-------	--	-----

ДОДАТКИ

I. Влад воевода надає право українським, польським і молдавським купцям вільно купувати і продавати товари в угро-влахійській землі, а також возити товари через територію його держави в інші землі (8 вересня 1440 року, Торговищі)	135
II. Послання великому князю Казимирові від царя Муртази, передає братом Муртази Ахматом (Серпень 1484 року)	137
Показчик особових імен	139
Показчик географічних назв	149
Словник деяких малозрозумілих слів	156

**«ІЗБОРНИК» <http://litopys.kiev.ua/>
24.IV.2008**